

Med bivanjem v Celovcu (2015–2019) je Darka Zvonar Predan kot novinarka obiskala vrsto znanih koroških Slovenk in Slovencev. Posamični pogovori z njimi, nekateri tudi v obliki dopisovanja, so bili objavljeni v mariborskem časopisu Večer. V tej knjigi objavljeni izbor teh pogovorov, reportaž in dopisovanj je pester pogled na osebnosti iz sveta umetnosti, kulture, (narodnostne) politike, šolstva, sociale, gospodarstva, teologije in novinarstva.

Interreg
SLOVENIJA – AVSTRIJA
SLOWENIEN – ÖSTERREICH
Evropska unija | Evropski sklad za regionalni razvoj
Europäische Union | Europäischer Fonds für regionale Entwicklung

Celovški pogovori

DARKA ZVONAR PREDAN

DARKA ZVONAR PREDAN

Celovški pogovori

ISBN 978-3-7086-1113-6

9 783708 611136

www.mohorjeva.com

Knjiga je izšla v projektu SMART Tourist – SPread The Karawanks v okviru kooperacijskega programa Interreg V-A Slovenija-Avstrija. Sofinancirala sta jo Evropski sklad za regionalni razvoj in KWF in ni namenjena prodaji.

Das vorliegende Buch ist Teil des Projektes SMART Tourist – SPread The Karawanks, das im Rahmen des grenzüberschreitenden Interreg-Programms Slowenien-Österreich V-A durchgeführt wird. Es wurde durch den Europäischen Fonds für regionale Entwicklung und den KWF kofinanziert und ist nicht für den Verkauf vorgesehen.

M
H
Mohorjeva
Celovec

Mohorjeva
Celovec

DARKA ZVONAR PREDAN

Celovški pogovori

Projektpartner | Partnerji pri projektu

Gorenjski Glas

DARKA ZVONAR PREDAN

Celovški pogovori

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929(436.5=163.6)(047.53)
323.15(436.5=163.6)(047.53)

ZVONAR Predan, Darka

Celovški pogovori / Darka Zvonar Predan. - 1. izd. = 1. Aufl. -
V Celovcu = Klagenfurt : Mohorjeva družba = Hermagoras Verein, 2020. -
(Serija Smart tourist - SPread The Karawanks)

ISBN 978-3-7086-1113-6

COBISS.SI-ID 26375939

Darka Zvonar Predan: Celovški pogovori

Fotografije | Fotos: Vincenc Gotthardt, Hannah Käfel, Ferdinand Neumüller,
Večer, Milan Predan, Mateja Rihter, Sami Rahim, Justina Hribernik,
osebni arhiv

Jezikovni pregled | Lektorat: Večer d.o.o.

Oblikovanje in tisk | Gestaltung und Druck: ilab crossmedia og, 2020

Uredništvo | Redaktion: Adrian Kert

© 2020 Mohorjeva družba v Celovcu | Hermagoras Verein Klagenfurt
V seriji | In der Serie: SMART Tourist – SPread The Karawanks

Izdala in založila | Herausgeber: Mohorjeva družba v Celovcu | Hermagoras
Verein Klagenfurt

Za družbo | Für den Verein: Karl Hren, Franz Kelih

Naklada | Auflage: 300

Cena: ni za prodajo | Preis: nicht zum Verkauf

ISBN: 978-3-7086-1113-6

Knjiga je izšla v projektu SMART Tourist – SPread The Karawanks v okviru ko-
operacijskega programa Interreg V-A Slovenija-Avstrija. Sofinancirala sta jo
Evropski sklad za regionalni razvoj in KWF in ni namenjena prodaji.

Das vorliegende Buch ist Teil des Projektes SMART Tourist – SPread The
Karawanks, das im Rahmen des grenzüberschreitenden Interreg-Programms
Slowenien-Österreich V-A durchgeführt wird. Es wurde durch den Euro-
päischen Fonds für regionale Entwicklung und den KWF kofinanziert und
ist nicht für den Verkauf vorgesehen.

Einleitung | Uvod

Izobraževalno poslanstvo je glavni cilj Mohorjeve družbe. Od ustanovitve leta 1851 je izšlo pri njej na tisoče knjig. Mohorjeva želi s projektom „SMART Tourist – SPread The Karawanks“ regijo kulturno-turistično predstaviti in uveljaviti z literaturo. Krajinsko raznolika gorska veriga med Slovenijo in Avstrijo je na obeh straneh navdihovala in še navdihuje številne literarne ustvarjalce. Cilj je bralcem približati literarna dela, ki so vezana na kraje te regije, in do njih omogočiti javni dostop. Literatura pa se ne širi le s knjigami. Zato se bodo znotraj projekta razvile turistične ponudbe v obliki literarnih poti, ki bodo s sodobnimi tehnologijami in posebej za projekt pripravljeno aplikacijo toliko bolj dojemljive in doživete. Tako naj bi se razvila nova oblika turizma, ki bi obiskovalcem omogočala globlje spoznavanje kulture in kulturne dediščine pokrajine. Več o tem najdete na www.spread-karawanks.eu.

Zentrales Ziel der Hermagoras/Mohorjeva ist es, Menschen zu bilden. Seit der Gründung im Jahr 1851 wurden Tausende Bücher herausgegeben. Mit dem EU-Projekt „SMART Tourist – SPread The Karawanks“ möchte die Hermagoras/Mohorjeva die grenzüberschreitende Region um die Karawanken noch stärker literarisch positionieren. Die kulturelle und landschaftliche Vielfalt dieser Gebirgs- und Talandschaften inspirierte zahlreiche AutorInnen, über die Region zu schreiben. Ziel ist es, den LeserInnen Literatur näher zu bringen und diese auch öffentlich zugänglich zu machen. Literatur wird aber nicht nur über Bücher vermittelt, die ganz klassisch im Laufe des Projektes herausgegeben werden, sondern auch durch innovativ erlebbare literarische Wanderwege, literarische Tourismuspakete und mit einer interaktiven Literatur-Wander-APP. Mehr zum Projekt unter: www.spread-karawanks.eu

O knjigi | Zum Buch

Med bivanjem v Celovcu (2015–2019) je Darka Zvonar Predan kot novinarka obiskala vrsto znanih koroških Slovenk in Slovencev. Posamični pogovori z njimi, nekateri tudi v obliki dopisovanja, so bili objavljeni v mariborskem časopisu Večer. V tej knjigi objavljeni izbor teh pogovorov, reportaž in dopisovanj je pester pogled na osebnosti iz sveta umetnosti, kulture, (narodnostne) politike, šolstva, sociale, gospodarstva, teologije in novinarstva.

Während ihres Aufenthaltes in Klagenfurt (2015–2019) besuchte die Journalistin Darka Zvonar Predan eine Reihe von Kärntner Sloweninnen und Slowenen. Die einzelnen Interviews, einige auch in Form von Reportagen oder eines Email-Austausches, wurden in der Tageszeitung Večer aus Maribor (SLO), veröffentlicht. Die Auswahl der Beiträge für dieses Buch gibt einen näheren Einblick in Persönlichkeiten aus den Bereichen Kunst, Kultur, (Volksgruppen)Politik, Schulwesen, Soziales, Wirtschaft, Theologie und Journalismus.

O avtorici | Zur Autorin

Darka Zvonar Predan je dolgoletna novinarka Večera, ki je zaradi mo-
ževe diplomatske službe preživela nekaj let tudi v Trstu, Beogradu in
Celovcu. V njenem časnikarskem delu, za katero je bila nagrajena z na-
gradama Tomšičevega (1990) in Jurčičevega sklada (2001), še posebno
izstopajo intervjuji z zanimivimi sodobniki. Celovški pogovori so njena
četrta knjiga, pred tem so izšle knjige Boris Pahor – Najini pogovori,
Tržaški pogovori in Beograjski pogovori.

Darka Zvonar Predan ist eine langjährige Journalistin der Tageszeitung
Večer aus Maribor (SLO). Durch die diplomatischen Dienste ihres Gat-
ten lebte sie einige Jahre auch in Triest, Belgrad und Klagenfurt. Aus
ihrer journalistischen Tätigkeit, wofür sie auch zweimal ausgezeichnet
wurde, stechen vor allem Interviews mit interessanten Zeitgenossen her-
vor. Das Buch Klagenfurter Gespräche ist ihr viertes und das erste in
Deutsch erschienene Werk.

Vsebina | Inhalt

Spremna beseda avtorice	10
Valentin Oman	12
France Vrbinc	24
Marjan Kac	38
Karel Smolle	46
Obisk v vasi na avstrijskem Koroškem	60
Marjan Pipp	66
Tonč Feinig	72
Jože Kopeinig	78
Reginald Vospernik	84
Inzkovi v Svečah	90
Jože Wakounig	100
Janko Zerzer	104
Emanuel Polanšek	110
Janja in Aleks Rutar	116
Jože Marketz	122
Zalka Kuchling	136
Lojze Wieser	142
Nužej Tolmajer	148
Florjan Lipuš	154
Roman Verdel	166
Luca Kaiser	172
Alenka Hain	182
Jelka Mrak Dolinar	188
Ana Blatnik	194
Gustav Januš	206
Horst Ogris	218
Bernarda Fink	230
Benjamin Wakounig	242
Amina Majetič	254
Franc Jožef Smrtnik	262
Matevž Grilc	270
Avstrijska Koroška o Sloveniji	282

Spremna beseda

Med darovi, ki mi jih je naklonila usoda, je tudi ta, da sem zaradi mo-
ževе diplomatske službe štiri leta (2015–2019) preživela v Celovcu ozi-
roma na avstrijskem Koroškem. Lepše darilo bi si kot časnikarka, ki jo
poklicna radovednost žene v spoznavanje novih krajev in ljudi, težko
želela. Toliko bolj, ker sem se znašla v krajih, prepolnih zapletene (sku-
pne) zgodovine, med rojaki, ki jih je zgodovinski tok postavil na drugo
stran državne meje, a so mi bili prav zato že prej, še preden sem dobila
priložnost bivati med njimi, posebno ljubi. V svojih štirih celovških letih
sem spoznala veliko zanimivih ljudi in usod ter imela vrsto pogovorov,
iz katerih sem se veliko naučila. Seveda bi bil greh, če ne bi vsega tega
bogastva delila s svojimi bralci. Tako so v mariborskem dnevniku Večer,
ki sem mu zvesta še iz študentskih let, začeli izhajati moji prispevki iz
avstrijske Koroške. Veliko se jih je nabralo v štirih letih, še zlasti inter-
vjuev, saj je intervju moj najljubši novinarski žanr, pa tudi pogovorov v
pismih, saj je moj časopis takrat še negoval žlahtno rubriko, izvirno po-
imenovano Fluid/Osebnost, v kateri si je novinar javno dopisoval z izbra-
nim sogovornikom ali sogovornico.

Priznati moram, da me pri izbiri sogovornikov ni vodil nikakršen načrt
ali ključ, prepustila sem se trenutku, aktualnemu dogajanju in pa želji,
pripeljati med bralce čim več zanimivih koroških rojakov, njihovih po-
gledov, zgodb in usod. Pri tem sta se zaradi izvirnosti med njimi znašla
tudi sin koroškega deželnega glavarja brez slovenskih korenin, ki pa se
prišteva med koroške Slovence, in mlada pesnica, pevka in slavistka, hči
bosanskih staršev, ki se v Avstriji počuti kot Slovenka. Po enakem načelu
so nastajali tudi pogovori iz mojega tržaškega in beograjskega obdobja,
ki so kasneje med knjižnimi platnicami zaživel neko drugo, samosvoje,
polnejše življenje. Ne dvomim, da bo tako tudi tokrat.

Med bralce v slovenščini prihajajo ti pogovori in zgodbe po kronolo-
škem zaporedju, tako kot so bili posneti, napisani in objavljeni v časo-
pisu, v neokrnjeni obliki, brez aktualiziranih opomb ali dodatkov, kot
dokument nekega časa. Seveda pa se spremembam, ki jih prinaša čas,
ni mogoče izogniti, zato naj opozorim le na nekaj najpomembnejših.

Tischlerjevega nagrajenca dr. Franceta Vrbinca, ki je bil eden mojih prvih intervjuvancev, ni več med živimi, pokojni sta tudi dve moji sogovornici, povojni begunki, Marija Inzko in Jelka Mrak Dolinar. So pa tudi drugačne spremembe: moj intervjuvanec z vrha koroške Karitas Jože Marketz je postal koroški škof.

Darka Zvonar Predan

*Zanima me,
kaj je še v vesolju*

Valentin Oman, slikar

5. decembra 2015

Njegov dom z ateljejem v bližini Beljaka, v Bekštanju, kjer je na tabli na začetku naselja napisano le nemško ime Finkenstein, je okrog vrat poslikan z dvojezičnimi napisi. V deželnem središču Koroške, v Celovcu, v tamkajšnjem Koroškem muzeju moderne umetnosti, lahko medtem obiskovalci na njegovi razstavi Retrospektive poslušajo zvočno inštalacijo na temo dvojezičnih krajevnih imen na Koroškem. Brez tega razstava, ki omogoča obiskovalcu zaokrožen vpogled v različna obdobja slikarjevih ustvarjalnih desetletij, najbrž res ne bi bila popolna. „Ustvarjanje po načelu umetnost zaradi umetnosti, z ignoriranjem tega, kar se dogaja v svetu, okrog tebe, ne, to ni zame,“ se nasmehne, ko sedemo k pogovoru, nastavljač se poznojesenskem soncu za hišo, od koder se odstira pravljični pogled vse do Karavank, in žena Elisabeth ob kavi postreže z domačim pecivom. Povod za pogovor je preprost: Valentin Oman, eden najuglednejših avstrijskih slikarjev, koroški Slovenec, razpet med rodno Koroško in Dunajem, bo ta mesec dopolnil 80 let.

Začniva pri vaši Koroški. Prav blizu hiše, kjer zdaj sediva, ste bili rojeni. V družini, ki je bila daleč od premožne.

Oče je bil zidar. Imeli smo eno kravo in prašiča, tukaj, kjer zdaj sediva, pa je bila naša zemlja. Na tem kraju smo pridelovali krompir in koruzo, blizu je bila še ena njiva. V tistih časih seveda ne bi mogel študirati, če ne bi bilo podpore fare, ta nas je pošiljala v gimnazijo na Plešivec ...

Seveda dobre učence?

„Ja, če si vsako jutro v cerkvi ministriral, si bil dober. (smeh) Na Plešivec si seveda prišel samo, če si imel namen postati župnik. Tam je bilo majhno semenišče. Seveda je bil namen, da greš po gimnaziji na teologijo, jaz pa sem si premislil in odšel na akademijo na Dunaj.“

In je bila mama razočarana?

Seveda.

Oče tudi?

Oče ni bil tako vključen v to stvar. Ko sem začel študirati na akademiji na Dunaju, kjer sem stanoval v farovžu in še ministriral, da sem lahko bolj poceni stanoval, je oče še živel. A ne dolgo. Ko je umrl, sem stal na pogrebu, sin, študent z Dunaja, ki se je odpovedal duhovniškemu poklicu, kot na prangerju. Od tedaj imam težave s pogrebi, ne hodim nanje, in tudi ko bom jaz umrl, ne bo pogreba, vsaj v klasičnem smislu ne. Lahko se poslovijo od mene v cerkvi, pokopati pa se pustim, ko sonce ne sije več, v temi, ker res ne maram teh ceremonij na pokopališču.“

Ampak saj ste še sredi življenja.

Že že, a se zavedam, da je ta čas vedno bliže.

Kaj pa vaš odnos do Cerkve? Nekateri vam pravijo celo cerkveni slikar.

Pravijo, ja, čeprav ilustracij po cerkvah nikoli ne delam, temveč postavljam tja svoje figure, kljub temu da so naročniki včasih pričakovali od mene kakšne biblijske motive. Zame je cerkev zanimiv sakralni prostor, in če imaš kot umetnik možnost kaj tam postaviti, zagotovo traja dlje kot v galeriji.

Torej vas zanima cerkev kot javni prostor, ne kot religija?

„Tako, ja. Ni mi treba delati ilustracij in obdelovati že znane tematike, ampak lahko postavim v ta sakralni prostor svoj Ecce homo. In te moje figure niso svetniki. Včasih me kdo vpraša, kakšni svetniki so, nobeden ni svetnik, odgovarjam. Tudi ko sem dobil naročilo za cerkev na Plešivcu, sem rekel, da Kristusa ne bom slikal. Uporabil sem citate, glavo s torinskega prta, Marijino glavo iz Torcella, a že to je bila zame prevelika koncesija.“

Takrat ste bili že uveljavljen slikar?

Poznan, tisto naročilo pa mi je dal škof brez natečaja.

Vaš prvi projekt, s katerim ste opozoril nase, je bila poslovilna vežica v Celovcu?

Res je, v Annabichlu pri Celovcu (Trna vas). Bil je natečaj na Koroškem in sem se, še čisto svež diplomant, prijavil. Morda je zanimivo to, da sem si tudi za diplomsko nalogo izbral tematiko fresk v poslovilni veži. Do zdaj je za menoj že kakšnih pet poslovilnih vež, ki sem jih obdeloval.

Menda je že vaša profesorica na akademiji rekla, da vam je sakralno blizu?
Moja profesorica je zame zapisala, da sem predestiniran za sakralni prostor. Ampak da sem do teh naročil prišel, je tudi zasluga dejstva, da je nekaj plešivskih dijakov šlo med župnike, bili so raztreseni po različnih farah od Podjune do Gradiščanskega.

Vi pa ste po dunajski akademiji študirali še v Ljubljani?

Pri profesorju Riku Debenjaku na specialki za grafiko. Vedno me je bolj zanimala grafika kot slikarstvo. Sodeloval sem tudi na grafičnih bienalih, ki jih je bilo nekoč res veliko, toda dunajska šola je potem začela prakso tiskanja grafik v tisočih izvodih in je na ta način žal uničila zanimanje za grafiko. Tedaj je v Sloveniji grafika še bila zelo visoko cenjena, v Avstriji pa so ti grafična dela, ki si jih ustvaril za grafični bienale, potem ležala doma, ker se ni zanje nihče zanimal. Saj bi delal tudi na platno, a je bilo težko, če nisi imel denarja, v najemu pa le majhno sobo, tako da nisi imel niti prostora za platna. Zato sem se dolga leta ukvarjal bolj z grafiko, šele pozno sem začel delati na platno.

Kako pa ste preživeli?

Tako da sem imel skoraj vsako leto novo naročilo v arhitekturi. Arhitekt Nitsch, ki je imel z ženo v Celovcu Galerijo 61 in je imel zelo dobre stike z Zoranom Kržišnikom (dolgoletnim ravnateljem Moderne galerije v Ljubljani, op. p.), tako da smo imeli v Celovcu tudi zanimive razstave nagrajencev z grafičnih bienalov, je imel dosti dela kot arhitekt in me je pri teh projektih praviloma vedno vključil. Tako sem lahko preživel, samo s prodajo slik to ni bilo mogoče.

Specializacija v Ljubljani je bila menda koristna tudi za vašo slovenščino?

Prekratko je trajala, le tri mesece. Spomnim se, da je Jože Hudeček delal z nami intervju na televiziji, bil je zelo prijazen, toda kakšne težave sem imel z jezikom ... Leta in leta na Dunaju nisem spregovoril slovensko, čeprav je že obstajal dom Korotan s slovenskimi študenti, toda kaj ko sem med tednom bil vse dneve, do večera, na akademiji, čez konec tedna pa sem delal na bencinski črpalki, da sem preživel, saj od doma nisem mogel pričakovati denarja, ker ga ni bilo. Ali sem imel na črpalki izmenno od sobote do nedelje zjutraj ali od sobote zvečer do nedelje zvečer

ali pa od nedelje zjutraj do ponedeljka zjutraj in potem naravnost na akademijo. In če nisi zjutraj še k maši šel, si imel slabo vest. Ko sem prišel iz gimnazije na Plešivcu, kjer smo imeli mašo vsak dan, ob nedeljah pa dve, tako da sem si nabral maš za več življenj, sploh nisem imel izoblikovanega kritičnega mišljenja, šele potem sem začel misliti s svojo glavo.

Kar nekaj znanih sošolcev, ki so se kasneje lepo uveljavili kot umetniki, je gulilo z vami klopi na Plešivcu: Florjan Lipuš, Peter Handke ...

Handke ni bil v mojem razredu, Lipuš pa je že tedaj kazal izjemen čut za slovenščino, urejal je tudi časopis, za katerega sem samo enkrat napisal članek, že takrat sem vedel, da ne bom pisatelj. (smeh) Sam sem na Plešivec prišel že kot veteran po letih, 14 ali 15 let sem imel, končal sem ljudsko šolo in med počitnicami že začel delati v Beljaku v tapetništvu. Na Plešivec so prišli veliko mlajši, desetletni ali enajstletni pobiči in kot starejši sem moral paziti nanje, štirideset jih je bilo v eni sobi. V kuhinji pa so delale ženske in šest fantov iz moje generacije, dvanaest nas je bilo v razredu, je začelo tem dekletom pisati pisma. Direktor pa jih je našel in sledila je kazen. Če bi nas vse kaznoval z izključitvijo, bi razred razpadel, zato je moral za kazen vsak od nas prevzeti neko delo. Sam sem začel rezbariti, še danes se spomnim, da sem izrezljal jaslice, Jožefa, Marijo, Jezusa. Ko smo maturirali, je polovica sošolcev, torej šest, odšla v bogoslovje. Samo eden od teh je še župnik.

Kje ste po letih na Dunaju izpopolnili svojo slovenščino?

Ko sem se začel več vračati na Koroško, sem se maternega jezika spet naučil kot kakšnega tujega jezika. Veste, kako je, na Koroškem 90 odstotkov v nemščini živiš. In razen tistih, ki so hodili v slovensko gimnazijo, vsem manjkajo besede. Res je tudi, da kot slikar že tako in tako ne govoriš prav veliko, saj je to samotarski poklic, vedno si sam. Nasploh beseda ni moj material, ker drugače bi knjige pisal. Čudno pa se mi zdi, da nismo na dunajski akademiji imeli kakšnega tečaja iz retorike, da bi se naučili govoriti o svojem delu, nemški kolegi so v tem perfektni, pri nas pa imamo težave. Sam nočem nikoli govoriti niti na otvoritvah.

Kako pa je v vašem primeru z glasbo?

Po dunajski akademiji, ko sem mislil, da z umetnostjo ne bom mogel

preživeti, sem razmišljal, da bi se vpisal na pedagoško akademijo, da bi poučeval vsaj na kakšni ljudski šoli, a ker nisem znal igrati na noben instrument, mi je tudi to spodletelo. Na Plešivcu sem sicer pel v zboru, vendar se mi not vse do danes še ni uspelo naučiti. Pojem pa še vedno rad. Naučil sem se tudi hrvaške in srbske pesmi; na Dunaju je bila restavracija Beograd in tam smo se naučili peti pesmi iz vse bivše Jugoslavije.

Za politiko se v mladih letih niste zanimali?

Sem, že v študentskih letih na Dunaju me je kot tematika za moje delo navdihovalo dogajanje v politiki, recimo takrat aktualna vietnamska vojna in ameriško divjanje po vietnamskih vaseh. To, kar se je dogajalo po svetu, me je že takrat zanimalo, samo koroška politika, torej dnevna politika, ne. Šele ko sem bil več na Koroškem, se je to spremenilo.

S prihodom Haiderja na oblast?

Pravzaprav že prej. Ko je socialdemokrat Leopold Wagner kandidiral za deželnega glavarja, sem se pustil napisati na plakat proti drugemu kandidatu, ko je Wagner potem bil za ljudsko štetje, pa sem se napisal na plakat proti štetju. To dokazuje, da sem se že takrat zanimal za koroško politiko. S prihodom Haiderja na oblast pa sem se sploh angažiral in jezilo me je to, da v vsem tem času, ko se je govorilo o dvojezičnih napisih, nikoli nisem slišal, da gre pri tem vprašanju za kulturno dediščino ne samo koroških Slovencev, ampak avstrijske Koroške nasploh. V tistem času sem prišel na zamisel, da bi ta dvojezična krajevna imena, ki jih je več kot 900 – nekajkrat sem jih v knjigi hotel prešteti, a nisem nikoli do konca prišel – z namenom ohranitve kulturne dediščine pustil uliti v železo. Vendar bi bila uresničitev te ideje predraga. Potem pa se je zgodilo, da je kurator za celovško univerzo iskal umetnike in je vprašal, ali bi lahko to svojo zamisel o dvojezičnih napisih uresničil kako drugače. Tako sem jih napisal na steno v univerzitetni sobi za prevajanje, vendar sem prišel samo do črke R. V železu pa je neki direktor, ki ni Slovenec, plačal model in tudi ulitek za steber, ki zdaj leži pred celovško univerzo. Rekel sem, da dokler vsa dvojezična imena ne stojijo vsem na očeh, naj tudi steber leži. To je bil po svoje seveda tudi protest proti Haiderju in razmeram, ki jih je s svojo politiko ustvarjal.

Tako ste prišli tudi v hud konflikt z njim?

Ta konflikt je bil že od prej, ko sem pred deželnimi volitvami v neki diskusiji v Celovcu rekel, da na Koroškem ne bom več razstavljal, če bo Haider postal deželni glavar, on pa me je krivo obdolžil in mi pripisal izjavo nekega kolega, ki je rekel, da se bo v primeru Haiderjeve zmage izselil s Koroškega. Ko je Haider postal deželni glavar, sem se res odločil, da ne bom razstavljal na Koroškem in da tudi ne bom prevzemal naročil ali sprejel odkupa od koroških deželnih oblasti. Takrat si res nisem mislil, da bom za živa še kdaj razstavljal na Koroškem, saj je bil Haider mlajši in zdrav. Vest o njegovi smrti me je dosegla v Italiji in kar nisem mogel verjeti. Tako je bila prosta pot za mojo vrnitev na Koroško. Najprej sem razstavljal v Beljaku, razstava je nosila pomenljivi naslov Nazaj.

Zdaj so na vrsti vaše Retrospektive, postavljene v Koroškem muzeju moderne umetnosti v Celovcu. Tam lahko obiskovalci poslušajo tudi vaš glas, ki prebira dvojezična krajevna imena na Koroškem.

Zame s postavitvijo 164 dvojezičnih krajevnih napisov te tematike še ni konec, ker je to le delček vseh imen. Kaj pa je s preostalimi 800 napisi, ki jih ne vidiš, torej z večino kulture?! Zato sem za razstavo v Celovcu vseh teh 900 imen recital in posnel na trak. Želel bi si deželno razstavo, na kateri bi se videlo vseh 900 napisov, a se bojim, da tega ne bomo doživeli, vsaj jaz pri svojih letih gotovo ne. Sem pa pred časom v dunajskem Der Standardu prebral zame še vedno najpametnejši tekst o tej tematiki ...

S poanto?

Da ljudstvo, ki bi se zanimalo za kulturo in jo razumelo, za njen prikaz ne bi potrebovalo člena 7 in državne pogodbe. Potem ne bi bilo postavljenih samo 164 napisov, ker bi ljudstvo samo poskrbelo za to, da pokaže svojo kulturo. Žal moram reči, da ni dosti ljudi, ki bi se sami od sebe zanimali za kulturo, ali takšnih, ki bi sploh občutili, da so napisi kulturna dediščina ne samo koroških Slovencev, marveč vse Koroške. Če se pelješ na Furlansko, vidiš tam italijanske, furlanske in slovenske napise, v Istri prav tako bodisi slovensko-italijanske bodisi hrvaško-italijanske. Pri nas pa ...

Toda vendarle se je tudi na avstrijskem Koroškem nekaj spremenilo na boljše?
Malo na boljše že. Imaš ljudi, ki so zadovoljni z doseženim konsenzom

o dvojezičnih napisih in s tem, da se je vse pomirilo, meni pa to ne zadostuje. Pogrešam močnejši interes za to, da bi se zavedali, da je to naša kultura in da se ni treba sramovati, če kot koroški Slovenec svojo kulturo pokažeš.

Za vas so torej dvojezični napisi bolj kulturno kot politično vprašanje?

Tako je. Vedno me je jezilo, da se ob tej tematiki na Koroškem ni nikoli govorilo o kulturi, vedno je bila samo politična agitacija. V smislu, češ, iz Koroške hočejo narediti Slovenijo, torej z argumenti, ki so bili daleč od kulture. Kaj šele, da bi govorili z enim jezikom. In še vedno imamo na Koroškem tudi elemente, ki zaudarjajo malo po Hitlerju. Res pa je, da se danes ni treba več sramovati, če na Dunaju rečeš, da si s Koroškega.

Kaj pravite na predlog nove deželne ustave, v katero so prvič umeščeni koroški Slovenci kot „slovensko govoreči sodeželani“? Velik korak naprej?

Premalo politik sem za to. Pravim, da bi mi zadostovalo, če bi se toliko spremenilo, da bi bila govorica koroških Slovencev enakopravna z nemško govornico in bi bili tudi koroški Slovenci vključeni v politično dogajanje na Koroškem. To še manjka. Pa to, da bi koroški slovenski politiki pod eno streho sicer polemizirali o različnih idejah, navzven pa govorili z enim jezikom. Obžalujem, da koroški Slovenci v Celovcu nimamo večjega kulturnega doma, kamor bi prihajali ljudje iz koroških dolin in kjer bi našle prostor pod eno streho tudi vse stranke. V italijanski Gorici imajo Slovenci celo dva kulturna domova, v Celovcu pa še do enega ni prišlo.

Živite med Dunajem in Koroško, ste kozmopolit.

Imam srečo, da imam na Dunaju atelje, tako da imam vsaj eno nogo tudi tam, kajti če ne greš nikoli iz dežele, te nihče ne pozna. Važno je tudi, da imaš na Dunaju eno ali dve galeriji, ki ti na vsaka tri leta priredita samostojno razstavo, da se pokažeš.

Veliko in radi potujete. Da vas potovanja navdihujejo, je razvidno tudi iz vaših Retrospektiv v Celovcu. Zlasti vam je pri srcu Vzhod. Zakaj?

V novih deželah, na poti, je vedno nekaj novega, skrivnostnega, nekaj, kar te inspirira. Vzhod mi je pri srcu zaradi oblačil, slojevitosti, ki

je blizu mojim podobam. Moški s kravato me ne zanimajo, da bi jih risal, kravate tudi sicer ne maram, nikoli je nisem maral, svojo zadnjo sem pred mnogimi leti spustil v Beljaku z mostu v Dravo, imam samo eno, ki mi jo je, porisano s svojimi risbami, dal Marijan Tršar. Oman, Jemen, Sirija, to so mi ljubi prostori, kamor pa žal zaradi politike danes ne moreš več. Zelo zanimiv je zame Maroko, tudi Egipt ...

Kako gledate na aktualno begunsko krizo?

Moja tematika je Ecce homo, in če pogledate sedanje dogajanje, vidite, da je večno aktualna. Ni še tako dolgo, ko je bila vojna v bivši Jugoslaviji, zdaj pa gledaš te današnje kolone beguncev in si rečeš, da rek homo homini lupus, človek človeku volk, še vedno velja. Avstrija se je z begunskim valom v zgodovini že večkrat srečala, še zlasti močan je bil tisti z Madžarskega. Kako ravnati in pametno rešiti ta problem, je stvar politikov, ograja gotovo ni rešitev. Zanimivo, da je v Nemčiji zid padel brez vojne, zaradi česar se vprašaš, zakaj ni tudi Jugoslavija razpadla po mirni poti. Če gledam zdaj to, kar se dogaja, si kot slikar rečem, moj bog, kaj je umetnik proti temu! Kajti ljudje, ki pomagajo beguncem na terenu, so močnejši od mene, to, kar počnejo, je več kot slike, ki jih potem obešiš v galeriji. Kot umetnik imaš potem slabo vest, a če pogledaš, kaj vse se dogaja po svetu, zdaj vojna tu, zdaj tam, slikar nikoli ne bi smel slikati ali pesnik pesniti. Resničnost po krutosti presega domišljijo. Moram reči, da me ta tematika že od akademije naprej bolj zanima kot l'art pour l'art, umetnost zaradi umetnosti, ne da bi opazoval, kaj se v okolju dogaja, to ni zame.

Verjamete v pojem Srednje Evrope?

No ja, težko je verjeti, ko gledate to, kar je bilo Evropska zveza, kako se začenjajo države separirati; ko vidite, da ne držijo tako skupaj, kot bi si človek želel, in da začenjajo spet graditi plotove, zidove. Seveda je to vedno odvisno od politikov, če gledaš Sirijo, je en sam politik kriv za vse, kar se dogaja, in je seveda tudi vprašanje, kaj bo sploh boljšega prišlo. Kakšni krasni prostori so tam, če pomislim samo na Palmiro, ki sem jo doživel na lastne oči, zdaj pa je vse to uničeno, ne moreš verjeti, kakšna norost je to, kakšni norci ... In vse to se, kar je še hujše, dogaja v imenu boga. Toda morda se ne smemo toliko zgražati, kajti kaj pa je

bilo v Angliji, kaj smo bili v srednjem veku mi, kristjani, kako nekrščansko smo se obnašali.

Umetnik ustvarja iz svojega temeljnega občutenja sveta. Za Korošce velja, da so bolj zaprti, k temačni plati nagnjeni. Bi rekli, da ta stereotip drži?

Rekel bi, da je koroška problematika obrobni problem v primerjavi z globalnim. Zanima me vse, kar se tiče človeka, ki je zdaj kot begunec na poti, toliko bolj, ker sem sam v tistih krajih bil. Ko vidiš, kaj se zdaj tam dogaja, se vprašaš, ali je mogoče, da mora človek vse porušiti, da je torej na eni strani homo creator, na drugi pa destructor ali homo kreator, ki vse požge.

Bolj vas zanima človek kot narava.

Dosti bolj. Od nekdaj. Vedno me je bolj zanimalo, kar je pod zemljo, kot sama pokrajina. V Trento hodim loviti ribe in sem začel slikati tudi naše gore. Slikati pravzaprav ni pravi izraz, bolj kolažiram. Moj problem je še vedno, da se počutim bolj grafik kot slikar, imam dve različni tehniki, v eni se izražam bolj kot grafik, v drugi kot slikar. Na tej steni, ki jo vidite pred hišo, slikam in odlepljam, plast za plastjo, ta večplastnost mi je všeč, ker je rezultat, pri katerem ti pomaga tudi naključje, ki je zelo dober sodelavec, vedno odprt in lahko vidiš v njem minljivost ali novo odkritje, odvisno od tistega, ki gleda. Če hočem doseči bolj grafične strukture, pa posežem po polivinilu in slikam nanj. Zadnje čase sem začel delati tudi z rjo. Zamisel sem imel že prej, a nisem vedel, kako bi dosegel tak učinek. V Nemčiji sem potem naletel na podjetje, ki prodaja železni prah, ki hitro rjavi. Rja je namreč tudi nekaj, kar priča o minljivosti. Z novimi materiali pridejo tudi nove tehnike, ki se jih na akademiji nisi naučil, odkriješ jih, hvala bogu, sam, vsakdo na svoj način.

Nekoč ste se veliko udeleževali slikarskih kolonij?

Tudi. Če si vedno v svojem ateljeju, je tako, kot da si vsak dan v pisarni. Če pa greš v kolonijo, je tudi sam prostor zate nekaj novega in to vpliva na tvoje delo. Zdaj pa prepuščam kolonije mladim, sam hočem ta čas, ki ga še imam na voljo, izkoristiti za delo v ateljeju. Sicer pa v Avstriji kolonij ni ravno veliko, več jih je v Sloveniji, od Vipave do Ptuja.

Spremljate dogajanje v Sloveniji?

Ne, ker tudi slovenskih časopisov pri nas ni in tudi slovenski televizijski signal je slab.

Je pa fino, da so meje padle?

To pa, lahko bi napisal debelo knjigo, kaj vse sem na mejah preživel.

Radi ste se šalili, da se na meji vsak še tako nepomemben slikar ob tistih silnih procedurah počuti kot kak Picasso.

Rekel sem, če se kot umetnik ne cenite, se je treba samo v Podkoren ali na Ljubelj zapeljati. Prenašati svoje slike čez mejo, to je bilo, kot da bi prenašal ne vem kaj. Najhujša je bila zame glavna carina v Ljubljani, kamor so se zgrinjali vsi kamioni in si čakal ... Ko sem razstavljal v Kostanjevici, sem velike slike podaril in jih pusti viseti v tamkajšnji poslovilni veži, manjše pa sem v katrci odpeljal domov. S potrdilom, da sem slike podaril Galeriji Božidarja Jakca. Na Ljubelju so me ustavili, vrnil sem se v Ljubljano, prenočil in potem nazaj na carino, v vrsto z vsemi tovarnjaki. Ko sem končno prišel na vrsto, sem izvedel, da nič ne morejo narediti, ker slik nimam s seboj. Šel sem k šefu carine in mu pojasnjeval, da res ne gre, da bi se vrnil v Kostanjevico, tam demontiral tiste velike slike in jih pripeljal nazaj. Prišla je lastnica ljubljanske galerije Equrna in mi pomagala, trikrat smo šli k šefu carine, da sem dobil potrdilo, da se lahko s svojimi slikami s katrcu domov peljem. Dvakrat sem se moral peljati dol, da se je to uredilo, ker sem podaril slike, ne da bi carino vprašal. Ampak tudi v Italiji je bilo podobno, 14 dni pred njenim vstopom v EU sem šel čez Trbiž z dvema slikama formata 30 krat 30, zaviti v polivinil, za dražbo v novogoriški bolnišnici. Na italijanski meji me je carinik ustavil in me peljal h kolegu v civilu, ta me je vprašal, koliko sta sliko vredni. Rekel sem, da ju bom podaril, on pa, da moram plačati tisoč šilingov kavcije ali pa naj se obrnem nazaj. In sem se obrnil pa čez Vršič v Novo Gorico, še prej pa sem carinikom rekel, da je to res lepa generalka za EU.

Znani ste bili po tem, da gledate televizijo s fotografskim aparatom v roki.

Res je. V začetku devetdesetih sem po televiziji gledal Karadžića, Miloševića in Tuđmana in se spomnil, da bi jih fotografiral. Ko je bil film

končan, sem 36 posnetkov nazaj zavrtel in potem spet začel fotografirati te glave na tv-zaslonu. Drugi dan sem čez to posnel razpokana okna z železnimi rešetkami na stavbi v bližini in dosegel videz zapora, na ta način sem že leta 1991 Miloševića, Tuđmana in Karadžića spravil v zapor. Nasploh mi je tudi pri fotografiranju ljubša večplastnost, posnetek čez posnetek, ko čakaš, kaj bo nastalo, kaj boš odkril.

Imajo vas za umetnika, ki se spogleduje z metafizičnim. Lahko rečete kaj o tem?

Z besedami je to zelo težko opisati. Zase bi lahko rekel, da se približam transcendenci v sakralnih prostorih z reliefom v steklu, v oknih, ko se svetloba lomi in se z vsakim korakom spreminja, in z ultramarinom, ki je nebeška barva, kot ozadjem križa, ki je luč; moja zamisel je, da se tudi človek spremeni v luč. Sicer pa se je tudi moja mama, zelo verna ženska, ki si je onostranstvo predstavljala zelo figuralno, na smrtni postelji vprašala, le kako bo tam. Boljšega izraza za to še nisem slišal. Zame je premalo, da je to, kar je na tem svetu, vse. Zanima me, kaj je še v vesolju. Morda bomo nekoč tako transformirani, da ne bo problem priti od ene zvezde do druge, zato je zame vse to, kar je zdaj vera, preveč konkretno, preveč naturalistično, premalo transformirano. Rekel pa bi, da so tisti, ki na ta način, ki ni moj, verujejo in si zelo figuralno predstavljajo, kaj bo potem, v lažjem položaju.

© Gorhardt

France Vrbinc (1924–2016)

slovenist, Tischlerjev nagrajenec

20. februarja 2016

Ko je maja 1945 skozi ljubeljski predor kot dolenski begunec stopil na avstrijsko stran, ni slutil, da bo prav Koroška postala njegov pravi dom in da bo generacijam njenih Slovenk in Slovencev razdajal svoje znanje in talent. Človek besede, tako so mu rekli na nedavni podelitvi Tischlerjeve nagrade v Celovcu. Nekaj dni prej je dr. France Vrbinc, še vedno sredi pisanja, prevajanja, lektoriranja, v ženinih rodnih, zdaj pa tudi njegovih Srejah na avstrijskem Koroškem praznoval 92. rojstni dan. O njegovi življenjski poti, sam pravi, da je bila močno vijugasta, bi lahko napisali napet roman.

Zaznamovalo vas je begunstvo, ki je danes, seveda v drugačnih razmerah, spet postalo osrednje vprašanje Evrope. Torej začniva s tem, kako ste zapustili dom.

V domači vasi, današnjem Šmarju – Sapu, sem bil le dobrih deset let. Potem sem odšel v gimnazijo, v škofove zavode v Šentvidu. Tam so bili dijaki z vseh koncev Slovenije in za fanta, ki je bil tedaj še Dolenjec, je bilo to posebno doživetje. Tam sem spoznal, da povsod drugače govorijo. Ta občutek drugačnosti, a kljub temu povezanosti, se mi je ponovil v kasnejših letih v študentskem taborišču v Gradcu, ki so ga za študente iz begunskih taborišč ustanovili Angleži. Bil sem v sobi z 18 študenti enajstih narodnosti. Tako smo že tedaj, v letih 1947–48, doživljali Evropo v malem. Sporazumevali smo se v nemščini, drugače ni šlo, toda ta občutek, da smo kljub različnim jezikom ene misli, je bil zame nekaj posebnega.

Kako ene misli?

Te, da prihajamo iz dežel, kjer so nastale velikanske spremembe, in da mi z našim načinom življenja in našimi predstavami ne sodimo več v ta svet, zato moramo naprej. Ko stopiš na pot begunca, ti kaže pot le naprej.

To velja tudi za današnje begunce?

Tudi. Le da smo mi tedaj, ko smo prišli na Koroško, mislili, kako daleč od doma smo že. Zdaj pa pogledam na zemljevid in osupnem, kakšne razdalje premostijo danes ti ljudje. Seveda z drugimi možnostmi in v drugačnih razmerah.

Ko ste prišli, komaj 21-letni, v prvo begunsko taborišče, v Vetrinj, je bilo za vami že precej življenjskih vijug. Že v otroštvu vam ni bilo z rožicami postlano ...

To pa res. Oče, železničar, se je smrtno ponesrečil pred mojim rojstvom, in ker z mamo še nista bila poročena, je ostala po njegovi smrti brez pokojnine, tako da je le težka plačevala šolnino zame. Zato sem jo po treh letih v škofovih zavodih prosil, da bi se vozil v gimnazijo z vlakom od doma, da bi bili stroški manjši. Tako sem potem obiskoval ljubljansko klasično gimnazijo, ki je veljala za elitno šolo, in dobro mi je šlo, saj sem dobil v škofovih zavodih odlično podlago. Vsekakor sem imel priložnost uživati dobro šolo in sadovi te šole so mi tudi pomagali prebroditi življenjske težave vse do danes.

A matura vam ni bila usojena, namesto nje vas je doletel Gonars.

Konec junija 1942 se je žal moje ljubljansko šolanje končalo. Italijani so v Ljubljani izpeljali racije, ponoči in podnevi so vozili civiliste, može in fante, v belgijsko vojašnico (ob Metelkovi, op. p.), jih tam postrojili v vrsto in odločali, ali gredo domov ali v internacijo. Tisti dan, ko sem stal v vrsti tudi jaz, je o tem odločal oficir, ki je vse študente poslal na levo, v internacijo. Tako sem moral v Gonars. Da bom prvič videl tolikanj opevano morje iz zamreženega živinskega vagona, si pač nisem predstavljal. Namestili so me v alfo, del taborišča s šotori, barake so bile že prenapolnjene. Pod šotorsko streho so se kovala prijateljstva, še posebno ko smo ob nevihtah leže na trebuhu držali kole, da nam ne bi vihar odnesel strehe nad glavo. Potem sem bil v baraki za mladoletnike, ko je pritisnil mraz, pa so nas preselili v vojaško zgradbo v Trevisu. A nista nas morila toliko mraz in lakota, čeprav sta bila huda, kot to, kdaj bomo smeli domov, in da nismo vedeli, zakaj smo zaprti.

Kdaj ste se lahko vrnili?

Kazalo je, da bom lahko šel še pred božičem. Mama mi je poslala paket z zimsko obleko, kajti ves čas sem bil oblečen tako, kot sem junija odšel na pot. Žal njenega paketa z zimsko suknjo nikoli nisem videl in za božič, moj prvi zdoma, sem bil še vedno v taborišču. Za novo leto so me potem le izpustili, a med transportom v razdrapanem vagonu sem se hudo prehladil in doma obležal. Ko sem si nekoliko opomogel, pa so me prišli mobilizirat domači fantje, ki so ustanavljali vaško stražo. Menili so, da me za to službo usposablja moje znanje italijanščine za komunikacijo s pristojnimi mesti.

In ste šli?

Kaj pa naj bi storil? V tolažbo mi je bilo, da mi ni bilo treba nositi orožja, niti na pohode niti na straže mi ni bilo treba hoditi. Urejal sem sezname fantov, hodil po hrano in cigarete v vojaško skladišče v Grosuplje. Tako so tekli meseci od januarja do 8. septembra 1943.

Kako pa je bilo v vaši vasi s partizani?

Spomladi 1942 smo doživeli streljanje z bližnjega hriba, tako smo izvedeli za partizane. Italijani so s patroljami preiskali kraj, seveda niso nič našli, so pa zaprli nekaj vaščanov – nekatere sem čez nekaj mesecev, ko so me internirali, srečal v Gonarsu –, in zažgali sosednjo vas Paradišče. Takrat so se začele delitve med ljudmi. Nekateri so menili, da ravnajo partizani prav, drugi, da še ne bi smeli napadati Italijanov, ker takšni napadi sprožijo samo povračilne ukrepe, represalije. Teh nasprotij je bilo vedno več, res hudo pa je postalo, ko se je izvedelo, da so partizani pobili nekatere ljudi, v Ponovi vasi celo družino z otroki vred. Ljudje na deželi niso razumeli zakaj. Da se je veliko ljudi odločilo proti partizanom, je bila tudi posledica prebežnikov, ki se v partizanskih vrstah niso znašli tako, kot so pričakovali, to je potem samo še stopnjevalo razkorak med enimi in drugimi. Tako smo do italijanskega razpada živeli tudi v tem razlikovanju. Naše upanje so bili takrat Angleži, o tem, kaj se dogaja po preostali Jugoslaviji, takrat nismo prav dosti vedeli.

Še preden ste srečali Angleže – in to najbrž drugače, kot ste si predstavljali, šele na Koroškem – ste iz vaškega stražarja postali partizan?

Osmega septembra 1943 je dobila šmarska vaška straža povelje, da se na Pijavi Gorici združi z izansko in da gremo vsi skupaj na Turjak počakat Angleže. Moj zadnji spomin na domače Šmarje je ta, kako letijo v zrak deli nove šole, ki so jo tik pred odhodom razstrelili Italijani. Ker sem se hotel posloviti od sorodnikov na Škofljici, sem zaostal za kolono, zato nisem doživel partizanskega napada nanjo, v katerem je bil ranjen Ludve Potokar, moj dobri prijatelj iz otroštva, ki se je kasneje izselil v Kanado in postal pisatelj. A tako se je rešil tragedije na Turjaku, kjer so jih obkolili partizani. Ko smo tisti, ki smo zaostali, izvedeli, kaj se je zgodilo, smo se kratko malo razbežali po domovih. Po nekaj dneh me je doma mobilizirala Levstikova brigada, tako sem postal partizan, dodeljen v drugo četo drugega bataljona Cankarjeve brigade. Po dveh tednih pa v delavsko četo, ker je partizansko vodstvo medtem najbrž zbralo dovolj podatkov za oceno, da nisem zanesljiv. Bilo mi je v veliko zadoščenje, da nosim kramp in lopato, ne puške. In spet sem imel srečo, da sem postal četni pisar.

To vam je rešilo življenje?

Res je. Šli smo v napad na Nemce, a so oni prej napadli nas, nas podili podnevi in ponoči, najbolj smo se bali njihovih svetlečih raket. Delavska četa je morala nositi ranjence, in tako sem med nekim pohodom nosil gimnazijskega sošolca s prestreljenim grlom. Težko je govoril, a mi je vseeno povedal, da je bil v prvem transportu internirancev za Gonars, pri Verdu pa so vlak napadli partizani, ki so mislili, da Italijani prevažajo kak vojaški material. No, tako smo se pomikali proti Ilovi Gori in puščali za seboj, množica, široko sled, Nemci pa za nami. Na Ilovi Gori so nas obkolili. Skrit za smreko sem stal tako rekoč pred smrtjo. Kot dijak se nisem hotel učiti nemščine, ta jezik in nemško mišljenje sta mi bila povsem tuja, skrit za tisto smreko pa sem pomislil, da bi bilo le dobro, če bi znal kaj nemško. K sreči je bila moja mama še iz stare Avstrije, služila je pri slovenskih družinah iz Avstrije, tako sem ob raznih priložnostih od nje ujel kakšno besedo. Skoraj oledenel za tisto smreko sem spravil skupaj ‚keine Waffe‘ (brez orožja, op. p.) in upal, da bo kakšna

reakcija. Kako zares je šlo, se je pokazalo, ko so Nemci našli pri enem od naših tovarišev dva naboja in ga nemudoma ustrelili. Nas pa so odpeljali najprej v Ribnico, kamor sem prišel bos, ker mi je nemški oficir že na začetku poti vzel čevlje. Ko sem to povedal preiskovalcu v Ribnici, ki me je nahrulil, da si upam predenj bos, mi je zabrusil: ‚Mi Nemci ne jemljemo partizanom samo čevljev, marveč tudi življenje.‘ Tako sem vedel, kaj me čaka.

Spet koncentracijsko taborišče?

Nemci so vse ujete mobilizirance hoteli poslati v Dachau. Potem pa smo se v Ljubljani namesto v prepolni šempetrski vojašnici, kjer so zbirali določence za Dachau, znašli v srednji tehniški šoli, kjer so zbirali domobrance. Tako sem bil Dachaua rešen, a od enih sem prišel k drugim, z dežja pod kap, in po glavi mi je šlo samo, kako se bom rešil vojaške suknje. Dodelili so me v domobransko četo na Vegovi, od tam smo hodili po hrano na grad in na eni teh poti me je srečal šmarski župan Tone Perčič. Ponudil mi je, naj pridem za tajnika na občino.

Slovenski župan pod nemško okupacijo?

Ko so po italijanski kapitulaciji in umiku Levstikove brigade jeseni 1943 Šmarje zavzeli Nemci, so tam postavili slovensko upravo. Tako sem postal tajnik v občinskem uradu in se rešil gotove smrti, ki je doletela druge fante pri domobrancih. Opraviti sem imel predvsem z raznimi prošnjami domačinov za znižanje davkov ali za nabavo gradbenega materiala, za politične in finančne zadeve pa je skrbel prijatelj Slavko Vrečar, ki je prišel k nam iz Ljubljane. On me je tudi seznanil z organizacijami, s katerimi kot dijak nisem imel nobenega stika, s Tomčevimi Mladci in Ehrlichovimi Stražarji. Slednji so mi bili bliže kot Tomčevi Mladci, ki so se mi zdeli preveč katoliški, preveč udarni. Kot gimnazijec sem se tudi raje pridružil Marijini kongregaciji kot Katoliški akciji. Katoliška akcija, v zvezi s katero, predvsem z njenim Katoliškim delovnim odborom, me na Koroškem tolikokrat omenjajo, ni v nobeni povezavi s Katoliško akcijo v Sloveniji med in pred vojno. Ta koroška Katoliška akcija je nekaj čisto drugega in vanjo, v njena prizadevanja za sožitje vseh ljudi, sem se lahko vključil z vsem srcem.

Še vedno nisva na Koroškem. Kako ste doživljali partizansko zmago, navsezadnje ste bili del oblasti pod nemško okupacijo?

Drži, vendar tega nismo občutili kot kdove kako moreče in boleče, saj smo skušali v danih razmerah narediti kar največ in najboljše za naše ljudi, da bodo lažje prestali obdobje, o katerem smo vedeli, da je začasno. Tudi župan je večkrat poudaril, da ni za Nemce, a je to funkcijo sprejel, da niso namestili koga slabšega. Nismo hoteli delati za Nemce in tudi nismo občutili, da delamo zanje. Bili pa smo seveda odvisni od njih, celo tako daleč je šlo, da me je vojni urad v Ljubljani še aprila 1945 vpoklical, 14 dni pred koncem vojne so me hoteli za vojaka. Na srečo je bil tam rojak, jurist, ki je napisal, da sem nepogrešljiv na svojem delovnem mestu. To me je rešilo, da sem ostal civilist in sem kot civilist tudi bežal.

Čeprav niste imeli ne krvavih rok ne občutka krivde?

Pričakovanje tako zelenega konca vojne je bilo seveda povezano tudi s strahom, kako bo. Takole sem razmišljal: prišla bo nova oblast, mi se ji bomo umaknili, ko se bodo duhovi pomirili, se bomo pač vrnili in se poskušali v novem okolju prilagoditi, kot se morajo ljudje v vsakem okolju prilagoditi novemu redu. Šestega maja zjutraj smo trije prijatelji s kolesi odšli na pot, najprej do Ljubljane, polne beguncev, voz, živinskih vpreg, nato naprej do Ljubelja, skozi predor, kjer je bila neznosna gneča. Na koroški strani smo izvedeli, da so na dravskem mostu partizani, in smo se spet obrnili nazaj, pa še enkrat skozi predor, ki je bil zdaj še bolj zatrpan. Še prej je neki četnik ustrelil nemškega oficirja, ki je zaprl predor, da bi ga sprostil za nemško vojsko. Slišali smo, da partizani pritiskajo na begunsko kolono in da so jo tudi napadli, zmeda je bila nepopisna.

Na koroške partizane ste potem vseeno naleteli?

Prvi stik je bil tak, da se je neki partizan spustil s cestnega obronka k nam in vzel prijatelju kolo, mi pa smo si rekli, da smo jo še dobro odnesli.

Srečo ste imeli tudi v vetrinjskem taborišču?

V begunskem taborišču na krompirjevi njivi na Vetrinjskem polju smo bili seveda razdeljeni, civilisti posebej, vojaki posebej. Toda s prijateljem

Slavkom so naju drugi postrani gledali, češ, kako da nista ta mlada fanta vojaka. Vse skupaj se je tako napelo, da sva se odločila, da greva na vojaško stran. Imela sva neznansko srečo, ker oficirja, ki je imel na skrbi nove mobilizirance, takrat ni bilo v šotoru, in nisva prišla na vrsto, kajti drugi dan so začeli domobrance vračati. Dvema Srboma, ki sta se vrnila iz transporta in povedala, da Angleži vračajo begunce v Jugoslavijo, v taborišču niso verjeli, zaprli so ju v šolsko drvarnico, češ da povzročata nemir. Šele dr. Janežu, zdravniku, pripadniku Rdečega križa iz kolone domobrancev, ki se mu je v Pliberku uspelo rešiti pred transportom in se vrniti, so begunci prisluhnili in začeli verjeti, a to je bilo že tik pred zadnjim transportom. Ampak psihoza, ki je tedaj vladala med domobranskimi fanti, je bila, naši prijatelji so šli, gremo za njimi, čeprav so jim njihovi oficirji pred zadnjim transportom svetovali, naj se preoblečejo v civiliste in izginejo iz taborišča. Tisti, ki so tako naredili, so ostali živi, večina pa je šla ...

Se je takrat vaša vera v Angleže porušila?
Popolnoma. Kot da bi me zadela kap.

Potem so vas Angleži razselili. Šli ste v Peggez pri Lienzu in potem v Špital, vmes ste končali znamenito begunsko gimnazijo, katere dijaki so odšli v svet in mnogi naredili lepe kariere. Vodil jo je Marko Bajuk, čigar vnuk je desetletja kasneje postal celo predsednik slovenske vlade. Bajuki so odšli v Argentino, vi ste hoteli v Ameriko?

Marko Bajuk je v Avstriji dosegel, da so oblasti priznale naša spričevala z begunske gimnazije in smo se lahko vpisali na univerzo v Gradcu. Moj profesor Božidar Bajuk, ravnateljev sin in Andrejev oče, me je navdušil za študij klasične filologije, bil je človek in profesor, kot si ga lahko le želiš. Družina Bajuk je potem morala v Argentino, Amerika in Kanada sta namreč jemali le mlade posameznike, Argentina pa je bila za begunske družine zlata dežela, saj je monsignor Hladnik izposloval pri tamkajšnjih oblasteh, da vzamejo vse. Zame pa je podpisal zapriseženo izjavo, da me sprejme v ZDA, ameriški senator Kennick, ki je imel sorodnike v mojem rojstnem kraju. Toda prednost so imele skupine beguncev, posamezniki smo morali čakati, ker je bila kvota že izpolnjena.

Amerika pa vam ni bila usojena?

Ne. Med čakanjem nanjo se mi je posrečilo priti na Koroško, povabili so me salezijanci, ki so dobili lastno faro na Kamnu v Podjuni. S tamkajšnjim župnikom dr. Francetom Ciganom sva se poznala že od doma, moja mama je bila salezijanska sotrudnica. Bil je navdušen pevec in organizator kulturnih srečanj, z njim in ob njem sem spoznal Koroško, njene ljudi in razmere, igrali in peli smo po vseh mogočih krajih. Salezijanci so bili tedaj velik dušnopastirski in kulturni dejavnik na Koroškem. Na Kamnu sem bil kuhar, mežnar, organist, kulturnik, ampak to ni bilo niti za preživetje iz rok v usta. Tako sem se na prigovarjanje prijateljev vrnil v Gradec na študij, ki sem ga prekinil.

Preživljali pa ste se s poučevanjem slovenščine pri grofu Herbersteinu, zadnjem lastniku ptujskega gradu. Kako ste prišli do njega?

Bil sem brez denarja, na univerzi pa smo morali begunci plačevati trikrat višjo takso kot domačini, ti so bili plačila večinoma celo oproščeni. Zato je dr. Cigan pri grofu Herbersteinu, ki je po vojni živel kot begunec iz Jugoslavije v družinski palači v Gradcu, izposloval, da bom pri njem učil slovenščino. Grof je imel štiri sinove in je hotel, da govorijo slovensko.

Zakaj?

Ker se je čutil na Ptuj, Vurberku, v Hrastovcu doma. Že njegov oče, ki je bil s Češkega, je vpeljal tak red, da je družina, zbrana pri mizi, vsak dan govorila v drugem jeziku, nemško, angleško, italijansko, češko ... Grof je bil človek, vreden svojega grofovstva, sprejel me je kot člana družine, in ker mi nemščina ni šla najbolje, do nje sem čutil odpor, je rekel, govorite slovensko, bom jaz prevajal. Bilo je res doživetje priti med ljudi, ki so čisto iz drugega sveta kot preprost bajtarski sin z Dolenjskega. Moje desetletno bivanje pri Herbersteinih je bilo velikanska univerza, pri njih sem se naučil za življenje več kot vsa študijska leta. In marsikaj doživel. Herbersteini, ki so veliko svojih posesti izgubili že z agrarno reformo v stari Jugoslaviji, so vodili natančne popise svojega premoženja, kar jim je prišlo prav pri povojni reparaciji, ko jih je poplačala avstrijska država, ker se je tako obvezala do Jugoslavije. S tem denarjem je grof kupil posest na sami meji z Jugoslavijo, pri Sv. Juriju oziroma Svečini. Nekoč je

med trgatvijo neki ženski na strmem bregu spodrsnilo, da se je skotalila v Jugoslavijo. S kakšnim strahom smo jo reševali iz grabe, ker so imele jugoslovanske patrulje ob meji nenehne obhode.

Čez Jugoslavijo, v kateri je ostala mama, ste torej naredili križ?

Z mamo se nisva videla deset let. Šele leta 1955 me je lahko prišla obiskat k Herbersteinom v Gradec. Za mojo promocijo leta 1960 in poroko nekaj mesecev kasneje pa ni dobila vizuma, tako da so jugoslovanske oblasti zelo pripomogle k mojemu občutku, da sem sam, odrezan od domovine, in da nimam tam kaj iskati.

Ste pa vseeno našli dom med Slovenci?

Ko je dovoljenje za Ameriko končno prišlo, sem bil že odločen, da bom v Gradcu končal študij in se vrnil na Koroško. Sreča je bila, da sem tako izbral in da sem lahko rekel, da sem na Koroškem res doma. Kot edinec, ki je že z desetimi leti šel od doma, nisem nikoli imel občutka družine, našel sem ga šele na Koroškem s svojo ženo, ki izhaja iz družine s štirimi otroki, kjer je bil ta občutek čudovito živ.

V vas pa čudovito živ občutek za slovenščino. Od kod?

Že iz otroštva, z Mohorjevimi knjigami, tam se je začela in potem rasla ta ljubezen, in ko se mi je na Koroškem ponudila možnost, da sodelujem v ustanovi, ki je Slovence naučila brati, sem Boga do komolca zahvalil za to. V Mohorjevo sem prišel kot vodja tiskarne, potem sem predsedal v založbo. Ko so se začele velike priprave za koroško sinodo, se je iz mojega sodelovanja pri Katoliškem delovnem odboru izcimila moja nastavitev na škofiji, kmalu pa sem odšel za urednika slovenskih oddaj na celovškem radiu.

Kako se spominjate časa, ko je bila vrsta knjig, ki jih je tiskala tudi vaša Mohorjeva, v Sloveniji oziroma Jugoslaviji prepovedana?

To je bil čas, ko je imela Mohorjeva knjigarna poseben kotiček, kamor so iz Slovenije prihajali brat te doma prepovedane knjige. Z izidom ene od njih sem tudi osebno povezan. Begunec (iz Ehrlichovega kroga, op. p.) Ciril Žebot, ki je živel v Ameriki, se je v šestdesetih letih prek begunskih

poznanstev obrnil name in mi izročil rokopis tiste znamenite knjige Slovenija včeraj, danes in jutri, o kateri so v Ljubljani potem vsi govorili samo kot o Knjigi. Rekel je, da mi zaupa, da bom znal ravnati tako, da rokopis ne bo prišel v roke nepoklicanim. Prikimal sem, a sva se oba motila: knjigo so v Beogradu do potankosti poznali, še preden je izšla.

Vas pa so, ne zaradi te knjige, če se malo pošalim, poznali povsod po Koroškem, tudi v zadnjem zakotju.

To je res, prepevali in igrali smo povsod. Ne le po Koroškem. Z Zaletelovim misterijem Brezmadežna, v katerem sem bil Lucifer, smo bili tudi v Trstu in Gorici, z Martinom Krpanom, tam sem igral cesarja, pa celo v Sloveniji. Mojega Luciferja so si zapomnila predvsem dekleta, ki so igrala angelce, in potem so me po vsej Koroški poznali kot Luciferja.

Zdaj pa vas poznajo kot jezikovnega papeža?

(Smeh.) Moj zgleđ, profesor Božidar Bajuk, je rekel, naj bodo ljudje, ki so malo bolj izobraženi, drugim kakor babica, ki pomaga pri porodu v novo življenje. Po tem vodilu sem se skušal ravnati, nikoli se nisem rinil v prve vrste, vedno pa sem bil pripravljen pomagati. Tako so nastali tudi jezikovni koticiki, ki jih pišem iz tedna v teden že 25 let, enkrat samkrat, ko sem zbolel, so umanjkali. Mišljeni so bili kot babiški pripomoček, da se koroški Slovenci naučijo kaj, česar jim šola ni dala, tako mimogrede. Da so res vžgali, mi vedno znova potrjuje zatrjevanje bralcev, češ, v Nedelji najprej preberemo vaš koticček, tako da jih moram prepričevati, da je v tem listu vredno branja še marsikaj. Kako odmevni so, kaže tudi to, da zdaj pripravljam že tretjo knjigo koticčkov, ki bo s svojim izidom počastila tudi 90 let izhajanja Nedelje, lista krške škofije.

Koroški Slovenci pa praznujejo še 70-letnico slovenskih oddaj na celovškem radiu. Tudi tam ste imeli kot urednik posebno nalogo, skrb za lep jezik.

Sam sem vedno govoril, da morajo biti uredniki glede jezika še posebno skrbni. Ko smo poročali o dogodkih po deželi in svetu, smo ljudi obenem učili, kako se govori. Celó tako daleč je šlo to učenje, da smo uvrstili med novice cene telet, prašičev, govedine, kajti znano je, da Korošci ne znajo šteti in da so sprti s sklóni ob števnikih, tako da govorijo ,ko mi je

bilo štiri let' ali 'imam tri bratov'. Ker so vedeli, da prihajam od spodaj, iz Slovenije, so mi zaupali, češ, Vrbinc pa zna. Naredili so me tudi za profesorja, čeprav to nisem. Res imam doktorat, a izpitov za profesorja nisem niti poskušal delati, saj bi bil za profesuro potreboval avstrijsko državljanstvo. Pravzaprav so me naredili za profesorja bogoslovci, duhovniki, ki so zaradi svojih le nemških šol čutili, da za pridiganje v slovenščini niso dovolj usposobljeni, in so me prosili, naj jih učim.

S politiko pa se niste nikoli ukvarjali?

Politika mi ne leži, sem izrazito apolitičen človek. Ko smo bili vrženi v tuji svet, je bila naša prva skrb, kje bomo dobili streho nad glavo in se vsak dan najedli, kot intelektualec pa si imel še manj možnosti za zaslužek kot kak rokodelec. Zato se mi je tudi študij tako vlekel. Da ne govorim, kako vesel sem bil, ko mi je Mohorjeva poleg direktorske službe v tiskarni ponudila še stanovanje, čeprav takšno, da smo imeli šest prostorov na 33 kvadratnih metrih. Takrat sva z ženo že imela hčerko Andrejo, po dveh letih se je rodil še sin Miha ...

... ki je danes, sin begunca, strokovni nadzornik za slovenske višje in srednje šole na Koroškem. Ste ponosni?

To je zame svojevrstno zadoščenje. Enako kot to, da je hči, ki je tolmačka v Gradcu, svojega sina, našega edinega vnuka, študenta čiste matematike in navdušenega plezalca, naučila odlično slovensko.

Če primerjate Koroško in njeno slovenstvo iz časov, ko ste prišli, z današnjimi razmerami, kaj je najbolj opazna sprememba?

Danes se pozna, kaj vse je slovenska gimnazija, ki je velika Tischlerjeva zasluga, prinesla Koroščem. Zdaj je tu cela legija ljudi, ki so končali to šolo in čisto drugače mislijo; tudi čisto drugače se živi, kot se je živelo pred delovanjem slovenske gimnazije. Takrat so imeli ljudje osnovnošolsko izobrazbo ali meščansko šolo, na univerzo so morali v Gradec ali na Dunaj in seveda se niso vsi vrnili. Saj se tudi danes ne, a kvantum je neprimerno večji, do danes je dala slovenska gimnazija že 2000 maturantov in to se v narodnem telesu pozna.

Kako ste doživeli in še doživljate samostojno Slovenijo?

To, da se je osamosvojila, je bilo za nas še v letih 1988–89 ideja, o kateri smo mislili, da se ne bo uresničila. Spominjam se, kako je prišel na povabilo Katoliškega delovnega odbora v Celovec predavat dr. France Bucar, kar je bilo od njega zelo pogumno. Naša mladina je bila seveda bolj udarna, to je bil tudi sad naše slovenske gimnazije, in sin Miha je bil med prvimi, ki so se odločili, da nesejo ob osamosvojitvi simbolični knežji kamen v ljubljanski parlament. Mi starejši pa skoraj nismo mogli verjeti.

Zaslužni ste tudi za to, da imajo slovenski begunci v Vetrinju svoje obeležje.

V vetrinjski cerkvi je bila do leta 2004 samo v steni blizu oltarja vzdana majhna plošča z latinskim napisom, slovenskega ni smelo biti, da so slovenski begunci, ki so bili na tem polju leta 1945, cerkvi pomagali pri obnovi v spomin na Titu vrnjene ljudi. Potem smo begunci, kar nas je bilo še živih, zbrali denar, meni pa so dali nalogo, da izposlujem pri cerkvenih oblasteh v Celovcu pristanek, da se v cerkvi v Vetrinju postavi spomin dr. Valentinu Meršolu, slovenskemu zdravniku, ki je pregovoril Angleže, da niso začeli vračati iz taborišča v Jugoslavijo tudi civilistov, in pa kanadskemu majorju Barryju, komandantu taborišča, ki je bil zelo razumevajoč do Slovencev. Posrečilo se mi je in še za Barryjevo devetdesetletnico smo odkrili lepo ploščo iz belega marmorja, vzdano na vidnem mestu, pred oltarjem Žalostne Matere Božje, kjer so nekoč jokali tisoči.

Slovenija danes?

Današnji Sloveniji bi človek od srca želel, da bi se zavedala, kako ji je bilo to, kar je danes, v naročje položeno. Ko zdaj gledam, kaj se dogaja, se mi včasih zdi, da je Bog takrat, v začetku devetdesetih, zamižal na eno oko, in rekel, pa jo imejte, samostojnost, če jo že hočete. Glede na stanje prej se je nam, zunanjim opazovalcem, ta čudež zdel nepredstavljaljiv. Takrat si nisem mogel predstavljati, da se bodo razmere zasukale tako, da se bodo zdaj čutili v mojem rojstnem kraju celo počaščene, če pridem mednje. Tako so nazadnje septembra lani povabili na prireditve Beremo pod lipo dva rojaka, prof. Mihaela Glavana iz univerzitetne knjižnice in mene, da sva jim govorila o maternem jeziku. In so poslušali, ko sem jim pripovedoval, kako se morajo Slovenci na Koroškem vsak dan odločati, ali so ali niso Slovenci.

Dobesedno vsak dan?

Seveda, to je usoda skupine, ki ni v sredini, v jedru, ampak na obrobju. Neki profesor mi je nekoč to razložil takole: vzemite skledo leče in jo poskusite premešati. Jedro bo ostalo skoraj nespremenjeno, spremenilo se bo obrobje. Tako pač je, mi smo na obrobju, in če se hočemo ohraniti, z maternim jezikom vred, moramo sami skrbeti zanj.

Nisi musliman, a za nas si svetnik

Marjan Kac, socialni delavec, dobitnik
nagrade za človekove pravice dežele Koroške 2015

9. aprila 2016

Marjan Kac, rojen v Mariboru, dobitnik koroške deželne nagrade za človekove pravice 2015, v poslopju nekdanje starinarnice na stari, opuščeni železniški postaji v avstrijskem Beljaku že petnajst let skrbi za pomoči potrebne.

Beljak, po nemško Villach, je drugo največje mesto avstrijske Koroške in veliko železniško križišče. Prav tu, na nekdanjem kolodvoru, kjer so nekoč stali vagoni, natrpani s pregnanci iz druge svetovne vojne, Slovenec Marjan Kac, prišlek, rojen v Mariboru in odrasel v Nemčiji, pomaga tistim, ki jih je usoda, včasih resda z njihovo lastno pomočjo, včasih pa čisto brez nje, spravila ob vse. Danes Kac, drugače kot nekoč, v tej skrbi za pomoči potrebne ni sam, pomagajo mu trije zaposleni in divizija kakšnih 60, 70 prostovoljcev. Ta številka se lepo sliši, a še vedno ne zadošča za vse, kar je treba postoriti.

V Nemčijo

A začnimo z rodnim Mariborom oziroma s Cigonco pri Slovenski Bistrici, kjer je Marjan Kac na kmetiji pri stari mami preživel prva in edina res lepa leta svojega otroštva. Dokler se niso starši v sredini šestdesetih let odločili za selitev s trebuhom za kruhom v Nemčijo, v okolico Dortmundunda, in tja odpeljali tudi svojega pet let in pol starega edinca. Vprašanje je, ali so se zavedali, kako huda bo ta sprememba za dečka, ki se mu je tako sesul njegov domači, varni svet. „V Nemčiji sem bil sam, brez stare mame, ki je bila zame do takrat najpomembnejši človek na svetu. Ni bilo lepo,“ tiho reče, ko ga poprosim, da začneva pri koreninah njegovega otroštva, ker bi rada prišla do dna vprašanja, kaj ga je gnalo na pot nesebične skrbi za druge. „Starši so cele dneve delali, bil sem prepuščen samemu sebi, tudi jezika nisem znal. Res je, da se otrok hitro

nauči tujega jezika, a se po vseh teh letih še živo spomnim, kako mi je bilo hudo, ko smo prišli tja in nisem nič razumel. In drugi mene tudi ne, že moje ime, Marjan, je bilo težko, če bi bil Franc ali Peter, bi bilo enostavneje, Kac pa v Nemčiji tudi ni ravno lepa beseda.“

S starši je pač bilo, kot je bilo, a se je sam pri sebi odločil, da se bo učil in končal šolo. Izučil se je za orodjarja, potem pa študiral še teologijo. Poročil se je in se sredi osemdesetih z ženo in tedaj še s samo štirimi otroki, danes jih ima šest, odselil v takratno Jugoslavijo oziroma v rodni Maribor, kjer je kot študent opravljal prakso v majhni protestantski cerkvi v središču mesta, v Žičkem prehodu. Nekaj let poprej se je sklenil preseliti domov na Cigonco njegov oče, z namenom, da pripravi teren za vrnitev celotne družine, a se je že po šestih mesecih skesano vrnil v Nemčijo. Ni zdržal, v takratni Jugoslaviji si moral paziti, kaj govoriš in kako se obnašaš, oče pa ni bil diplomat, skomigne z rameni Marjan in doda, da je bilo tudi zanj samega in za ženo, ki je bila Nemka, v Mariboru sredi osemdesetih težko; če bi bila takrat Slovenija že samostojna, domneva, da bi jima bilo lažje. Vseeno pa bi v Mariboru takrat ostal, če bi dobil stanovanje. Ker ga ni, so se Kacovi vrnil v Nemčijo.

Od katolika do protestanta

Praksa v protestantski cerkvi? Tako je; v sedemdesetih, ko je Marjan dopolnil 18 let, je izstopil iz katoliške cerkve v Dortmundu, kjer so bil katoliki že tako in tako manjšina. Krivo je bilo branje Luthrovih knjig, ki so ga prevzele, ob tem ko mu v Rimskokatoliški cerkvi marsikaj ni bilo všeč; motila ga je, na primer, hierarhija s papežem na čelu, motil celibat, čeprav so, brž doda, katoličani, kakršna je recimo Mati Tereza, ki jih globoko ceni. Marjanov oče, ki sicer ni bil veren in so ga bolj kot duhovne privlačile materialne dobrine, pa se je ob sinovem prestopu v protestantsko cerkev močno razjezil in prepad med njima se je še poglobil. A življenje je šlo svojo pot, in ko se je Marjan v osemdesetih vrnil iz Maribora v Nemčijo, ga je starejši hrvaški znanec, ki je v Münchnu vodil jugoslovansko protestantsko cerkev, vprašal, ali bi prišel tja. Tako so Kacovi odšli na Bavarsko, toda Jugoslavija je razpadla in münchenska cerkev z njo vred. Potem se je začela vojna, najprej v Sloveniji, nato na Hrvaškem in v BiH, in Marjan je odšel pomagat v Slovensko Bistrico, kjer je bil begunski center. To so bili začetki mojega humanitarnega dela,

pravi, nekajkrat smo tja pripeljali iz Nemčije pomoč, hrano, obleko, potem so center prestavili na Ptuj in bil sem tudi tam. „Ko je bil sklenjen daytonski sporazum, sem organiziral preselitev ptujskega centra v Bosno. V Sarajevu sem bil že pred premirjem, ko so še streljali, najhuje je bilo tam in v Mostarju. Z Bosno sem dolgo delal, veliko sodeloval z zeniškim Rdečim križem, organiziral prek protestantske cerkve humanitarno pomoč iz Nemčije, Amerike ...“

Potem so se Kacovi odločili, da se preselijo v Avstrijo, na Koroško, bliže ne samo Sloveniji, ampak preostali bivši Jugoslaviji, ki je potrebovala pomoč. „Novi začetek, leta 1997, je bil težak. Rekel sem, gremo tja, kjer govorijo tudi slovensko, nisem pa vedel, kakšne so razmere na Koroškem. To je bil čas, ko se je Haider vzpenjal na oblast, bil sem naravnost šokiran, ko sem videl, kakšen je odnos do Slovencev. Niti zame, Slovenca, niti za mojo ženo, Nemko s čisto drugačno kulturo, ni bilo lahko. Do 1999. sem bil velikokrat v Bosni, potem se je marca zgodil Natov napad na Srbijo in je bila potrebna pomoč tam. Še zdaj mi je težko, da je Slovenija ta napad tako zlahka dopustila, medtem ko je Avstrija prelet Natovih letal prepovedala. Dan po končanem bombardiranju sem sedel v avto in se odpeljal v Leskovac, kjer imam prijatelja, 14 dni sem si ogledoval posledice in po ruševinah videl, da niso merili samo na vojaške cilje, kot so zatrjevali. Najprej sem organiziral pomoč za bolnišnico v Leskovcu, kjer je primanjkovalo vsega, ničesar več niso imeli, potem še za druge.“

V vojnah na Balkanu je Kac spoznal, kako potrebna je humanitarna pomoč, ki se ne ozira na nacionalnost. Doživel je marsikaj strašnega in tudi lepega. Ko je ljudem v neki bosanski muslimanski vasi, ki so v njegovo čast pripravili veselico, rekel, da ni musliman, so odvrnili, ni pomembno, za nas si svetnik. Še danes pa ga preganja spomin na Zemirja, muslimanskega mladeniča iz majhne muslimansko-srbske vasi sredi Bosne, ki se je z gledanjem televizije zelo dobro naučil angleško. Ko sta se z Marjanom spoznala, mu je Zemir pokazal vaško šolo in rekel, tu sem pa pri osemnajstih jaz ležal in streljal na svoje prijatelje, oni pa name. Če bi tedaj razumel, kakšne psihične posledice je to pustilo na fantu, mu ne bi predlagal, naj gre v Sarajevo in tam organizira stvari za nas, pravi danes Kac. A sem mu, in ko je dobil prvih 400 dolarjev, si je za ta denar kupil pištolo in se ustrelil. Imel je 21 let.

V staro carinarnico

Ko so se razmere na Balkanu umirile, je Marjan spet razmišljal o novem začetku, kje bi lahko poprijel in pomagal. Najprej je hotel v Slovenijo, a njegovi otroci ne govorijo slovensko, poskušal je, da bi se naučili, vendar ni šlo, tudi sam ni navsezadnje nikoli hodil v šolo v Sloveniji. Pa je sklenil, da bo začel kar na avstrijskem Koroškem. Živi v Arnoldsteinu, Podkloštru, v trikotniku ob avstrijsko-slovensko-italijanski meji, tako se je odločil za bližnji Beljak. Začel je na malo, enkrat na mesec so kuhali za brezdomce, naprej v glavnem za Avstrijce, potrebne pomoči, o, ja, tudi takšni so med njimi, reče, potem so začeli prihajati še drugi. Od Hrvatov, Srbov, Bosancev nekoč do Afganistancev in Sircev danes. Leta 2007 je Marjanov center Tabea Lebenshilfe oziroma zdaj Westbahnhoffnung dobil na razpolago poslopje stare carinarnice, pomagal jim ni nihče drug kot sedanji avstrijski kancler Werner Faymann, tedaj v vlogi ministra za infrastrukturo, ki je poslal beljaškemu županu pismo, da so nato v dveh tednih imeli prostore, ki pa jih je bilo treba seveda obnoviti. Železnica jim je torej odstopila nekdanjo carinarnico, za katero plačujejo 1500 evrov najemnine mesečno, načrte za obnovo pa jim je naredil arhitekt prostovoljec. Denar so zbirali in ga še na nabirkah po cerkvah, od začetka samo po protestantskih, zdaj tudi po katoliških. Od države niso sprva dobili nič. Potem je začel obseg njihovega dela naraščati, stroški pa tudi, začeli so z 12 tisoč evri na leto, zdaj potrebujejo sedem tisočakov na mesec. Prihajajo vedno novi ljudje, potrebni pomoči, vsak s svojo žalostno zgodbo. Z eno najbolj žalostnih je prišel Romun Cristian: več kot dve leti je delal pri nekem Avstrijcu kot gozdarski delavec, ko se je resno poškodoval in je moral v bolnišnico, pa se je pokazalo, da sploh ni zavarovan. Ko je delodajalca tožil, je šel ta v stečaj. Da, tudi Avstrija ima svoje vegrade in marof tradee. Cristian se je zatekel v Marjanov center za življenjsko pomoč in danes ga najdete na vseh koncih in krajih, enkrat v kuhinji, drugič v skladišču oblačil, tretjič pri kakšnem popravilu ... Zlate roke ima in res je zlat, pravi Marjan, ki pa ima tudi vedno nove načrte. Do leta 2020 bi rad v Beljaku izpeljal še projekt za pomoč ljudem, ki so tako dolgo brez službe, da povsem obupajo, otopijo. K nam se zateče veliko ljudi, ki ne zdržijo pritiska na prostem trgu delovne sile, hiti razlagati. „Statistika, na katero ne dam veliko, saj poznate pregovor, da ne zaupaj nobeni statistiki, ki je nisi sam manipuliral,

jih obravnava po svoje. To, da ljudi, ki so dolgo brezposelni, napotiš, recimo, v tečaj italijanščine, ni rešitev, ne vem, ali si pri petdesetih, brez službe in denarja, motiviran, da se učiš italijansko. V Švici pa sem se na lastne oči prepričal, kako uspešen je njihov dveletni program za motivacijo ljudi, ki so dolgo brez dela, da se postavijo na noge: delati začnejo brez pritiska, po dveh letih pa pridejo na prosti delovni trg in rezultati so res zelo dobri. Ne vem, zakaj se ne bi tudi pri nas zgledovali po Švicarjih.“

Z Modrim križem v Maribor

Za čas po letu 2020, takrat bo dopolnil 60 let, pa ima Kac že nove načrte, povezane z rodnim Mariborom, tem obubožanim nekdanjim jugoslovanskim industrijskim središčem, ki deli usodo podobnih mest po nekdanj socialističnem vzhodu. Delo v Beljaku bo prepustil uigranemu timu mladih na čelu s hčerko Marijo, ki je končala študij v Celovcu in že dela v beljaškem centru, sam pa bi rad v Mariboru ustanovil podružnico Modrega križa, humanitarne organizacije za zasvojenca vseh vrst, ki je razširjena že po 170 državah, v Sloveniji pa je še ni. Ta organizacija za pomoč vsem, ki so se znašli v začaranem krogu kakršnekoli odvisnosti in kriminala, ima že častljivo zgodovino, ki se je začela v Švici, kjer je še danes njena mednarodna pisarna. Na avstrijskem Koroškem je Modri križ že v času monarhije vpeljala grofica Elvira de la Tour, od lani pa z Modrim križem Koroške in Vzhodne Tirolske dela tudi Kac. Nemška protestantska cerkev, pri kateri je prek dunajske centrale zaposlen, je pripravljena podpreti tudi njegov projekt v Mariboru.

Vrnimo se spet k beljaškim začetkom, ko so v Kacovem centru za življenjsko pomoč kuhali najprej le enkrat mesečno, potem na 14 dni, zatem vsako soboto, zdaj pa kuhajo že šestkrat tedensko, vsak dan razen v ponedeljek. Moti se, kdor misli, da v Avstriji lačnih ni, navrže Marjan. Prejšnji mesec je njegova ekipa samo v dneh od torka do petka nasitila 460 ljudi, statistika, ki jo posebej vodijo za soboto in nedeljo, ko je obisk lačnih največji, pa kaže, da takrat pride jest po 50 ljudi, v nedeljo celo 60. Med kuharicami prostovoljkami je tudi Marjanova žena, v centru zaposlena hčerka Marija pa tako in tako poprime za vsako delo. Sploh vsi Marjanovi otroci, tudi preostale štiri hčerke in sin, opravljajo delo, povezano s pomočjo sočloveku: Julija, Sara in Katarina so medicinske sestre – Sara je hotela delati v afriški bolnišnici, zdaj pa bo najbrž

šla pomagat v Izrael, Dunja, mati treh otrok, je humanitarno zelo dejavna, sin Matija je socialni delavec ...

Za pomoči potrebne ne zbirajo le hrane, ampak tudi oblačila, dve leti in pol so brezdomcem nudili še prenočišče. Ilegalno, ker od oblasti niso dobil dovoljenja, nasprotno, tedanji beljaški župan se je zgražal, češ, v Beljaku ni nihče brez stanovanja. Kac: „Rekel sem, naj kar pogleda v računalnik, pa bo videl, da je samo na našem naslovu prijavljenih 15 ljudi, ki dobivajo pošto oziroma socialno pomoč k nam, ker je to njihov edini naslov. Župan pa nam je očital, da so to cigani, ne domačini, in da mi samo vlečemo skupaj slabe ljudi. In to župan socialdemokrat. Tako smo tistim, ki so spali pri nas, tedaj so bili k sreči samo trije, poiskali streho nad glavo drugod, a urejen prostor za prenočišče je še vedno moja želja, saj še danes prihajajo ljudje in sprašujejo, ali bi lahko prespali pri nas. Nazadnje je dvema brezdomnima, Hrvat u in Slovencu iz Celja, priskočil na pomoč eden od naših zaposlenih in ju vzel na dom.“

Migracija v dnevni sobi

Kako pa je s pomočjo beguncem, ki so se v zadnjem času zatekli na Koroško? Zanje in za druge tujce v Marjanovem centru organizirajo tečaje nemščine, tudi posebej za muslimanske ženske, ki jim vera in tradicija narekujeta stroga pravila, zato je pri tem z organizacijo kar nekaj težav. „Razvili smo tudi projekte, s katerimi hočemo zblížati Avstrijce in begunce. Tak poskus je projekt, poimenovan ‚migracija v dnevni sobi‘, ko peljemo po štiri, pet beguncev k Avstrijcem na dom, na kavo ali čaj, da se ljudje spoznajo in premostijo strah drug pred drugim. Kako se pogovarjajo? Če ne gre drugače, pa z rokami, vse se da povedati, če človek hoče,“ razlaga Kac, razočaran, ker niso evropske države pri reševanju begunske krize bolj stopile skupaj.

Leta 2008, šele po osmih letih obstoja, je bil Marjanov center prvič v časopisu, v *Kleine Zeitungu*. Kako to, osem let že delate, pa nič ne vem, se je čudila novinarka, Marjan pa: Tisti ljudje, ki nas potrebujejo, so vedeli in prišli. Potem jim je mestna oblast v Beljaku tudi začela nekoliko pomagati: lani so od mesta dobili 5000 evrov in od dežele 3500, potrebovali pa so vsega skupaj 90 tisočakov. In so jih zbrali, kot vedno, s prostovoljnimi prispevki, največ iz avstrijske Štajerske. Letos bodo potrebovali 140 tisoč evrov. Nagrada deželne vlade, podeljena konec preteklega

leta, jim je navrgla deset tisoč evrov. Se je po njej kaj spremenilo? Malo bolj me vabijo na sprejeme, se posmeje Kac, pa univerza za socialno delo v Feldkirchnu, ki je bila do našega dela precej skeptična, nam zdaj pošilja študente na prakso, to pa je tudi vse.

A več kot ves medijski blišč so vredni občutki zadovoljstva, ki te navdajajo, ko vidiš ljudi, ki si jim pomagal na noge, da se vračajo in potem tudi sami pomagajo drugim. V center pa prihajajo opravljat družbeno-koristno delo tudi kaznovani zaradi davčnih utaj, prometnih in drugih prekrškov. Uradnik, pristojen zanje, se je pred kratkim čudil, koliko teh ljudi, potem ko oddelajo svojo kazen, še kar ostane in dela, le da prostovoljno, naprej. Tako kot tista Čečenka, ki je pri njih morala odslužiti kazen, ker je pretepla nekega Avstrijca, ki naj bi jo bil nadlegoval. Rekla je, vi ste moja družina, ostala in kuhala dalje.

*Vsakomur naj se prizna, kar je
storil za slovensko samostojnost*

Karel Smolle, prvi diplomatski
predstavnik samostojne Slovenije na Dunaju

25. junija 2016

Njegovi spomini bi bili zanimivo branje. Sploh če bi v njih lahko povedal vse, kar je doživel v pogovorih z ljudmi, ki so usodno krojili ali še krojijo naš čas. Karel Smolle, koroški Slovenec, razpet med Dunajem in rodnim Celovcem, je sodni tolmač in politik s številnim zvezami. Dvakrat, enkrat pri avstrijskih Zelenih, drugič z Enotno listo v koaliciji z Liberalnim forumom, je bil poslanec v avstrijskem zveznem parlamentu, predsedoval je tudi Narodnemu svetu koroških Slovencev, eni od treh slovenskih krovnih organizacij na avstrijskem Koroškem. V času osamosvajanja, v letih 1990–1992, je bil v dogovoru z avstrijsko vlado predstavnik slovenske vlade v Avstriji in po priznanju Slovenije še častni konzul v Celovcu. Za tokratnega sogovornika smo ga izbrali prav zaradi njegovega prispevka k osamosvajanju Slovenije in vloge prvega diplomata mednarodno še nepriznane Slovenije na Dunaju.

Kako se spominjate dni, preden je v jugoslovanskem kotlu zavrelo in se je Slovenija podala na svojo pot?

Tedaj sem bil zunanje-politični govorec frakcije Zelenih v avstrijskem parlamentu in v tej vlogi zadolžen za stike prek takratne železne zaves, od Poljske prek Češkoslovaške, Madžarske do Jugoslavije, ki nam je bila hočeš nočeš posebno pri srcu, saj je bila to vendarle država zaščitnica slovenske manjšine. Avstrijski Zeleni smo se v tistem času izrekli proti

vstopu Avstrije v Evropsko unijo in to na osnovi informacij, ki sem jih prinesel iz Češke in Madžarske, kjer so na Avstrijce naslavljali prošnje, naj jim ne uidemo v EU, marveč naj jih počakamo, ker se bo drugače železna zavesa še bolj utrdila.

Iz Jugoslavije takšnih prošenj niste dobivali?

Ne. Bil sem član odbora Efte, Evropskega združenja za prosto trgovino, in tam je bilo veliko razprav, kako pomagati Jugoslaviji, da bi imela vez z evropskimi institucijami. Avstrijski poslanci so imeli načrt za Jugoslavijo kot pridruženo članico Efte in eden mojih zadnjih obiskov v poslanski vlogi je bil pri jugoslovanskem zunanjem ministru Budimirju Lončarju s to idejo, ki ga je sicer zanimala, a je bil do nje vseeno zadržan. Skratka Zeleni smo bili prepričani, da je nevtralna vloga Avstrije za sosede zelo pomembna in čislana, zato jo je treba ohraniti.

Kako se je evropski vzhod pred vašimi očmi spreminjal in Slovenija oziroma Jugoslavija tudi?

Pri Čehih in Slovakah sem najprej videl, da sta dve skupini, ena, ki misli, da je treba naprej po starem, s Sovjetsko zvezo, in druga, ki je hotela spremembe. Spominjam se, da sem prenesel v Prago zamisel o ustanovitvi ustavnega sodišča po avstrijskem zgledu, torej takšnega, ki bi skrbelo tudi za človekove pravice, in bila je sprejeta. V Jugoslaviji sem prav tako opazil razkol in videl, da sta tudi v vladajočem razredu nastali dve skupini. V prvi so mislili, da se bo dalo z vojaško silo, Udbo in drugimi podobnimi mehanizmi starega režima vladati naprej, v drugi so se tudi znotraj vladajočega tabora pripravljali na spremembe. Kako daleč bodo te šle, nihče ni vedel, vsakdo, ki danes trdi, da je vedel, da se bo izteklo tako, kot se je, si izmišlja. Seveda se niso vsi, ki so se pripravljali na spremembe, poslovili od ideologije realsocialističnega sistema in izid je bil v veliki meri odvisen od Sovjetske zveze ter rešitve nemškega vprašanja. Samo delček Evrope je razmišljal o tem, da bi morda lahko Jugoslavija tudi razpadla, sploh pa ni bilo tako rekoč nikogar, ki bi si mislil oziroma želel, da razpade. Človek je imel torej zelo težko stališče, ko je moral po eni strani v skladu s civilizacijskimi vrednotami zagovarjati mir, po drugi strani pa si videl, da narodi, kot je slovenski, želijo svojo svobodo, in se hkrati zavedal, da imajo pravico do suverenosti.

Slovenske osamosvojitvene zgodbe niste opazovali samo od strani, ampak ste se v njej polno angažirali. Natančneje: so vas angažirali. Kako?

Proti koncu poletja 1990 sta me v Trstu na srečanju Draga Dimitrij Rupel in Lojze Peterle nagovorila, ali bi bil pripravljen prevzeti slovensko predstavništvo v Avstriji. Odgovoril sem, da zelo rad, vendar bi želel prej končati svoj poslanski mandat, ki je trajal do oktobra. V Avstriji je tedaj neizpodbitno prevladovalo mnenje, da Jugoslavija ne sme razpasti ...

Samo v politiki ali tudi v širši javnosti?

Javnost v Avstriji je, zanimivo, že zelo zgodaj razvila nekakšen srčen odnos do Slovenije, češ, ljubka deželica, sosed, h kateri se vozimo v vinarstvo ali v kazino. Ko sem potem, seveda tudi s pristankom avstrijskega zunanjega ministra Aloisa Mocka, prevzel to pomembno funkcijo, mi je prišlo zelo prav, da sem bil prej poslanec, tako sem lahko verodostojno nadaljeval delo in uporabil svoje številne stike po svetu od Švice do čeških disidentskih krogov v korist Slovenije. Jasno, treba se je bilo prilagajati, ne moreš govoriti z ameriškim ambasadorjem enako kot z ministrom Mockom.

Z Aloisom Mockom, ki je bil osamosvojitvi med vsemi avstrijskimi politiki menda najbolj naklonjen, ste se sploh dobro razumeli?

Res je. V tej moji novi funkciji se je potem najino prijateljstvo, ki je bilo starejšega izvora, še iz mojih študentskih časov, čeprav sem ga bil v vlogi opozicije v parlamentarnih debatah razmeroma ostro napadal, samo še intenziviralo. Zaradi mojih poznanstev smo razmeroma hitro razvili dialog tudi pri predsedniku zunanjepolitičnega odbora parlamenta Andreasu Kholu, pomagalo je tudi moje poznanstvo z visokim politikom, tedaj ministrom, Erhardom Busekom.

O čem ste jih prepričevali? O tem, da drugega kot samostojnost za Slovenijo ne pride v poštev?

Tako je. Kot koroški Slovenec sem bil o tem tudi osebno prepričan, saj sem menil, da bo to tudi za manjšino olajševalna okoliščina, ker se bo s padcem komunističnega režima spremenil odnos Avstrije do nas.

Ampak najbrž so tudi med manjšino na Koroškem bili ljudje, ki so mislili, da jih lahko velika Jugoslavija varuje boljše kot majhna Slovenija?

Seveda so bili in močno so mi očitali, da sem del velikega komplota proti ‚zlati Jugoslaviji‘. Nekateri so mislili, da v Jugoslaviji nasprotij ni in so dajali za zgled multikulturno Sarajevo, a ti ljudje seveda nikoli niso pomolili nosu kam dlje. Resnica je bila ta, da smo bolj žebrali, kako je v Jugoslaviji lepo, kot je bilo res. Avstrijecem z njihovim prizadevanjem napraviti iz vsega enolončnico, kakršno doživljamo zdaj na Dunaju, je bila takšna idealizirana podoba Jugoslavije, jasno, vseh. Z vidika avstro-ogrske mentalitete je to razumljivo, brez čeških in drugih priseljencev bi Dunaj umrl. Marsikdo je bil tudi v kakšni jugoslovanski delovni brigadi, kjer se je zaljubil in potem vse idealiziral. Kdor pa je hodil po Jugoslaviji, je videl velika nasprotja in to, da Srbi in Hrvatje drug drugemu marsičesa iz zgodovine niso odpustili. Tudi sodelovanje Slovencev s Hrvati ni potekalo preprosto in gladko ...

Tudi to sodelovanje ste doživljali zelo od blizu, mar ne?

Res je. Slovenci so mislili, da bodo lahko šli s Hrvati vstric. Sam sem sodeloval pri več pogovorih s predsednikom Tuđmanom, ne samo s slovensko delegacijo, ampak tudi z dunajskim županom Zilkom, zelo vplivnim članom avstrijskih socialdemokratov. Seveda so nas Avstrijce drugače sprejeli v Zagrebu kot Slovence, tako da sem o teh odnosih dobil res plastično sliko. Ko sem prvič prišel v Zagreb kot avstrijski poslanec, so mi za glavnega sogovornika dodelili Josipa Manolića, enega od šefov Udbe, poznejšega predsednika vlade.

Mar Zilk ni bil, tako kot njegov strankarski kolega, kancler Vranitzky, odločno proti osamosvojitvi?

Dunajski župan Zilk ne. Rekel je, pojdimo tja, poglejmo, kaj želijo. V Zagrebu smo obiskali tudi kardinala Franja Kuharića. Zilk je bil tudi ta, ki je dosegel pri socialdemokratih tolikšno spremembo stališča, da so rekli, vsaj poslušajmo te ljudi.

Zakaj je kancler Vranitzky tako močno nasprotoval osamosvojitvi?

Iz strahu pred morebitnim krvavim ‚razvojem‘ v Sovjetski zvezi. Koli kor vem, je Socialistična internacionala sprejela sklep, da je Jugoslavijo

treba ohraniti. Avstrijci, ki so bili vedno zelo vezani nanjo, so to spoštovali. V ozadju je bil realen strah pred državljansko vojno z vprašanjem, kaj potem.

Kakšne pa so vaše izkušnje z Američani, ki so bili osamosvojitvi prav tako močno nenaklonjeni?

Z ameriško ambasado na Dunaju sem imel redne stike, za sogovornika so mi dodelili vojaškega atašeja Hofmana in tako so prek njega do ameriške vlade pritekale tudi informacije uradnega predstavnika Slovenije, ne le tiste iz Beograda. Šlo je za to, da dobijo vplivni ljudje kar se da avtentične informacije o dogajanju in resnosti slovenskih pa tudi hrvaških hotenj. Hrvaško sem vključil, ker je bilo lažje govoriti o dveh državah kot o le eni. Nekateri pomembni Avstrijci so bili zelo naklonjeni Sloveniji, med njimi recimo Maria Schaumayer, ki je bila tedaj generalna guvernerka Avstrijske narodne banke, guverner Banke Slovenije France Arhar je od nje veliko izvedel o uvedbi samostojne valute. Skratka na eni stran je bilo treba uporabljati uradne, na drugi zasebne stike, tudi prek mednarodnih predstavnikov na Dunaju, kajti države Evropske unije so imele svoje ambasade na Dunaju, tako da sem lahko obveščal tudi druge države in ES. Večina je sicer dobivala informacije o dogajanju v Jugoslaviji od svojih ambasad v Beogradu, vemo pa, da so bile te enostranske.

Kako pa je bilo na Dunaju v času zaostrenih vojnih razmer v Sloveniji konec junija in v začetku julija 1991?

Predstavništvo Slovenije na Dunaju se je večkrat selilo. V času vojne za Slovenijo smo imeli prostore v petem nadstropju Knafljeve ustanove in tam je bilo možno samo na določenem mestu, v neki odprtini, v krogu petih metrov, z navadnim radijskim aparatom poslušati nastope Jelka Kacina, ministra za informiranje, iz Ljubljane. Treba je reči, da je Kacin v tistih usodnih dneh vodil dobro informacijsko politiko, zame pa je bilo res srečno naključje, da sem v tisti lini v petem nadstropju lahko poslušal ljubljanski radio. Tako sem bil neposredno obveščen, kaj se dogaja. Kacinovi govori so bili zame bistvenega pomena, ker sem iz njih razbral ključne poudarke oziroma linijo vlade, če zaradi vojnih razmer drugače do predstavnikov, umaknjenih v zaklonišče, nisem mogel priti.

Se spominjate iz tistih časov kakšnega posebno pomembnega dogodka, pri katerem ste posredovali?

Dva sta bila ključnega pomena za Slovenijo. V Pragi, na sestanku visokih predstavnikov KVSE, predskupine Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi, kjer so sodelovali tudi Avstrijci, mi je s pomočjo avstrijskega predstavnika prvič uspelo, da je bil predstavljen pomemben dokument o napadu na Slovenijo s Kučanovim, Peterletovim in Ruplovim pristankom, ne sicer z njihovimi podpisi, kajti kamor sem v Ljubljano klical, so rekli, da so ‚vsi v kleti, v zaklonišču‘. A mudilo se je in dokument je bil zelo pomemben ...

Ker je šlo za slovensko razlago razvoja dogodkov?

Tako je, za slovensko razlago razvoja dogodkov v slovenski republiki in po vsej Jugoslaviji, tudi ali predvsem za vojaška dejstva napada. Z mojim potrdilom pravilnosti in avtentičnosti, s faksimili treh najvišjih slovenskih predstavnikov, je dokument predstavljal uradno stališče slovenske vlade in predsedstva, po avstrijskem predstavniku v KVSE gospodu Türku, s katerim sva prijateljevala, je ta ‚dokument‘ postal uraden za razpravo veleposlanikov, mimo jugoslovanskega predstavnika. Ali drugi primer: ko je šlo za poskus uveljavljanja samostojne Slovenije, je avstrijski poslanec Ludwig Steiner, Tirolec, udeleženec francoskega odporiškega gibanja in velik poštenjak, omogočil, da so slovenskega zunanjega ministra Rupla povabili na kosilo na Svet Evrope. Angleži in Francozi so, ko so slišali, da bo prisoten tudi predstavnik Slovenije, udeležbo odpovedali, na kosilo pa so potem vseeno prišli in tam je imel Rupel soliden, odmeven govor, ki je bil dobro sprejet. Moram reči, da je bil Rupel dober v argumentaciji in je dobro predstavljal interese Slovenije.

Veliko je bilo torej odvisno od iznajdljivosti in sposobnosti posameznikov?

Tako je. Treba se je bilo znajti, najti tržne niše. Ker Slovenija še ni bila upravičena sodelovati na mednarodnih forumih, je tja ni nihče vabil, tudi se je mislilo, da se je ne sme povabiti, ker bo to potuha za to revolucionarno republiko, ki razbija ‚ljubljeni nam Jugoslavijo‘. Spominjam se, da sem ameriškemu veleposlaniku na Dunaju, ki je na moje godrnjanje o stanju stvari rekel, ja, kaj pa hočete, da naredimo, odvrnil:

,Odpokličite svojega veleposlanika iz Beograda. Če vas pravilno obvešča in vi tega ne spoštujete, morate najti koga, ki bo bolj prepričljiv, če pa vas narobe informira, pa ravno tako.' Saj veste, kako je bilo, ameriški diplomati niso pomolili nosu iz Beograda, zato so bili Američani tako odklonilni do slovenske osamosvojitve.

Spominjam se nastopov ameriškega veleposlanika v Jugoslaviji Warrena Zimmermanna in ameriškega državnega sekretarja Jamesa Bakerja, ko sta dala jasno vedeti, da ZDA ne podpirajo slovenske osamosvojitve. Pa vaše dunajske izkušnje z Američani?

Ko so krenili srbski tanki v Slovenijo in jih na Hrvaškem niso zaustavili, sem to v roku ene ure sporočil svoji zvezi, vojaškemu atašeju na ameriškem veleposlaništvu na Dunaju, on pa naprej v Washington, in dve uri kasneje so tanki stali. Uporabil sem argument, da je pametno, da vsaj dva milijona ljudi potegnejo iz tega balkanskega kotla. In še en argument: ali hočete, da bodo letala preletavala ozemlje nevtralne Avstrije in se bo ta morala odzvati, pa tudi Američani imate letalsko oporišče tik čez mejo, v Avianu, v Italiji, kaj boste naredili, če ga bo letalo jugoslovanske vojske preletelo? To mirno gledali križemrok? Tudi ko so jugoslovanske ladje plule proti Sloveniji in so v Ljubljani prestregli grožnjo, da jih bo vojska stolkla, če Slovenci ne bodo pridni, sem šel s tem k ameriškemu vojaškemu atašeju. S stališčem, da je treba obseg konflikta in število ljudi, vključenih vanj, zmanjšati in torej potegniti iz njega vsaj Slovenijo.

Veliko je Sloveniji pri osamosvojitvi pomagala Nemčija ...

Tudi Hrvaški. Nemčija je bila osamosvojitvi naklonjena, ogromno je pomagala tudi po zaslugi Peterletovih dobrih stikov z nemškimi krščanskimi demokrati, predvsem pa zaradi dobrih informacij, ki jih je minister Mock, tudi v moji navzočnosti, sporočal nemškemu kanclerju Kohlu, drugim ministrom ali šefu njegovega kabineta.

Avstrija je bila tedaj pripravljena tudi na oboroženi konflikt?

Seveda, na mejo z Jugoslavijo je poslala oborožene sile. Bila je v polni pripravljenosti tako za begunce kot za možnost vojaškega incidenta. Saj veste, lahko bi komu v jugoslovanski armadi, JLA, prišlo na misel, da bi

šel ponovno osvobajati koroške Slovence. Ampak še enkrat poudarjam, pri vsem skupaj je bila zelo pomembna osebna komponenta. Da je Lojze Peterle po Avstriji in Švici razlagal slovenske interese brez agresivnosti; to, da ni bil konfliktna oseba, je bilo zelo pomembno. In tudi Ruplu moram priznati, da je znal intelektualno prepričljivo utemeljiti stvari.

Pa Milan Kučan, kakšne stike je imel on z avstrijskimi politikami?

Bila je naveza med njim in socialistom Heinzem Fischerjem, kasnejšim avstrijskim predsednikom, ki je bil tedaj predsednik parlamenta. Fischer je bil zelo vpliven v Socialistični internacionali in Kučan je vedel, da mu on lahko pomaga pri sprejetju njegovih reformiranih komunistov vanjo. To uslugo mu je Fischer potem tudi naredil, a njegovo prvo vprašanje, ko ga je Kučan v vlogi predsednika slovenskega predsedstva obiskal, je bilo o nemški manjšini v Sloveniji. Tipično za avstrijsko zunanjo politiko: ob vsej simpatiji do nekoga Avstrijci na začetku radi šokirajo s kontravprašanjem. Kučana pa je seveda za hip presenetilo. A če sva že pri g. Kučanu, moram reči, da me razcepljenost Slovenije, ta neizprosna drža v sporu levo-desno, do konca in čez, zelo skrbi.

No, pa sva pri Sloveniji danes. Razcepljeni torej?

Zakaj v pogledu na zgodovino vsak ‚tabor‘ zase ne more priznati svoje krivde in zakaj nasprotniku noče priznati, da je marsikdo ravnal – četudi strahotno narobe – iz dobre vere? Ne glede na kritičen odnos do preteklosti pomeni samostojna Slovenija vendar nov začetek, novo priložnost. Vsakomur naj se prizna, kar je storil za slovensko samostojnost. V tistih časih ni bilo tako jasno, da se bodo najvišji predstavniki stare družbe, stara elita, odpovedali oblasti. In tudi ni bilo jasno, ali bodo sposobni to storiti v potrebni popolnosti, sestiti za skupno mizo in reči, kaj nam je bolj pomembno, ostati na oblasti ali prispevati svoj delež, da demokratična Slovenija zaživi. Nekoč me je slovenski novinar med intervjujem vprašal, ali mislim, da bi takrat v Sloveniji lahko prišlo do državljanske vojne. Odvrnil sem, da nas zgodovina tako uči, na Češkem, recimo, je v šestdesetih letih samo delček vodstva poklical Sovjete na pomoč in Rusi so vkorakali. Če bi v Sloveniji kdo, ni nujno, da g. Kučan, lahko tudi kdo nižji od njega, poklical na pomoč, češ, tu razsaja fašizem, nacionalsocializem, in obstaja nevarnost, da ‚nas‘ bo zasedel Nato – vse to

so vbijali v buče navadnim vojakom JLA –, bi se obrnilo drugače. Ali je kdo imel to skušnjavo, ne vem, vendar je dejstvo, da tega nihče ni naredil.

Saj poznate razlago, da se je slovensko partijsko vodstvo zavedalo, da lahko ostane na oblasti, samo če bo plulo z osamosvojitvenim tokom?

Gre za globlje vprašanje, kakšno samorazumevanje ima slovenski narod. Za Demos se je vedelo, da je hotel demokracijo in večstrankarstvo, nihče pa ni imel recepta, kako iz enopartijskega sistema in enosmerne države napraviti pluralistično državo, nihče, tudi demosoenci ne, kljub temu da je imel Peterle v vladi tudi bivše komuniste. Pri tem – bivšim – komunistom ni treba izreči pohvale, priznati pa jim moramo, da so se vzdržali in niso klicali nikogar na pomoč. V primeru zmage bi bil kdo nagrajen s kakšnim položajem, Kučan najbrž ne, ker je slovenski partijski vrh že odkorakal iz Beograda. Dejstvo je, da je določena skupina v slovenskem partijskem vodstvu rekla, gremo v demokracijo in se bomo tam kosali za vpliv. Ne vem, zakaj je Slovincem tako težko priznati sosedu, bratu, rojaku, tudi ti si prispeval svoje.

Imate sami kakšen odgovor?

Nenehno mi roji po glavi vprašanje, ali bi človek z vso skromnostjo in ponižnostjo mogel sprožiti ne gibanja sprave, ampak mirno obravnavanje nasprotujočih si mnenj, ne da bi izvlekel iz zgodovine le, kar se je hudega zgodilo. Poglejmo samo, kaj se dogaja v zadnjem času: gospodu Krkoviču, ki je znal na hitro organizirati Manevrsko strukturo narodne zaščite, za kar imajo zasluge seveda tudi Janez Janša, Igor Bavčar in drugi, so naprtili čudaško zgodbo s Patrio, potem je prišla ovadba zaradi sestrelitve helikopterja, zdaj reakcija – ovadba Kučana ... Seveda je mogoče vsakogar na tem svetu obtožiti, toda človek ima občutek nesorazmernega ravnanja države, tudi nepotrebnega izrabljanja pravnih organov v političnih zadevah. Ob tem pa močno spi pravna država, ko gre za zelo resen gospodarski kriminal. Saj vem, porečete, majhna država smo in vsi so v zlahti, toda ravno zato je ključno ravnanje pravne države in v čem se to razlikuje od nekdanjega ‚socialističnega‘ prava. Po glavi mi roji ideja o neformalnem forumu za dialog, za udeležence brez nabitranja točk v javnih medijih. Če smo že pri medijih: slovenski mediji so preveč usmerjeni na poročanje o škandalih.

Ki so tržno blago.

Razumem, to se bere, vendar moraš v državnih zadevah imeti svojo zadržanost. Tudi kakovost marsikaterega poslanca v slovenskem parlamentu bi se še dala dvigniti ... Namesto argumentov tolče na plan njihov ego. Tudi vodenje je slabo. Razmisliti je treba o javnosti sej odborov, razprava teče zato, ker so tam televizijske kamere. V kakem forumu za dialog bi se morali dogovoriti o tem, kar je skupnega v korist državljanom in državi, kaj naj ne bo predmet spora.

Kdo naj bi tak forum zbral? Predsednik države? Neodvisna moralna avtoriteta?

Prej to drugo, moralna avtoriteta. Ali jo imamo? Nemajhen problem je tudi, da je Cerkev v Sloveniji z vsemi svojimi finančnimi zgodbami in s pohlepom izgubila svojo kredibilnost, kajti prav ona bi lahko bila močna moralna avtoriteta. Od tod tudi ta gromozanski moralni prepad, v katerega je Slovenija padla. Imam občutek, da so Slovenci gluhi na eno uho, ne znajo poslušati, kaj jim govori partner, kaj šele tekmeč. Nekateri državo tudi izrabljajo za svoje frustracije.

Kot prvo šibko točko samostojne Slovenije izpostavljate pravno državo, sodstvo. Mislite, da bi bila ob prelomu s starim režimom in staro državo potrebna lustracija?

Mislim, da bi bilo treba tedaj lustrirati tiste, o katerih obstajajo nesporna dejstva, da so kršili človekove pravice. Druge obremenjene pa prepričati k odstopu. Podedovana miselnost, da je sodstvo več ali manj dekla politike, ustvari pri marsikom občutek, da je nad njim neprijazna oblast, ki mu lahko škoduje, njegovim karieri, celo družini, to obremenjuje tudi današnje sodnike in hromi njihovo prizadevnost.

Kot sodni tolmač in prevajalec imate gotovo precej izkušenj s slovenskim pravosodjem?

Pravna pomoč med Avstrijo in Slovenijo oziroma za sodišča bivše Jugoslavije je urejena s pogodbami. Od leta 1966 gre velik del pisne izmenjave čez mojo mizo. Včasih se zgrozim nad 'šlampasto' napisanimi obtožnicami iz Slovenije. Pa tudi zaradi nedejavnosti ali zavlačevanja sodišč nastaja velika škoda.

Je iz takšnega stanja v slovenskem sodstvu sploh kakšen izhod?

Napadi na sodstvo v politični obliki so odveč, po mojem je treba poglobiti pravni študij. Mislim, da bi bilo treba mlade bolj šolati, z njimi obdelovati tudi moralno-politični in vsebinski kodeks, etiko. Tudi religijo, kajti če imaš polovico Slovencev vernih, se ne moreš delati, kot da tega ni. Družbene osnove moraš dobro poznati in imeti do korenin slovenskega naroda dobronameren, spoštljiv odnos. Naj si mislimo o rajnki Avstro-Ogrski karkoli že, pravniki v njeni šoli so bili vzgojeni v samostojnosti, ta stara tradicija neodvisnega sodstva se vendarle nadaljuje. V Avstriji smo imeli v osemdesetih tudi sodne zastoje, ne tako hude kot v Sloveniji, uvedli so vsakoletna poročila in javne objave o delu posameznih sodišč in seveda nihče ni hotel biti na vrhu črnega spiska. Skratka nadzor je izjemno pomemben in nujen. Poglejte samo, kako se je v Sloveniji vlekel primer Patria. Od mlade države bi pričakoval več inovativnosti, odprtosti, radovednega pogleda, kako je drugod, in z gledovanja po dobrih rešitvah, seveda pa bi to pomenilo, da bi se moral marsikdo odpovedati svojemu stolčku. Državljan, pa naj veruje v Boga ali Kučana, mora verjeti v pravo, to je temelj države.

Javnomenjske raziskave kažejo, da smo Slovenke in Slovenci doma precej nezadovoljni s svojo državo. Pa koroški Slovenci?

Zamejci smo že razmišljali, kako predlagati neki forum za dialog. Tak, ki bi posredoval v primerih, kakršen je ta, ko se recimo Lojze Peterle poteguje za mesto generalnega sekretarja Sveta Evrope, Danilo Türk pa za generalnega sekretarja OZN in iščejo v Sloveniji v nasprotnih taborih samo razloge, zakaj ne podpreti enega ali drugega, namesto da bi rekli, mi bomo podprli Türka, če vi podprete tudi Peterleta. Seveda je to kupčija, vendar pozitivna za državo. No, vsekakor smo od samostojne Slovenije koroški Slovenci več pričakovali. Dokler ne bo vprašanje slovenske manjšine tudi sestavni del zunanjepolitičnega načrta Slovenije, ne bo nič. Manjšina je del odnosa Slovenije do Avstrije in v tem odnosu do avstrijske sosedje, ki razmeroma dobro gospodarsko vozi, slovenski politiki manjka mirna samozavest.

Je pa ta samozavest seveda odvisna tudi od lastnih gospodarskih uspehov, ti pa šepajo.

To že, a po mojem mnenju je bil za slovensko gospodarstvo čas osamosvojitve Slovenije veliko težje poglavje kot aktualna gospodarska kriza. Zgubiti skoraj tretjino trga, in to čez noč, ni mačji kašelj. Seveda je slovenskemu gospodarstvu spodrsnilo zaradi napačnega načina privatizacije. Ta je bila nujna, a ne tako, kot se je zgodilo, prek nakupa menedžerjev in še to financirano s posojili bank in z jamstvom taistega podjetja, saj je to le prelaganje iz enega žepa v drugega. Slovenija bi se morala zdaj zelo intenzivno ukvarjati s projektom vračanja denarja, ki ga imajo slovenska podjetja in državljani na tujem, domov. To gre samo prek amnestije: poslati nekoga s finančnega ministrstva v Švico, Nemčijo, Avstrijo, tudi v Italijo in morda še kam, da povpraša, kako pa je vam uspelo priverbiti denar nazaj. Denarja je v tujini toliko, da bi, če bi se vrnil v Slovenijo, ta zacvetela. Vendar v slovenskih medijih te ideje ne zasledim. Ne vidim niti močne iniciative za projekt kreditiranja malih in srednjih podjetij, ki so za gospodarstvo in zaposlovanje – poglejte Avstrijo – ključnega pomena. Država bi morala nemudoma iz lastništva in menedžmenta bank, poenostaviti je treba tudi davčne predpise, skratka Slovenija potrebuje še veliko reform.

Poglejva za konec še Avstrijo. Predsedniške volitve so se dobro izšle.

Če bi Hofer zmagal, bi Avstrija izgubila precej mednarodnega ratinga. Volilne zgodbe pa žal še ni konec. Hofer in njegovi so se zaradi nepravilnosti pritožili na ustavno sodišče. Res je skrajna desnica tudi v nekaterih drugih državah močna in celo zmaga, vendar obstajajo države, od katerih se pričakuje več, bolj moralno obnašanje, in za Avstrijo veljajo taka pričakovanja. Tudi za Slovenijo je bilo zelo pomembno, da svojega ratinga ne izgubi oziroma da ga spet pridobi.

Ga je izgubila?

V tem smislu, da ne prednjači več kot država, ki je vesela reform, spreminjanja, novega življenja, odpiranja in ne zapiranja. Gospodarski problemi so kljub težavam rešljivi. Preglavice dela močna razklanost politične elite. Naj strnem: osebno mi manjka instanca, kamor bi šel z zaupanjem

in ponudil svoje izkušnje za pomoč pri mehčanju teh političnih vozlov, da jih ne bo treba z mečem sekati. Niti enega samega samcatega odra ni, kjer bi bil mogoč dialog. Gre za samozavest in ustvarjanje zaupanja v družbi. Brez osnovnega zaupanja, tudi do političnega nasprotnika, ne gre. Zgodovina in sedanjost nas pa le uči, da je slovenski narod znal premagati tudi težje čase, če je le hotel.

Globasnitz
Globasnica

*Obisk v vasi na
avstrijskem Koroškem*

23. julija 2016

V zrelem poletju, 14. avgusta, na predvečer velikega šmarna, se na gori Sv. Heme nad Globasnico na avstrijskem Koroškem zbirajo, tako kot vsako leto od 2000. naprej, glasbeniki, likovniki in književniki, da se pod geslom Trivium/Tri poti/Drei Wege predstavijo občinstvu. Dogodek privabi na hrib, imenovan tudi Junska gora, ki se ponaša z dragocenimi arheološkimi najdbami, romarsko cerkvijo in zdravilno vodo, precej ljudi.

Moralo je biti leta 1972, v času Ortstafelsturma, ko je v gostilno Juenna spodaj ob cesti vstopil urednik časopisa Večer Branko Senica z vzdevkom Bonči in naročil pivo. V nemščini. Domačin, ki je stal za točilnim pultom, je ženi, natakarici, v lepi slovenščini glasno ukazal: Daj gospodu malo pivo. Začelo se je z zadrego, končalo s prijateljstvom.

Tako pripoveduje Globašan Janez Hudl, letnik 1937, nekoč zavzet slovenski združnik in kulturnik, ko sediva ob slastni pehtranovi potici, soprogini kulinarčni mojstrovini, pri njem doma in obujava spomine. Globasnica, po nemško Globasnitz, ni samo vas, marveč tudi občina z nekaj več kot 1600 prebivalci, in Janez Hudl, soustanovitelj globaške zadruga in posojilnice, je kar 26 let sedel v občinskem svetu, bil je celo podžupan. Pojasnimo samo še izraz Ortstafelsturm, ki bi ga lahko prevedli kot napad na krajevne table in opisuje dogajanje na južnem Koroškem jeseni 1972, ko so nemški nacionalisti množično odstranjevali in uničevali dvojezične krajevne napise, ki jih je poprej v skladu z določili avstrijske državne pogodbe postavila avstrijska vlada.

Hudl ponosno navrže, da je bila Globasnica pionir čezmejnega povezovanja v času, ko marsikdo, ker smo večinoma krščansko vzgojeni, ni upal čez mejo. V tistih časih je prišla v Globasnico novinarka ljubljanske televizije in intervjuvala Hudla ter njegovega svaka Alojza Gregoriča, lastnika gostišča Juenna. Oba sta potožila nad skromno podporo in celo nasprotovanjem Jugoslavije, ko gre za zahteve slovenske manjšine. Intervju z Globašanoma je na televiziji potem ujel Tone Brglez, kulturnik in lokalni politik iz Cirkovc. Dosegel je, da so Ptujčani Globašane povabili v goste. Tako se je razvilo tesno sodelovanje s tem delom Štajerske

in se je pod vplivom bogatih cirkovških folklornih izkušenj začel razmah globaške folklore, gostovanj celo po Srbiji in udeležbe Globašanov na znamenitih Večerovih prvomajskih izletih.

Hudla starejšega povprašamo še po dveh dogodkih iz novejše zgodovine: sramotnem udbovskem bombnem napadu, ki sta ga v domovinskem muzeju v bližnjem Velikovcu leta 1979 izpeljala sodelavca slovenske Službe državne varnosti Luka Vidmar in njegova spremljevalka Marina Blaj, in po osamosvojitvi Slovenije. Za prvega pravi, da je koroškim Slovencem močno škodil, za drugega, razglasitev samostojne države, pa, da ga je dočakal s slovensko zastavo v roki skupaj z Albertom Smrečnikom sredi Ljubljane.

Nenadoma nič več čuši

Župan Globasnice Bernard Sadovnik je kljub zrelem 52 letom za spomine na odmeve velikovške udbovske bombe premlad, intenzivno pa je doživel osamosvojitve Slovenije, s katero je imel kot tajnik Enotne liste, edine slovenske stranke na avstrijskem Koroškem, ves čas dobre stike. V Globasnici kot obmejni občini je bila takrat močno prisotna avstrijska vojska, ko je na slovenski strani zapokalo, pa so se Globašani organizirali, zbrali hrano in jo peljali na mejni prehod Vič, da bi vsaj malo pomagali mladim slovenskim vojakom, odrezanim od zaledja, ker je do Dravograda že prišla Jugoslovanska armada. Tam je Sadovnik doživel letalski alarm in ležeč v temi sekunde, ki so se vleklye kot večnost, potem so rojake z avstrijske strani mladi teritorialci varno, braneč jih s svojim telesu, pospremili nazaj na avstrijsko stran. Vsi tisti mladeniči njegovih let ali celo mlajši so nanj naredili močan vtis, njihova pripravljenost, da branijo svoj mlado državo in tvegajo življenje, ko bi lahko prebegnili tistih nekaj metrov na varno, na avstrijsko stran, ga je prepričala, da si Slovenci zaslužijo svojo državo. Resda je ta danes daleč od tedanjih pričakovanj o drugi Švici, a kar ni, se še lahko zgodi, se, nepopoljšljivi optimist pač, posmeje.

Še nečesa se dobro spominja: Ne samo Slovenci na Koroškem, tudi nemško govoreči Korošci so bili tedaj nenadoma solidarni s Slovenijo. »Prej tega nismo doživljali, zmerjali so nas s čuši, Titovimi partizani, nas podili nazaj čez Karavanke. Kaj hočemo, zgodovinske hipoteke potrebujejo svoj čas, morda tudi takšen dogodek, kot je bila tista vojna, da se mišljenje spremeni.«

Od zidarskega vajenca do župana

Sadovnik je ob Francu Jožefu Smrtniku, županu Železne Kaple, eden od dveh slovenskih županov članov Enotne liste, edine slovenske stranke na avstrijskem Koroškem, ki sta lani zmagala. Njegova kariera malce spominja na ameriško in njegova zgodba bi lahko nosila naslov Od zidarskega vajenca do župana. Po očetovi strani izvira iz znane Peršmanove družine iz Železne Kaple, nad katero so se tik pred koncem vojne, 25. aprila 1945, grozljivo znesli nacisti in umorili enajst članov družine, tudi otrok. Kdor je bral Angela pozabe koroške Slovenke Maje Haderlap, ve, o čem govorim. Bernard, že rojen v Globasnici, kjer sta oče in mama kupila majhno hišo, je odraščal v skromni delavski družini, in ko bi moral nadarjeni fant v slovensko gimnazijo, je mama odločila: Ne, ker doma nimamo nič, moraš delati. Tako je postal zidarski vajenec. Imel je srečo, da ga je pri petnajstih nagovoril Albert Smrečnik, ki ga je slišal v cerkvi, kako lepo poje, naj pride k slovenskemu pevskemu zboru, Albertov sin, študent, ga je povabil k farni mladini, Hudl pa – morda tudi s strateškega vidika, da bi dražil socialdemokrate, katerih prepričana privrženca sta bila Bernardova oče in mama – naj pride kandidirati k Enotni listi. Tako je prišel v slovenske strukture, kdo ve, kako bi se drugače zasukala njegova pot.

Danes govori slovensko v Globasnici okrog 42 odstotkov ljudi, še v začetku petdesetih let jih je bilo skoraj 90 odstotkov. Ko je župan hodil v prvi razred ljudske šole v Globasnici, so še vsi otroci govorili slovensko: „Sam nisem razumel niti besede nemško, ker se niti doma, v družini, niti v občini ni govorilo nemško, ampak v glavnem slovensko narečje, pri čemer je že bil kar znaten delež tistih, ki so tudi slovensko govorili, a se niso priznavali k slovenski narodni skupnosti. Danes je ravno narobe, imamo razrede otrok, ki v glavnem doma govorijo nemško in je slovenščina v manjšini. Tako se je v teh nekaj desetletjih spremenila jezikovna podoba in tu vidiš škodo, narejeno v sedemdesetih oziroma osemdesetih letih s trostrankarskim paktom proti manjšini, ko so se ljudje, ki so govorili slovensko, odločali, da želijo biti Avstrijci, ki bodo govorili nemško – ne, ker bi bili sovražni slovenščini, marveč iz gospodarskih razlogov, da bi jim bilo lažje. Govorim o delavskih slojih, ki niso imeli nobene zaščite narodne skupnosti, na delovnem mestu pa so doživljali tudi hude pritiske. Tako nam je izpadla cela generacija.“

Vendar Sadovnik tudi v tem pogledu ni pesimist: Pohvalno je, da se starši v naši občini dobro zavedajo, da je obvladanje dveh jezikov dodana vrednost, tako da je v ljudski šoli delež otrok, prijavljenih k dvojezičnemu pouku, zelo visok, med 80 in 90 odstotki. Globasnica je edina dvojezična občina, ki ima uradni občinski – in ne privatni – dvojezični vrtec. V njem se vsi otroci prijavijo k dvojezičnemu pouku in ne morejo izbirati, kar seveda kasneje vpliva na odločitev staršev, da otroka prijavijo k dvojezičnemu pouku tudi v ljudski šoli.

Ker je nekdanje sovraštvo do Slovencev spričo spremenjenih razmer skopnelo, je Sadovnika ob lanskih županskih volitvah toliko bolj neprijetno presenetilo, da je njegov protikandidat, tedanji župan, in to ne kak svobodnjak, marveč socialdemokrat, svojo ponovno kandidaturo utemeljeval s tem, da želi tako preprečiti izvolitev slovenskega župana. Ampak sledilo je prijetno presenečenje, ki po Sadovnikovem prepričanju jemlje veter iz jader tistim, ki na Koroškem tarnajo, ah, kaj nam pomaga dobro vzdušje in vlaganje v dialog: solidarnost ljudi z njim se je po napadu okrepila in mu prinesla zmago. „To pomeni, da je velika večina sledila odprtosti, ne starim političnim frazam nacionalne gonje, to pa zato, ker smo ves čas krepili zavest, da smo samoumevni del koroške družbe, in dajali prednost sodelovanju, ne pa polarizaciji, konfliktu. Izvolitev mene in Smrtnika za župana, kljub temu da sva Slovenca, jaz pa vrh tega še funkcionar narodne skupnosti (Sadovnik je tudi predsednik Skupnosti koroških Slovenk in Slovencev, ene od treh, in to najmlajše, narodnopolitične organizacije na Koroškem, op. p.), kaže, da je zaupanje vzpostavljeno in da res ni treba biti črnogled.“

Z letno vozovnico v protinapad odseljevanju

K okrepljenemu zaupanju pripomore tudi čezmejno sodelovanje, zato Sadovnika, ponosnega na živahno ljubiteljsko kulturno dejavnost v občini in njene nekdanje stike z Mariborom ter s Ptujem, toliko bolj žalosti, da čezmejnih stikov ljubiteljskih društev zaradi pomanjkanja denarja v Sloveniji tako rekoč ni več. To onemogoča pomembno vez med ljudmi, brez katere ne pomenijo nič niti še tako dobri meddržavni odnosi, zato bi v Slovenji po Sadovnikovem mnenju potrebovali sklad, za katerega prispevek bi se lahko potegovala slovenska društva, lotevajoča se skupnih projektov z zamejskimi društvi.

Kot vse koroške občine tudi Globasnico tare problem odseljavanja mladih. Ti odhajajo študirat na Dunaj ali v Gradec in se ne vrnejo več. Velika mesta vabijo mlade, da vzamejo tam, kjer študirajo, stalno bivališče, z olajšavami pri stanovanju ali javnem prevozu. V Globasnici so se zato odločili, da gredo v protinapad: študentom povrnejo polovico stroška za letno vozovnico javnega prevoza – ta znaša na Dunaju 300 evrov – če ohranijo stalno bivališče v Globasnici. Kajti če se odločijo, da ohranijo stalno bivališče doma, je še možnost, da se vrnejo, čeprav je res, da kdove kakšnih delovnih mest žal ne ponujamo, je pragmatičen Sadovnik, ki mu tudi zato ni vseeno, da Slovenija zanemarja slovensko Koroško. Tam, kjer država ne želi razvoja, ne ureja prometne infrastrukture, in dokler na slovenskem Koroškem ne bo urejenih cest, ne bo gospodarskega napredka. „Vaša Koroška je za nas nekakšno zamejstvo. Zame sta obe Koroški skupni prostor, ki se zdaj prek Geoparka ne le organizacijsko, ampak tudi vsebinsko gospodarsko združuje. To je naša skupna hiša in veliko bolje bi jo lahko izkoristili. Če pri nas vprašam povprečnega Korošca, ali se zaveda, da v sosednji občini, samo čez Peco, živi Tina Maze, boš ugotovil, da se jih večinoma ne, torej ne znamo izkoristiti naših človeških virov. Peca s svojim podzemljem, pohodnimi možnostmi in smučišči je že tak adut, ki bi se ga dalo bolj povezati v skupni prostor. Tudi v naši občini vidim turistični potencial zlasti zaradi gore Svete Heme, tega arheološkega, zgodovinskega, energetskega dragulja, ki se ga morda še premalo zavedamo. Povezovanje, skupni koncepti lahko prinesejo nova delovna mesta, to je naloga županov. Župani, ki ne razmišljajo tako in se zanje vse konča pri občinski meji, dolgoročno ne bodo preživeli.“

Svojo pripoved župan zaokroži z motom, ki bi ga bilo treba nujno uvzeti v Slovenijo: Zelo važno je, da se človek s funkcijo zaveda, da ni na položaju zaradi sebe in svojih koristi, marveč zato, da naredi nekaj dobrega za sočloveka in skupnost. In to dobro mora biti vedno usmerjeno v prihodnost.

Avstrija pa brez predsednika

Marjan Pipp, predsednik
Centra avstrijskih narodnosti na Dunaju

6. avgusta 2016

Marjan, lepo pozdravljeni, skoraj dva meseca sta že minila od najinega srečanja na dunajskem sprejemu, ki ga je pripravilo slovensko veleposlaništvo ob 25-letnici slovenske države. Okrog jubilentke Slovenije in naših upov ter razočaranj, povezanih z njo, se je takrat v glavnem sukal najin pomenek. Zdaj, ko so slavnostne govorance mimo in smo globoko v dopustniških dnevih, je morda pravi čas, da obudiva spomin na tisti čas, ko ste se – čeprav najbrž ne vsi – tudi na vašem avstrijskem Koroškem veselili, da je Slovenija postala samostojna država, in ko ste rojakom z druge strani meje, zlasti tistim, ki so se iz teh ali onih razlogov mudili v tujini, nesebično priskočili na pomoč. Narodni svet koroških Slovencev (NSKS), katerega glavni tajnik ste tedaj bili, in Mohorjeva družba sta nemudoma sprožila akcijo za pomoč Sloveniji. Pisarna NSKS je postala osrednja točka, kjer so se zbirali ljudje, pripravljeni vzeti pod svojo streho Slovence, ki se niso mogli ali pa niti upali vrniti domov, vi osebno pa ste menda bili zaslužni tudi za to, da je Mohorjeva izpraznila svoja domova in ju namenila tem slovenskim beguncem. Kako se spominjate tistih najbrž tudi za

vas vročičnih, napetih dni in svojega angažmaja? Je res, da so pomagale prav vse slovenske organizacije, desne in leve, če ne drugače, pa z zbiranjem denarja? Vaš koroški rojak, lastnik uspešne kmetije, mi je zadnjič pripovedoval, kako je vzel pod streho dva mladeniča iz Slovenije, eden se je, ko je prva nevarnost minila, vrnil domov, drugi, Celjan, pa je potem ostal na Koroškem kar nekaj let. Pomoč pa so ponujali tudi vaši nemški sodržavljeni, to vem iz lastne izkušnje: takoj po napadu na Slovenijo, me je, visoko nosečo, klical naš dobri znanec, tedanji glavni urednik *Kleine Zeitung* Fritz Csoklich, naj pridem roditi v avstrijsko porodnišnico, kjer bom na varnem. Nisem odšla, a te lepe geste nisem nikoli pozabila. Gotovo je tudi vam hvaležnih veliko rojakov iz Slovenije.

Kasneje ste dali Koroški slovo in postali dunajski Slovenec. Lahko o svoji skrbi za narodne manjšine v Avstriji poveste kaj več? Kakšna je z Dunaja videti vaša Koroška, od koder odhaja na študij v avstrijsko prestolnico veliko mladih Slovenk in Slovencev, vrne pa se jih menda bolj malo? Še manj, izjemno malo, se jih tudi odloči za študij v Ljubljani ali kje drugje v Sloveniji. Kaj mislite, zakaj?

Seveda me zanima tudi, kako gledate na današnjo Slovenijo in katere so v vaših očeh njene največje pomanjkljivosti. Vaš koroški rojak Karel Smolle je v prazničnem intervjuju za naš časnik dejal, da so slovenski gospodarski problemi kljub težavam rešljivi, preglavice da dela močna razklanost slovenske politične elite. Bi se strinjali?

Pa današnja Avstrija, ki bo, potem ko je ustavno sodišče razveljavilo drugi krog predsedniških volitev in odredilo, da se morajo te zaradi formalnih nepravilnosti in predčasnega posredovanja delnih rezultatov ponoviti, do jeseni brez predsednika? Kaj takega se v Avstriji ni še nikoli zgodilo in menda tudi v demokratični Evropi ne. Kako gledate na to? Nekateri trdijo, da to pomeni zmago demokracije, čeprav se utegne zgoditi, da se bo ponovitev volitev izšla v prid svobodnjaškega kandidata, drugi, da je to nekaj nezaslišanega, nevrednega demokratične države. Meni, va-jeni slovenske prakse, pa je najbolj padlo v oči, da nobeden od politikov, tudi tisti najbolj prizadeti ne, ni izustil žal besede na račun ustavnega sodišča. V tem pogledu je Slovenija res daleč od Avstrije. Rada bi, da rečete kakšno tudi o tem.

Lepo, ravno prav vroče poletje vam želim.

Darka Zvonar Predan

Več razočaranih kot zadovoljnih

Pozdravljena, Darka,

koroški Slovenci smo bili vedno zelo tesno povezani z matično Slovenijo, ne samo levica, temveč tudi večji katoliško-konservativni del narodne skupnosti. To je treba pripisati ustanovitelju konservativno usmerjenega Narodnega sveta koroških Slovencev dr. Jošku Tischlerju, ki je nujno po tesnih odnosih kljub ideološkim razlikam utemeljeval tako, da bo tudi najslabša Jugoslavija imela več posluha za narodne potrebe koroških Slovencev kot pa najboljša Avstrija. Proces osamosvajanja Slovenije smo – kot ste pravilno namignili – spremljali z različno simpatijo. Nekateri s(m)o se zelo aktivno vključili v volilni boj na strani Demosa, pomagali pri vzpostavljanju novih državnih in lokalnih struktur ali Karel Smolle pri navezovanju stikov na mednarodni ravni. Težko je bilo oceniti, kako se bo ta zgodba končala, zato tudi v NSKS niso vsi odobraval tega aktivnega vključevanja skupinice angažiranih v prve demokratične volitve v Sloveniji. Levica je bila povsem pasivna.

Razglasitev osamosvojitve Slovenije sem s prijatelji spremljal na Trgu republike v Ljubljani. Že na slovesnosti sami je bilo čutiti neko nervozo, vznemirjenost. Ne pri občinstvu, ampak pri politikih, ki so verjetno že vedeli, kaj čaka Slovenijo v tej noči. Na Koroško sem se vračal – ker sem takrat opravljal civilno službo, sam in nekoliko prej, kot mi je bilo ljubo – pozno ponoči in tanki JLA so mi bili tako rekoč že za petami. Bil sem verjetno eden zadnjih, ki je še prišel čez mejo, za moje kolege, ki so še posedeli v Ljubljani, je bil Ljubelj že zaprt. Z njimi sem ostal v stiku po telefonu, tako smo vedno vedeli, kaj se dogaja v Ljubljani. Na tajništvo NSKS je naslednje jutro poklical Karl Bertram Steiner, takratni politični urednik Kärntner Tageszeitung, da so na avstrijski strani meje Slovenci, ki se ne morejo vrniti domov. Fotograf Našega tednika, Marjan Fera, pa se je vrnil v uredništvo s tragičnimi slikami bombardiranja na mejnem prehodu Holmec.

In tako smo na NSKS spontano začeli akcijo za prenočišča. Pri tem so nas takoj podprli Koroški radio in časopisi, ki so razglasili naš poziv za začasna bivališča za slovenske begunce in naše telefonske številke. Bilo je konec šolskega leta, tako je tudi Mohorjeva takoj ponudila zmogljivosti obeh domov v Celovcu, in odziv naših ljudi na podeželju je bil res

velik. Desno ali levo tu ni igralo nobene vloge. Približno 500 ljudem smo lahko zagotovili začasno bivanje in v nobeni fazi nam ni zmanjkalo ponujenih bivališč. Vzporedno so razne organizacije zbirale tudi denarno pomoč za popravo vojne škode, Mohorjeva tudi pri slovenskih izseljencih po svetu.

In od nikoder ni bilo čutiti političnega nasprotovanja humanitarni pomoči. Danes, ko na naša vrata trkajo begunci iz Sirije ali Afganistana, se Avstrija in Slovenija enako zapirata, celo z železnimi žicami! Ob športnih tekmah je prijetno biti avstrijski Slovenec, verjetnost zmage je dvakrat večja. V tem primeru pa se moram dvakrat sramovati, za Avstrijo in za Slovenijo.

Center avstrijskih narodnosti, krovno organizacijo avstrijskih manjšin, vodim v častni funkciji že več kot 20 let. Na Dunaj sem se vrnil – po 25 letih na Koroškem – šele leta 2014 iz poklicnih razlogov. Dunaj je zelo prijetno mesto z visoko kakovostjo življenja in – v primerjavi s Koroško – z izjemno ponudbo. Poklicno se mladim odpirajo na Dunaju čisto druge perspektive kot na Koroškem, zato razumem, da se ne vračajo tja. Sam imam sina in hčerko, ki sta po študiju ostala na Dunaju. Vidim pa, da so večinoma ostali najmanj tako zavedni Slovenci in Slovenke kot tisti, ki so ostali doma na Koroškem.

Petindvajset let po osamosvojitvi sem nad Slovenijo razočaran. In mislim si, da je več razočaranih kot zadovoljnih. Ne morem verjeti, da se je tudi Slovencev polastil tisti populistični nacionalizem, ki ga poznamo v Avstriji od naših desničarskih strank. Pri tem zelo dobro razlikujem med zdravo narodno zavestjo, ki jo mora tako majhen narod še posebej gojiti, in primitivnim nacionalizmom znamke Strache ali Le Pen. Predsodki Slovencev do Romov ali pavšalno do južnjakov zame sodijo v drugo kategorijo. Napovedovani dober gospodarski razvoj Slovenije sta sprva zaustavila korupcija in s tem povezan beg slovenskega kapitala, šele potem se je pridružila splošna gospodarska kriza. Politično pa je Slovenija še vedno vpeta v oblastniški boj ideologij, za vse drugo ni politične volje. Tudi za slovenske manjšine v zamejstvu ne.

V Avstriji me danes bolj kot vse drugo skrbi tako močno napredovanje desničarske nacionalistične svobodnjaške stranke FPÖ. In to po krivdi tradicionalnih strank, socialdemokratov in ljudske stranke, ki si v koalicijski vladi mečeta polena pod noge in tako nista več sposobni rešiti

najmanjšega problema. Tesen izid predsedniških volitev, ko je kandidata FPÖ ločilo od kandidata zelenih, ki so ga v drugem krogu (bolj ali manj jasno) podprle vse preostale politične opcije, le nekaj več kot 30.000 glasov, je alarmanten. Od ustavnega sodišča odrejena ponovitev drugega kroga volitev je vredna skrbi, ne izključujem, da se rezultat ob ponovitvi volitev jeseni obrne. Glede odločbe ustavnega sodišča za ponovitev drugega kroga volitev se mnenja med pravniki zelo razhajajo. Eni menijo, da ne sme biti prav nobenega dvoma o povsem korektnem poteku volitev in štetju glasov. Drugi upravičeno opozarjajo, da bi po določilih avstrijske ustave smelo ustavno sodišče odrediti ponovitev volitev samo v primeru, da so ugotovljeni prekrški pri volitvah (ponekod so bile volilne karte prezgodaj štete in delni izidi prezgodaj objavljeni) tudi dejansko imeli vpliv na volilni rezultat. Ustavno sodišče pa je svojo odločitev utemeljilo s tem, da bi ugotovljeni prekrški lahko imeli vpliv na volilni rezultat. Kar se tiče spoštovanja rabsodb ustavnega sodišča, pa bi spomnil le na koroškega deželnega glavarja Haiderja ob rabsodbi za dvojezične krajevne napise. Ob drugačni odločitvi ustavnega sodišča izvoljeni Van der Bellen ne bi imel lahkega življenja. Poletje nam ostaja torej vroče. V tem pogledu ste v Sloveniji na boljšem. V počitnicah ne zmigaš nikogar, volitve gor ali dol. Prijeten oddih vsem vam.

Marjan Pipp

Med bogovi, pa še v rajju

Tonč Feinig, glasbenik

9. novembra 2016

Pozdravljen, Tonč,

v tej koroški jeseni, ki je v tvojih Svečah na avstrijskem Koroškem še posebno lepa, čeprav ne vem, ali imaš ob natrpanem urniku pianista in skladatelja prav veliko časa za njene lepote. Kar težko ti je slediti: Celovec, Ljubljana, Dunaj, Pariz, Haag, vmes pa odmaknjeni koroški kraji, ki jih večina Slovenk in Slovencev niti ne pozna. Roko na srce, tudi Železna Kapla, kjer sem te letos februarja prvič slišala igrati v živo, ni ravno središče sveta, zato sem bila toliko bolj osupla spričo kakovosti, ki jo je tisti večer ob robu slovenskega kulturnega praznika ponujal tamkajšnji oder. Priznam, najbrž sem se osramotila pred domačini s svojim čudenjem, kdo, za vraga, je ta virtuoz, ki spremlja pevko Nino Strnad na črno-belih tipkah v tem odročnem kraju, in si prislužila dvignjeno obrv gostitelja: Našega Tonča pa bi že morali poznati, saj ga je vzel za svojega celo vaš Kreslin. Saj res, kako si se (z)našel med Kreslinovimi Malimi bogovi? Ker z glasbeniki iz Slovenije veliko sodeluješ, razmere pri nas najbrž dobro poznaš. Jasno, da me zanima tvoj pogled na aktualne glasbene kvote in pritoževanje radijskih postaj, da jim zaradi obveznega predvajanja slovenske glasbe poslušnost pada, a drezala vate ne bom. Če hočeš, lahko takoj preskočiva na koroško džezovsko sceno, ki velja za močno razvito. Kako si to razlagaš? Začela sem s tvojimi Svečami, očarljivo vasjo, kjer so poleg znanih Inzkovih doma še številni drugi slovenstvu in kulturi zapisani rojaki. Sam si kot mladenič Koroško zapustil. So te vaške razmere utesnjevale in si po končanem konservatoriju v Celovcu zato odšel študirat v ne ravno bližnji Haag? Kako se spominjaš tistega časa in kaj ti je

dal? Pa danes, ko si spet koroški Slovenec? Kdaj in zakaj si se vrnil? Da je biti Slovenec lepo, a tudi težko, je pred leti zapisal Ciril Zlobec. Velja to tudi za tvoje Korošce? Kako sploh gledaš na lastno identiteto in na vprašanje dvojezičnosti? Pa na koroško politiko in Avstrijo (trenutno še) brez predsednika? Seveda mi lahko daš košarico, češ da te, zapriseženega glasbenika, politika prav nič ne briga, a vprašati ni greh. Za teboj je plodno leto, v katerem si napisal glasbo za duhovito gledališko predstavo rojaka Zdravka Haderlapa Božji nasmeh, skladbo za nove Marijine orgle v celovški stolnici in saksofonski kvartet, predvsem pa izdal nov samostojni album, ki si ga naslovil Tonč Feinig Trio 2. Na njem so se ti pridružili zvesti basist Robert Jukič iz Slovenije, bobnar Klemens Marktl in kot poseben gost saksofonist Michael Erian, ki je sodeloval že pred 15 leti pri tvojem prvem albumu z naslovom We'll See. Da, videli bomo. In kakšno si želiš videti svojo Koroško ter njene ljudi čez 15 let? Oprosti, ker me kar naprej zanaša stran od glasbe, čeprav me z njo vedno znova navdušiš. Za Slovence velja, da nam gre pohvala težko z jezika, a ni mi težko priznati, da me je tvoja džezovska izvedba pesmi Rož, Podjuna, Zila, te druge himne koroških Slovencev, ki zdaj na novem albumu priča o tvojem vračanju h koreninam, naravnost očarala. Nedavno si ta album predstavljal po Sloveniji. Uspešno? Ali pa velja tista Kreslinova, da je album danes lažje izdati kot nekoč, a težje prodati? Napoveduješ že nov projekt, s katerim se boš predstavil kot vokalist. Tvoj pevski nastop v Celovcu to poletje sem zamudila, si me pa zato navdušil kot instrumentalist s svojim triom v celovškem klubu Raj. Ne samo ti, ampak vsi, krasni so bili tudi spontani improvizatorski nastopi mladih glasbenikov z vseh koncev sveta, študentov celovškega konservatorija, ko je vaš uradni nastop izzvenel. Nekaj podobnega sem pred mnogimi leti doživela v newyorškem Greenwich Villageu. Res, človek bi težko verjel: zunaj opustele celovške ulice, notri, v Raju, pa živahna manhattanska atmosfera. Rajsko. Komaj čakam ponovitve.

Darka Zvonar Predan

Zdaj so vsaj tiho

Pozdravljena, Darka,

bilo je pred štirimi leti, poleti 2012, ko me pokliče Vlado Kreslin in me vpraša, ali bi me zanimalo igrati klaviature in hammond orgle pri Malih bogovih. Seveda sem bil presenečen in vesel, pa tudi izziv je bil zame, ker največkrat igram z lastnimi zasedbami, kjer sem jaz šef, pri Vladu pa sem se tako rekoč integriral v bend. Lepo mi je tudi, ker je bila moja mama iz Vodice pri Ljubljani in tako ohranjam stike s Slovenijo, s tem da spoznavam kraje, ki jih sicer ne bi spoznal, z Goričkega v Piran torej! Glasbene kvote? Sem član v kulturnem svetu dežele Koroške, tako da se na te reči spoznam bolj, kar se tiče avstrijske strani, seveda pa dosti razpravljam o tem s slovenskimi glasbeniki. Celo zadevo vidim tako: važno je, da se družba zaveda, koliko je vredna glasbena scena, tukaj pa so mediji tisti, ki dajejo impulze ali ne. In glasbeniki sami se morajo postaviti na noge. V Avstriji se je v zadnjih 30 letih, odkar sem sam glasbenik, ogromno spremenilo in obračunavanje oziroma finance AKM (avstrijske različice Sazasa) so zelo dobro dokumentirane in odprte, pregledne. Na razvitost glasbene scene na Koroškem sta vplivala, mislim, dva faktorja: konservatorij, ki je že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja postavil na noge jazzovski oddelek, in pa to (ker je dosti koroških Slovencev na tej sceni), da so se na dvojezičnem ozemlju ustvarjalci vedno morali dokazovati, sploh pa koroški Slovenci. Potem pa je še dejstvo, da je moja generacija prva, ki je po študiju spet prišla nazaj v domovino. Največ jih je pristalo na konservatoriju, kjer zdaj poučujejo, sam pa sem eden redkih v Avstriji, ki jim uspeva, da živijo kot samostojni glasbeniki. Pred desetletji je bil Gradec hotspot za jazzovske glasbenike iz bivše Jugoslavije, zdaj pa je tudi Celovec zelo priljubljen, saj ima prvovrsten oddelek za jazz. Zanima te moje odraščanje v Svečah. Ja, to je dvorezen meč. Po eni strani sem kot peti otrok imel dosti prostosti, da sem se potepal po Svečah, po drugi pa sem odraščal v družini, kjer so vsi igrali instrument, hodili na zborovske vaje, igrali v gledaliških skupinah, moja sestra Tatjana je več kot 20 let vodila Slovensko kulturno društvo Kočna (kjer je mama bila nešteto let tajnica), oče je bil 50 let organist in zborovodja moškega, mešanega in cerkvenega zbora. Moj brat poučuje klavir in orgle, jaz pa sem

ubral pot, ki me je vodila do improvizacije, jazza in moderne glasbe. Kulturno dejavnost smo vsi v družini dobili na življenjsko pot.

Ko sem odrasčal, ni bilo lahko biti koroški Slovenec. Prišel si v gostilno in že je nekdo pripomnil, da si Jugo, da ne smeš govoriti slovensko in podobno. To se je v zadnjih letih res spremenilo, čeprav dosti ljudi tako še misli, a zdaj so vsaj tiho. To pač traja.

Zborovsko petje, proslave v dvorani domače gostilne itd., vse to je bil del moje mladosti. Šele ko sem študiral v Haagu, sem se začel zavedati, koliko truda, koliko dela so starši vložili v društvo oziroma v kulturo. Da sem se vrnil v domači kraj, pa je bilo čisto normalno, tudi če sem dosti naokoli po svetu, je v Svečah moja baza.

In tu smo že pri naslednjem vprašanju – biti Slovenec. Sem, kar sem. Že kot otroku mi ni bilo jasno, zakaj naj bi bil nekdo, ki je rojen nekje drugje, več vreden ali manj vreden od mene. V bistvu zadostuje zlato pravilo: Vse, kar hočete, da ljudje vam storé, tako storite tudi vi njim! To ni samo Jezus rekel in tudi ni bil prvi; najbolj preprosto pravilo, a tako težko se nam je tega držati!

Tudi patriotizem mi je sumljiv, kako naj sem ponosen na nekaj, kar je preprosto tu? Na gore, morje ...? Jasno, veselim se pa, da živim tukaj, da vidim toliko lepih reči, da lahko ustvarjam in delam glasbo, ki mi je pri srcu!

Seveda me skrbijo nacionalistične težnje, ne samo v Avstriji. Mislim, da nam vsem, kot družbi, gre predobro. Nismo več solidarni. Zveni kruto, ampak ves sistem kapitalizma ima nekako vračunano, da se vse spet poruši, s krizo, vojno, tako da se ljudje spet veselijo tople juhe in postelje. Kar se tiče Koroške, pa sem optimističen. Čeprav se koleščki sučejo počasi, se stvari razvijajo v pravilno smer. Upam, da pri naslednjih volitvah ne bo koraka nazaj, da pač ne bodo svobodnjaki premočni. Kajti ljudje hitro pozabijo, kdo jih je hecal in kdo jim je jemal. Videli bomo. Plodno leto, praviš, res je. Bil sem ves marec v Parizu in se mi zdi že pet let od tega. Tam sem spet živel kakor študent, po zajtrku sem vadil glas in klavir, pisal za novi album, za orgle in saksofonski kvartet, vmes pa sem hodil na koncerte – etno, jazz, in tudi v cerkev Notre-Dame. Totalna inspiracija, ko se prepustiš ustvarjalnemu delu in nimaš vsakdana na ramenih.

Potem je kar šlo naprej: snemanje novega albuma, ogromno nastopov, in ko sem po tednih dela končno imel v rokah novo zgoščenko, je bila gotovo vrhunec leta njena predstavitev na festivalu Carinthischer Sommer. Popolnoma razprodan koncert, 450 poslušalcev v dvorani, in to z jazzovsko glasbo, vse lastne skladbe, na to sem pa res malo ponosen! Res, 15 let je od mojega prvega albuma in letos sem zaključil kar nekaj svojih faz. 30 let že, če ne štejemo začetnih korakov, kot glasbenik stopam po svetu, pred 15 leti sem izdal prvi album *We'll See* in približno takrat sem začel dela na stari kmečki hiši, ki sem jih lani končal.

Hvala za kompliment o moji glasbi. Pri albumu *Tonč Feinig Trio 2* sem vzel štiri narodne oziroma ponarodele melodije in jih zvil malo po svoje, a to sem vedno delal, tudi na moji prvi zgoščenci *We'll See* se najdejo narodne pesmi. Kar se tiče produciranja in prodaje cedejev, pa je v Avstriji dosti bolje. Malo se bom tudi sam pohvalil oziroma moram pohvaliti svoje pristaše, ki kupujejo cedeje, tako da se zame splača; v Sloveniji me po eni strani ne pozna toliko ljudi, po drugi strani pa morda ne kupujejo cedejev. Novi album pa sem do zdaj predstavil samo po radijskih postajah, ravno se pogajam za malo turnejo, ki bo spomladi 2017. Začel sem novo poglavje, petje. Čeprav sem jazzovsko petje študiral, takrat nisem bil dovolj daleč z glasom in tudi pred občinstvo si nisem upal stopiti. Zdaj pa je končno tako daleč in pozimi bom začel snemati album, na katerem se bom predstavil tudi kot pevec. S tem programom tudi redno nastopam v klubu raj in v KE (Klagenfurter Ensemble, Theaterhalle 11). Ime kluba, raj, pišem namenoma z malo začetnico, ker njegov lastnik Raimund hoče tako, on pač ne govori slovensko in ne ve, da je potem prav čudno, ko je raj raj. V raju sem začel in vodil šest let Monday Music Session, to sem zdaj predal v druge roke, sam pa se osredotočam na petje, tako da sem zdaj v raju enkrat mesečno, nastop pa se imenuje *Feinig on Mondays*. Se torej vidiva!

Tonč Feinig

© Gotthardt

*Glavar jo je odnesel
bolje kot papež*

Jože Kopeinig, duhovnik,
rektor Katoliškega doma prosvete v Tinjah

30. novembra 2016

Dragi Jože,

kar vidim, kako odmahuješ z roko, češ, pustiva to, a vseeno najprej iskrene čestitke za čisto sveže visoko odličje, veliki zlati častni znak dežele Koroške, ki si ga te dni prejel iz rok deželnega glavarja Petra Kaiserja. In to na slavnostni prireditvi, na kateri je bilo ob nemški besedi slišati tudi slovensko besedo in pesem.

Pretiram, če rečem, da je bilo to še pred kratkim videti nemogoče? Ker vem, da se humorja ne braniš, naj se še malo pošalim, da jo je Slovenec naklonjeni koroški glavar pravzaprav odnesel bolje kot papež, ki te je pred leti na škofovo pobudo nameraval imenovati za monsinjorja, saj si tisto odlikovanje menda odločno zavrnil. Zakaj? Da bi ostal svoboden kristjan, odrešen pohvale ali, Bog ne daj, celo napuha?

Kar je res, je res: najbrž ni Korošca, ki ne bi poznal tvojega predanega dela za skupnost in ki ne bi prikimal tokratnim Kaiserjevim besedam, da si, tako kot drugi odlikovanci, vizitka koroške dežele. Pa ne samo na Koroškem, po vsej Avstriji in tudi v Sloveniji te, Jožefa Tinjskega, poznajo kot dušo slovenskega duhovnega in kulturnega življenja v teh krajih. Tvoja vizitka je brez dvoma znameniti Katoliški dom prosvete v Tinjah, ki se je po tvoji zaslugi prevelil iz preprostega dušnopastirskega središča, v katerem so se zbirali slovenski duhovniki, povezani v društvu Sodalitete, v sodobno in prodorno ustanovo. Ni jih malo, ki se spominjo, kako so se v dobi jugokomunizma pri tebi sestajali politični emigranti in disidenti in kako pomembno vlogo so Tinje odigrale v času demokratičnih sprememb. Gotovo hraniš v spominu prenekatero anekdoto iz tistih dni?

V štirih desetletjih svojega vodenja si tinjski dom odprl za vse rojake in sosede, ga spremenil v vseslovensko in tudi mednarodno izobraževalno središče, v mesto dialoga med narodi, kulturami, verami. V njem imajo

poleg duhovnikov in slovenskih vernikov s Koroškega prostor tudi slovenski umetniki z obeh strani meje in iz diaspore. Kako ti je vse to uspelo? Ali sploh šteješ, koliko prireditev se zvrsti pri vas v enem letu, in katere so ti najbolj pri srcu? Da si ponosen na kapelo, ki se ponaša s prekrasnim mozaikom Prešernovega nagrajenca, jezuita Marka Rupnika, o tem ne dvomim, in tudi o tvoji žilici za kulturo in umetnost ne. Zanima me, od koga si jo, otrok, rojen v bolj ko ne revni družini, ki je svojo lastno posteljo dobil šele kot gojenec znamenitega Marijanišča na Plešivcu, podedoval? In od kod tvoja izredna komunikativnost, s katero vsa ta desetletja neusmiljeno rušiš stereotip o zaprtih, vase obrnjenih Korošcih? Res, nisem še srečala človeka, sploh pa ne duhovnika, s katerim bi že ob prvem ali drugem srečanju s takšno lahkoto prešla na ti. In to kljub velikemu spoštovanju do tebe in tvojega dela, katerega sestavini sta tudi dolgoletno predsedovanje Mohorjevi družbi in izjemen čut za misijonarstvo. Ali sploh veš, koliko misijonarjem po vsem svetu, tudi ali predvsem v najbolj revnih predelih, si, veliki misijonar v domovini, kot ti radi pravijo, tako ali drugače pomagal?

V tem adventnem času, času pričakovanja in miru, Avstrija čaka na novega predsednika. Jutrišnja druga adventna nedelja naj bi odločila med kandidatoma svobodnjakov in zelenih, javnomnenjske ankete pa napovedujejo še tesnejši rezultat od že tako tesnega, ki smo mu bili priča spomladi. Je tudi tebi kot marsikateremu koroškemu Slovencu ob misli, da se utegne tokrat jeziček na volilni tehtnici nagniti drugače kot prvič, torej na stran svobodnjakov, tesno pri srcu?

Srčni utrip svoje Koroške najbrž dobro poznaš. Pa Slovenije, kjer sicer menda ni koticčka, ki ga ne bi poznal? Nekje sem prebrala, da si želiš, da bi bila bolj odprta in sproščena, manj razklana, in da razmišljaš, da ji morda manjka Gandhi ali pokojni Inzko, kakršnega je imela Koroška. Pa da bi tudi Cerkev še lahko pri tem veliko naredila. Se še vedno podpišeš pod to? Pa pod to, da se Slovenci bolj malo zavedamo, da smo del velike slovanske družine, in da je že doslej edini slovanski papež, Janez Pavel II., dejal, da mora Evropa dihati z obema pljučnima kriloma? Kakorkoli že, naj ti zaželim dihanja s polnimi pljuči, zdravja, kolikor je le mogoče, in miru,

Darka Zvonar Predan

Premalo je, če politike le kritiziramo

Draga Darka,

hvala za možnost tako neposrednega pogovora in za vse rožice, ki si mi jih natrosila že od vsega začetka. Zavedam se, da noben človek ni tako dober, kot kažejo njegova vidna zunanja dejanja, in ne tako slab, kot nakazujejo njegove opazne pomanjkljivosti. A končno je vsak človek hvaležen in čuti neko zadoščenje, če se njegovo delo upošteva in najde odmev tudi v družbeni javnosti, sredi katere in končno za katero tudi dela. Vodilo mora biti, da gre za človeka, za njegovo dobrobit in da živimo kot ljudje z dejansko solidarnostjo in zavzetostjo za ljudi – blizu in daleč –, ki so potrebni naše neposredne pozornosti in naše nesebične, a učinkovite pomoči za samopomoč.

Glede deželne nagrade smem jasno izpovedati, da sem jo sprejel le v imenu vseh sodelavk in sodelavcev pri Sodaliteti, v Domu v Tinjah ter v imenu vseh zvestih dobrotnikov pri misijonskem delu, preko katerega smo v vseh dosedanjih desetletjih pomagali slovenskim misijonarjem po svetu. Z že drugim dokumentacijskim filmom o Pedru Opeki pa želimo zgraditi najmanj petsto družinskih hiš za smetiščarje v Akamasoi na Madagaskarju. Pedro Opeka je izredna in prepričljiva osebnost, ki je zastavila vse svoje življenje in moči za dobro drugih, podobno kot tudi druge misijonarke in drugi misijonarji. O tem bi lahko govoril ali pisal še in še, ker mi je misijonsko delo prva srčika mojega duhovniškega življenja. Poleg te posebne akcije za slovenske misijonarje pa smo podprli do sedaj že skoraj štiri tisoč študentov teologije in socialnopedagoških ved po vsem svetu. Pri misijonskem delu doživljamo ob radodarnosti naših koroških rojakov večje in manjše čudeže. Slovenski narod je v jedru dober, ko gre za pomoč drugim!

Kar se tiče monsinjorstva: res je, da cerkvenih činov, ki bi se mi prilepili za vse nadaljnje življenje, načelno nočem prejemati in jih tudi nisem sprejel, a ne iz ošabne ponižnosti, temveč iz preproste hvaležnosti, da sploh smem biti duhovnik, in to je največji in nezaslužen dar, ki mi ga je dobri Bog podaril.

Resnici na ljubo moram jasno dodati, da nisem noben predstavnik slovenskih rojakov na Koroškem, temveč le eden izmed mnogih drugih, ki delamo na pastoralnem, izobraževalnem in kulturnem področju v

različnih ustanovah in organizacijah. Rad pa priznam, da sem s Slovenijo zelo in srčno povezan, saj imam v Selah in Črnečah ter še drugod daljne sorodnike, predvsem pa gojim zvesta prijateljstva z nekaterimi duhovniki in drugimi znanci v Sloveniji. Tudi v Domu v Tinjah sem predavatelj, romarskih skupin, obiskov šol in drugih ustanov iz Slovenije izredno vesel, ker doživljam, da je tinjski dom vedno bolj vseslovenski dom srečanja in dialoga.

To velja seveda tudi za čas jugokomunizma, ko smo gojili pri Mohorjevi in tudi v Tinjah zares zveste in prijateljske stike s slovenskimi izseljenci z vseh celin.

Tudi v času osamosvojitve smo mogli s pošiljanjem in posredovanjem raznih informacij po svetu in s sprejemanjem začasnih slovenskih begunk in beguncev vsaj malo prispevati, da so se zasvetile nove zarje na slovenskih obzorjih.

Mojo žilico za kulturo in umetnost omenjaš. Nisem pevec, še manj glasbenik, četudi rad pojem pri bogoslužju. A upam, da zaradi svojega navdušenega in malce zmaličenega petja vendar nikogar nisem pregnal iz cerkve. Likovna umetnost pa zavzema zares posebno mesto v mojem čudenju lepoti in mojem posluhu za skrivnosti človeka, ki se razodevata prav v slikah. Rad imam sodobno umetnost različnih zvrsti, ker doživljam v njej močne izzive za globoka in upravičena vprašanja o človeku, kdo je človek v resnici in globini.

Dve misli smem tukaj navesti:

prva je zame zlatá vredno beseda pesnika Janeza Menarta:

Pred ogledalom nem stojim
in v tujca pred seboj strmim.

Kot da zrem prvič ta obraz,
vprašujem ga: Si ti res jaz?

Zamišljeno me zro oči
in vprašajo: Sem jaz res ti?

In trezno pravi mu moj jaz:

Jaz nisem ti, ti nisi jaz;
jaz sem le jaz, ki se mi zdi;
in ti si jaz le za ljudi;

a pravi jaz je dan za dnem
uganka meni in ljudem.

Drugo misel nam je zapustil mislec in škof sv. Avgustin:
Prvo hrepenenje Boga je človek!

Med tema dvema poloma razmišljanja o človeku se vendar bolj ali manj vsak znajde, ko se sprašuje:

Kdo sem jaz,

kdo sem zate

in kdo si Ti zame?

Zelo rad spremljam in podpiram mlade umetnike in organiziram v našem domu vsak mesec razstave, ki smo jih imeli v minulih tridesetih letih že več kot štiristo. Največ razstavljajo umetnice in umetniki iz Slovenije, med njimi tudi slovenski slikar Andrej Jemec. Za marsikaterega mladega umetnika je pomenila tinjska galerija odskočno desko za nadaljnje uveljavljanje v že bolj znanih in mednarodnih galerijah.

Glede volitev novega državnega predsednika je avstrijska družba zelo zmedena, kar dokazujejo tudi ponovne volitve. Zavračam vsak ekstremizem, desničarskega in levičarskega. Politika naj bi složna in po demokratičnem usklajevanju različnih gospodarskih, družbenih in ideoloških stališč služila človeku in naj bi čutila večjo odgovornost tudi do naslednjih rodov. A usodno premalo je, če politike samo kritiziramo. Vsak naj bi se na svojem mestu in po svojem prepričanju aktivneje vključeval v demokratično oblikovanje družbe. To velja za nas v Avstriji, verjetno pa tudi za Slovenijo.

Slovenijo ljubim – ne samo zaradi prekrasne narave, temveč tudi zaradi mnogih dobrih in prijaznih ljudi. Zato jo tudi rad obiščem, a si zelo želim, da bi bila sposobna gledati resnici v obraz in končno s priznanjem tragičnih medvojnih in povojnih dogodkov očistiti svojo vest – predvsem krivci, a da bi bile hkrati tudi žrtve vsaj po dolgih sedemdesetih letih oproščene krivične obsodbe.

Naj Slovenija zadiha z dvojnimi pljuči – s spravljenjo preteklostjo in z zaupanjem v božjo pomoč za jutrišnji dan.

Le v spravi in v slogi bodo zasijala Sloveniji svetlejša obzorja med evropskimi narodi.

Jože Kopeinig

© Gotthardt

Danes so zvezde prijaznejše

Reginald Vospernik, nekdanji ravnatelj
Slovenske gimnazije v Celovcu

7. januarja 2017

Spoštovani gospod Reginald,

še preden vas povprašam po željah v novem letu, razčistiva dilemo, kako naj vas v nadnaslovu predstavim. Slovenski kulturni in politični delavec mi zveni nekako ohlapno, premalo povedno. V vaših že skoraj dopolnjenih osmih desetletjih se je nabralo toliko vsega, kar ste naredili zlasti za slovensko skupnost na avstrijskem Koroškem, a ne samo zanjo, da se sprašujem, s čim naj začnem. Morda vas najbolj določa dolgotrno ravnateljstvo in seveda poučevanje na znameniti celovški slovenski gimnaziji?

V letu, ki je pred nami, bo ta za slovensko skupnost na Koroškem neprecenljiva ustanova praznovala okroglo 60. obletnico, k njenim čvrstim temeljem pa ste tudi sami veliko prispevali, zato vas ta jubilej gotovo navdaja s ponosom. Premalo prostora imava, žal, za vaše spomine na dolga leta ravnateljstva, saj ste gimnazijo vodili kar 22 let, od 1978. do 2000., vendar vas moram povprašati po primerjavi tistih časov z današnjimi. Kako gledate na razvoj vaše gimnazije danes, ko se ponaša tudi z večjezičnimi (slovensko-nemško-italijansko-angleškimi) Kugyjevimi razredi, ko se vanjo vpisujejo poleg koroških Slovencev tudi dijaki iz matične Slovenije in od drugod? Ali ni razlog za ponos, da so rezultati pred letom dni vpeljane obvezne enake mature za vse avstrijske srednje šole pokazali kakovost slovenske gimnazije in slovenskih dvojezičnih srednjih šol nasploh?

Ko ste, predvojni otrok iz trdne slovenske družine, ki je doživela grenko izkušnjo preganjanja v času plebiscita in nato, pod nacizmom,

še izseljenstva, dozoreli za nabiranje gimnazijske učenosti, celovške gimnazije seveda še ni bilo. Bilo pa je marijanišče in z njim gimnazija na Plešivcu, ki je zaznamovala marsikaterega uveljavljenega koroškega razumnika, tudi vas. Ste se tam, v Katoliški slovenski dijaški družini, ki je izdajala svoj list Kres, dokončno zapisali slovenski besedi in kulturi nasploh? Veliko kasneje, med letoma 1984 in 1994, ste bili glavni urednik, in to prvi, Celovškega zvona, odmevnega tako ali drugače tudi čez mejo. Tako ali drugače pravim zato, ker je bila revija, zasnovana na temeljih krščanske, vseslovenske in še kakšne tradicije, tedaj enoumni uradni Sloveniji seveda trn v peti. Najbrž ni bilo preprosto s takšnim subverzivnim čtivom prečkati jugoslovanske meje v času, ko je bilo treba poleg orožja prijavititi tudi tisk? No, 57. številka Celovškega zvona iz leta 1998 pa ima za Korošce gotovo čisto drugačen pomen, kot znamenita 57. številka Nove revije za Slovenijo – bila je namreč zadnja, ki je izšla še pri vas na Koroškem, s pridevnikom celovski; poslej izhaja, in to v Sloveniji, samo še Zvon. Ste še vedno prepričani, da bi se morala revija, ki je nedvomno prispevala svoj delež tudi k osamosvajanju in osvobajanju Slovenije, obdržati na koroških tleh?

Kaj hočemo, vse to so neke davne, čeprav premalo znane zgodbe. Časi so se do danes temeljito spremenili, v Sloveniji in na avstrijskem Koroškem. V letih vašega ravnateljstva bi se najbrž težko zgodilo, da bi koroški deželni glavar vpisal svojega sina v slovensko gimnazijo, kakor je to storil sedanji (da sin, zdaj že študent, rad pokaže, kako dobro obvlada slovenščino, sem se pričala na lastna ušesa). Danes so zvezde koroškim Slovencem prijaznejše, tako smo zadnjič razglabljali, v družbi z vami, s častnim gostom, nekdanjim veleposlanikom Slovenije v Avstriji Ernestom Petričem, ki se je odzval povabilu dveh slovenskih županov, globasniškega in iz Železne Kaple, naj pride ob svoji 80-letnici na obisk. Slavljenec je v zvezi z vašo Koroško optimist. Pa vi? Kako bi odgovorili najbolj črnogledim, ki pravijo, da je koroško sožitje krhko in da se lahko kolo zgodovine kaj hitro zasučje nazaj?

Seveda me zanima tudi, kako gledate na Slovenijo četrto stoletja po njeni osamosvojitvi in na njen današnji odnos do manjšine. In kaj želite svoji Koroški, predvsem pa njenim Slovencem, v novem letu? Vse dobro vam želim.

Darka Zvonar Predan

Včerajšnjiki ne morejo več zmagati

Spoštovana gospa Darka, sprva bi se vam rad zahvalil za vabilo na pogovor v uglednem Večeru, saj se mi budijo spomini, ko je v davnem letu 1969 Branko Senica, novinar tega mariborskega dnevnika, objavil pogovor z mano; tedaj še zdavnaj nisem bil za krmilom gimnazije, pač pa sem stal na čelu Narodnega sveta koroških Slovencev. Naše delo mora sloneti na vsestranski odprtosti. V retrospektivi: naslov bi bil kar lahko primeren kot geslo mojega vseživljenjskega delovanja.

Pa pojdiva po vrsti. Da vas rešim iz dileme, naj kar uvodoma povem, da ste pravilno uganili. Najbolj pri srcu mi je bilo učiteljevanje skozi štiri desetletja in več kot dvajsetletno ravnateljevanje na celovški gimnaziji za Slovence. S Slovensko gimnazijo me povezuje ne le moj dvajset let zamaknjeni rojstni dan – 9. 5. 1937 – in ministrov podpis pod dekret o rojstvu gimnazije – 9. 5. 1957 –, marveč tudi zvrhan koš večinoma prijetnih spominov na delo z mladino in ob njej. Da sem stal ob zibelki večkulturnih alpsko-jadranskih Kugyjevih razredov, ki danes odlično uspevajo – medtem je število kugyjevcev naraslo na več ko 500 fantov in deklet –, me navdaja z veseljem in ponosom. Ni nikakršno naključje, da sta oba moja naslednika za krmilom gimnazije, Miha Vrbinc in Zalka Kuchling, spremljala vneto z mano nastanek tega svojevrstnega početja v tedaj še dokaj krhki zemlji koroške stvarnosti ob previsu 20. v 21. stoletje. Danes z veseljem ugotavljam, da se dijaštvo, ki je čedalje bolj privlačno tudi za sosedovi kulturi odprte Neslovence, ponaša z uspehi na domala vseh področjih, v športu, v matematiki in kajpada v jezikih ter še kje. Kje najdete naokrog še absolvente, ki zapuščajo šolo z zadovoljivo jezikovno kompetenco v kar petih jezikih? To znanje jim odpira pot v svet.

Pedagoške izkušnje sem si nabiral tudi pri delu s študenti in študentkami na celovški Pedagoški akademiji in na slavistiki Univerze za izobraževalne vede, kakor se je imenovala tedaj celovška univerza. Zelo koristno pa je bilo tudi skozi dve desetletji opravljeno predsedovanje pri maturah na okrog 20 koroških gimnazijah, saj je ta dejavnost lahko iz leta v leto postavljala lastno šolo pod primerjalni drobnogled.

Če se ne bi bil odločil že po maturi na Plešivcu za učiteljski poklic, bi bil sledil gotovo klicu moje druge velike ljubezni do pisanja in publiciranja

v najširšem pomenu besede. Po pregledu obsežnega zasebnega arhiva pisanih in govornih besedil ugotavljam, da se je nabralo daleč nad tisoč naslovov od neobjavljenih literarnih začetkov v Kresu, glasilu Katoliške slovenske dijaške družine v marijanišču na Plešivcu, pa vse do najnovejše vseživljenjske antologije o iskanju domovine, ki bo izšla aprila 2017 pri založbi Drava. Ker se spoštovanje dveh kultur, lastne slovenske in sosedove nemško-avstrijske – kar mi je bilo vselej vodilo tudi pri pedagoški usmeritvi na Slovenski gimnaziji – kaže že v izbiri mojega študija germanistike in slavistike, sem svoje misli in poglede izražal od nekdaj v obeh jezikih v številnih revijah, časopisih in elektronskih medijih, na predavateljskih odrih ene in druge jezikovne ali narodnostne orientacije, doma in v tujini, v revijah, medijih in zbornikih nacionalnih in nadnacionalnih zasnov.

Posebna ljubezen pa me je vezala na slovensko literarno besedo, saj sem spremljal Mladje od začetka leta 1960 vse do Lipuševe črne številke 1981, bil uvodničar dvema pesniškima zbirkama Erika Prunča in Karla Smolleja 1965.

Veliko kasneje, kakor pravite, se je znašla skupinica razumnikov, da bi zapolnila publicistično vrzel na Koroškem. Nastal je Celovski zvon. In uvrstil sem se mednje z navdušenjem. Predstavitev prve številke v Ljubljani je bila svojevrsten dogodek, saj smo načrtovali, da bi izvode pripeljali v sodih, kakor nekdaj slovenski protestanti, saj je bil uvoz tiska in orožja (kakšna kombinacija!) prepovedan. Kmalu pa je naše navdušenje splahnelo spričo koroške in vseslovenske gluhe loze, ki našega dela ni nagrajevala z aplavzom, da malo pretiravam. Tako smo vseslovenski uredniki sklenili s 57. številko naš poskus nikakor ne brez aliteracije na 57. številko Nove revije, ki je Sloveniji odprla novo poglavje njene kulturnopolitične zgodovine.

Ob vsem tem pa sem vtikal svoj nos tudi v politiko. Valentin Inzko st. in Vinko Zwitter sta me pritegnila v vrste Narodnega sveta koroških Slovencev, kjer sem v raznih funkcijah, od 1968. do 1972. kot predsednik, sodeloval. Leta 2003, ko je bojovita ekipa, zlasti iz vrst Mohorjeve družbe, odstavila z večinskim sklepom direktno od ljudstva izvoljenega predsednika Bernarda Sadovnika, današnjega globasniškega župana, je bila zame in moje somišljenike prekoračena rdeča črta. Ponujali sta se samo dve možnosti: notranja emigracija ali nova organiziranost. Odločili

smo se za drugo, namreč za ustanovitev Skupnosti koroških Slovencev in Slovenk (SKS). Etablirane strukture tako na Koroškem kot v Sloveniji so novi organizaciji metale polena pod noge. Danes se je ihta polegla. Odprta za vse svetovnonazorske politične opcije si SKS prizadeva za ohranitev slovenske besede in za strpen dialog znotraj slovenske srenje in s sosedom v deželi in njegovimi predstavniki. Odprto vzdušje se odraža v rastočem številu k dvojezičnemu pouku prijavljenih otrok in še čem. Tega kolesa zgodovine, da se izražam v vaši dikciji, spoštovana gospa Darka, se po moji presoji ne bo dalo več zasukati nazaj v koroška svinčena sedemdeseta leta prejšnjega stoletja. Korošci obeh narodnosti so razumeli, da živijo v evropskem prostoru, ki ne ponuja mesta ozkim nacionalizmom. Po tej poti hodi tudi Slovenija in s tem krepi tudi naša prizadevanja po širini. Ne izključujem, da bo kdaj pa kdaj še prišlo do napetosti z včerajšnjiki, izključujem pa, da bo ta pot (p)ostala zmagovita. Nam vsem, tostran in onstran Karavank, kar nas dobrih je ljudi, pa želim, da bi razsodna politika znala modro reševati odprta vprašanja, ki se pri etničnih manjšinah spričo naglih razvojnih tendenc sodobne družbe zmeraj znova pojavljajo. Želim, da bi se čedalje bolj uveljavljala Prešernova vizija, da ... ne vrag, le sosed bo mejak.

Reginald Vospornik

*Bosno je treba evropeizirati,
Evropo pa pobosančiti*

Inzkovi v Svečah

7. januarja 2017

Mogoče se res ne spodobi oporekati velikemu Tolstoju in začetku njegove Ane Karenine: Vse srečne družine so si podobne ... Vseeno je treba poskusiti: so družine, ki so posebne in srečne čisto po svoje. Inzkova iz Sveč v Rožu na avstrijskem Koroškem je ena od teh, s koreninami globoko v domači koroški pokrajini in hkrati svetovljanska čez vse, s poklicnimi, sorodniškimi in prijateljskimi vezmi na raznih koncih sveta. O tem sem se dokončno prepričala, ko sem na predpraznično decembrsko nedeljo na domu visokega predstavnika mednarodne skupnosti za Bosno in Hercegovino Zdravka (Valentina) Inzka in njegove žene, svetovno priznane mezzosopranistke, komorne pevke Bernarde Fink, sedela za skupno mizo z mamo Marijo, njenimi tremi otroki, Zdravkom, Zalo, Alenko, in njihovimi življenjskimi sopotniki. Mama, bomo pomolili? se je obrnil k središču družine gostitelj, ko je mamljivo zadišalo s krožnikov. Potem se je zavrtel pogovor v najrazličnejše smeri in gospa Marija je odklenila bogato zakladnico svojih spominov, nabranih v 92 letih.

Korenine: Valentin in Marija

Zdravko in Bernarda Inzko sta si ustvarila prijeten dom iz starega skednja zraven znamenite Preglejeve domačije s častitljivo letnico 1772. Ta je ponos rožanskih Sveč ne le zato, ker gre za prelep primerek stare južnokoroške kmečke arhitekture, marveč tudi zaradi z njo povezanega rodu Einspielerjev, ki je dal vrsto pomembnih koroških Slovencev z duhovnikom, profesorjem in narodnim buditeljem Andrejem Einspielerjem (1813–1888) na čelu, ki mu pravijo kar oče koroških Slovencev. Prav tu, v stari Preglejevi domačiji, ki jo je Zdravko Inzko spremenil v muzejski biserček, so tri leta po drugi svetovni vojni začeli skupno življenje njegovi starši, Valentin Inzko in Marija Ziherl. Ko sta se mladoporočenca, učiteljica Marija, begunka z Gorenjskega, in učitelj oziroma profesor Valentin Inzko (1923–2002) vselila v sobico Pri Preglejevih, sta v hiši še živela mladoporočenčeva mati in oče, zavedna slovenska učiteljica

Marija Einspieler (1885–1968) in njen mož, vdan podanik Habsburžanov, orožnik Valentin Inzko (1888–1963). Če smo natančni, bivša učiteljica in bivši orožnik, saj je Marija, ki je na plebiscitu leta 1920 glasovala za Jugoslavijo, zaradi tega izgubila službo, z njo vred pa tudi njen avstro-ogrsko nastrojeni mož, ker je bil pač poročen s projugoslovansko agitatoriko. Glasovala sta različno, kazni za ženinih greh pa plačevala oba. Bila je, slovenska učiteljica, poniževana in zaznamovana do smrti, pravi o svoji tašči Marija, Zdravkova, Zalina in Alenkinina mati.

Marija iz znamenitega rodu Einspielerjev, mati štirih otrok, je svojo ljubezen do slovenskega jezika očitno prenesla tudi na drugorojenca Valentina, ki je po končanem učiteljskem študiju slavistiko in zgodovino, potem pa poučeval na gimnaziji in učiteljskem v Celovcu. Dolga leta je bil strokovni nadzornik za slovensko gimnazijo in za pouk slovenščine na drugih koroških srednjih in višjih šolah, pripravil je več učbenikov slovenščine in zgodovine, to pa še zdaleč ni vse, kar je naredil dobrega za jezik in narodno skupnost. Pri tem mu je bila v veliko oporo njegova žena Marija z druge strani Karavank, ki danes pravi: Če ne bi bilo vojne, bi se moje življenje zasukalo čisto drugače.

9. maja 1945, ob koncu druge svetovne vojne, je 21-letna Marija Zihler z valom beguncev prišla na Koroško. Sama, njeni so ostali doma na Gorenjskem. Ob slovesu od doma v Vodichah ji je mama stisnila v roko majhen list s karto Koroške, iztrgan iz leksikona: Če bo treba, pojdi v Sveče v Rožu, tam je še naša stara žlahta. Marijin oče, tudi orožnik, je bil namreč prvič poročen s poštarico Katarino Pak, Krznarjevo iz Sveč, njeni nečaki in nečakinje s Koroškega pa so prihajali na obisk h gorenjskemu stricu tudi po tetini smrti, potem ko se je drugič poročil in mu je druga, veliko mlajša žena, prav tako poštarica, rodila osem otrok, najprej, februarja 1924, Marijo.

Po maturi na ljubljanskem učiteljskem leta 1944 je Marija iz Ljubljane, ki jo je pestila huda lakota, odšla ilegalno domov na Gorenjsko. To je bil čas, ko so nemške oblasti otrokom, ki so bili prej tri leta brez pouka, že dovolile slovensko šolo, in Marija se je po sošolčevem nasvetu zaposlila na dvorazrednici v Voklem, kjer je bila domobranska postojanka. Bila je, tako se je reklo, domobranska učiteljica. Poučevala je, izključno v slovenščini, do začetka maja 1945, ko je prišla osvoboditev, z njo pa strah in grožnje z likvidacijami. Da ta strah ni votel, se je pokazalo, ko so

Marijini sošolki, tudi domobranski učiteljici v Gorenji vasi, ubili očeta, mamo in pet bratov. Ob koncu vojne je tako iz Marijinega razreda pobegnilo čez Karavanke kar dvanajst sošolk, vsaka zase po svojih poteh. Znašle so se v taborišču na Vetrinjskem polju, tam je Marija spet učila, zdaj begunske otroke, in tako premagovala žalost ob strahotni tragediji z vrnjenimi, na domačih tleh pobitimi domobranci. Iz Vetrinja jo je pot vodila v taborišče v Pegetz na vzhodnem Tirolskem, nato v Špital ob Dravi, povsod je lahko učila.

Že iz Vetrinja je prvič obiskala Sveče, domačijo svojih daljnih sorodnikov Pri Krznarju, ki so jo lepo sprejeli. Tam se je potem večkrat srečala s Preglejevim Foltejem, kot so po domače klicali Valentina Inzka: pogovarjala sta se o razmerah v taborišču, v Jugoslaviji, na Koroškem in ugotovila, da sta istega svetovnega nazora. Poznanstvo se je začelo razvijati v simpatijo, zaljubljenost v ljubezen. Leto dni starejši Valentin je htel s študijem v Gradcu, ker se je želel čim prej poročiti, saj se je bal, da bo njegova Marija, Marinka, kot so ji rekli, odšla iz taborišča, tako kot mnogi drugi, v Ameriko. Ko sta se na marčni povelikonočni torek 1948 pri Gospe Sveti vzela, nevestini gorenjski sorodniki vključno s starši niso dobili dovoljenja za prečkanje meje. Šele dve, tri leta kasneje je Marija lahko prvič obiskala domače v Vodicach in celo, ko ji je leta 1955 umrl oče, je težko dobila dovoljenje za pogreb.

A če je ostala brez svoje prvotne družine čez državno in ideološko mejo, se je širila njena nova družina na avstrijskem Koroškem. Spomladi 1949 se je kot prvi rodil Zdravko. Čisto Preglejev je, najbolj od vseh, ga z nasmeškom poboža Marija, ko govori o njem. Dve leti kasneje je prijokala na svet deklica, Marija, leto za njo Zala in zadnja, leta 1956, Alenka. Ker otrokom na avstrijskem Koroškem tedaj še ni bilo dovoljeno dajati slovenskih imen, so bili v rojstnih listih zapisani po nemško: Valentin, Maria Magdalena, Rosalia in Magdalena.

Danes tepežkajo tudi priseljenci

Počasi sta mlada zakonca Marija in Valentin popravljala in gradila hišo nedaleč stran od Preglejevih, po domače Pri Mazovcu, ki sta jo dobila v dar od Zdravkovih staršev. Ni bilo lahko, se spominja Marija. Zelo skromno smo živeli in varčevali. Ničesar ni bilo, vse je bilo na karte, Inzkova oče in mama pa sta bila tako poštena, da nista znala nič skriti in na črno pridelati.

Kako sta mlada zakonca zmogla ob delu in družini še trud za narodno skupnost, v kateri seveda ni šlo brez trenj med manjšinskimi politikami pod vseprisotnim vplivom nove komunistične Jugoslavije? „Idealizem, zavzetost, to nas je gnalo. Mož je že v začetku petdesetih let ustanovil zbor Slavček in šel gostovat z njim k Slovencem v Francijo, Holandijo, Vestfalijo, Trst ... Hvala Bogu, da imam zagotovljeno profesorsko mesto na celovški gimnaziji, da boš dobila pokojnino, če se mi kaj zgodi, je rekel.“ Marija službe dolgo ni dobila. Čeprav bi me z dvojezičnim spričevalom morali vzeti, a kaj, ko Slovencev niso radi jemali, reče in se posmeje, da nikoli ni imela samo slovenskega spričevala, ampak najprej, v stari Jugoslaviji, slovensko-srbohrvaškega, potem, na učiteljišču, italijansko-slovenskega in po nemški zasedbi Ljubljane nemško-slovenskega. Le ena ali dve iz množice slovenskih učiteljic na Koroškem sta dobili stalno mesto, Marija pa je hodila poučevat zdaj sem zdaj tja, kamor so jo pač poklicali, od Velikovca do Tinj. Potem je učila na trgovski šoli in trgovski akademiji v Celovcu, kjer je bila slovenščina obvezen izbirni predmet, in na posled na triletni (slovenski) gospodarski šoli v Št. Petru, tako da je tudi sama prišla do majhne pokojnine.

Oba z možem sta veliko pisala in v kuhinji, poleg katere so spali otroci, je vedno gorela luč. Marija je možu pomagala pri popravljanju šolskih nalog, pisala za celovški radio, Naš tednik, Nedeljo, Vero in dom. Podpisala se ni skoraj nikoli, češ, toliko drugih je, ki že imajo ime.

Ko je prišla v Sveče, je bila to še slovenska vas, danes pa je Slovencev morda še 20 odstotkov, več zagotovo ne. Takrat so na dan nedolžnih otročičev, 28. decembra, vsi otroci tepežkali samo slovensko, danes nič več, se spominja starega ljudskega običaja, po koroško šapanja, ki ga v Svečah še vedno negujejo, le da, žal, ne več v slovenščini. Marija si vsako

leto zapiše, koliko otrok še tepežka. Po 30 do 40, pravi, a zdaj so med njimi tudi že mali priseljenci iz Turčije.

Bil je čas, ko so bili Inzkovi tarča dveh strani in so okrog hiše hodili tudi kakšni vohuni: „Titovci in Avstrijci, oboji so bili grdi do nas. Ni nam bilo lahko, dobivali smo grozilna pisma in klice. Samo enkrat, ko so nam grozili s krsto, smo to javili policiji in potem so v okoliškem gozdu res našli krsto z našim popačenim priimkom.“

Osamosvojitve Slovenije in nove države so se Inzkovi iskreno razveselili, a zanje so bila tedaj huda leta. Najstarejša hči, komaj 44-letna Marija, je umrla za rakom. Na Dunaju je zapustila štiri otroke, enega od njih je za sedem let vzela k sebi v Sveče babica Marija. Potem je zbolel še njen mož Valentin in se leta 2002, po petih letih, v katerih njegova žena skorajda ni odšla zdoma, za vedno poslovil. Služil je rodu in Gospodu, piše na njegovem nagrobniku in boljšega napisa zanj ne bi mogli najti. Treba je pritrčiti njegovemu sinu Zdravku, da je skupna Koroška očetova dediščina. Valentinu Inzku so nekateri rekli kar koroški Gandi, bil je pravi spravnik, ki je moral, trudeč se za sožitje nemško in slovensko govorečih v koroški Cerkvi in družbi, pogoltniti več kot le kapljo pelina. Njegova žena Marija se je ves čas trudila tudi za prepoznavnost Sveč. Ogorumno, pravi, je vas pridobila, ko se je tja na začetku sedemdesetih preselil kipar France Gorše, ki so mu Inzkovi stali ob strani vse do njegove smrti avgusta 1986. Zaradi velikega umetnika so v Sveče začeli prihajati ljudje z vseh koncev sveta. Tudi danes privabljata Goršetova galerija in vrt kulturnikov v Sveče številne obiskovalce od blizu in daleč, v slikarskem tednu pa vas vsako poletje gosti domače in tuje umetnike. Nad bogato kulturno zapuščino bdi Slovensko prosvetno društvo Kočna z dolgoletno tradicijo, ki ga je nekoč vodil tudi Valentin Inzko, trenutno pa mu predseduje njegova hči Alenka, poročena Weber. Njen mož Michael, priznan celovški zobozdravnik, tudi potuje večkrat na Madagaskar, kjer z zobozdravniško opremo in znanjem pomaga pri misijonarskem delu Pedru Opeki, Bernardinemu nekdanjemu sosedu v Buenos Airesu.

Zdravko in Bernarda

Vsi Inzkovi otroci so se šolali na celovški slovenski gimnaziji in dokončali študij, pokojna Marija je bila ljudskošolska učiteljica, Zala, poročena Breidfuss, je profesorica na višji šoli za socialne poklice, kjer je po zaslugi dovetnega ravnatelja mag. Wilfrieda Hudeja dosegla, da je danes ta šola edina koroška višja šola, na kateri je slovenščina obvezni predmet. Alenka, prav tako profesorica, pa je na celovški univerzi že 30 let lektorica za slovenski poslovni jezik.

Najstarejšega, Zdravka, ki slušbuje kot visoki predstavnik za BiH v Sarajevu, pred leti pa je bil tudi veleposlanik Avstrije v Ljubljani, menda ni treba posebej predstavljati. Iz Sarajeva prihaja skoraj vsak konec tedna domov na Koroško, kjer predseduje eni od slovenskih narodnopolitičnih organizacij, ki jo je nekoč davno vodil tudi njegov oče, Narodnemu svetu koroških Slovencev. Zdravko Inzko prisega na očetove besede, da nikoli ne smeš podreti mostu za seboj: Oče je že pred 40 leti iskal most celo do Heimatdiensta, dvakrat je bil dogovorjen s predsednikom Feldnerjem za srečanje, a ta nanj ni prišel. To je bil čas, ko je bilo na Koroškem še zelo hudo in ko so očeta zmerjali s titovcem, izdajalcem.

Za tiste, ki živijo od razpihovanja konfliktov, nezaslišano: na zasedanju koroške sinode jeseni 1972 se je oče Valentin Inzko slovesno opravičil za vse storjene krivice, ki so jih Slovenci storili Nemcem, to pa je potegnilo za seboj opravičilo nemške strani. V njenem imenu se je oglašil beljaški odvetnik dr. Helmut Ebner, češ da bi morali Nemci kot večina prvi prositi manjšino za odpuščanje, nakar se je sam opravičil Slovencem v imenu nemških Korošcev. Od takrat je šlo navzgor, ozračje se je izboljšalo, prijave pri dvojezičnem pouku so začele naraščati ...

Vsekakor se je potem zgodilo še marsikaj, a gre za dolgoročni proces, ki ga je začel oče s svojim nemškim dvojčkom dr. Ernstom Waldsteinom, pregnancem iz Češke, ki je seveda zagovarjal nemško stran, a je želel razumeti tudi slovensko, poudarja Zdravko Inzko, ki se tudi sam trudi ravnati po očetovih načelih. Nazadnje je vzbudil veliko pozornost slovenskih medijev ob begunskem valu, ko je dal beguncem na razpolago svoje dunajsko stanovanje. Najprej devetim muslimanom, zdaj jih v njem živi še pet. To je najboljša oblika boja proti Islamski državi, se

nasmehne in mimogrede navrže še podatek o fenomenu, o katerem se prav veliko ne govori, da je na Dunaju kakšnih 150 muslimanov celo prestopilo v katoliško vero.

Pred 25 leti so bili avstrijske pomoči deležni begunci iz BiH. Bosna danes? Inzko verjame vanjo. „Mislim, da je na pravi poti, iz EU je te dni prejela vprašalno polo, ko bo na vsa vprašanja odgovorila, bo dobila status države kandidatke. Ni važno, kdaj bo članica, pomembno je, da gre v to smer. Bosno je treba evropeizirati, Evropo pa pobosančiti. Tudi Bosna ima namreč veliko lepih navad: gostoljubnost, odnos do družine, otrok, komšiluk, ne vem, ali prevod ‚sosedstvo‘ zaobjame ves pomen ...“ Pa EU? „Evropa je močna zaradi toliko različnih kultur in narodov, zaradi strpnosti, človekovih pravic, solidarnosti. Ta model je zame idealen, čeprav sem tudi kritičen do nekaterih birokratskih odločitev iz Bruslja, predvsem pa do počasnega tempa pri recimo reševanju grškega vprašanja, da o nerešenem begunskem ne govorimo. Tako postanejo ljudje razočarani in gredo k tistim, ki ponujajo lahke rešitve. Ampak teh, kot vemo, ni.“

Ne potuje veliko samo Zdravko, marveč tudi njegova soproga Bernarda, ki pa tudi ne more brez svojih Sveč. Tu, v slovenski hiši mojega moža, je moj dom, pravi umetnica, topla in neposredna, kljub uspešni mednarodni karieri daleč od vzvišene primadone. Bernarda je argentinska Slovenka, hči beguncev iz Ljubljane, in tu se spet sklene krog. Bernardina teta, ki je tudi odšla v Argentino, je bila v Ljubljani šest let Marijina sošolka. Sestre Fink so že pred vojno pele na radiu. Zelo sem bila vesela, ko je Bernarda potem prišla k naši hiši. No, pri tem sem malo pomagala, nagajivo pomežikne Marija.

Zgodba gre tako, da je nekega dne v Argentino k Bernardini teti priromalo prijazno pismo, naslovljeno na nečakinjo, s podpisom diplomata Zdravka Inzka. Ta je v časopisu prebral intervju z Bernardo Fink, ki se je zaradi pevske kariere preselila v Evropo, navdušila ga je s svojimi pogledi in stališči, njegova mama Marija se je spomnila na sošolko, pevkinino teto, teta je poskrbela, da je Inzkovo pismo prišlo v prave roke, sledilo je prvo srečanje, iskra je preskočila in leta 1988 sta se Zdravko in Bernarda poročila. Dobila sta sina in hčerko in si ob nomadskem življenju v Svečah ustvarila trden dom. Marija, ki prisega na zvestobo jeziku, veri

in prepričanju, pa ni zadovoljna le s svojo snaho, ampak tudi s tem, da so njeni otroci skupaj s svojimi družinami, v katerih se je do zdaj nabralo trinajst vnukov in trije pravnuki, vsak po svoje vključeni v delo za slovensko skupnost in skupno dobro. Kajti včasih so ljudje več skrbeli drug za drugega, danes pa vsak gleda bolj nase. Skoraj vsem dobro gre in to nas naredi indiferentne za kulturo. Pa vseeno, kot pravi Miklova Zala: umreti nočemo.

Pravim, Hrvati imajo prav

Jože Wakounig, upokojeni učitelj na Slovenski gimnaziji v Celovcu, nekdanji predsednik NSKS in Tischlerjev nagrajenc

20. januarja 2017

Jože Wakounig, letnik 1941, upokojeni profesor Slovenske gimnazije v Celovcu, je novi prejemnik Tischlerjeve nagrade, ki jo že 38 let podeljujeta Krščanska kulturna zveza in Narodni svet koroških Slovencev (NSKS). Dolga leta je na slovenski gimnaziji poučeval latinščino in grščino, po potrebi tudi zgodovino in slovenščino, in bil 13 mesecev tudi ravnatelj, NSKS pa je ves čas njegova politična domovina. Drevi mu bodo v Tischlerjevi dvorani celovške Mohorjeve slovesno izročili nagrado za vsestransko, prostovoljno in nesebično življenjsko delo na narodnopolitičnem področju, tako na občinski kot tudi na deželni ravni.

Imeli ste privilegij sodelovati z Joškom Tischlerjem, ustanoviteljem NSKS in ustanovnim ravnateljem slovenske gimnazije, po katerem se imenuje nagrada. Spomin nanj?

Zanj sem slišal že v otroštvu, moj oče ga je zelo cenil in očetov brat, naš ujec Matevž, je bil junija 1949 med ustanovnimi člani NSKS. Pozneje sem Tischlerja tudi osebno spoznal in leta 1957, ko je postal ravnatelj slovenske gimnazije, je nas, študente na Plešivcu nad Gosposvet-skim poljem, to zelo razveselilo. Leta 1960 sem šel tudi po njegovem nasvetu študirat latinščino in grščino na Dunaj, imel sem srečo, bila je zlata doba dunajske klasične filologije. Leta 1965 sem se vrnil na Koroško in do 1967, do svoje upokojitve, mi je bil Tischler šef. Strog. Po značaju sva si bila nekoliko podobna, podjunska bika, malo trmasta in robata. Leta 1968 ga je zadela možganska kap, a si je opomogel in od leta 1972 do 1976 je bil spet predsednik NSKS. Z njim sem imel veliko osebnih stikov, zelo sem ga cenil. Zame je osebni zgled odkritosti, poštenosti, pokončnosti, tega, da moraš včasih tudi z glavo skozi zid, predvsem pa gledati s svojimi očmi, govoriti s svojimi usti. Zato je tudi vedno zagovarjal samostojno politično nastopanje koroških Slovencev,

kjer se le da. Pri nas je to zaradi volilnih zakonov mogoče samo na občinskih volitvah in na deželni ravni na volitvah v kmetijsko zbornico. Na občinskih volitvah 2015 smo Slovenci dosegli lep uspeh, na lanskih novembrskih za deželno kmetijsko zbornico pa celo odličnega, saj smo dobili še četrtega zastopnika.

Torej le gre na boljše, čeprav ste sami do razmer na Koroškem pa tudi do uradne Slovenije zelo kritični?

Leta 1991, po osamosvojitvi Slovenije, je sprva kazalo, da se bojo časi razvedrili, potem pa so se začele vse bolj vračati komunistične usedline in ta oklep stare garde Slovenijo hromi tudi v evropskih merilih. Zadnje čase Slovenija prav zaradi te zgrešene politične usmerjenosti doživlja trde klofute in poraze na evropski ravni. Poglejte zgodbo o teranu, pa tudi pri Piranskem zalivu bi lahko bile razmere čisto drugačne, če bi se igralo z drugimi kartami. V tem kočljivem geopolitičnem položaju, ob teh sosedih, bi morala biti slovenska diplomacija vrhunska in Slovenija bi si morala poiskati dobre zaveznike onstran svojih štirih sosedov, ne pa da upira pogled na Balkan, kamor ni nikoli spadala, saj je bila ves čas del srednjeevropske, zahodne katoliške kulture in sveta. S tem ne mislim, da mora kogarkoli zavračati, mora pa dobro vedeti, kje stoji, kajti samo ta, ki ve, kdo je, ki spoštuje samega sebe, bo brez kompleksov spoštoval tudi druge. Kako malomaren odnos do slovenskega jezika doživljam, če berem slovenske časopise, koliko nepotrebnih balkanizmov, vedno več. Če ne bomo sami spoštovali svojega jezika, ne bo nič, drugi se za našo slovenščino ne bojo borili.

Kaj pa slovenščina na avstrijskem Koroškem, ne bom rekla v zamejstvu, ker vem, da tega izraza ne marate? Se ne bojite, da bi šla po poti latinščine, ki je mrtev jezik?

Ne, za slovenščino na Koroškem se kljub vsemu ne bojim, saj smo v tem boju za ohranitev identitete že precej prekaljeni in vemo, kaj smo dolžni ne le prednikom, marveč predvsem potomcem.

Vas je torej bolj strah za slovenščino v Sloveniji?

Da, ker vidim, da vodilnim politikom v Sloveniji ni zanjo. Tako malomarni so, tako brezbržni, in še vedno vlada tista nevarna, napačna

Kardeljeva misel, da je narodna zavest leglo nacionalizma. Brez narodne zavesti nas bo veter odpihnil. Slovenci v Sloveniji se radi zgražajo, kakšni nacionalisti da so Hrvati, sam pa pravim, Hrvati imajo prav. Narodna zavest je zame nekaj svetega in jezik sveta dediščina.

Po dolgih letih upadanja števila slovensko govorečih na avstrijskem Koroškem zanimanje za slovenščino spet narašča, toda vrzeli iz minulih desetletij najbrž ne bo mogoče zapolniti?

Pogubna so bila predvsem 60. in 70. leta, ko so se mnogi prestrašili, da se vračajo časi pod Hitlerjem. Po letu 1991, po padcu komunizma, se je ozračje do slovenščine spremenilo, sprostito, toda Ljubljana ni znala izkoristiti tega zaklada ne zase ne za nas. Slovenci zunaj Slovenije smo del iste veje na drevesu slovenskega narodnega telesa, ampak tega zavedanja v Sloveniji ni.

Da ne bova kritizirala samo Ljubljane: tudi koroški Slovenci ne znate nastopati z istim jezikom navzven?

Res je, to je naša najnevarnejša rakasta rana. Ker nismo enotni, lahko drugi z nami igrajo lutke. Ta naša neenotnost se je najbolj pokazala leta 2011, pri memorandumu. V mojih očeh je bil ta tako imenovani kompromis o krajevnih napisih diktat in velik nateg. Res smo dobili nekaj dvojezičnih krajevnih napisov, a sistematike ni. Nekateri kraji z deset odstotki slovenskega prebivalstva imajo zaradi doslednosti odvetnika Rudija Vouka, ki je v Škocjanu prehitro vozil in šel do ustavnega sodišča, drugi pa smo ga posnemali, slovenske napise, nekateri kraji, kjer je Slovencev krepko čez deset odstotkov, pa jih nimajo. Res se je ozračje na Koroškem izboljšalo, ampak to bi moralo pripeljati do tega, da bi kraji, kjer ima določen odstotek željo po dvojezičnem napisu, tega tudi dobili. Drži pa, da se moramo koroški Slovenci sami vpreči v ojnice in vleči modro voz v isto smer, potem nam bodo nemški prijatelji radi pomagali in tudi Slovenija nas bo laže podpirala. Najprej moramo sami vedeti, kaj in kam hočemo.

Kaj vleče Celovčana v Maribor

Janko Zerzer, nekdanji predsednik
Krščanske kulturne zveze v Celovcu, avtor in
kulturni aktivist NSKS in Tischlerjev nagrajenec

11. februarja 2017

Spoštovani gospod Janko, v dneh proslavljanja slovenske kulture ste pravi sogovornik za to rubriko. Ne le kot častni predsednik Krščanske kulturne zveze (KKZ), dobitnik več priznanj, tudi velikega zlatega častnega znaka dežele Koroške. In ne samo zato, ker je letos proslavljanje na avstrijskem Koroškem zaradi praznovanja 60. obletnice celovške slovenske gimnazije, katere profesor ste bili, še posebno slovesno. Ko ste predlani dopolnili osemdeset let, je nekdo zapisal, da se skoraj prav toliko časa tudi kulturno udejavljate. Menda ste že pri enajstih imeli svoj prvi pevski nastop, kot dijak klasične gimnazije na Plešivcu ste soustanavljali dijaško glasilo Kres, potem pa na Dunaju študirali poleg germanistike in zgodovine tudi umetnostno zgodovino in solo petje. Kariera solo pevca vam očitno ni bila usojena, je pa zato nemogoče prešteti vse vaše zborovske nastope, da o preostalih kulturnih dosežkih, zamislih in (so)pobudah ne govorim. Katera uresničena vam je najbolj pri srcu? Morda slikarski teden v vaših rodnih Svečah v Rožu, kjer že tri desetletja in pol gostite umetnike alpsko-jadranskega prostora? Ali Slovenska glasbena šola na Koroškem, pri kateri ni šlo in ne gre brez zatikanj, pa vendar njenih uspehov ni mogoče spregledati? In za katero spodletelo pobudo vam je najbolj žal? Nemara za tisto o slovenskem kulturnem domu v Celovcu, zaradi katere ste leta 1974 ustanovili celo posebno društvo, a so Slovenci v Celovcu še danes brez svojega doma? Če sva že pri kulturnih domovih: kaj pravite o bojazni, da bo zaradi sedanjega pospešenega zapiranja lokalnih poslovalnic (slovenske) Posojilnice Bank, ki dajejo streho tudi slovenskim društvom, ogroženo kulturno življenje koroških Slovencev?

Skrb za slovenščino je za vas, vnetega publicista in prevajalca slovenskih turističnih vodnikov, srčna zadeva. Doktorirali ste iz nemških izposojenk v slovenskem narečju v Svečah, s sodelavcem Francem Kattnigom izdali odmevno knjigo Dvojezična Koroška, seznam dvojezičnih krajev, tako so mnogi šele tedaj izvedeli, kako se imenuje njihov kraj po slovensko. S kulturnim vodnikom (Ne)znano zamejstvo ste leta 2000 poskrbeli, da ste postali Slovenci čez mejo za rojake v Sloveniji malo manj neznan, štiri leta kasneje ste izdali še dvojezični turistični vodnik Na obeh sončnih straneh Karavank / Auf beiden Sonnenseiten der Karawanken. Koroškim rojakom ste v tedniku Nedelja predstavljali mariborske in ljubljanske operne premiere. Vaše spoštovanje pisane besede je pregovorno, tako kot ljubezen do opere in klasike sploh. Mimogrede: ali je res, da ste prav vi zaslužni za prvo gostovanje slovite mezzosopranistke Bernarde Fink, argentinske Slovenke, v Ljubljani, Celovcu in Trstu, ne da bi slutili, da jo bo ljubezen kot gospo Inzko pripeljala prav v vaše Sveče? Kolikor vem, vam je še posebno pri srcu uspeh vaše pobude Slovenščina v družini, izvirajoče iz prepričanja, da niti vrtec niti šola ne moreta dati otroku tega, kar lahko dobi v družini. Se tudi vi, enako kot letošnji Tischlerjev nagrajenec Jože Wakounig, ne bojite za usodo slovenščine na vašem Koroškem? Bi moralo zanjo bolj skrbeti nas v matici?

Tudi naštevanje vseh vaših pobud za dobro kulturno sodelovanje z matičnim narodom v Sloveniji bi bilo preveč zamudno. Med kraji, ki so vam še posebno pri srcu, je naš Maribor. Menda ne samo zaradi njegove Opere, ampak tudi zaradi vaših koroških sorodnikov, ki jih je usoda po plebiscitu zanesla v štajersko prestolnico, malo pa najbrž, če se pošalim, tudi zaradi vinske trte, navsezadnje to, trto namreč, skrbno negujete celo na svojem celovškem vrtu.

Za konec pa samo še vprašanje, kaj menite o aktualnem nasprotovanju ljudske stranke (ÖVP) umestitvi slovensko govorečih rojakov v deželno ustavo. Je to napoved novega zaostrovanja odnosov med nemško večino in slovensko manjšino?

Darka Zvonar Predan

Kdaj bo ta dežela prišla do miru

Draga gospa Darka,

doraščal sem v Svečah, ko je bilo nemško govorečih vaščanov, v glavnem priseljencev, le peščica. Pogovorni jezik je bil pretežno slovenski, tudi v času nacizma. Takoj po koncu vojne se je začelo razvijati slovensko kulturno življenje. Prirejali smo igre in seveda je zaživel tudi otroški pevski zborček, pri katerem sem z navdušenjem sodeloval. Cerkveni pevec v Svečah sem bil domala 70 let, med študijem v počitnicah, ko sem postal učitelj na Slovenski gimnaziji in se preselil v Celovec, pa sem se vsak teden vozil na vaje in ob nedeljah, praznikih in pri pogrebih pel v cerkvenem zboru. Petje pa me je spremljalo celo življenje v različnih skupinah, z njimi sem gostoval tudi po svetu od Kanade prek ZDA in Argentine do Avstralije. V osemdesetih letih sem bil nekaj časa predsednik Slovenskega prosvetnega društva Kočna v Svečah. Seveda se takratne razmere na vasi in v občini z današnjimi ne dajo primerjati. Čeprav je minilo razmeroma malo časa, se je vas docela spremenila. Dela le še en kmet. Na vasi ni otrok, nobenega obrtnika, odprta je le še ena gostilna. Sploh ni življenja. Zato je tudi kulturno življenje možno le še fragmentarno. Kje so tisti časi, ko se v nedeljo po maši ni le pelo v gostilni pri Adamu in ob raznih prilikah na odru, ko je društvo vabilo na predavanja, literarne, gledališke, diskusijske, družabne, športne, kulinarčne in druge prireditve. Zato pa ima vas kar štiri muzeje in Goršetovo galerijo. Glavni kulturni dogodek v teku leta pa je od leta 1981 naprej Sveški slikarski teden. Z idejo, da prireditvi damo alpsko-jadranski pečat, torej povabimo k sodelovanju slikarje iz Slovenije, Italije in Koroške, mi je uspelo dobiti od Urada za narodno skupnost pri koroški deželni vladi toliko sredstev, da smo umetnikom zagotovili bivanje in jim poravnali potne stroške, teden pa je od začetka naprej potekal naravnost senzacionalno. Sklepna razstava v Adamovi dvorani je privabila ogromno publike, ne le domače, marsikateri obiskovalec je nesel domov kako sliko in lahko rečemo, da so umetnine marsikje nadomestile ustaljeni kič.

Ko smo začeli razmišljati o kulturnem domu v Celovcu, je bilo navdušenje veliko, tudi v Sloveniji, kjer so kar začeli zbirati sredstva. Naš arhitekt je že izdelal načrt. Pa se je čez nekaj časa zataknilo in končno zaspalo. Seveda nam je tudi celovski magistrat delal težave z zemljiščem.

Škoda. Pa smo pozneje dobili lep kulturni dom v Pliberku, ki je medtem že dolgo časa pravi prireditveni center za Podjuno. Da je bančna kriza, ki nikakor ni slovenska posebnost, v takem obsegu zajela tudi naše finančne zavode, pa je brez dvoma ogromna škoda in upati je, da se bomo brez še večjih izgub izkopal iz te katastrofe.

Res je, da sem to in ono napisal, precej tudi o glasbenem dogajanju doma in pri sosedih, tudi iz ljubljanske opere in iz Maribora sem redno poročal. V neki recenziji sem napisal, da vlada v mariborski Operi italijanita. Tem bolj sem bil presenečen, da so tam pred kratkim uprizorili Rensko zlato, kolikor vem, v zadnjih desetletjih prvi Richard Wagner v slovenski operni hiši. In koroški obiskovalci na nedeljski predstavi smo bili presenečeni nad kvalitetno izvedbo.

To, kako je postala svetovna zvezda Bernarda Fink Svečanka, je res zanimiva zgodba. Poleti 1986 sva potovala Reginald Vospernik, takrat glavni urednik Celovškega Zvona, in jaz kot predstavnik Krščanske kulturne zveze v Argentino, da se seznaniva z bralci Zvona oziroma s kulturno sceno, ki je bila po poročilu svetovnega popotnika Vinka Zaletela izredno živa. Že sprejem na letališču v Buenos Airesu je bil nepopisen, pričakalo naju je 28 predstavnikov vseh kulturnih in političnih organizacij. Zaradi najinega obiska so, čeprav ima drugače kulturna dejavnost tam avgusta počitnice, vsak večer sledili koncerti, predavanja, diskusije. Eden teh večerov je bil posebno bogat, saj sta nastopila s samospevi Bernarda in njen brat Marko Fink. Razumljivo, da sem bil docela navdušen, seznanil sem se z Bernardo, pripovedovala mi je, da že nekaj časa živi v Švici in nastopa po Evropi, vprašal sem jo, ali bi mogla priti tudi na Koroško, ni odklonila. Po najini vrnitvi na Koroško je prišla prominentna delegacija iz Ljubljane s kulturnim ministrom Matjažem Kmeclom na čelu poizvedet, kako je bilo v Argentini. Povedal sem jim, kaj sem doživel med „izdajalci“: kako neverjetno bogato je kulturno delovanje, kako živ je slovenski jezik v vseh generacijah, da nisem zasledil sovraštva do Jugoslavije, ampak veliko željo mladih po spoznavanju domovine staršev in starih staršev, zato naj končno uradno spremenijo odnos do politične emigracije. Lepa poteza, sem predlagal, bi bila, da omogočijo nastope Bernarde v Sloveniji in v zamejstvu. Potem so se stvari hitro razvile, Ljubljana je angažirala Blaženko Arnič, repetitorko pri Dunajskih dečkih, kot Bernardino spremljevalko, naštudirali sta spored samospevov

in sledili so nastopi v Trstu pri Društvu slovenskih izobražencev, ki je za to priložnost kupilo klavir, v Celovcu v Domu glasbe in v Ljubljani v Filharmoniji. Poročilo o celovškem nastopu je dobil diplomat Zdravko Inzko v New Yorku, razvila se je med njim in pevko korespondenca in končno srečanje, kmalu pa je sledila v Svečah poroka z dvesto gosti.

Na kulturni praznik leta 2010 je takratni strokovni šolski nadzornik dr. Teodor Domej marsikoga pošteno prestrašil s temi številkami: medtem ko so v zadnjih treh desetletjih narasle prijave k dvojezičnemu pouku v osnovnih šolah od približno 14 na domala 45 odstotkov, velika večina prijavljenih otrok pride v šolo brez vsakega jezikovnega znanja in jo po štirih letih večinoma zapusti z osnovnim znanjem. Tudi če se mlad človek slovenskega jezika kolikor toliko nauči, ga bo uporabljal le po potrebi, npr. v poslovnem življenju, ne bo pa imel do njega čustvenega odnosa. Zato skušamo apelirati na starše in stare starše, da posredujejo naraščaju jezik, ki so ga sami govorili od rane mladosti naprej, in ne pozabijo, da so jezik večinskega naroda usvojili v skoraj docela nemški družbi mimogrede. Na koncu omenim še grozljivo stvar: koroški Slovenci smo bili nekaj let kar veseli, da so se razmere na Koroškem končno izboljšale in ni več bilo čutiti sovraštva, ki nas je zasledovalo skozi generacije. Docela nepričakovano in absurdno pa je Ljudska stranka preklicala od nje predlagano imenovanje slovenske narodne skupnosti v novi deželni ustavi. To zdaj buri duhove in se je treba bati, da se bo razmerje spet zaostri. Kdaj bo ta dežela, ki je seveda tudi naša dežela, končno prišla do miru?

Janko Zerzer

A black and white portrait of Emanuel Polanšek, an older man with dark hair and a slight smile, wearing a dark jacket over a turtleneck. He is seated with his arms crossed. The background is a simple, light-colored wall.

*Poguben učinek za mir
na Koroškem*

Emanuel Polanšek,
nekdanji glavni urednik celovškega tednika Novice

4. marca 2017

Dragi kolega,

lepo pozdravljen v teh dneh, ko ste (bili) koroški Slovenci spet enkrat v središču medijske pozornosti na sončni strani Karavank. Res, ne zgodi se prav pogosto, da sta avstrijska Koroška in njena slovenska manjšina tako rekoč prva novica dnevnoinformativnih oddaj in rubrik vodilnih medijev v matici. Žal temu povečanemu medijskemu zanimanju (upam, da ne boš ugovarjal, češ, kako naj se poveča nekaj, česar ni) navadno botruje kakšna katastrofa ali vsaj škandal. Seveda me s tem v zvezi zanima, kako bi sam poimenoval dogajanje okrog osnutka nove koroške ustave, v katerem se je nepričakovano znašlo določilo o nemščini kot (edinem) deželnem jeziku, kar je pošteno dvignilo temperaturo na Koroškem, sploh potem ko je prvi mož deželne Ljudske stranke Christian Benger, ki je vso godljo zakuhal, to označil kot dosežek, vreden boja, in sicer prvič po plebiscitnem letu 1920.

Je tudi tebe presenetil ta nastop, ki bi ga človek pripisal prej Haiderjevim svobodnjakom kot šefu koroške Ljudske stranke, saj so ga zaradi njega bojda ošteli celo šefi njegove lastne stranke v dunajski centrali? Kje je treba po tvojem iskati razloge zanj: zgolj v predvolilnem strahu za lastno politično kariero, morda tudi v njegovi osebni (družinski) zgodovini, ko je soproga izgubila del svoje družine v povojnem obračunavanju zmagovalcev, ali še v čem? Kako vidiš pri vsej tej kolobociji vlogo socialdemokratov na čelu s Slovincem naklonjenim deželnim glavarjem Petrom Kaiserjem? In vloga Zelenih? Kaj bi rekel o odzivu avstrijske javnosti, ne le medijev, ampak tudi ljudi iz večinskega nemško govorečega naroda? Se pridružuješ optimistični ugotovitvi o prevladujoči solidarnosti avstrijske javnosti s koroškimi Slovenkami in Slovenci, kar naj bi dokazovalo, da vrnitev v stare haiderjanske čase ni več mogoča? Ali pa ti je bližji pesimistični pogled, da lahko takšna bengerjanska iskra iz starih pod površjem tlečih nasprotij spet zaneti požar? Kakšen bo na koncu izid?

No, tisti novinarski kolegi v Sloveniji, ki so poročali, kot da bo slovenska beseda na Koroškem poslej prepovedana, so seveda pretiravali, gotovo pa ima predlagano ustavno določilo, ki simbolično daje nemščini večjo vrednost kot slovenščini, poguben učinek za mir na Koroškem. Tvoje Novice so tej vroči temi in odzivom nanjo posvetile veliko pozornosti. Pogledi se, jasno, tudi znotraj manjšine vsaj v odtenkih razlikujejo, lahko kaj rečeš tudi o tem?

Uredniške vaje Novic si prevzel lani, po odhodu dotedanjega glavnega urednika Petra Ošlaka. Najbrž v upanju, da bo nenehne denarne in s tem tudi kadrovske krize enkrat le konec in se ne bo uresničil najbolj črn scenarij, ukinitve tednika, ki izhaja od leta 2003. Pred tem sta imeli krovni manjšinski organizaciji (desna in leva po slovensko), Narodni svet koroških Slovencev in Zveza slovenskih organizacij, vsaka svoje glasilo, prva Naš tednik, druga Slovenski vestnik. Ti je bilo v minulem letu, še enem, ki ga je časopisu kljub vsem križem in težavam uspelo preveslati, velikokrat žal, da si ugriznil v to kislno jabolko? Seveda tiskanim medijem nikjer ne cvetijo rožice (čeprav, recimo, se mi zdi vaš *Kleine Zeitung* s svojo stabilno naklado ena svetlih izjem). Slovenija s svojim precej spornim medijskim lastništvom je tu, žal, še na slabšem, zaradi česar vaš boj za obstanek v njenih medijih nima pravega odziva. Ravno zato je zdaj priložnost, da o vašem tedniku, njegovem lastništvu, sistemu financiranja, težavah in predlogih za rešitev iz krize, ki je postala že normalno stanje, poveš kaj več. Tudi o tem, kako se finančno odrežeta Avstrija in njen medijski sklad, kako pa Slovenija.

Ob vseh teh aktualnostih mi zmanjkuje prostora za vprašanja o tebi. O tem, recimo, kako sta te, sina znanega koroškega literata, učitelja, zborovodje, skratka, vsestranskega kulturnika Valentina Polanška, zaznamovala družinska zgodovina in otroštvo na rodnem Obirskem, da o tvojem kulturniškem delu, kamor sodi tudi osemletno vodenje moškega pevskega zbora, ki si ga podedoval po očetovi nenadni smrti davnega leta 1985, in petletno vodenje ženskega pevskega zbora, ne govorim. Očitno bova morala tole dopisovanje še kdaj nadaljevati.

Darka Zvonar Predan

V možnost velike krize ne verjamem

Draga kolegica,

preden zaplavava v sredino norega koroškega tolmunca, bi rad uporabil priložnost za drobno pripombo: z Vajinim prihodom leta 2015 v Celovec, kjer je Tvoj soprog Milan Predan prevzel mesto slovenskega generalnega konzula, je privedla še posebej v uredništvo Novic prijetna sapica vigradnega počutja. Eden od vzrokov je gotovo, da oba prihajata iz slovenskega medijskega kozmosa. In kdo drug bi mogel bolje razumeti težnje in težave, ki tarejo kleparje slovenskega tednika na senčni strani Karavank ob megleni Dravi? Za to prav lepa Vama hvala.

Dogajanje okrog osnutka nove koroške ustave bi označil za mešanico pred leti še obetavnih, a danes zelo verjetno preživelih poskusov predvolilnega lova glasov koroške Ljudske stranke na račun razdvajanja obeh narodov v deželi in poskusa zaviranja nove ustave, ki utegne Ljudsko stranko odpihniti z vladnega stolčka. Da je Bengertjeva rodbinska zgodba pri tem eden soodločujočih faktorjev, po moje ni nujno, lahko pa bi bilo v igri nekaj notranjestrankskega prerivanja za oblast, tako vsaj bi bilo mogoče tolmačiti ukanje nekaterih vaških cesarjev izza ozadja. Vsekakor pa ne verjamem, da bi po pozitivnem razvoju v zadnjih letih – po postavitvi dvojezičnih krajevnih napisov – bilo mogoče zavrteti čas nazaj in znova sprožiti veliko krizo. Še sploh pa ne, če se koroški Slovenci ne pustimo zvabiti na led, temveč ukrepamo premišljeno in usklajeno tam, kjer je potrebno in perspektivno. Slovenska gimnazija in univerze so v minulega pol stoletja pospremile na svetlo stotine pametnih in izobraženih glav. Pa naj ne bi bili sposobni preseči izzivov, ko za nami stojijo tudi deželni glavar, Zeleni, domala vsa avstrijska javnost in seveda tudi Slovenija? Slovenski tednik Novice, ki je medij z jasnimi smernicami, pa ima ob vsem tem seveda dolžnost, da je pozoren do dogajanja, da opozarja na pomanjkljivosti, poroča premišljeno, transparentno in v skladu s politiko slovenskih organizacij ter splošnimi etičnimi merili. Ne nazadnje pa tudi, da v prenačljivi novinarski ihti ne ovira prizadevanj tihe diplomacije v ozadju. Prognoz o izidu aktualnih zapletov ne bom dajal, mislim pa, da so koroški Slovenci danes sposobni, da dosežejo pametne in za vse Korošce sprejemljive rezultate.

No, res so kolegi v Sloveniji malo pretiravali. A nič tako hudega ne vidim v tem. Mediji, da opozorijo nase in na stvari, o katerih poročajo, se poslužujejo včasih tudi bolj ošiljenih metod. Za medij pač po tržni logiki ni dobro, če mu zgolj zaradi politične korektnosti ne uspe pritegniti bralčeve pozornosti. Celotna politika, ki si menda prizadeva le za naše dobro, kaj rada vedno znova zajadra v populistične vrtince, kamor jo peha pridobivanje glasov, in je vse bolj kot v moje dobro. To so senčne plati sodobne demokracije, ki se žal manifestira predvsem na izračunih večin. Z besedo še k notranjemanjšinskim rečem. Koroški Slovenci ustvarjamo veliko smiselnega in kvalitetnega, podiplomskega študija medsebojne tolerance, spoštljivosti in sprejemanja zakladov pluralnosti pa še nismo docela opravili. Morda tudi zato, ker so Novice – prvi skupni slovenski tednik Slovencev na Koroškem – mlade šele 13 let. Za prisluškovanje iz trebuha, ki mu je nasedel nespretni šef Ljudske stranke Christian Benger, smo namreč tudi mi opazno dovzetni – in od tod refleksi, ki so očitno kronične narave. Sicer bi v opravičilo lahko navedli, da smo zaradi svoje trpke zgodovine travmatizirani, a pomaga nam to ne dosti kaj. Bolje bo preskočiti lastno senco in se opredeljevati za trezno razmišljanje – z glavo in srcem – in proti vročičnim trebušnim krčem! Ne nazadnje gre za rezultate, ki jih želimo doseči, in prihodnost naših zanamcev. Novice – naš mikaven koroški eksperiment skupnega slovenskega tednika na Koroškem – so nehote postale vzburljiva epizoda in ne nazadnje celo nekakšen izziv v mojem življenju. Pisanje se mi po naravi ne upira, čudovitim napevom slovenščine pa se že od mladih nog nisem mogel izogniti. Peterica bratov in sester smo odraščali v družini s sijajno, nad nami bedejočo materjo in neprimerljivim očetom: učiteljem, pesnikom, pisateljem, skladateljem in vsestranskim kulturnim delavcem. Od mladih nog sem bil okužen s slovensko besedo, z literaturo, s pesmijo in z narodnostnimi rečmi. Nasmehnil se mi je tudi srečen slučaj, da je bil moj učitelj slovenščine v Slovenski gimnaziji izvrstni slovenist in pisatelj Janko Messner, s katerim sem bil vrhu tega vsa zadnja leta njegovega življenja tesno povezan in mi je dal v zadevah slovenskega jezika in leposlovja na pot veliko dragocenega. Za popotnico v življenje sem od staršev dobil zdravo hrbtenico ob hkratni iskreni strpnosti do nemškega sosedu. Slednje velike značajske vrline in moči mojih staršev ne bo mogel vsakdo zlahka dojeti, saj sta mi jo morala posredovati oče s pepelom

svojega očeta, mojega deda, iz Dachaua in mati s pepelom svoje matere, moje babice, iz Auschwitza pred očmi. Pred takšnim ozadjem in še marsičem, kar življenju vtisne neizbrisen del globljega smisla, lahko trdim, da mi je bilo doslej življenje naklonjeno, saj sem že davno razumel sporočilo: Za ubita in sežgana babico in deda, ki sta morala skozi ta pekel, pa za mojega na Dunaju nečloveško obglavljenega strica bi bilo samo eno še huje kakor njihov križev pot – da bi v to strašno trpljenje in smrt šli njihovi otroci in vnuki in nečaki!

Pred 13 leti so me k Novicam pritegnili kot korektorja in lektorja, kmalu sem si naprtil še odgovornost kulturnega urednika, danes pa mi včasih sladijo včasih kratijo spanje naloge glavnega urednika. Obžalujem ne, da sem ugriznil v to kislo jabolko, kakor praviš, ker imam trdo glavo in zavzete kolege, ki jim je stvar prav tako pri srcu kakor meni. Nikoli nisem dvomil, da ne bomo naposled skupno našli perspektivnega zaključka v prizadevanjih za ohranitev Novic in za njihovo postavitve na solidne temelje, ker mi skratka primanjkuje domišljije, kdo bi si drznil ukiniti med slovensko narodno skupnostjo na Koroškem s široko večino sprejeti edini slovenski tednik, ki je vrhu tega v minulem letu ekonomsko že stal polovično na lastnih nogah.

Emanuel Polanšek

*Slovenija ni mogla,
Avstrija lahko*

Janja in Aleks Rutar,
izdelovalca unikatnih harmonik

11. marca 2017

Draga Janja in Aleks,

pred kratkim sem na Predarlskem srečala zdravnico, Slovenko, ki se je po letih nabiranja izkušenj v mariborski in ljubljanski bolnišnici preselila na ta najrazvitejši rob Avstrije, kjer je tako zadovoljna, da o vrnitvi v Slovenijo sploh ne razmišlja več. Domovine ni zapustila zaradi denarja, čeprav je razlika v korist avstrijske plače precejšnja, ampak zaradi vsega, kar sodi k dobremu počutju na delovnem mestu, od organizacije dela do medsebojnih odnosov. Ob tem sem se spomnila na vaju in na vajino selitev družinskega podjetja za izdelavo harmonik iz Sela v Vipavski dolini v Žitaro vas na avstrijskem Koroškem.

Čudna so pota zgodovine, mar ne, Aleks: iz avstrijske Koroške so se nekoč davno na Primorsko odselili vaši predniki, menda zaradi davkov, zdaj pa se je v te koroške kraje spet preselil mladi poganjek primorskih Rutarjev. Ne zaradi davkov, ampak zaradi nemoči slovenske države, da bi unikatne, po vsem svetu znane harmonike Rutar zavarovala pred ponaredki – čeprav so se ti prodajali kar po spletu, v Sloveniji kljub patentni zaščiti pravice niste mogli izterjati. Je res, da so vam celo na našem patentnem uradu svetovali, da podjetje pač preselite drugam? Potem ko se je pokazalo, da je v Italiji tovrstna zaščita še slabša kot v Sloveniji, je Primorcu jezikovno bližja Južna Tirolska odpadla; po nasvetu primorskega zamejskega odvetnika ste poiskali pomoč v ugledni celovški (slovenski) odvetniški pisarni in zdaj sta tu, v Žitari vasi, Sittersdorfu, kjer so vaju menda sprejeli odprtih rok in kjer imata tudi ustrezno pravno zaščito. Naključje je hotelo, da vajina nova hiša sredi Žitare vasi z nakupom sploh ni spremenila priimka, saj sta jo odkupila od Josefa Rutarja, znanega

lastnika verige pohištvenih trgovin, ki ni z vama prav nič v sorodu. Ima pa ta njegov nekdanji dom zanimivo zgodovino, ki zdaj tudi vama pride prav, saj vaju zaradi nje potencialni kupci harmonik lažje najdejo? In kupcev je menda vedno več, sploh tistih z nemško govorečega območja. Kako si to razlagati drugače kot s tem, da avstrijskemu podjetju zaupajo bolj kot slovenskemu? Najbrž pa botruje povečani prodaji še dejstvo, da se je zanimanje za harmoniko v zadnjih letih povsod, tudi v Sloveniji, in to med mladimi, močno povečalo? Komu ali čemu gre zasluga za to? Čigava je prvenstvena zasluga za harmoniko Rutar, se ve: gre vašemu očetu, Jošku Rutarju, ki je, kuhar po poklicu, leta 1984 izdelal prvo harmoniko Rutar, postal z njo uspešen obrtnik, ljubezen do igranja in izdelovanja harmonik pa vcepil tudi vam, Aleks. Kot mladenič ste posegali po najvišjih priznanjih v igranju na diatonično harmoniko in se na novogoriški srednji lesarski šoli naučili delati z lesom; pridružili ste se starejšem v družinskem podjetju in ga po očetovi upokojitvi prevzeli v svoje roke. Z vami, Janja, je bilo drugače, narodno-zabavna glasba in harmonika vas, Ormožanke, ki se je v ormoški glasbeni šoli učila kitaro, v tamburaški skupi igrala kontrabas, kot mladenka pa poslušala ska punk, nista navduševali, dokler vas ni želja po študiju slovenistike pripeljala na Goriško, kjer ste spoznali Aleksa in njegov, kot pravite, življenjsko karierni hobi. Zdaj ste mojstrica v svoji delavnici in kar težko je verjeti, da so vse te butične harmonike iz skrbno negovanega poključkega smrekovega lesa, ki dosegajo ceno od 4000 evrov navzgor, delo zgolj vajinih rok. Koliko jih sploh lahko naredita v mesecu dni?

Danes sta oba, to se vidi, zadovoljna. O vrnitvi v Slovenijo, kjer so ostali vajini starši in kamor drugače redno prihajata, očitno ne razmišljata? Kakšne so vajine izkušnje z ljudmi v vajinem novem koroškem kraju oziroma občini, ki, resda dvojezična, z županom vred ne velja za posebno naklonjeno Slovincem? Ker vajino delo vključuje še glasbeno šolo in organizacijo festivala glasbenikov iz Avstrije in Slovenije, s tem pa promocijo slovenske narodno-zabavne glasbe (in slovenske besede), lahko tudi o tem povesta kaj več. Še naprej veliko uspeha vama želim,

Darka Zvonar Predan

Tu je okolje precej bolj prijazno

Draga gospa Darka,

če te pri delu, ki ga opravljaš z dušo, nekdo ovira in onemogoča razvoj tvojih inovativnosti, še tako velika volja ne obrodi sadov. Svoje misli in hotenja je pač treba preusmeriti. Ker nam je bila prioriteta izdelovati kakovost, ki prinaša vpliv in ugled, izdelovali smo namreč harmonike, ki so prejele znak slovenske kakovosti, nismo pričakovali, da nas bo kdo oviral pri našem entuziazmu. Pritiski sistema ureditve naše države pa so hoteli, da sva pričela razmišljati o selitvi obrti v tujino, sedaj najino drugo domovino.

Leta 1984 smo harmoniko Rutar zaščitili s patentom, a ponarejevalcev to ni oviralo. Na trg je prihajalo vse več ponaredkov, ki z našimi izdelki niso imeli nič skupnega. Sprva so nam svetovali, naj o tem, da se prodajajo ponaredki, obveščamo javnost, kar smo na svoji spletni strani tudi postorili, saj so se vsi drugi poskusi omejitve ponarejevalcev izjalovili. Vsem našim potencialnim kupcem smo zagotovili in še vedno zagotavljamo brezplačen pregled in podelitev certifikata o izvirnosti harmonike v primeru, da gre res za našo. Kljub trudu smo se v Sloveniji proti temu težko borili. Sledil je nasvet tako Patentne pisarne Ljubljana kot Zavoda za intelektualno lastnino, naj se preselimo v tujino in potem zunaj Slovenije rešujemo težave zaradi ponaredkov. To je bil tudi eden od glavnih vzrokov, da sva se odločila za odhod v tujino.

Pot ni bila tako trnova, kot sva najprej pričakovala. Z ureditvijo birokratskih zadev na občini in drugih uradih ni bilo nobenih težav. Prijetno presenečena sva bila nad številno udeležbo na otvoritvi in to je bil prvi pokazatelj odprtosti tu živčih ljudi. Velik vtis so na naju naredili tudi župan Jakob Strauß, ki naju je imenoval za častna občana, občinski veljaki in Slovensko prosvetno društvo Trta, ki so nama dali vedeti, da živijo s krajem in za kraj. Svoj pečat je na otvoritveni svečanosti pustil tudi gospod župnik Martin Horvat, najin rojak iz Prekmurja.

Ker se vsaka pot prične s prvim korakom, ki ga je treba načrtovati v pravo smer, sva po izbiranju informacij in možnosti naletela na izkušena svetovalca, gospoda Grilca (odvetnik) in gospoda Klokarja (davčni svetovalac), ki sta nama utrla pot v poslovanje in še danes bdita nad najinim delom, ob tem pa kot strokovnjaka iščeta najboljše možnosti

za zadovoljstvo strank in uspešno delo ter preganjata ponarejevalce oziroma prodajalce ponaredkov v Sloveniji. Odkar sva v Avstriji, je bistveno manj oglasov za harmonike Rutar, ki to niso. Naju sedaj pred ponaredki štiti avstrijska zakonodaja.

Preselila sva se tja, kjer so nekoč živeli Rutarjevi, ki so postavili na noge danes znano pohištveno podjetje Rutar. V teh prostorih je bila včasih prva Rutarjeva trgovina, kjer so prodajali vse mogoče, le pohištva, s katerim so kasneje ustvarili verigo prodajaln doma in na tujem, ne. Še danes veliko Slovencev in Avstrijcev pozna to hišo. Družina Rutar nama je pomagala tako pri vključevanju v skupnost kot na poslovnem področju. Lokacija v Žitari vasi nama omogoča, da sva še vedno blizu slovenskemu trgu, ki mu ostajava zvesta, in da se lažje širiva tudi na avstrijski trg, kjer so naju izjemno lepo sprejeli. S selitvijo v Avstrijo sva praktično postala avstrijska proizvajalca harmonik, kar je zagotovo povečalo zanimanje med avstrijskimi kupci. V Avstriji in Nemčiji veliko dajo na domače izdelovalce. Še bolj kot Avstrija je zanimiva Nemčija. V mesecu dni sva imela iz te države več povpraševanja kot v vseh letih pred tem. Še vedno je za naju najpomembnejši slovenski trg. No, nekako je enakovredno razmerje med Avstrijo in Slovenijo, precej delava tudi za Kanado in Ameriko.

Vesela sva, da ne doma ne v tujini ne zmanjkuje ljubiteljev diatonične harmonike in da nama dela ne bo zmanjkalo. Skoraj prepričana sva, da se je zanimanje za diatonično harmoniko povečalo z nastankom skupine Atomik Harmonik, njej pripisujeva vse zasluge. Še kako dobro se zavedava, da sva nepremagljiva v delu, ki ga opravljava, in tako nadaljujeva družinsko tradicijo. Izdelava posamezne harmonike traja nekaj mesecev in zajema nabavo in pripravo materiala, izdelavo in sestavo posameznih delov, barvanje, lakiranje, ugláševanje ... do končne oblike.

Na avstrijskem Koroškem sva se lepo vživela. Okolje je do podjetnikov precej bolj prijazno. Domačini so naju lepo sprejeli, zato jim vračava z enako mero. Težko bi nama bilo iti nazaj že zaradi vseh teh ljudi. Velikokrat slišiva iz njihovih ust, da je zelo lepo tudi to, da sedaj veliko več govorijo slovensko, da je zaradi naju ta kraj bolj zaživel. Navdušena sva bila nad sprejemom in odprtostjo sosedov, saj sva si kmalu našla krog prijateljev, ki nama vedno stojijo ob strani. Ne doživiš povsod tega, da nekdo tujca sprejme kot domačina, pa naj bo to na občini ali banki, in

te ob urejanju zadev preseneti z darilom za izkazano zaupanje. Zaveda se, da moraš kot priseljensec sprejeti navade in običaje okolja. Za naju to ni bil problem, saj sva Prlečka in Primorec. Nisva mogla verjeti, kako domačini spoštujejo praznike in kako se zavedajo svojih korenin. Ob novem letu so naju zasipali z domačimi dobrotami, značilnimi za ta kraj. Med takimi ljudmi se seveda dobro počutiva in se ob delu, ki teče s polno paro, če je le mogoče, odzivava na vsa povabila na prireditve v kraju in, če le moreva, rada tudi sodelujeva.

V lanskem šolskem letu sva odprla vrata uka željnim glasbenikom, mladim in malo manj mladim, ker glasba ne pozna starostne meje. Poučuje jih bivši evropski in svetovni prvak na diatonični harmoniki Tomaž Boškin, študent jazz oddelka Koroškega deželnega konservatorija v Celovcu. Mladi glasbeni virtuoz prihaja s Primorskega, kjer ima svoj trio, s katerim nastopa po Sloveniji pa tudi v tujini. Lani so se fantje predstavili na 12. mednarodnem tekmovanju v igranju na diatonično harmoniko za pokal Rutar, letos bo znova potekalo 10. in 11. junija v znanem koroškem gostišču Mochoritsch. Boškin poučuje v glasbeni šoli Rutar kar pet inštrumentov: diatonično harmoniko, klavirsko harmoniko, klavir, pozavno in bariton, ponuja pa se tudi možnost poučevanja kitare in petja. Svoje učence, stare od pet do 75 let, navdušuje z naklonjenostjo, ljubeznijo do glasbe in s simpatičnim pristopom. V minulem šolskem letu so vsi učenci pokazali pridobljeno znanje na zaključni prireditvi v Kulturnem domu Trta, občinstvo je bilo več kot navdušeno. Navdušeni pa smo tudi sami, saj z veseljem ugotavljamo, da se število učencev povečuje. Ali po vsem napisanem verjamete, da je med vsemi srečami največja ta, če človek ob sebi prijatelje ima?

Janja in Aleks Rutar

*Usodno je bilo srečanje
z materjo Terezo*

Jože Marketz, direktor koroške Karitas
v Celovcu, od 2020 škof Krške škofije

12. aprila 2017

Ali imajo na Koroškem domovinsko pravico le Nemci, ali tudi Slovenci, ali celo priseljenci z raznih koncev sveta, med njimi tudi begunci, se je pred kratkim v Nedelji, tedniku krške škofije, retorično vprašal Jože Marketz, direktor avstrijskokoroške Karitas (Caritas), ki je lani v Celovcu presenetila z zanimivim integracijskim projektom, gostilno Magdas, v kateri poleg domačinov kuhajo in strežejo svoje lokalne jedi tudi begunci. Ta koroški Slovenec, dolgoletni ravnatelj slovenskega dušnopastirskega urada v Celovcu in nato škofov vikar za bogoslužje, misijone in evangelizacijo, torej za posredovanje besede ljubezni do bližnjega, je pred poltretjim letom besedo zamenjal za akcijo in sprejel vodenje Karitas. Odločitve ne obžaluje, enako mu ni žal, da se je v mladosti vrnil na duhovniško pot, ki jo je že nameraval zapustiti. Najbrž bi jo bil res, če ne bi v tistih hipijevskih časih na popotovanju po Indiji srečal matere Tereze. Tudi o tem je spregovoril v našem predvelikonočnem intervjuju.

Kako se vaša Karitas pripravlja na največji krščanski praznik? Je v dneh pred veliko nočjo več dela, več ljudi, ki se obračajo na vas?

Več ljudi, tudi tistih s psihičnimi težavami, išče pomoč pri nas v zimskih mesecih. Tema, mraz, samota pozimi povzročajo hujše težave kot v tem pomladnem času, ko se vse prebuja. Si pa ljudje, ki delamo v Karitas, vzamemo enkrat tedensko pol ure v našem delovniku za premislek, meditacijo, skupno molitev, tako skušamo za veliko noč našo motivacijo še dodatno ozavestiti. Kajti delo z ljudmi, ki potrebujejo pomoč, ni lahko, človek potrebuje zanj notranjo moč. Karitas pomeni ljubezen, ki jo mi razumemo kot spoštovanje slehernega človeka, in to ni samoumevna stvar. Ravno takšnih, ki so pomoči najbolj potrebni, okolica ne spoštuje več, mi pa od našega osebja, nastavljenecv, kot jim pravimo, pričakujemo vsaj to, če že ljudem, tudi to se včasih dogaja, ne moremo zmeraj pomagati. Spoštovanje pomeni, da jih vsaj poslušamo, pogledamo kot ljudi, se dostojno z njimi pogovarjamo. O tem je treba vedno znova premišljevati in pri nas skušamo moč za to črpati iz vere.

Kaj pa agnostiki ali celo ateisti, se tudi ti najdejo med vašimi sodelavci?

Karitas je seveda del Cerkve, nekateri med nami so bolj, drugi manj verni. Po tem pravzaprav ne sprašujemo, pomagamo pa seveda vsakomur. V glavnem so naši nastavljenci katoličani, imamo pa med njimi tudi muslimane in ljudi, ki so izstopili iz Cerkve. Ker sem nekoč vodil dušnopastirski urad, kjer smo organizirali versko življenje, lahko za primerjavo rečem, da so ljudje tukaj ravno v tej svobodi do verske pripadnosti bolj odprti za vero in tudi čutijo, da potrebuješ moč za takšno življenje.

Je torej dobrodošel vsakdo, ki želi delati pri vas?

Vsakdo, ki ima spoštovanje do slehernega sočloveka. To je prvi pogoj in to, ali ljudje spoštovanje premorejo, v daljših pogovorih z njimi tudi spoznaš. Vsakomur tudi povemo, da smo cerkvena ustanova in da je prav, če se čim bolj zanima za to, kar Cerkev dobrega dela, pa seveda, da se v njej vedno bolj znajde. Če kdo prevzame neko res odgovorno službo, mora biti član Cerkve. So tudi takšni, ki so sčasoma spet postati aktivni člani Cerkve, ker so začutili, da vendarle tudi v tem cerkvenem okolju, za katero je včasih od zunaj videti, kot da bi delalo proti ljudem,

ker toliko stvari prepoveduje, obstaja velika moč, izhajajoča iz odnosa do Boga, ki ga mi imenujemo ljubezen. Iz te ljubezni črpamo, tako da je pri nas versko vprašanje zelo nezapleteno in to mi je všeč.

Že pred vami je bil na tem odgovornem mestu rojak, koroški Slovenec. Bi rekli temu posebnost ali normalnost?

Po eni strani je zelo normalno, po drugi pa premišljujem, zakaj je škof prav mene prosil, da prevzamem to službo. Gotovo me je ob prejšnjih zadolžitvah, ki sem jih opravljal v škofiji, spoznal kot nekoga, ki se zanima za ljudi, za socialne in tudi politične zadeve ...

Politične?

Seveda, zelo pozorno moraš spremljati tudi politične zadeve. Zakaj? Zaradi vprašanja, kje je pravičnost do tistih, ki se sami ne morejo braniti. To, da sem zrasel v osebnost, kakršna sem, ima gotovo opraviti s tem, da sem Slovenec, kajti kot Slovenec si, če si bil aktiven, in jaz sem bil, vedno občutil, da si na robu družbe. Ne v družini in vasi, ker tam je bilo, ko sem odraščal, še vse slovensko ...

V Železni Kapli?

Ne, še v manjšem Šentlipšu. V Železni Kapli sem se samo rodil, mama je šla rodit tja, ker je bila tam babica, ki je pomagala pri porodih. Potem sem na Plešivcu obiskoval semenišče oziroma gimnazijo, to je bil čas, ko se Slovenci še niso tako udejstvovali. Ko sem postal duhovnik, kaplan in nato župnik, pa je bilo slovensko vprašanje zelo pomembno. Dvakrat sem prišel službovat v kraj, kjer so župljani, ne da bi me poznali, že vnaprej pobirali podpise proti meni ...

Ker ste Slovenec?

Seveda. Ampak sem se znašel in preživel. Hočem reči, da smo se Slovenci morali boriti za vse, kar je bilo za druge, nemško govoreče, samoumevno. Toda to te po svoje oblikuje kot osebnost in krepí. Nekateri mladi danes celo tarnajo, da imajo proti sebi premalo vetra in da se nimajo proti čemu boriti.

Mislite torej, da je prav slovenstvo, natančneje ta boj za obstanek na robu, krepilo v vas občutek solidarnosti z odrinjenimi, pomoči potrebnimi?

Gotovo. Kot Slovenec sem bil še posebno dojemljiv za solidarnost, zanimal sem za druge države in tako sem se v drugem letniku študija odpravil v Indijo. Tam sem se srečal tudi z materjo Terezo in ona mi je pomagala, da sem se vrnil k Cerkvi. Pred tem sem bil namreč že izstopil iz semenišča, nameraval sem zapustiti duhovniško pot, srečanje z materjo Terezo pa me je vrnilo nanjo.

Kaj pa ste nameravali početi?

V Avstriji kot teolog laik tudi dobiš zaposlitev, lahko recimo poučuješ v šoli, to ni tak problem kot pri vas v Sloveniji. Moja skrita želja pa je bila, da bi postal diplomat, a sem mislil, da nisem dovolj dober za ta poklic, ki zahteva med drugim dobro obvladanje vsaj štirih jezikov. No, kasneje sem se jih naučil sedem.

Vam je bilo kdaj žal, da vas je mati Tereza vrnila na duhovniško pot?
Nikoli.

Saj res, kakšna je ta vaša zgodba z njo? Kakšen vtis je naredila kot osebnost na vas?

Močan. Kasneje sem bral o njej marsikaj, z marsičim bi se lahko, če bi verjel, da je res, kar pišejo, strinjal, a doslednosti ji ni bilo mogoče odrekati. Mladim bogoslovcem, ki so, kot sem videl, vsi brez izjeme stopali mimo beračev, je govorila: ‚Kdor gre mimo teh ljudi, potrebnih pomoči, ne da bi pomagal vsaj enemu, ne more biti duhovnik.‘

Pa vi?

Potoval sem po Indiji, tako da sem bil vsak teden kje drugje, bil je čas hipijev in njihovo življenje sem živel tudi sam, bolj ali manj na cesti, z malo denarja. Bilo je zelo zanimivo, v Indiji sem spoznal drugačno Cerkev od tiste doma, Cerkev, ki se zanima za ljudi in dejansko živi z njimi, to mi je bilo všeč. Potem sem srečal mater Terezo in med neko najino skupno vožnjo me je spraševala, kaj počnem. Pripovedoval sem ji o svojem potovanju in o tem, kaj mi ugaja pri Cerkvi v Indiji, nič ni komentirala, le

na koncu je rekla: ‚Zakaj pa nisi nekje ostal in tudi ti pomagal?!‘ To me je pošteno prizadelo, zamislil sem se. Po vrnitvi domov sem spet vstopil v semenišče in škofu postavil pogoj, da bi rad v kakšno pomoči potrebno državo, tam ostal in res delal. Leto pozneje sem res odšel v Južno Ameriko, v Ekvador, in tam ostal leto dni ...

Ta izkušnja vas je gotovo posebej oblikovala?

Nedvomno. Kot Slovenec sem bil še posebno dojemljiv za občutenje stisk in težav ljudi z dna, nisem hotel biti kak kvazipomagač, ki je vedno nad drugimi. Tako kot na Koroškem kakšen Nемеc še vedno misli, da je dosti boljši, ker zna jezik manj, je lahko tudi z vlogo pomagača pomoči potrebnim: ali gledaš na ljudi, potrebne pomoči, od zgoraj navzdol, nekako zviška, ali pa res veš, kako se počuti nekdo, ki je spodaj. Kot duhovnik sem v Ekvadorju resnično občutil skupaj s tamkajšnjimi ljudmi, kaj pomeni imeti zelo malo za življenje in se boriti za najosnovnejše pravice, kakršne so za nas samoumevne. To je tisto, kar zdaj v tej svoji funkciji polagam na srce sodelavcem: da moramo človeka, ki išče pomoč, gledati iz oči v oči. Če se spustimo na njegovo raven, je marsikaj, kar se ti zdi sicer pametno in samoumevno, čisto drugače videti.

Po vrnitvi domov pa vas je čakala duhovniška kariera?

Tri leta sem bil kaplan v Borovljah, kjer je šlo ljudem močno v nos, da sem pri maši večkrat kaj po slovensko povedal. Nekoč so mi celo prerezali gume na avtu in tudi župnik je bil proti meni. V Šentjakobu v Rožu sem bil najprej kaplan, potem sem postal župnik. Z ljudmi sem delil žalost in veselje, po nekaj letih pa sem si zaželel, radoveden kot sem, spremembe. Škofa sem prosil, da bi lahko še naprej študiral. Hotel me je poslati v Rim, a to ni bilo zame. Teologijo sem bil študiral v Salzburgu in eno leto v Ljubljani, zanimalo me je sožitje med Slovenci in Nemci in to sem si izbral za doktorat. Tako sem spoznal mnoge zgodovinarje, tudi v Ljubljani, doktoriral pa sem na Dunaju. Potem sem skoraj 20 let vodil slovenski dušnopastirski urad in bil ves ta čas tudi glavni urednik oziroma izdajatelj Nedelje, tednika krške škofije. Tako sem imel zelo veliko stikov s Slovenijo oziroma s Cerkvijo v Sloveniji.

Torej lahko izvem, kako vidite odnose na tej in oni strani Karavank oziroma kako so se ti spreminjali?

Ko sem v času Jugoslavije študiral v Ljubljani, sem imel vtis, da kot Slovenci nekaj veljamo. Politično takrat še nisem bil tako ozaveščen, zato ne vem, ali je bilo kaj v ozadju, a imel sem občutek, da ti res želijo pomagati. Pozneje je imela Slovenija sama s seboj veliko težav, da se je osamosvojila in našla svojo identiteto, pravzaprav jo še vedno išče. Sem si pa vedno želel, da bi naši ljudje na Koroškem, sploh po tem, ko meje ni bilo več oziroma ni bila več tako visoka, spoznali brata v Sloveniji. To sem poskušal doseči predvsem na cerkvenem področju, vendar smo si res zelo različni. Tudi po vsebinah, kako živimo vero, kako jo oznanjujemo in poučujemo v šoli in župnijah. Ne le prej, ko je bila Slovenja zaprta, tudi zdaj so med nami še vedno velike razlike.

Lahko to podrobneje razložite?

Ko sem študiral, in tudi še pozneje, sem videl, da tisti, ki v Sloveniji verujejo, verujejo zelo globoko, ker na tem tudi veliko delajo. Vaši kristjani so bili z našega vidika zelo konservativni, tako smo jih pri nas označili, a so vedeli, o čem govorijo. Pri nas v Avstriji je bilo vse bolj liberalno, vsebina ni bila tako važna kot oblika, maša pri nas je bila čisto drugačna kot pri vas, pomembnejši je bil dialog z ljudmi, ki smo jim tudi veliko dopuščali, pri vas ste še vedno zelo strogi. Res je zanimivo, imamo isti jezik, tudi kulturo, a se je verska kultura pri vas čisto drugače oblikovala. V svojem ekvadorskem času sem mesec dni preživel tudi pri argentinskih Slovencih, tam je bilo vse to, kar sem opazil v Sloveniji, vsa ta konservativnost, strogost, še potencirano.

Kako ste to dojemali?

Takrat sem imel težave razumeti in sprejeti to strogost, kasneje pa sem ugotovil, da jo je treba ceniti, ker je bila očitno mogoča le ta pot in ni šlo drugače. Zdaj ko sem pri Karitas, me zanima, kako nastanejo takšne razlike, se pa zavedam, da jih je treba spoštovati. V dialogu se potem tako in tako zbližuješ. Tukajšnji Korošci smo, vsaj v Cerkvi, mislili, da bomo Slovencem v Sloveniji nekaj pokazali, da jih bomo spravili tja, kamor

oni, ker so bili v komunizmu, niso mogli. Danes vem, da je bila to velika neumnost, saj se je tudi na politični, ne le verski ravni čutilo, da so bili sicer prijazni, sprejeli pa niso nič in naših nasvetov tudi niso zelo iskali.

V smislu, kaj boste vi nam pamet solili?

Tako nekako. Saj smo to res počeli, kar je bilo, naj ponovim, če gledam nazaj, zelo neumno.

V vaši krški škofiji ste bili dolga leta pristojni za pastoralo na južnem Koroškem. Kako je v Cerkvi z delitvijo na slovenski in nemški del?

Ta služba, ki je odgovorna za duhovnike in laične sodelavce, za župnije in župnijske svete, je deljena, tako da je za vse župnije, kjer govorijo tudi slovensko, pristojen slovenski dušnopastirski urad, na čelu katerega sem bil. Ta izdaja tudi Nedeljo, tednik v slovenščini, skratka vse te funkcije, ki jih imajo nemško govoreči bolj na veliko, imamo, le da v manjšem merilu, tudi Slovenci. Smo del škofije, ampak tako, da imamo v nemškem dušnopastirskem uradu partnerja, niso pa oni naši šefi, tako sem ves čas gledal na to. Po 20 letih pa se je obrnilo tako, da sem sam postal direktor nemškega dušnopastirskega urada in sem imel v Slovincu partnerja.

Pred dvema letoma in pol ste prišli v Karitas in že vas je zadelo begunsko vprašanje. Kako gledate nanj?

Na to vprašanje mnogi gledajo izrazito črno-belo, kar ni dobro. Begunci, ki so prihajali k nam lani in predlani, niso bili revni, nasprotno, in za pot so morali odšteti kar precej denarja. To, da ne izhajajo iz revščine, se pri njih tudi pozna, ker se težko sprijaznijo s svojim sedanjim položajem, v katerem so zdaj pri nas, in seveda tudi pri vas, res reveži, povsem odvisni od tuje pomoči. Ker so prišli iz boljših razmer od teh, v kakršnih so se znašli, zanje zdaj ni lahko, to opazamo na vsakem koraku. Na vsak način so hoteli v dežele, kjer jim bo bolje šlo, zato tudi v Slovenijo nihče ni hotel, očitno je niso poznali, drugače bi vedeli, da tudi pri vas lahko dobro živijo. Niti Avstrija – kjer imamo zdaj 70 ali 80 tisoč novih beguncev, kar je v primerjavi z nekaj sto begunci v Sloveniji velika razlika – ni bila njihova izbira, vsi so želeli v Nemčijo in na Švedsko. Pokazalo

se je, da je evropski človek dober, vsi so jim pomagali. Sčasoma pa so oblasti po državah, pri vas prej kot pri nas, videle, da ne bo dobro, če bodo v takšnih množicah prihajali, nastale so napetosti. Te po državah še vedno obstajajo, politiki se skušajo pred njimi ubraniti, tisti, ki so živeli v tem času ljubezen do bližnjega, pa tega ne razumejo. Seveda se je treba najti nekje na sredini. Mislim, da so tudi avstrijski politiki prestrogi v odnosu do beguncev, o državah, ki so bile komunistične, tudi o Sloveniji, ki, čeprav srednjeevropska, spada k njim, pa ne upam soditi. Te imajo do tega fenomena – o begunskem vprašanju ne govorim rad kot o problemu – drugačen odnos ...

Strožji, brutalnejši?

Z našega vidika že, a nočem soditi, že vedo, zakaj. Petdeset in več let neke zgodovine te pač oblikuje, imaš druge perspektive, slike, bojzani. Vsekakor Evropa nekoliko razpada, EU je v slabem stanju, begunski fenomen je prehud zanjo, evropske države oziroma voditelji se ne morejo dogovoriti, zato žrtve postajajo še večje žrtve. Tudi v Avstriji je vedno več takšnih, ki se bojijo za svoje, vedno več ljudi je tudi pri nas brez dela in zdaj prihajajo tujci ... Sredi te vrzeli delujemo organizacije, kakršna je Karitas. Seveda mi je žal in me boli, da smo na eni strani res že veliko naredili, na drugi pa izgublamo simpatijo pri ljudeh in to tudi čutimo pri njihovih darovih.

Hočete reči, da izgubljate simpatijo zaradi pomoči beguncem?

Ponekod že. Če nekdo pride k nam in prosi za pomoč, ga seveda ne moremo napasti, hej, kje pa imaš svoje tisočake. Pri nas obvelja človek, pomagati skušamo slehernemu, ki prosi za pomoč, in ne delamo razlik med ljudmi, kajti če bi to počeli, bi to pomenilo konec družbe. Zato človeka jezi, če nam politiki podtikajo, kot je to storil nazadnje naš zunanji minister Kurz, da smo v Karitas krivi za sedanje problematično stanje, ker da mi vabimo begunce v državo. To ni res, tudi sami se zavedamo, da ne gre tako, da vsakdo, ki bi želel k nam, kar zlahka pride.

Seveda pa tudi niste za ograje?

Jasno, da ne. Ravno zdaj gradimo partnerstvo s slovenskim misijonarjem

v Ugandi, iz Afrike se je pravkar vrnila kolegica in tudi sam bom šel spet tja, da bi opozoril: tam so ljudje, ki jim je treba pomagati, ljudje, ki jih bogati Evropa in Amerika, Kitajska pa še bolj, izkoriščajo, nič se ni spremenilo iz časa kolonij. Seveda tako ne gre, da jih tam izkoriščamo, tu pa postavljamo meje in jih pošiljamo v smrt.

V Sloveniji je bilo postavljeno celo poslansko vprašanje o tem, da Avstrija načrtno naseljuje begunce na Koroškem, v obmejnem pasu, in tako spremeni sestavo prebivalstva v škodo slovenskega življa.

To pa zagotovo ne drži. Naše koroške občine, ki so razmeroma revne v primerjavi z drugimi avstrijskimi, se zavedajo, da več ljudi pomeni več dohodkov, zato jih same vabijo. Če pogledamo samo Železno Kaplo: z begunci je dobila 140 ljudi več in to pomeni tudi več prihodka. Na Koroškem je beguncev nekaj več kot 4000. Najbrž se jih bo precej, ko bo vojne konec, vrnilo domov.

Kako jim pomaga Karitas?

Skušamo priti do faze, ko jim ne bo treba več pomagati, za zdaj nam to še ne uspeva. Ponujamo jim, tudi po naših župnijah, jezikovne tečaje, 200 beguncev imamo nastanjenih po župniščih in naših stanovanjih, spremljamo jih in z njimi je veliko dela, ker se težko integrirajo. Ne vem, ali je posredi kultura ali vera ali politika, vsekakor imajo odpor do integracije. Seveda so zdaj zelo revni in to jih boli, tako da ni lahko ne njim ne nam. Imamo tolmače, socialne delavce, ljudi, ki jim pomagajo, da pridejo do vseh mogočih javnih pomoči in da dobijo delo. Pri Karitas se lahko brezplačno hranijo in oblačijo, tako da mnogi nekaj od tistih 280 evrov, kolikor jim mesečno pripada od države, celo pošiljajo domov, kar se mi zdi dobro.

Svetel zgled vašega prispevka k integraciji je gostilna Magdas, ki ste jo lansko jesen odprli sredi Celovca in v njeno delo vključili begunce. Kadarkoli jo človek obiše, je dokaj polna.

Res je, v gostilni Magdas imamo nastavljenih deset ljudi in delo zelo dobro teče, tako da nas že vabijo drugam, ker bi radi kopirali ta projekt od nas. Ključno osebje v gostilni je naše, so pa med natakariji in

kuharji tudi begunci, že izučeni ali vajenci, ki bodo šli v šolo in se izučili, ti bodo gotovo povsod dobili delo. Zato smo se tudi odločili za to dejavnost, gostinstvo in turizem, ker je v njej takšno pomanjkanje osebja in nam nihče ne more očitati, da z begunci izpodrivamo druge, da ti ne dobijo dela. Opoldne ponujamo v gostilni bolj avstrijske jedi, zvečer pa orientalske, da se naši in begunski kuharji učijo drug od drugega, to je prava integracija. Toda, takole od blizu, ko delajo, šele vidiš, kako težko poteka in kako močno so nekateri begunci travmatizirani. Med 1200 ljudmi v Karitas je tudi 50 terapevtov in ti jim skušajo pomagati.

Iz perspektive revnejših držav se morda zdi, da Avstrija nima svojih revežev. Seveda jih ima. Ni družbe brez revežev. Ti so bili in bodo. Seveda je precej odvisno od razmer: če dela primanjkuje, pridejo tudi bolezni, razpadanje družin ...

Koroška je v tem pogledu gotovo še posebno ranljiva?

Res je, smo revnejši, psihično bolj napeti, obenem povsod v današnji družbi pešata sosedstvo in solidarnost. To, da ima naša Karitas 600 prostovoljcev, je res nasproten fenomen, ampak solidarnost v družbi nasploh se zmanjšuje, tako da človeka že kar malo skrbi, v kaj se bo vse skupaj razvilo.

Vidite kak izhod?

Čeprav je Karitas velika organizacija, socialnega stanja na Koroškem ne more rešiti, lahko pa s projekti pokažemo, da bi bilo dobro, če bi bili bolj solidarni, če bi bogata podjetja imela manj dobička in bi denar raje investirala v ljudi, ne v robote in digitalizacijo. Karitas seveda kritizira politiko, ki takšno bogatenje pospešuje: če pride veliko podjetje, multinacionalka, v neko okolje in obljubi zaposlitev ljudem, dobi zemljišče kar zastonj, dobiček pa gre potem kdove kam, vsekakor tja, kjer se lahko še poveča, ne k ljudem. Za brezposelne, recimo, izvajamo projekte, kakršen je tisti v Beljaku, kjer smo prevzeli trgovino, v kateri vsakega pol leta zaposlimo 20 starejših od 50 let, jih vpeljemo v delo in jim omogočimo, da jih potem druge trgovine znova zaposlijo.

Menda so vse večji problem na Koroškem tudi stanovanjske najemnine?

Res je. V Celovcu je menda na tisoče stanovanj, v katerih nihče ne stanuje, saj ljudje vedno bolj kupujejo stanovanja in tako nalagajo svoj denar, odkar v bankah zanj ne dobijo več obresti, po drugi strani pa za takšne, ki bi potrebovali stanovanje, denarja ni. Samo v celovškem zavetišču za brezdomce je prijavljenih od 120 do 150 ljudi, ki nimajo drugega naslova, tako da jim socialno pomoč pošiljajo kar na našega.

Kako pa občutite to, da je na čelu Cerkve zdaj papež, ki je zelo socialno naravnani, naj rečem kar karitasovski?

Za nas je to zelo dobro. Ni bilo vedno tako. Cerkev je navadno bolj gledala na vse drugo, sedanji papež pa usmerja naš pogled na človeka. Tudi duhovniki so nam zdaj bolj naklonjeni in po župnijah se bolj zanimajo tudi za Karitas. Vemo, da vpliv Cerkve pojema in da so ji mnogi ves čas podtikali, da ni verodostojna, sedanji papež pa je verodostojen in s tem izziva kristjane, tudi duhovnike. Danes ni lahko biti človek, solidarnosti manjka in tisti, ki niso dovolj izobraženi in ki nimajo denarja, res ostanejo sami. Osebno mislim, da sta vera in evangelij pomembna, sam vsak dan berem Sveto pismo in se napajam iz njega. Naš človek potrebuje tak vrelc, išče ga vsepovsod, v ezoteriki in drugje, vendar iz teh vrelcev nič ne priteče, medtem ko je naš krščanski vrelc resda že zamahen s peskom, a iz njega še vedno teče, če ga odmašiš. Prav to počne sedanji papež, z njim je ta vrelc spet do določene mere očiščen, odmašen. Pri maši, ob sobotah in nedeljah namreč še vedno opravljam duhovniško službo, vidim, kako to našim ljudem dobro dene.

Letošnje geslo avstrijske Karitas, torej tudi vaše, je MI > JAZ, mi je večje kot jaz. Kako ste ga izbrali?

Zanj smo se odločili, ker vidimo, da družba razpada in Evropa tudi, kot Karitas pa se trudimo z našimi projekti dajati temu protiutež. Učinek je večji, če vsi skupaj pomagamo, kot če se vsak trudi za svoje, velikokrat kar proti drugemu oziroma v konkurenci z njim. Seveda smo dobrodelna ustanova, vendar se, in v tem je razlika s Slovenijo, tudi politično udeležujemo. Ne vmešavamo se v strankarsko politiko, se pa trudimo sooblikovati družbo, medtem ko je v Sloveniji Karitas bolj notranje cerkvena, njena gesla so bolj pobožna.

K dobroti in ljubezni človeka, kot radi poudarite, ni mogoče prisiliti. Pa vendar je tudi Cerkev včasih zganjala prisilo.

Da ni mogoče, vidimo pri muslimanih, pri katerih je, vsaj za naš svet, res veliko prisile. Seveda je naša Cerkev vse to tudi počenjala in naredila veliko krivico tudi vernim. Te dni sem maševal na pogrebu matere znanega koroškega Slovenca, prosvetnega in kulturnega delavca. Med drugo svetovno vojno je prišla kot prisilna delavka iz Ukrajinke, 16-letna je morala delati na kmetiji koroškega kmeta, medtem ko so se koroški kmetje vojskovali v Ukrajini, Rusiji. Dočakala je čez 90 let, njeni otroci so seveda popolnoma integrirani, koroški Slovenci, ona sama pa je v tistih letih kot Ukrajinka na Koroškem doživela enake stvari, kot jih doživljajo današnji begunci. Niso bili vsi dobri do nje in danes ponavljamo enake grehe, čeprav nam primeri, kot je ta, kažejo, kako uspešna je lahko integracija in kakšna obogatitev za okolje.

Kako pa gledate na odnose med nemško in slovensko govorečimi Korošci v luči zadnjih napetostih, nastalih zaradi deželne ustave?

Število Slovencev na Koroškem upada, ampak bilo bi preveč preprosto reči, da so Nemci krivi za to. Danes raznarodovalnega pritiska ni več, je pa res, da te nemško okolje, s katerim si obdan, rado posrka. Če nočeš, da se ti to zgodi, se moraš prav zavestno postaviti proti temu, a nima vsakdo takšnega značaja. Nekoč, ko se je živelo v tesneje zaprtih skupnostih, se ni bilo treba vsakem posamezniku odločati zase, danes je drugače. Se je pa ozračje močno spremenilo, očitkov, ker govoriš slovensko, danes ni več. V poslovnem svetu in navadnem življenju problemov ni, politiki jih seveda delajo, to je v naravi politike, ni pa tako vroče, kot se govori. Prepričan sem, da bom, tudi če bom še dolgo živel, na Koroškem vedno našel slovensko družino. Morda se bomo tudi še malo bolj navezali na Slovenijo, kar je dobro, saj se mi zdi, da se nanjo, kljub temu da zdaj kar precej ljudi zahaja k vam, še premalo obračamo. Me pa veseli, da se na politični ravni obe državi dobro razumeta in neupravičeni se mi zdijo očitki, da je Slovenija preveč prijazna do Avstrije. Kaj pa naj bi naredila?! Če bi se skregali, bi bilo to tudi za manjšino hudo.

Kakšno je v teh prazničnih dneh vaše sporočilo ljudem?

Velika noč je osrednji praznik, ne le za kristjane nasploh, ampak tudi za Karitas, kajti naše sporočilo je, da ima življenje vsakega človeka svojo vrednost, da se s pomočjo družbe, dobrih ljudi in solidarnosti poživlja in obnavlja ter da ni tako črne situacije, da iz nje ne bi bilo mogoče priti, če ti drugi pomagajo. Življenje je večno.

To ni le šola, ki daje znanje

Zalka Kuchling, ravnateljica Slovenske gimnazije
v Celovcu in nekdanja deželna poslanka

13. maja 2017

Draga gospa Zalka,

maj je tukaj in z njim vrhunec praznovanja 60. obletnice vaše slovenske gimnazije v Celovcu. Gotovo ste sredi priprav?

Po malem se o jubileju te za koroške Slovence nadvse pomembne izobraževalne ustanove govori že vse leto. Prav je tako, kajti, če si sposodim besede enega njenih bivših dijakov (saj res, koliko se jih je v vseh teh letih sploh nabralo?), diplomata Zdravka Inzka, številni si svojih koroških krajev brez absolventov Slovenske gimnazije sploh ne morejo več predstavljati. Lepo je zapisal v posebni prilogi, ki jo je jubileju vaše šole posvetil tednik Nedelja, eden od pripadnikov mlajše generacije: Slovenska gimnazija je bila zame več kot le šola, ki posreduje znanje. Tam sem začutil, da sem del večje slovenske skupnosti ... Lahko rečem, da sem postal narodno bolj zaveden. Gotovo vam je, dolgoletni profesorici te gimnazije, od leta 2015 pa tudi ravnateljici, ob takšnih besedah toplo pri srcu? Premalo prostora imava, da bi našteali vse pomembne dogodke od tistega dne, ko je prav na dan druge obletnice avstrijske državne pogodbe, 15. maja 1957, posebna komisija z Dunaja odločila, da bo slovenska gimnazija dobila prostore v celovski državni realki. Začetkov šole, cela štiri leta starejše od vas, se vi sami seveda ne morete spominjati drugače kot iz zapisov in spominov drugih. Ti govorijo o izključno popoldanskem pouku gostujočih v poslopju nemške srednje šole – pa o sramotenju in včasih celo fizičnih napadih na slovenske dijake. Arhivsko gradivo tudi kaže, da je bilo kar nekaj težav z iskanjem strehe nad glavo za to, kot so jo poimenovali nekateri, šolo zapostavljenih in razžaljenih. Ordinariat krške (celovške) škofije je zavrnil gostovanje slovenske gimnazije pod streho svojega Marijanišča, eden od ravnateljev nemških srednjih šol, ki so jih prosili za prostor, pa je kot argument proti Slovencem pod svojo streho navedel, da bi njihovo gostovanje močno oviralo čiščenje gumijastih tal. Kakšni občutki vas prevzemajo ob tovrstnem branju?

Seveda me zanima, do kod seže vaš spomin na to danes vašo šolo. Je to spomin desetletne deklice z velikovškega podeželja, iz družine z enajstimi otroki, ki se je prišla šolat v veliki Celovec in je bivala v Mohorjevem

dijaškem domu? Ali zaradi te osebne izkušnje radi poudarjate, kako pomembno je delo z dijaki ne le v šolskih prostorih, marveč tudi v dijaških domovih, kjer živijo? Kako to, da vas je pot po mali maturi vodila drugam in ste se šele po veliki maturi v Linzu vrnili v Celovec, na univerzo, študirat francoščino in nemščino? Bi si leta 1990, ko ste prišli poučevat na Slovensko gimnazijo, lahko predstavljali, da boste nekoč stali na čelu te ustanove kot prva ženska? In to po nizu legendarnih ravnateljev, začeni s prvim, z njenim očetom, Joškom Tischlerjem, čigar doprsni kip stoji danes v gimnazijski avli? No, danes dijaki in profesorji domujete v moderni stavbi iz sedemdesetih let, ki je zaradi svoje značilne arhitekture in fresk velikega umetnika Valentina Omana celo spomeniško zaščitena, slovenska gimnazija pa si jo deli skupaj z dvojezično trgovsko akademijo. Koliko dijakov je zdaj pod vašo streho oziroma kakšen je vpisni trend? Razmere so se od časov, ko je Joško Tischler prosil šolske sestre, naj molijo za prijave novih dijakov, seveda močno spremenile, a vprašanje „koliko prijav imamo“ je najbrž še vedno eno ključnih. Med rešitvami, ki so se pokazale uspešne, pa je gotovo ustanovitev večjezičnih Kugyjevih razredov, ki so menda zaslužni zato, da se na vašo gimnazijo radi vpisujejo tudi mladi iz Slovenije in Italije. Lahko o njih, njihovih ambicijah in pričakovanjih poveste kaj več?

Za konec pa na hitro še k politiki: že lep čas ste dejavni pri koroških Zelenih, zanje velja, da so od vseh avstrijskih strank še najbolj slovenski. Od leta 2013 ste deželnozborska poslanka in zdaj članica najožje pogajalske skupine za deželno ustavo. Ta ustava predvideva, prvič po letu 1918, omembo slovenske narodne skupnosti, a kaj, ko po krivdi prvaka koroške Ljudske stranke omenja kot deželni jezik samo nemščino, kar manjšino in njene krovne organizacije seveda boli. Ste zadovoljni z novim kompromisom, ki so ga prinesla pogajanja?

Prav poseben jubilejni maj vam želim,
Darka Zvonar Predan

Hvaležna sem za mesto na naši gimnaziji

Draga gospa Darka,

zares smo sredi priprav na svečano šolsko akademijo ob 60. obletnici Slovenske gimnazije, ki bo 24. maja ob 19. uri v Domu glasbe v Celovcu. Delno smo, kot veste, to obletnico že praznovali v obliki zahvalne maše v naši baziliki pri Gospe Sveti ob Gosposvetskem polju – na simboličnem kraju zibelke slovenskega naroda. Pod vodstvom zborovodje, profesorja Stanka Polzerja, je zadonela Mozartova Maša ob kronanju, ki so jo sooblikovali Zbor šolske skupnosti ter Mešani pevski zbor Danica iz Šentprimoža, vrhunski solisti Bernarda Fink, Gabriel Lipuš, Samo Lampichler in Andreja Zlatnar ter Stolni orkester iz Celovca. Maševali pa so domači župniki dvojezičnih far na Koroškem – absolventi Slovenske gimnazije. S hvaležnostjo smo se spomnili zaslužnih prednikov z dr. Joškom Tischlerjem na čelu, ki so postavili temelje za našo gimnazijo. V prilogi časopisa Nedelja, ki je izšla v velikem tednu, so nazorno zajeta desetletja šolske zgodovine. V pogovoru z letošnjimi maturantkami in maturanti (letos jih štejemo že 2131) je na zelo prikupen način prikazano, da smo uspešno kljubovali vsem izzivom ter ostali zvesti posebnemu izročilu Slovenske gimnazije – utrjevanju položaja in obstoja slovenske narodne skupnosti na Koroškem s tem, da ji nudimo narodno zavedno inteligenco, ki bo z uma bistrim mečem znala braniti svoj narod, kot je to zapisal nekdanji ravnatelj dr. Pavle Zablatnik ob 20. obletnici naše šolske ustanove.

Zelo dobro se spominjam svojih začetkov na Slovenski gimnaziji, sprva kot dijakinja, pozneje kot profesorica nemščine in francoščine. Tri leta in pol sem tudi sama hodila k izključno popoldanskemu pouku na Lärchenfelderci. Stanovala pa sem, tako kot moja starejša sestra – pozneje pa skorajda vseh mojih sedem sester – v Mohorjevi. V živem spominu mi je ostala včasih kar huda pot iz dijaškega doma skozi Schillerpark v gostiteljsko gimnazijo. V domu sem se počutila dobro. Vzgojno delo sester vzgojiteljic cenim danes, ko sem sama mama odrasle hčerke in navdušena teta, kot neprecenljivo doto, ki me še danes spremlja pri vsestranskih izzivih na pedagoškem, kulturnem in političnem področju. Trije bratje so deloma bili še v Marijanišču, deloma so se pa pozneje že lahko vozili dnevno iz Štriholč pri Velikovcu v Celovec. Kot ste napisali, prihajam

iz družine z enajstimi otroki – in vsi smo se šolali na Slovenski gimnaziji (nekateri smo po četrtem letu šli na druge šole, sedem pa jih je maturiralo na Slovenski gimnaziji). To je izredna zasluga naših staršev, ki so nas vzgojili v verne, rodo- in miroljubne ter ponosne koroške Slovenke in Slovence. Slovenščino smo dali naprej tudi mlajšemu rodu, tako da se v sorodstvu lahko pogovarjamo izključno v slovenščini, kar je zelo lepo. Da sem maturirala na tujih tleh – v Linzu – mi ni škodovalo. Zgodaj sem začela živeti v zavesti, da se je pač treba samostojno podati v tuje kraje, kjer je življenjski utrip drugačen od domačega. Tako sem postala tudi radovedna, zanimal me je svet, in odločila sem se za študij francoščine in nemščine. Dostop do slovanskega sveta sta mi posredovala dom in gimnazija, pa tudi triletna strokovna gospodinjska šola v Št. Petru pri Št. Jakobu. Za nemško literaturo sem se navdušila že v šoli, francoščina pa mi je odprla okno v romanski svet. Po študiju sem začela delovati na domačih tleh kot izobražena in navdušena Evropejka, ki želi premostiti koroško duhovno-jezikovno ozkotirnost na družbenopolitičnem področju. Svojih začetkov kot profesorica na Slovenski gimnaziji se še kajpada zelo živo spominjam. Nikdar prej in nikdar pozneje – niti tedaj ne, ko sem bila leta 2015 seznanjena s tem, da bom vodila šolo – nisem bila hkrati tako ponosna nase in hvaležna za to, da sem dobila delovno mesto prav na naši gimnaziji. Ravnatelj dr. Reginald Vospernik, ki je bil stvaren, strog, a zelo korekten šef, me je seznanil tudi z delom referentke evropskih vprašanj na šolskem področju. Že leta pred ustanovitvijo štirijezičnih Kugyjevih razredov smo izvrševali razne mednarodne projekte. Posebno potovanja v Francijo in k Lužiškimi Srbom se rada spominjam. S pedagoško bogato jezikovno ponudbo Kugyjevih razredov pa je Slovenska gimnazija pridobila kakovost in odprla svoja vrata tudi večjemu številu dijakov in dijakinj, ki še niso nujno večji slovenščine v tem obsegu, kot je to bilo morda v sedemdesetih ali osemdesetih letih. Zanimanje za te razrede je veliko. Mladi iz Slovenije in Italije, ki se vpisujejo na našo gimnazijo, to storijo z željo, da bi se šolali na tujem in si pri tem pridobili kvalifikacije za poznejši študij kjerkoli v Evropi. Marsikdo od njih pa šele pri nas prvič sliši za nas, koroške Slovence.

Kot ste pravilno zapisali, sem tudi deželnozborska poslanka iz vrst Zelelih in sem v tej funkciji pristojna za pogajanja o vsebinah nove koroške ustave. Zelo sem ponosna, da mi je kot koroški Slovenki uspelo doseči,

da bo slovenska narodna skupnost na Koroškem zasidrana v novi ustavi. Prav tako nam je uspelo, da bodo v novi deželni ustavi zagotovljene vse – tudi že v zvezni ustavi zapisane – manjšinske pravice. Nemščina pa je zapisana zgolj kot jezik izvrševanja in zakonodaje, kar pomeni, da sta tako nemščina kot slovenščina sestavna dela Koroške. Z novim kompromisom torej lahko živimo. Vesela pa sem tudi, da smo s tem odpravili nekdanja napačna ugibanja okoli možnega kratenja pravic koroških Slovencev in Slovenk. Zapis koroške narodne skupnosti in njihovih pravic je zgodovinskega pomena in zelo pomemben dosežek Zelenih, na katerega smo lahko ponosni.

Na svidenje na svečani akademiji,
Zalka Kuchling

© Gerhard Maurer

Brati, pisati, ljubiti

Lojze Wieser, založnik iz Celovca

3. junija 2017

Spoštovani Lojze,

najprej čestitke, kot se spodobi ob jubileju, tridesetletnici vaše založbe Wieser, in poklon vaši vztrajnosti. S sedemindvajsetimi ste prevzeli založbo Drava, z dvaintridesetimi ustanovili svojo lastno. Vaši knjižni naslovi, izdani najprej v slovenščini in kasneje še v nemščini, so že krepko preseгли tisočico in število avtorjev, ki ste jim odprli vrata, gre v tisoče, še posebno hvaležni so vam najbrž pisci z evropskega vzhoda in juga, hrvaški, srbski, albanski, madžarski, češki, slovaški, poljski, da o slovenskih ne govorim. Založnik, avtor, prevajalec, urednik, od decembra 2000 do konca septembra 2016 predsednik večjezičnega radia Agora, oče, soprog, kuhar ... Tudi občasni pisec za Večer, uvrščen med finaliste za lanski bob leta! Vaš življenjepis res spominja na roman. Če bi ga pisali, me zanima, katero poglavje bi najbolj izpostavili: otroštvo v takrat še bolj ko ne slovenskih Čahorčah pri Kotmari vasi, kratkotrajen uk za kuharja in potem za knjigarnarja v Celovcu, pri rosnih šestnajstih pa Dunaj in socializacija v študentskem gibanju ... A bolje, da kar podrobneje zavrtava v založništvo. Je res, da ste se vanj vrgli z vsemi močmi zato, ker ste ga razumeli kot obliko bojevanja z nacionalizmom in s šovinizmom, ki najdeta vselej plodna tla? Lahko, kolikor je pač v enem samem pismu mogoče, ovrednotite uspešnost tovrstnega bojevanja? Vem, da nisem prva, ki vas sprašujem po vašem pogledu na ta dva izma danes. Kako je z njima v vašem okolju? Lahko pa rečeva kakšno tudi o časih izpred 30 let, ko niste imeli na Koroškem niti enega prevoda slovenske literature v nemščino in je bilo treba orati ledino, pa tudi o tistih vmes, ko ste bili deležni pisemskih bomb in groženj s smrtjo. Založništvo nikoli ni bilo lahek posel; je danes v tem hitro spreminjajočem se svetu še posebno trd? Ste med tistimi, ki jih je še zlasti strah za obstoj slovenskega jezika, za katerega eden od vaših priljubljenih koroških avtorjev, Florian Lipuš, pravi, da z njim si ali nisi? Vem, da se v svojem založniškem

življenju držite reka pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal. Lahko poveste, koliko vam je v teh tridesetih letih pomagal Bog, natančneje država? Kaj bi rekli o hvaležnosti Slovenije za to, kar ste vi sami in vaša založba naredili na Koroškem za slovensko kulturo? Pa o odnosu današnje EU do nacionalnih kultur? Kuhati in jesti sta dve od sedmih načel, za katera pravite, da je po njih vredno živeti, pred njima so brati, pisati in ljubiti. Ste avtor knjige o daljnih jedeh iz preteklosti, ki je neke vrste filozofska razprava o spretnosti priprave hrane in uživanja v njej, znani ste po tem, da goste radi razvajate z dobrotami, tako je bilo tudi na nedavnem celovškem proslavljanju 30. obletnice vaše založbe. Vse manj je ljudi, ki znajo kuhati, vse več pa tistih, ki na televiziji gledajo kuharske oddaje, iz katerih se največkrat nič ne naučiš, je ena od vaših izjav, ki bi tudi lahko kandidirala za kak bob. Je za vas hrana, tako kot beseda, postavljanje mostu do človeka? Kako je danes na vašem Koroškem s postavljanjem teh mostov? Še naslednjih 30 uspešnih založniških let vam želim,
Darka Zvonar Predan

Kreisky, Židje in Slovenci

Spoštovana Darka,
drage bralke, dragi bralci Večera! Nekateri se najbrž še spominjajo, da smo pred skoraj štiridesetimi leti v Celovcu, ob predstavitvi knjige Zmote dijaka Tjaža Florjana Lipuša, ki sta jo tedaj skupaj izdali Drava in ZTT (Založništvo tržaškega tiska), v slavnih prostorih hotela Moser-Verdino prvič na glas rekli, da hočemo pokazati, da smo del enotnega oziroma skupnega slovenskega kulturnega prostora, in, kot smo to pozneje rekli, da s kulturo presegamo obstoječe meje in da vidimo v takem kulturnem in jezikovnem povezovanju bodočnost za naš jezik in našo kulturo in za naš prostor kot tak. Lahko smo vzgled svetu, sem tedaj zapisal, saj na drugačen, nov in sodoben način rešujemo nacionalno vprašanje, ne da bi prestavljali mejo, brez sile in vojne. Pretekla tri desetletja so ta pogled potrdila in nam dala prav! Kultura je edina, ki sega globlje in dlje. Zlasti po izkušnjah osamosvojitve in počasnem vznikanju nekdanjega skupnega kulturnega prostora v vsakodnevnikih tegobah sveta. O Slovencih bi rad povedal še zgodbo. Nekateri med vami se bodo še spomnili

nekdanjega avstrijskega kanclerja Bruna Kreiskyja. Leta 1983 me je povabil na svoj dom. Pridem, on, že ob vstopu, naježen, čaka žurnalista in me prosi, naj še malce potrpim. Žurnalist pride, skuša vklopiti svoj aparat, ta ne dela, Kreisky nervozno godrnja in po nekaj minutah me pokliče: Se spoznate vi? Ne vem, mu odgovorim. Pritisnem knof, lučka se zasveti, aparat začne delati! Žurnalist njemu: Imate specialista v hiši! On: Ne, koroškega Slovenca. Po končanem pogovoru začne: Z vami Slovenci je kot z nami Židi. Kako je za vami Židi? ga vprašam. Povsod po svetu, kjer sem bil, odvrne, sem srečal v delegaciji tamkajšnje dežele najmanj enega Slovenca, naj je to bilo v Ohio, v Sydneyju, v Washingtonu, v Oslu ali kjerkoli že. Kaj hočem s tem reči? Povsod se srečujemo z ljudmi, ki danes morda ne obvladajo več slovenskega jezika tako, kot ga govorijo v Ljubljani, ali kjerkoli že po Sloveniji. Slovenci niso nikoli imeli svoje države, razen zadnja desetletja. Zato nas danes imenujejo zamejce, ki živimo zunaj slovenske države, torej na Koroškem, Primorskem, v Furlaniji, na Tržaškem, v Prekmurju, na avstrijskem Štajerskem in še kje. Povsod smo priča hitremu propadanju lastnega jezika. Vsi vemo, da je še pred sto leti vsak tretji na Koroškem govoril slovensko, danes to počne komaj vsak štirideseti. Vemo za vzroke. Zavedamo se prisilne asimilacije, ki je sopotnica nacionalne države vsepovsod na svetu, ne samo med nami, in vemo, kaj je v preteklih desetletjih 19. in 20. stoletja pomenilo graditi nacionalno državo. Krvavo smo to občutili na lastni koži predvsem med drugo svetovno vojno. V preteklih desetletjih sem se vsakodnevno spraševal, kako ravnati, kaj početi in kje so vzvodi, da tak proces ustavimo. Dolgo sem sam s sabo tarnal, veliko sem razmišljal in kar nekaj sem poskušal narediti, tako na področju založništva kot tudi pri dvo- in večjezičnem radiu Agora in v novejšem času na področju filma, s serijo filmov, ki jih predvajajo na ORF in na 3sat – Der Geschmack Europas/ Okusiti Evropo, saj kar štirje filmi obkrožujejo naše domače kraje in se gibljejo znotraj jezikovnega in kulturnega prostora Slovencev in se približujejo na svojstven način vprašanju jezika, preživetja in bodočnosti (Kras/Goriška Brda; Ziljska dolina; Slovenska in hrvaška Istra; Jugovzhodna Štajerska). Jezik je nekaj mističnega, je nekoč povedal Jurij Koch, lužiškosrbski avtor, saj se je v preteklosti znašel jezik dostikrat v spremenjenih okoliščinah. Saj sami vemo, da je jezik včasih podoben neki podtalnici, ki se skriva, a pod zemljo žubori, si

na novo poišče izvor in na drugem koncu – pofrišan bi rekli – nadaljuje svojo pot. V naših krajih se je v preteklosti po navadi zamolčala slovenščina. Toda je to danes tudi še tako? Koliko prijav imamo v dvojezičnih šolah na Koroškem, čeprav otroci nimajo več jezikovne osnove doma, ne pri starših ne pri sosedih, in nimamo več tistega povezanega prostora, ki smo ga bili iz davne preteklosti vajeni, in kljub temu se otroci ponovno učijo slovenskega jezika. Drugi se opogumijo in začnejo, sicer dostikrat z napakami, a začnejo, vadijo, govorijo! Srečamo tudi take, ki so v otroštvu sicer imeli možnost, da bi se jezika naučili spotoma, vendar starši z njimi niso želeli govoriti slovensko, pa se danes, po desetletjih, spominjo nekdanje govorice otroštva, se učijo, obiskujejo seminarje in potujejo po slovenskih krajih. Ali ni Kugyjev razred na Slovenski gimnaziji v Celovcu, ki ravnokar praznuje šestdesetletnico, zgovoren primer, in smo lahko ponosni, da od tam prihajajo fantje in dekleta, ki govorijo slovensko in nemško, ki znajo italijansko in angleško, ki se učijo morda še francosko, rusko ali še kak drug jezik, tako kot moja hčerka, čeprav je njena mama iz koroško-nemškega okolja in tudi njena co-mama ni iz slovenskega okolja. Kaj je moja hčerka? Po očetovi strani Slovenka, po mamini Avstrijka, govori še tri, štiri druge jezike, in moja slovenščina ji je osnova, in mamina in co-mamina nemščina prav tako. Mislim, da je naša bodočnost v tem, da se ne zapiramo vase, se še najmanj skrivamo in tudi ne gradimo lastnega geta, ki se je izkazal kot velika pomota, še manj pa nam bi pomagale metode preteklosti, ki iščejo odrešenje v šovinizmu do drugih. To, kar sami sebi pripovedujemo, povejmo tudi drugim. Uvedimo mi v slovenskih medijih povzetke v jeziku sosedov, nadaljujmo pot tudi na tem področju, tako kot že nekaj desetletij to delamo v založništvu, kjer sistematično prevajamo literaturo v druge jezike, da bi nas tudi drugi razumeli. Oddajajmo po etru tudi za tiste, ki se spet vračajo in iščejo jezik otroštva, a napravimo to v obeh jezikih in ne pozabimo na prišleke, ki ravno tako hrepenijo po svoji kulturi in po melodiji lastnega jezika! Našo pot v svet s slovensko kulturo smo utirali največkrat brez podpor oz. ponekod z nizkimi podporami, dolga leta iz Slovenije nismo dobivali nič. Prehodili smo jo, kljub nasprotovanju in omalovaževanju v matici. Zato so pa dobivali drugi več. Razhajanje med besedami in dejanji se vidi tudi na tem primeru. Izrek *Z jezikom si ali nisi* je popolnoma pravilen. Prepričan sem, da to ni samo

problematika Slovencev na Koroškem, temveč celotne Evrope, če ne sveta nasploh. Samo v Evropi je 200 avtohtonih jezikov in 200 jezikov prišlekov, 400 jezikov torej. Evropa ne bo izšla iz zagate, če bo odgovarjala s principi iz 19. stoletja. Nikjer ne obstaja strnjen etnični prostor, saj ga nikoli v zgodovini ni bilo, pot do enakovrednosti vseh jezikov je tlakovana z najrazličnejšimi oblikami šovinizma in nacionalizma, ki so odgovorne za vojne in asimilacijo. Redko se človeštvo uči iz preteklosti. Vsi izmi so pogoreli, nam kaže trezen pogled na odmet preteklega stoletja. Treba bo najti nove izhode. Morda se najde v vsakodnevni in samo-umevni govorici različnih jezikov izhod. Če bi na primer veliki časopisi imeli samo eno stran, na kateri bi glavne teze svojega poročanja povzeli tudi v manjšinskih jezikih, bi veliko lažje med seboj shajali. Pred kratkim smo praznovali 50. obletnico prihoda gastarbajterjev. Niti gospodarstvo niti sindikati tem ljudem niso omogočili, da se naučijo v delovnem času tukajšnjega jezika. Danes se spet sliši, da morajo otroci v šolah med seboj govoriti nemško, za Slovenijo slišim podobne zahteve ... Kot manjšina vemo, kaj pomeni asimilacija, z izkušnjami na Koroškem bi veliko bolj morali posredovati izkušnje, kako se temu upreti. Bo že čas, da lastne zamude – pri nas, v Sloveniji, v Evropi – ne pripisujemo drugim; zavedajmo se, da je beseda jezik, jezik kultura in kultura razumevanje. Ravnajmo tako in zapišimo to tudi v naše ustave!

Lojze Wieser

Od doma še nerojen v taborišče

Nužej Tolmajer, predsednik Slovenskega
narodopisnega inštituta Urban Jarnik v Celovcu

5. avgusta 2017

Dragi gospod Nužej,
najprej čestitke ob vašem (pol)okroglem jubileju, 75-letnici življenja, polnega dela in skrbi za slovenstvo v nelahkih razmerah, kakršne so vladale na tem vašem prelepem, a s tako kruto zgodovino zaznamovanem koščku sveta. Oceno, kako je na avstrijskem Koroškem danes, prepuščam vam, ki kljub formalni upokojitvi še vedno dihate s slovensko kulturo, svojo energijo in navdušenje pa prenašate, kar je še posebno dragoceno, na mlade. Toliko ste doživeli in postorili v vseh teh letih, da sploh ne vem, kje začeti. Morda kar s tem, da se vaš jubilej prekriva z neko drugo, tragično, obletnico, ki vas je, čeprav takrat še nerojenega, zaznamovala za vse življenje – s 75. obletnico nacističnega pregona koroških Slovencev. Med pregnanci v taborišča na Bavarskem je bila tudi vaša mati z vami pod srcem in po vojni se ji ni bilo lahko spopadati s spomini na tisti čas. Kako ste te travme doživljali otroci? Je družina morda odganjala temne sence preteklosti s slovensko pesmijo in ste tako začutili prvi klic kulture, ki je kasneje postala vaš poklic? Te dni sem prebrala Gramoz, novi roman Florjana Lipuša, ki ga gotovo dobro poznate, saj imata prek poroke njegovega sina z vašo hčerko celo skupne vnuke. Mimogrede, kaj pravite na to, da je ta velikan proze ostal brez najvišje avstrijske državne literarne nagrade, ker piše v slovenščini?! No, njegov novi roman o pohodnikih, ki so se vrnilo s spominskega obiska nekdanjega koncentracijskega taborišča, mi je s svojo pesimistično noto za prihodnost, v kateri se lahko vse ponovi, dal misliti. Pa vam? O tem, kaj ste počeli, preden ste postali tajnik Krščanske kulturne zveze (KKZ), ne vem veliko, vem pa, kaj vse ste, skupaj s sodelavci, postorili na tem mestu za razmah gledališke in lutkovne dejavnosti (tudi s precejšnjo strokovno pomočjo Lutkovnega gledališča Maribor z zakoncema Varl na čelu, a o tem kdaj drugič), za pevsko zborovska srečanja, za literarne in govorniške natečaje za mladino, za mladinsko filmsko dejavnost, jezikovne počitnice v Sloveniji, za skupne Koroške kulturne dneve ..., pa saj je skorajda nemogoče vse naštet. To tudi ni namen tega dopisovanja, zanima me vaša življenjska zgodba. In potem je tu še vaš delež zaslug za nastanek, rast

in razvoj celovškega Slovenskega narodopisnega inštituta, poimenovanega po znamenitem slovenskem duhovniku, literatu, etnografu in zgodovinarju iz Ziljske doline Urbanu Jarniku, in vaše vneto prizadevanje za ohranitev etnološke dediščine – ne, kot pravite, za arhive, marveč za ljudi. Gotovo ste ponosni na dosežke inštituta, ki mu še vedno predsedujete, a ker žal nimava prostora za naštevaje vseh uspešnih projektov, vas prosim, da izpostavite le danes najpomembnejšega. O zgodovini inštituta pa več prihodnjič, enako tudi o vaši knjigi, ki bo kmalu izšla, v kateri ste zbrali ljudske pesmi na domačih Radišah, ki so za vas, klub temu da ste videli kar nekaj sveta od Argentine do Avstralije, najlepši kraj pod soncem. Še na mnoga leta!

Darka Zvonar Predan

Pozabimo naj ne, odpustimo pa

Spoštovana gospa Darka, doma sem v Verovcah, fara Radiše, občina Žrelec, rodil pa sem se v taborišču Frauenaarach v Erlangnu kot sin pregnanke Marije Tolmajer, ki je bila izgnana z mojo 14-mesečno sestro Marjanco in očetovo teto Mojco Orlič. Vse tri so gestapovci 14. aprila ob rani uri zjutraj odpeljali. Mama je padla v nezavest, takšno so jo naložili na konjsko vprego in jo odpeljali do tovarnjaka na gorski cesti. Zbudila se je šele v zbirnem taborišču v Celovcu. Z nami sta bila tudi očetov polbrat Nužej Wieser in mati, moja babica, Ana Wieser. Z Radiš so pregnali šest družin. Oče je bil leta 1941 kot vojak po sili vpoklican v nemško vojsko. O pregonu si doma z mamo v moji mladosti nismo upali govoriti. Če je kdo kaj o tem vprašal, je mama padla v nezavest, prav tako, če je prišel tuj pismonoša ali policist, ko je zagledala, nenapovedano, uniformo. Ko smo se junija 1946 vrnili domov – oče se je vrnil iz ruskega ujetništva januarja 1946 –, so bili na domačiji nastanjeni Nemci iz Kanalske doline. Po vrnitvi je bilo gospodarsko poslopje podrto in hiša opustošena, zato smo nekaj časa stanovali pri maminih starših. To travmo smo otroci vseskozi doživljali doma. Danes, ko sem sam, mi večkrat prihaja v zavest to kruto obdobje, ki nas je zaznamovalo. Oče je, ko se je vrnil iz ujetništva, rekel, da pozabimo naj ne, odpustimo pa ja. To pravim tudi svojim trem

otrokom, ki so vsi obiskovali Slovensko gimnazijo in so danes aktivno vključeni v versko in kulturno življenje, ter petim vnukom. Oni in leto dni star pravnik so moje veselje. Žena, ki je bila tudi aktivna igralka in pevka, je zaradi težke bolezni pred devetimi leti umrla. Leta 1982, ob 40. obletnici pregona, sem v okviru Krščanske kulturne zveze (KKZ) organiziral prvi obisk krajev, kamor smo bili pregnani; en avtobus sem vodil jaz, enega dr. Katja Sturm-Schnabl. Moje versko in kulturno življenje se je oblikovalo v domači hiši. Oče in mati sta mi posredovala verske in kulturne vrednote. Tako sem že v rani mladosti nastopal na gledališkem odru. Pevsko sem ogromno pridobil od matere, ki je bila čudovita pevka. Oče ni bil pevec, bil pa je zelo zagnan kulturnik. Ob nedeljah po kosilu smo morali otroci glasno brati iz slovenskih časopisov, oče je tudi poskrbel, da smo se zunajšolsko izobraževali. Obiskoval sem polletni tečaj na orglarski šoli na Kamnu in polletni tečaj slovenske kmetijske šole v Tinjah. Leta 1957 sem prvič skupaj z združenimi zbori nastopal v Unionski dvorani v Mariboru. Dekleta in žene, med njimi je bila tudi moja bodoča žena Beti, so dobile od prireditelja, Kluba koroških Slovencev v Mariboru, in od Prežihovega sklada stilizirane rožanske noše. S temi smo se peljali v vlaku domov. V Pliberku so cariniki na meji zaplenili vse te noše. Večina deklet je imela te obleke oblečene in so jih morala v vagonih sleči in oddati. Po nekaj mesecih so prišli žandarji zasliševati dekleta, od kod in zakaj so nošo dobile, med njimi tudi Beti. Po nekaj mesecih so noše dobili vrnjene, hranila jih je nato Slovenska prosvetna zveza. Tedaj sem prvič začutil, kako brutalno lahko nastopa oblast. V šestdesetih letih sem služil vojaški rok in zelo močno začutil, kakšno sovraštvo je imela vojaška oblast do Slovencev. V raznih govorih so vedno spet opozarjali, da prihaja sovražnik z juga, govorili so o prvi svetovni vojni, soški fronti, obrambnih bojih in koroškem plebiscitu, o drugi svetovni vojni in partizanih. Da bi bil Hitlerjev režim kaj zakrivil, o tem nisem slišali nič. Po odsluženem vojaškem roku sem začel delati v tovarni usnja Hans Neuner v Celovcu. Več kot 600 delavcev in delavk iz Celovca in okolice je bilo tam v službi. Za delo sem se odločil proti volji očeta, ki je mislil, da bom prevzel kmetijo. Mama me je podpirala, da sem šel delat, ker od naše hribovske kmetije nismo mogli živeti. Spoznal sem, da je večina delavk in delavcev znala slovensko, nisem pa naletel na nobenega, ki bi bil zaveden Slovenec in bi tudi doma govoril slovensko.

V našem oddelku nas je bilo 50 moških. Izvedeli so, od kod prihajam, da je oče aktiven Slovenec ter da sem tudi sam aktiven v kulturnem in verskem življenju koroških Slovencev. Začeli so me zmerjati čuš, jugo, Tito, pojdi nazaj čez mejo ipd. Šele čez nekaj časa me je kolega opozoril, da vse o mojem življenju in življenju naše družine izdaja nekdo iz zavedne slovenske družine, ki je bil pred vojno celo aktiven igralec in pevec v slovenskih vrstah, po vojni pa si je priimek prepisal v nemško obliko. Ko so me nekoč spet psovali, sem se opogumil in se javno zahvalil temu delavcu, da me izdaja kot Slovenca. Na ves glas sem zavpil, da sem to, kar sem, in da bom ostal to, kar sem. Še zdaj ne vem, od kod sem dobil korajžo, da sem glasno izpovedal, kar sem mislil, in se javno izpostavil kot Slovenec. Od takrat najprej sem imel mir, le redko je še kdo rekel kakšno psovko. Potem sem bil celo izvoljen v sindikat. Tedaj sem začutil, kako se je večina rojakov, ki so svoje kmečke domove zapustili, narodno spreobrnila in prilagodila nemškemu delavskemu okolju. Naša mladina, ki ni dobila dela v obratih, ki so bili pozitivni do koroških Slovencev, je bila izpostavljena hudemu pritisku. Šele v osemdesetih letih prejšnjega stoletja so nastala mešana podjetja, ki so jih v glavnem vodili vodje iz Slovenije. Po osamosvojitvi Slovenije so se ta podjetja zrušila. Novembra 1965 sta me nagovorila dr. Valentin Inzko starejši, predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev (NSKS), in dr. Pavle Zablatnik, predsednik KKZ, ali bi bil pripravljen prevzeti poldnevno službo pri KKZ in poldnevno pri NSKS, decembra 1965 sem bil izvoljen za tajnika KKZ in to funkcijo opravljal do marca 2004. Žal nimam prostora za naštetje vsega, kar sem počel, enako velja za popis dosežkov Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik, ki je leta 1992 nastal iz etnološkega oddelka pri KKZ, ustanovljenega 1983., ker se je veliko ljudskega izročila začelo izgubljati ali pa so ga prevzemali nemško govoreči, ki so zamolčali izvor. Moram pa posebej izpostaviti sedanji projekt dokumentacije slovenskih ledinskih in hišnih imen, pri katerem sodelujejo krajevna društva, naš inštitut, osrednji kulturni organizaciji. Sodelavke inštituta, Martina Piko-Rustia, Milka Olip in Uši Sereinig, v sodelovanju z društvi in občinami pripravljajo zemljevide s slovenskimi ledinskimi in hišnimi imeni. Ta pomembna dediščina je bila leta 2010 sprejeta v avstrijski seznam Unescove dediščine, projekt pa je prodril tudi na avstrijsko in mednarodno prizorišče, kjer vzbuja veliko pozornost kot

primer dobre prakse. Sredi avgusta ga bodo celo predstavili na posvetu najvišjega gremija geografov pri Združenih narodih v New Yorku. Rečem naj še le, da mi je najbolj pri srcu delo za mlade in da tudi v delo pri inštitutu vseskozi vključujemo mlade s Koroškega in iz Slovenije. S Florjanom Lipušem me vežejo lepi spomini še na čas, ko je pisatelj še kot mlad teolog pisal v družinski reviji Družina in dom (s psevdonimom Boro Kostanek) in nato v novi reviji Mladje. Ko je v drugi polovici šestdesetih let kot študent na učiteljišču v počitnicah delal pri slovenskem Našem tedniku, sem ga večkrat prevažal na razne prireditve, pa tudi pri razpečavanju Mladja smo sodelovali. Zelo sem prizadet, da mu avstrijske državne literarne nagrade niso podelili samo zato, ker piše samo (!!!) v slovenščini. Žal se mi, koroški Slovenci, naši kulturni in politični predstavniki in mediji, nismo dovolj glasno in ostro oglasili. Tudi od politikov in kulturnikov iz Slovenije bi bil pričakoval jasno stališče. Kljub temu negativnemu prizvoku, ki je še vedno stvarnost Koroške in Avstrije, sem srečen, ko vidim, kako se na kulturnem in znanstvenem področju zavzeto deluje. Zato z optimizmom gledam naprej in si želim, da bom imel čim več cvetja v jeseni. Gospa Darka, hvala za vaše pismo in čestitke. Želim vam vse dobro.

Vaš Nužej z Radiš

© Rührer

*Kulturni banavzi
ne berejo knjig*

Florjan Lipuš, pisatelj

12. avgusta 2017

Florjan Lipuš velja za najpomembnejšega slovenskega pripovednika na avstrijskem Koroškem. Roman Zmote dijaka Tjaža ga je že leta 1972 postavil med najvidnejša imena slovenske proze. Nazadnje je pisatelj ta sloves potrdil z Gramozom, izdanim pred kratkim ob njegovi osemde-setletnici pri mariborski Literi.

Lipušev jezik je samosvoja žlahtna mešanica starožitnih in sodobnih prijemov, snov pa bridka koroška resničnost, doživeta skozi prav tako bridko osebno življenjsko izkušnjo. Kot šestleten deček je ostal brez matere, Nemci so jo odpeljali v koncentracijsko taborišče, vrnila se ni. Osnovno šolo je začel obiskovati šele leto po vojni, 1946., že devetleten, v Lepeni nad Železno Kaplo. Po humanistični gimnaziji na Plešivcu je študiral bogoslovje, a je po štirih letih študij prekinil, se preživljal z raznimi deli in po končani celovški pedagoški akademiji do upokojitve 1988 poučeval na koroških osnovnih šolah.

Živi daleč od blišča žarometov na slikovitih Selah pri Žitari vasi. K intervjuju v živo ga je težko pripraviti, morda zato, ker prisega na ubrane in izbrane besede tudi v odgovorih na časnikarska vprašanja. Za svoja literarna dela je prejel več nagrad, tudi Prešernovo. Najvišja avstrijska državna literarna nagrada pa mu je bila zavrnjena z utemeljitvijo, da avtor ne piše nemško. To je v kritični javnosti vzbudilo kar nekaj pomislekov, češ, avstrijski državljani so vredni nagrade le, če pišejo nemško, kaj pa drugi narodi, drugi jeziki?!

Najprej čestitke, čeprav z zamudo, za majski jubilej. Ob svojem 80. rojstnem dnevu ste bralce obdarili z najlepšim darilom, novo knjigo, romanom Gramoz. Pa bralci vas?

Je tako, da je vsako darilo darilo le za nekatere, za druge je kvečjemu okrasni predmet ali kar breme, delo, odvečnost, nepotrebno. Bralci so s tem, da so knjigo prebrali, zadosti počastili tudi njenega avtorja. Najprej pa so samemu sebi izstavili spričevalo visoke kulturnosti, kajti kulturni banavzi ne kupujejo knjig, banavzarji in zarobljenci ne berejo, posebej pa se ne ubadajo z zahtevnejšimi besedili.

Že kar nekaj časa je vaša založba naša (mariborska) Litera. Komu ali čemu gre zasluga za to?

Mohorjeva družba v Celovcu, najstarejša založba, mojega prvega rokopisa ni hotela. Nekoč središče v vsakem oziru: kulturno, politično, gospodarsko, je danes navadno trgovsko podjetje, pri katerem narodnost igra podrejeno vlogo. Pri mlajši Dravi skupaj z Založništvom Tržaškega tiska so izšle dve tri knjige, nakar je urednik zapustil založbi dolgove, pobral gradivo in ustanovil svojo založbo. Mnogi smo izkusili na koži, da Založba Wieser svojih avtorjev ne spoštuje, spoštovanje pa je prvi pogoj za sodelovanje. Tako je moja prva knjiga, Zmote dijaka Tjaža, našla zatočišče pri takratni Založbi Obzorja v Mariboru, ki jo je medtem nasledila Založba Litera. Obzorja Andreja Brvarja oz. Litera Orlanda Uršiča je bila moja založba na začetku, bila vmes, in je še vedno, danes v okoliščinah, ki slovenski politiki ne morejo biti v čast. Tridesetletno sodelovanje z Založbo Wieser se ni končalo tako, kakor sem si želel. Avtor ni last založbe. Tudi male zgodovine zapisujejo, kdo je komu šel na roke in kdo je komu metal polena pod noge.

Z Gramozom, še prej pa z Mirnimi dušami in pred njimi s kratkim romanom Poizvedovanje za imenom, ste v veliko veselje bralcev demantirali sama tega sebe, da ne boste več pisali literature, ker da s takšno, ki jo trga v sklepkih in samo še po berglah more hoditi pokončno, nihče nima veselja. Kaj je zaslužno za to, da se je spet v vsej (po)polnosti zablistalo iz vaših prstov? Kaj pa, če je bila moja izjava le odziv, le izraz nezadovoljstva z založbo, le odraz razmer, v katerih sem se tedaj gibal, le neke vrste klic v stiski? Kaj če so zunanje okoliščine kazale v smer, da je za duha in dušo bolje opustiti za enkrat, za vedno, za poizkus vsako literarno dejavnost? Kaj če so bile razmere takšne, da mi je pošla volja do vztrajanja, in je bilo treba nekaj spremeniti? Ko se te je vsaka inspiracija izogibala in je naredila ovinek okoli tebe, se branila svinčnika? Sicer pa tudi pisateljeva beseda ni konj, ni realistična zaprisega, temveč je odraz trenutnega počutja. Ne moremo ji prisoditi prevelike veljave. Tudi pisatelju ne smemo vselej vse verjeti.

V Gramozu pišete o pohodnikih, ki so se vrnili z obiska koncentracijskega taborišča, kjer so bili trpeli njihovi predniki. Tudi vašo mater so odpeljali v

taborišče, od koder se ni več vrnila. Ali se ni znova potrdilo, da vse življenje pišete isto zgodbo, zgodbo svojega odrasčanja in slovenske manjšinske skupnosti na avstrijskem Koroškem, a vedno na nov način?

Temu lahko samo pritrdim. Nekaj poizkusov je bilo, ubežati tej nujnosti, pretrgati to travmo. En samkrat sem segel po neki zgodovinski snovi, takrat je nastalo besedilo Stesnitev. A s potekom let se vedno bolj bližam svojim starim slikam, se vračam domov, duhovno in telesno, tja, kjer so korenine. Le nekaj tednov je tega, v okviru snemanja dokumentarca Katje Gasser za ORF, ko sem se poglobljeno ustavil pri svoji rojstni hiši, pri Benetku v Lobniku, pri kateri sta se rodili tudi moja mama in njena mama, moja babica, obe nekoč dekli na tej lepi gorski kmetiji. Od vsega začetka sem bil navezan na jezik, ki ga je govorila mama, tistih bornih mojih šest let, preden so jo gnali. In če mi je že ona šla v izgubo, njen jezik mi ne bo, usoda jezika je pa v mojih rokah. Nič drugega mi ni zapustila ko jezik. Saj je bil jezik nas vseh, pred sto leti še jezik pol Koroške. Boječa pohlevnost nas je pripeljala do tega, da upada jezikovna zavednost, da izginja spoštljiv odnos do jezika, kaj šele do lepega jezika. Danes je jezik v ljudstvu samo še dotrajano orodje, na jeziku pa sloni obstoj celotnega naroda. Ne morete preiti k dnevnemu redu, ko prvi, od nekdanj prednji v narodu, kakor so to bili in so še vedno pesniki in pesnice, postavljajo na glavo Levstikovo zahtevo ‚Tujega nočemo – svojega ne damo‘. Mi pa z gledno tuje hočemo, na svoje se pocitramo. Osebna korist ne more biti edini kriterij človeškega ravnanja. Oni zgoraj, šolani, izobraženi dajejo tudi zgled.

Pri uveljavljanju vaše proze v avstrijsko-nemškem prostoru vam je veliko pomagal Peter Handke. Izvira njegova naklonjenost še iz mladeniških časov, ko sta oba prebivala v katoliškem zavodu na Plešivcu? Kako se je oblikoval vajin odnos?

Na Plešivcu nisva vedela drug za drugega, gotovo nisva spregovorila med seboj nobene besedice, ne nemške in še manj slovenske, vendar se je Handke toliko dvigoval iz ostalih, da mi je ostal v spominu. Vidim ga s knjigo v roki ali pod pazduho sprehajati se v prostem času, vedno sam in nekam zamišljen. Po nekaj letih je zapustil Plešivec in nadaljeval gimnazijo v Celovcu. Za mnoge socialno šibke je bil Plešivec kraj sreče, in s tem je mišljena humanistična gimnazija, dijaški dom je bil za mnoge

kraj nesreče. Že kot študent v Gradcu je Handke kmalu literarno zaslovel. Za časa, ko je živel v Salzburgu, se je zavedal svojih slovenskih korenin in je hotel spet oživiti jezik iz otroških let, jezik z Grebinja, iz kraja, ki je danes popolnoma ponemčen. Zdaj prihaja v igro Tjaž. Koga je zamotil, da so Tjaževe plešivške Zmote postale osnova za učenje jezika, mi ni znano. Mislim si, da je ideji botrovala Helga Mračnikar, ki je takrat študirala slavistiko v Salzburgu. Knjigo sta prevedla in njena predstavitev v Celovcu je bila literarni dogodek prve vrste. V ogromni mestni dvorani se je gosto natlačilo ljudi, ki so stali ven do ceste. Podobno se je ponavljalo po tem v raznih nemških mestih, kjer smo knjigo predstavljali. Peter Handke je bil pravi zvezdnik in je to še vedno, ki je pritegnil tako oboževalce kakor tudi izzivalce in radovedneže.

Za opuščeni študij bogoslovja vam menda ni bilo nikoli žal. Pa za to, da ste postali učitelj?

Bogoslovje čisto nič ni bilo po moji meri, čeprav je moje otroštvo ciljalo v to smer. Kot otrok sem bil vnet ministrant, in v župnišču in v cerkvi sem se počutil dobro. V bogoslovju pa se je pela druga pesem. Kar nekaj let sem nameril na tem skalnatem polju, zamudnik na vseh področjih, začeni s tem, da sem šele z devetimi leti mogel začeti hoditi v šolo, in končavi dosledno v sedanjosti. Učitelj sem bil z vnemo in občutkom odgovornosti, saj so bile šole v kapelških grabnih za otroke z obrobja prvi stik z zunanjim, tujim svetom, in je bila moja prva skrb, kako naučiti otroke nemščine v skoraj izključno slovenskem okolju. Danes je Remšenik, kraj moje prve šole, večinoma ponemčen. Teh enorazrednih šol z oddelčnim poukom že dolgo ni več. Spadam med zadnje učitelje, ki so poučevali na enorazrednih osnovnih šolah. Vmes smo šole v Avstriji tako temeljito zreformirali, da otroci deloma ne znajo več ne pisati ne brati. Kaj takega se na enorazredni šoli ni dogajalo.

Svoj novi roman ste predstavili 8. junija, na dan, ko bi lani preminuli koroški literat in prevajalec Fabjan Hafner dopolnil 51 let. Seveda izbira datuma ni bila naključna?

Izbira ni bila naključna, ker je bilo treba vskladiti razne činitelje in smo bili odvisni od že določenih terminov v Forumu Zarja v Železni Kapli. Prav v tem prostoru na glavnem trgu so za časa vojne nabirali ženske,

domačinke, jih zganjali skupaj iz vseh grabnov v okolici Železne Kaple, ki so jih potem odpeljali v zbirna taborišča v Nemčijo. Datuma nismo mogli svobodno izbirati, a naključje je bilo predstavitvi Gramoza naklonjeno, morda po napeljevanju iz onstranstva. Fabjan Hafner, ki je veliko pretrpel po hudobiji drugih, se je za ta večer vrnil iz svojega sveta in bil navzoč med nami.

Koroška dežela je res prelepa, tega ne more spregledati niti še tak slepec za naravne lepote. Pa vendar se vsakič, ko ostanem presunjena nad to lepoto, spomnim na vaše besede iz nekega intervjuja, da tako ljudstvo tolikšne naravne lepote ne zasluži in tolikšna naravna lepota ne zasluži takega ljudstva. Hude besede, a ne brez razloga?

To oceno si je pridela Koroška sama in s svojim duhovnim potencialom skrbi za to, da se na tem nič ne spremeni. Izjeme so, a so redko posejane. Najlažje bomo katero našli izven dvojezičnega ozemlja. Najboljši v glavah sami odidejo ali jih prežene neznosna duhovna ožina, omejenost in neumnost, ki ne dopuščajo pogleda preko roba pivovskega vrča. Poleg socialne utesnjenosti, brezposelnosti, in ker je zaslužek slab. Največ k temu prispevajo poneumnjevalni koroški mediji, ki so sami spet odraz in volja njihovih akterjev, upravljavcev, uporabnikov. Kdor more, zapusti deželo, ker hoče svobodno, neobremenjeno dihati. Ni spoštovanja do drugačnega in drugih. Nemogoča, neverjetna stališča v zadevah narodnega sožitja povzročajo, da je vzdušje togo, zamorjeno, zagrenjeno. Zaveden Slovenec se ne more počutiti dobro, dočim je posebnost te dežele v tem, da se pretežni del prebivalstva prav v takem vzdušju počuti v svojem elementu. Slovenski del tu ni izjema, prav narobe: starši sami zanorijo življenje svojih otrok, zanorijo njihovo bodočnost ne samo s tem, da jim ne dajo naprej svoje kulture, temveč ko slovensko kulturo očrni kot manjvredno in zaničevanja vredno.

Poleg literarne nagrade, poimenovane po v Celovcu rojeni nemško pišoči pisateljici in pesnici Ingeborg Bachmann, imajo folklor, šege in navade, prepevanje, običaji velik pomen v koroškem kulturnem življenju?

Tako je. Prava, umetniška kultura se dogaja na privatni ravni, po osebnih iniciativah. Koroška je v glavnem ena sama ljudska kultura, zelo zasidrana v genih, uradno podprta, pospeševana, ker prinaša politične

glasove, neuničljiva. Kaže, na kakšnem duhovnem nivoju se prebivalstvo nahaja, s kakšno sliko o sebi se zadovoljuje, koroštva nič ni sram. Praznike salam in sira praznujemo, pa praznike na slami, praznike polente, golaža, šunke, ajde ... Resnična kultura ima pri nas malo ugleda. Zahtevni, resni, pravi kulturi se slabo piše na Koroškem, kar prihaja vedno znova do izraza. Handkeju te dni koroška deželna vlada ponuja srebrno odličje za njegove zasluge, medtem ko je zlato odličje predvideno za politike, gospodarstvenike, športnike, folkloriste. Zlato odličje npr. sta prejela neki minister zato, ker je dal zgraditi 160 kilometrov avtoceste, in neki moderator zabavne oddaje, ki je hkrati plesalec.

Je literatura za vas res sredstvo političnega upora?

Samo s tem, da je taka, kakršna je, je političen upor, a je zastojkar-ski in zamankarski, nedolžen, neopazen, nikogar ne požene s stola, nikogaršnjega stolčka ne zamaje. Literatura sama ni vsiljiva, literatura na Koroškem se politiki izogiba, redko se kak pisatelj ali pesnik politično izrazi. Redko zavzame stališče za ali proti, tudi tedaj ne, ko bi bila to njegova dolžnost kot človek duha in pripadnik civiliziranemu svetu. Drugače ravna koroška stvarnost, če avtor piše nemško, najbolje nekritično, ali je nemškega rodu, ali vsaj na poti tja.

Bi rekli, da ponuja današnja koroška stvarnost več snovi za tragiko ali komiko? Ali pa morda za grotesko?

Koroška stvarnost prikazuje oboje, svojo tragiko s tem, da svoje komike ne spregleda, in svojo komiko tedaj, ko se dela važno in se sili z njo v ospredje. Nobeni gledališki igralci ne morejo odigrati komedij tako živo, kakor jih dan na dan odigravajo mogočni in oblastni in posebej tisti, ki bi to radi bili.

Je, če vas povprašam, kateri vaš roman vam je najljubši, tako kot da bi vas vprašala, katerega izmed svojih štirih otrok imate najraje? Ali mi boste vendarle odgovorili?

Literarna besedila niso ko otroci, ki jih pameten človek obravnava vse enako. Literarna besedila so v sebi sklenjeni, negibni stvori. Samo-svoji so, dokončni, skončani, nekateri posrečeni, drugi ponesrečeni. Z rojstvom odrastejo in hkrati ostarijo, tega statusa ne spremenijo več.

Letnica nastanka se vsakemu pozna. Pisatelj je z njimi opravil, nekaterih se veseli, nekaterih se sramuje. Pisanje je podobno gradnji z montažnimi elementi, in ko poslopje stoji, se izkaže, ali bo preživelo potres ali se sesulo. V to poslopje vstopajo, si ogledujejo notranjost, morda še preverijo nosilnost, stabilnost gradbene konstrukcije, radostni ali razočarani zapuščajo prostore.

Če sem že omenila otroke: trije od vaših so umetniki (hči Cvetka, pesnica, celo tako kot vi umetnica besede), četrti ekonomist. Gotovo ste nanje ponosni? Bo namesto mene odgovoril Fabjan Hafner, ki je za Mirne duše prispeval spremni esejček. V njem trdi, da se moja besedila, ne da bi se avtor tega zavedal, priklanjajo tudi mojim štirim otrokom: ‚s preudarno rabo virov in domiselno zgradbo ekonomistu Radu, s prodorno in podrobno slikovitostjo fotografu Marku, s spevno in ritmizirano govorico glasbeniku Gabrielu in z bogato gostoto izraza pesnici Cvetki‘. Ne škodi, če Fabjanu verjamemo.

Boštjanov let, roman, ki je za kvalificirane ocenjevalce vrh vaše proze, vam je leta 2004 prinesel Prešernovo nagrado. Z jezikom smo ali nismo, z jezikom bomo ali ne bomo, ste rekli v svojem slavnostnem govoru na podelitvi v Ljubljani, mnogi vas citirajo še danes. Lahko poveste še kaj več, kako je zdaj v vaših očeh s slovenščino na Koroškem?

Na Koroškem, na tem slovenskem pokopališču, ki ga vsako desetletje povečamo za novo četrt, se počasi, a zanesljivo in dosledno približujemo jeziku oblastnikov, jeziku močnih in oblastnih. Predajamo, prepuščamo se splošnemu toku časa, ki je ponemčevalen, nemškutarski, asocialen, žaljiv, primitiven, brez spoštovanja. Postavljamo se v vrsto s tistimi, ki so nas skozi vso zgodovino do današnjih dni zavirali, zatirali, zapirali. Slovenci nimamo spoštovanja do resnice, predvsem ga nimamo po zaslugi katolištva. V smislu tradicije ne spoštujemo resnice. Primoža Trubarja, ki je bil edinstven pojav, očeta slovenskega slovstva, revolucionarja v odnosu do vere in slovenske prosvete, komajda omenjamo, se mu ne posvečamo, njegovega dela ne raziskujemo. Prvih tristo let je bil popolnoma zmolčan, stregli so mu po življenju in ga pregnjali, ga izgnali iz Ljubljane. Ljubljanski škof Hren je dal sežgati ves Trubarjev literarni opus. Jeza me popade ob taki krščanski ošabnosti, nečloveški oblastnosti

in zaverovanosti v svoj prav. Iz te tradicije ravnamo še danes. A kaj hočemo, ko pa sta svinjak in cerkvena klop narejena iz enakega lesa.

Ko je Maja Haderlap v romanu Angel pozabe, ki ji je prinesel prestižno avstrijsko nagrado, zamenjala slovenščino za nemščino, niste skrivali ogorčenja nad to zamenjavo, češ, knjiga je bila dobrodošla pretveza Slovincem nenaklonjenih krogov, pa tudi k asimilaciji nagnjenih rojakov. Bi se kljub uspehu knjige še vedno podpisali pod to izjavo?

Uspeh knjige zelo malo pove o njeni kvaliteti, kakor je res tudi narobe: kvaliteta še ne pomeni uspeha. Saj prav taki dogodki, nemška knjiga iz slovenske hiše, so zaznavni, budijo pozornost, so po volji javnosti. Knjiga je simptom prej opisanega duha časa in povsem ustreza toku, vzdušju in razvoju v deželi. V Avstriji in Sloveniji tudi umetniški svet dopušča, da v nemščini napisan tekst nekaj velja, dočim isti tekst, napisan v slovenščini, velja malo ali nič. Tudi Peter Handke ima slovenske korenine in piše v nemščini, a take korenine ima polovica današnjega koroškega prebivalstva. Odločilno je, s kakšno zgodovino se kdo udruži in vpričo kakšnih dogodkov se socializira. Ko si kuje sam svojo srečo, se naravno, svobodno odloči za kulturni svet, kateremu se čuti emocionalno in duhovno zavezanega. Po drugi strani pa sme navadno umrljivi človek svoje misliti o listu, ki je odpadel z lipe in se prilepil na hrast.

Manjšina je slovenski državi le neke vrste nadležni privesek, vas rad citira veliko starejši pisateljski kolega iz Trsta Boris Pahor. Imata kaj stikov? Nisem človek stikov in srečanj, vendar zasledujem tisto malo, kar mi pride na oči o ljudeh, ki jih poznam in cenim. Tudi Boris Pahor je glasno povedal, kaj si misli o slovenskem človeku, ki hoče pisati po nemško. Njegovo stališče zasluži vsakogaršnje spoštovanje. Borisu Pahorju se moremo le odkriti, njegov kritični duh živi, slovenskim vladam pa bi dobro del že kanček Pahorjeve resnice.

Važeviči si lastijo narod in ga zlorablajo za svoje osebne interese in koristi, je še ena vaša bridka prodorna misel, ki pa velja, bi si upala reči, še bolj za matično Slovenijo. Ali in kako spremljate dogajanje v matici?

Ne velja samo za Slovenijo, tudi pri nas so ljudje, ki se priznavajo k narodni skupnosti, kadar jim to koristi, ali le, če imajo korist od tega.

Spremljam slovenska poročila na televiziji, na Dnevniku, še kakšno drugo oddajo, in ne morem si kaj, da se mi pri slovenski politiki vedno ne bi vsilila v ospredje pesnitev mojega sošolca in prijatelja Feliksa Bistra, ki jo podajam v malenkost spremenjeni verziji: V fabriko sem stopil narodnih načel, sem fraze zaslišal in se jokati začel.

Se vam zdi, da se je, odkar je Slovenija skupaj z Avstrijo v EU, obojestransko zanimanje ljudi za sosede prek meje okrepilo?

Slovenija in Avstrija sta se zblížali tam, kjer se obetajo ugodnosti in dobički, zato pa v rastoči meri zanemarjata razvoj duhovnosti. Koroštvo tudi na tem področju neprijetno izstopa. Odpor koroštva proti slovenstvu je viden, je slišen, je otipljiv.

Še vedno podpisujete, da ima slovenska država takšno narodno manjšino, kakršno si je zaslužila v zadnjih desetletjih, in narodna manjšina ima tako matično državo, kakršno danes zasluži?

Mislim, da temu ni nič odvzeti, ni nič dodati, kvečjemu to, da je medtem vsaka svojo stvar prignala za kak zob naprej. Ne moremo slovenski državi očitati, da ni poskrbela za obstoj slovenske narodne skupnosti. Za svoje izginjanje odgovarjamo že mi sami na Koroškem. Vse kaže, da se bo jezik ohranil le še v višjih izobražencih in trmastih poedincih, se ohranil brez matične podpore, s svojo močjo, iz vasi in zaselkov bo izginil. Na Selah pri Žitari vasi, kjer živim že nad trideset let, v prav nobeni hiši podmladek ne obvlada več slovenščine, jezik niti v trohichah ni več prisoten, v kali je izbrisan iz rodovnika. Pred več ko sto leti so našteli na Selah 156 prebivalcev, od teh je bilo samo 40 nemško govorečih, kakor lahko razberemo iz Občinskega leksikona Koroške iz leta 1900. Celo v zadnjem kotu na zapadni strani Koroške, v Leški dolini, danes Lesachtal, so nekoč govorili slovensko. Jezik smo odstranili sami in slovenska država, če takrat še bo, bo to dejstvo obžalovaje vzela na znanje, potem ko ga bomo prej še sami podokumentirali. Sami si pišemo razlage, sami si utemeljujemo svoje izginjanje, namesto da bi energijo vlagali v ohranitev kulture. Predstopnja se dogaja te dni v avstrijskem Gradcu, kjer bo študija naslednjih dvajset let raziskovala ‚dvojezično literarno prakso koroških Slovencev in njeno pozicijo v nadregionalnem prostoru literarne interakcije‘. Prav pri slovensko pišočih se že danes vidi, da njihovo

pisanje meri v enojezičnost. Čemu bi se slovenska država brigala za nas, ko se sami ne pobrigamo niti za najosnovnejše.

Zelo odmevne so bile v tej koroški vigredi vaše Bele lise, mini esej v tedniku Novice, ko ste se razpisali o tragičnem zapiranju slovenskih hranilnic, teh zadnjih postojank domače govorice po koroškem podežlju, in dali vedeti, da razsežnosti posledic zloma slovenske Zveze bank in preoblikovanja v Posojilnico Bank še zdaleč niso samo gospodarske. Lahko o krivdi in grehu v tem primeru poveste kaj več?

Nekoč, in tako se začnejo pravljice, nekoč je bilo obvladanje jezika pri nas pogoj za nastavitvev. V slovenskih podjetjih danes od svojih nastavljenecv ne zahtevajo več znanja slovenščine. Obvladanje jezika nič ni vredno in je postranska stvar, narodnost so zamenjali z osebnim profitarstvom. Pri tem bi ravno gospodarstvo, če je psihološko le količkaj šolano, edino moglo in moralo odločilno podkrepiti pomen jezika. Pred desetletji, ko sva z ženo še kupovala pri Rutarju v Dobrli vasi, se je blagajničarka na najin slovenski srečno vedno odzvala nemško. Rutar se je medtem naselil tudi v Sloveniji, kjer že sam pogum ni izpostavljen tako hudi preizkušnji kakor v domači Podjuni. V zadrugah v Železni Kapli in Dobrli vasi nastavljeneci danes govorijo samo nemško. Pri tem je Podjuna jezikovno še na sončni strani, kaj pa vse ostale postojanke v Rožu in na Zili?

Čakajo, da dozori čas, ko bo sosed spet ovadil sosedu ..., pišete v najnovejšem romanu. Nič kaj optimistična napoved, pa vendar so se razmere na Koroškem izboljšale, mar ne? Danes bi se najbrž težko ponovil dogodek izpred dveh desetletij, ko so vas sredi Celovca napadli zaradi nekaj slovenskih besed? Mislim, da se hudo motite in se vsak optimizem lahko čez noč sprevrne. V koroškem človeku, če ne kar avstrijskem, latentno klokotajo mehirji nacizma, ki se vsak čas lahko razpočijo in privrejo na površje. Nacizma Koroška nikoli ni premagala. Ni ga mogla premagati v svojih glavah, ker ni bilo drugih glav in se glave ne dajo zamenjati. Nekateri taki mehurčki vedno spet pribrotajo na dan, v naši politični javnosti kar redno. Jasno, da jih javnost zavrne, a to ni odločilno. Odločilno je, da podtalno tlijo, in tam jih nihče ne pogaša.

Bi se ne strinjali z oceno, da gre počasi, mukoma, a vendarle, na bolje tudi z dvojezičnimi napisi oziroma tablami? Čeprav je res, da je na vaših Selah v občini Žitara vas napis še vedno zgolj v nemščini, Sielach. Kako to?

Avstrijska državna pogodba je bila sklenjena leta 1955, z določili, zadevajočimi slovensko narodno skupnost. Več ko šestdeset let pozneje so določila uresničili, pa še to z odporom in kar se da ozkosrčno. Vse to je prepozno in le še kozmetika. Politika zavlačevanja se je v korist nemškutarjev obnesla. Občinski odbor v Dobrli vasi je kar sam razpravljal in glasoval o tem, ali naj izpolnimo državno pogodbo ali ne. Kdo more biti s tako pametjo zadovoljen? Moj domači kraj, Sele/Sielach, nima slovenskega napisa, ker si ga župan, v strahu za glasove, ne upa postaviti. Tihoja, kjer župan živi, ima dvojezičen napis, čeprav župan ne obvlada slovenščine in se kajpak ne prišteva k manjšini. Moja družina in večina krajanov, ki smo vložili na občini peticijo za dvojezičen napis tudi na Selah, napisa ne dobimo. Groteske se pri nas dogajajo v malem.

Bližajo se vsedržavne avstrijske volitve. Kakšen razplet bi se vam zdel za slovensko manjšino najboljši in ali je tak sploh mogoč? Bo rezultat teh volitev lakmusov papir za deželne volitve drugo leto?

Naj bo razplet volitev kakršen koli, za slovensko narodno manjšino se je zgodilo, kar se je zgodilo. Nič več njene situacije ne more spremeniti. Nič koli političnega ne bo imelo nobenega vpliva na kar koli slovenskega. Težnja razvoja gre v izbris slovenščine iz koroške javnosti. Vpis v deželno ustavo letos je nekaj za novinarje, za zgodovino. Katere koli volitve bojo v katerem koli času, slovenski človek lahko le še sanja o nekdanjih časih. Pravočasno so nam še postavili nekaj dvojezičnih tabel, v opomin, v pomoč spominu še živečih. Za te neke vrste zadnji obrok. O krajevnih tablah vemo, da so v resnici nagrobni napisi. Drugače bi jih postavili še v času, ko smo še bili pri življenju.

Bili so hudi časi. Pa zdaj?

Roman Verdel, ravnatelj Slovenske glasbene šole
na Koroškem

30. septembra 2017

Spoštovani Roman,

odkar поблиže spoznavam avstrijsko Koroško in bogato kulturno ponudbo koroških Slovencev, vas pogosto srečujem. Običajno na odru: kot zborovodjo, dirigenta, pianista, skladatelja, avtorja zanimivih priredb. Včasih tudi kot vodiča po vaših Borovljah, tem srcu Roža med Dravo in Karavankami, in po vašem dvojezičnem vrtcu Jaz in Ti – Du und Ich. Tu in tam se kdo pošali, da imate gotovo enega ali več dvojnikov, češ, skorajda nemogoče je, da bi vse to zmogel en sam človek. Vi očitno zmorete. Kako?

Nazadnje sva se srečala pred kratkim, na koncertu Kulturnega tedna v Borovljah, na katerem so nastopili tudi jazz glasbeniki vaše Slovenske glasbene šole, med pevsкими zbori pa kar dva, iz Borovelj in Sel, ki ju vodite vi. Najbrž nista edina pod vašo taktirko? Ali je sploh mogoče prešteti nastope vseh vaših zborov v recimo letu dni? Glasbi ste zapisani in jo tudi pišete, cerkveno in posvetno. Poseben privilegij je bil na letošnjem koncertu Koroška poje doživeti krstno izvedbo vaše skladbe na štiri izbrane pesmi Milke Hartman za mešani zbor, solista in orkester. To bo moja pesem pela! ste jo naslovili in ta svoj, kot pravite, odraz dogajanja med koroškimi Slovenci v 20. in 21. stoletju sklenili z optimističnimi toni. Torej gledate na prihodnost Koroške in njenih Slovencev z optimizmom?

Čas sredi sedemdesetih, ko ste se začeli vključevati v kulturno življenje, gotovo ni bil optimističen, nasprotno. Kako ste doživljali tista leta nasilnega odstranjevanja dvojezičnih napisov, ko sta zaradi grobih političnih

pritiskov dela nemško govoreče večine med koroškimi Slovenci zavladala resignacija in kulturni molk? Vem, da sami niste molčali, s skupino mladih ste v okviru boroveljskega Slovenskega prosvetnega društva, ki mu zdaj predsedujete, ustanovili ansambel Drava. Kako se spominjate teh začetkov in kaj vas je spodbudilo? Zgled od doma? Lepo bi bilo izvedeti o družini, v kateri ste rasli, kaj več.

Pa Borovlje (Ferlach), znane po slavni puškarski tradiciji, in Slovenci v njih danes? Samo deset kilometrov vas loči od Slovenije, a vemo, da kilometri niso vedno pravo merilo. Je Slovenija za vas blizu ali daleč? Vem tudi, da ste še posebno ponosni na vaš dvojezični vrtec Jaz in Ti. Bili ste njegov pobudnik, od ustanovitve leta 1997 naprej pa tudi predsednik te ustanove. Gotovo ni bilo lahko, a ste vztrajali in letos praznuje vrtec že 20-letnico obstoja, vpis pa je čedalje večji. S koliko otroki ste začeli in koliko jih je vpisanih to jesen? Vsekakor si ta zanimivi boroveljski jezikovno-pedagoški koncept, ki vključuje otroke od prvega do devetega leta starosti, zasluži več kot le besedo ali dve. Vključno s poudarkom, da se otroci učijo neobremenjeno, če rasejo v okolju, v katerem govorci jezike govorijo z ljubeznijo. Kako je torej s to ljubeznijo?

Še kaj o vašem osrednjem poklicu, ki ga opravljate že dolga desetletja, morava reči. Slovenska glasbena šole na Koroškem, katere dolgoletni ravnatelj ste, je šla, ustanovljena davnega leta 1978 kot zasebna šola, skozi hude čase izrazito negativnega odnosa do slovenščine in glasbenega izobraževanja v tem jeziku, ves čas pa je dokazovala svojo veljavo s številnimi nagradami na tekmovanjih na deželni, državni in mednarodni ravni. A bolj kot nagrade je za vas najbrž pomembno to, da njeni učenci s svojim znanjem bogatijo kulturno delovanje koroških Slovencev? Zdaj je vključena v sistem deželnih glasbenih šol, vendar na račun krepko zmanjšane števila slovenskih profesorjev in posledično tudi učencev. Ste kljub vsemu tudi v tem pogledu optimist?

Ker kulture brez politike ni, pa za konec morda še kaj o bližajočih se državnih volitvah in njihovih posledicah na deželne prihodnje leto. Kaj pričakujete in kaj si želite?

Darka Zvonar Predan

Kar naenkrat govorijo slovensko

Spoštovana Darka!

Včasih se sam čudim, koliko energije imam in kaj vse delam. Vsekakor sem prepričan, da je najbolj važno to, da si pri delu in delovanju srečen in da ga ne vidiš kot napor, četudi je treba včasih premostiti ogromno ovir. Predpogoj za vse je uspeh. Po stroki sem glasbenik in slovenist. Oboje mi leži pri srcu. Torej posredovanje glasbe in slovenskega jezika. Oboje je na Koroškem že zmeraj bilo in ju niti nasilje druge svetovne vojne ni moglo uničiti. V naši družini je bilo umorjenih v drugi svetovni vojni osem članov samo zaradi tega, ker so bili koroški Slovenci. Tega sem se zmeraj zavedal. Sam sem imel možnost, da sem lahko študiral, in samo-umevno je bilo, da se vrnem na Koroško in skušam dvigovati raven tako slovenske kulture kot tudi jezika. Uspehi in dolgoletne izkušnje mi dajo potrebno energijo za vse moje delovanje.

Z glasbo se ukvarjam od svojega četrtega leta naprej. Tedaj sem dobil prvo harmoniko. Ob nedeljah smo lahko sprejemali voščila eno uro. Sedel sem pred radioaparatom in sem sledil melodijam Avsenika in Slaka. To je bilo ob koncu šestdesetih let. Not nisem imel, znal sem pa vse melodije in viže na pamet. Pozneje sem hodil v nemško glasbeno šolo, saj slovenske tedaj še ni bilo. Kasneje sem bil edini koroški Slovenec na koroškem deželnem konservatoriju, in to tudi samo zaradi tega, ker pri sprejemnem izpitu ni bilo tedanjega ravnatelja, ki je bil skrajno nemškonacionalno usmerjen. Slovenci niso imeli dostopa in besnel je, ko je zvedel, da so sprejeli dijaka Slovenske gimnazije. Doraščal sem v popolnoma nemškem okolju. Danes govorim v Borovljah skorajda izključno slovensko. To ni samoumevno. Glasba je bila vsekakor povod za to stanje. Zato pa tudi optimistično gledam v bodočnost. Seveda se situacija spreminja. Mene nagovorijo slovensko ljudje, o katerih sploh nisem vedel, da slovensko znajo. Slovenski jezik je dobil v javnosti drug pomen. Kar naenkrat se ljudje zavedajo prednosti dvo- in večjezičnosti in radi prepevajo slovenske pesmi. Za to stanje je treba delati. Če se vrnemo k vprašanju, koliko terminov imam na leto, moram ugotoviti, da posvetim več kot 180 večerov na leto glasbenemu, društvenemu in političnemu delovanju. Imam motivirane sopotnike in zato optimistično gledam v bodočnost.

Leta 1970 sem začel hoditi v Slovensko gimnazijo. To je bilo zame zelo hudo. Naredil sem namreč tudi izpit za nemško gimnazijo, v katero sem nujno hotel iti, ker so imeli dopoldanski pouk. Na Slovenski gimnaziji smo imeli pouk popoldne do maja 1975, ko smo se selili v lastno stavbo. Spomnim se leta 1972, ko so podirali table, da smo hodili v šolo le v spremstvu žandarmerije, ker so nas v Schillerparku fizično napadali. Bili smo zelo prestrašeni. Oče je bil nekajkrat tarča nestrpnih, ki so vrgli možnarje na njegov avto in na naše dvorišče. Leta 1974 smo v družini ustanovili ansambel Drava, prvo poveljno slovensko skupino v Borovljah. To je bila senzacija. Borovlje so bile kot slovenski kraj odpisane. Ustanovil sem leta 1981 kot študent še moški zbor v Borovljah in naenkrat sta delovali v občini dve slovenski skupini. Oče je postal v istem letu predsednik Slovenskega prosvetnega društva, kupili smo kulturni dom pri Cingelcu, ki je bil podrtija, in smo ga docela obnovili. Prav on in mama imata ogromne zasluge za razcvet društvenega delovanja. Nastali sta kar dve igralski skupini in naenkrat je bil razmah tu. V družini smo vedno prepevali ali muzicirali. Tudi pri mojih prednikih, ki jih nisem poznal, je bilo tako. Pri družini moje umorjene stare mame so imeli na kmetiji lastno godbo. Mamina družina, doma v Remšeniku pri Železni Kapli, je pomagala partizanom in to je privedlo do tega, da so jih 13. oktobra 1943 odgnali v taborišča. Staro mamo, njene tri sestre in dva moža. Moj stari oče je služil v nemški vojski in je na dopustu doma moral ugotoviti, da so izselili njegovo družino, čeprav so še dva brata in on služili v nemški vojski. Ni se vrnil v vojsko, zato so ga nekaj dni navrh Nemci ubili. Nobeden od odgnanih ni preživel vojne. Osem žrtev je bilo samo pri mojih prednikih. Mama se je slučajno igrala pri sosedovih otrocih in je ostala doma, ker jo je sosedka skrila. A ni mogla ostati na kmetiji, ker so jo iskali. Tako so jo partizani vzeli s sabo na Olševo, kjer je v bunkerjih preživela celo zimo. Bila je na smrt bolna, a ni umrla. Ostala pa je popolnoma sama. Tudi očetova družina iz Koprivne je bila aktivna v boju proti okupatorju. A tam so vsaj preživeli. Zmeraj smo bili Slovenci in tega nikoli nismo tajili, kot so to številni drugi, ki so se v Borovljah takoj asimilirali. Morda so ta zgodovinska dejstva povod za to, da se vsi, starši, sestra in brat, nadpovprečno angažiramo za ohranitev našega jezika in naše kulture.

Ljubezen do jezika je izredno važna. Zato sem na naš dvojezični vrtec

zelo ponosen. Začeli smo s 17 otroki, danes jih oskrbujemo 138. Izdelali smo z univerzo pedagoški koncept večjezične vzgoje, ki ga danes uporabljajo številni drugi vrtci. Lani smo ustanovili še prvo skupino malčkov (od enega do treh let), letos pa smo odprli še tretjo skupino v vrtcu. Kupili smo sosednji stavbi in adaptirali smo eno ter vrt. Za vsem tem stoji koncept, ogromno logistike in veliko denarja. Vse to mi je uspelo dobiti, samo malo denarja še manjka. Ponosen sem, da sem s timom v zadnjih dvajsetih letih ustanovil 20 slovenskih delovnih mest. To pa privatno. Že 33 let sem učitelj v Slovenski glasbeni šoli (GŠ) in 20 let njen ravnatelj. Je uspešna ustanova, ki je zelo važna. Imel sem ob pogajanjih za integracijo veliko neprespanih noči. To pa ne le samo zaradi nemško govorečih politikov, temveč zaradi neenotnosti, ljubosumja in večtirnosti nas koroških Slovencev. Ta situacija neenotnosti nam je na političnem polju onemogočila boljše uspehe. Vsekakor smo mi kot šola zmeraj dokazovali našo strokovnost. Boli me, da smo izgubili z integracijo polovico naših šolarjev. Borim se pa za vsakega, da bo spet smel imeti pouk v naši GŠ. To vidim kot nalogo in to mi bo tudi uspelo. Vsekakor je GŠ glavni faktor za kakovostni podvig celotnega glasbenega in igralskega delovanja koroških Slovencev. Sem pa tudi z dušo in srcem profesor na Slovenski gimnaziji, ki je prav gotovo tista institucija, ki nas je kot narodno skupnost na Koroškem ohranila.

S politiko imam že svoje probleme. Naklonjenosti na državni ravni ne vidim, zato je za nas koroške Slovence precej vseeno, kakšen bo izid. Deželnozborske volitve so za nas bolj pomembne. Upam, da se ne bomo vrnili v stare čase. Pričakujem, da bomo končno deležni pravic, ki bi jih morali kot enakopravni državljani že zdavnaj imeti.

Roman Verdel

*Teorije krvi ne bom
nikoli razumel*

Luca Kaiser, študent politologije, sin koroškega
deželnega glavarja, koroški Slovenec brez slovenskih korenin

14. oktobra 2017

23-letni Celovčan Luca Kaiser, zaradi študija in dela v zveznem parlamentu začasno Dunajčan, je prav poseben fant. Ne zato, ker je sin pomembnega avstrijskega socialdemokratskega politika, deželnega glavarja Koroške Petra Kaiserja in profesorice na celovški univerzi Larisse Krainer, in tudi zato ne, ker na jutrišnjih zveznih volitvah kandidira na listi socialdemokratov za zvezni parlament. To, kar ga dela tako posebnega, da je vredno, da ga spoznajo tudi bralci v Sloveniji, je dejstvo, da se ta sin nemško govorečih staršev, ki slovensko ne znata, brez slovenskih korenin, razglša za koroškega Slovenca. Če že ni nenavadno za svetovljanški Dunaj, je za avstrijsko Koroško zagotovo.

Luca, ste za to, da opraviva tale pogovor v slovenščini?

Seveda. To mi bo dobra vaja, saj imam, odkar študiram na Dunaju, manj stika s tem jezikom.

S slovenščino ste se srečali kot triletni malček v celovškem dvojezičnem vrtcu. Precej nenavadno za takratno Koroško, da so vas starši, nemško govoreči Avstrijci, vpisali vanj?

Za njiju ne, saj sta se oba od nekdanj zavedala pomena in veljave dvojezičnosti. Res nobeden od njiju ni znal slovensko, ampak mama je sodelovala pri nekdanjem dvojezičnem časopisu Tango, oče pa se je vedno

zavzemal za manjšino in njene interese, za njene pravice, zapisane v avstrijski državni pogodbi. S tremi leti sta me vpisala v dvojezični otroški vrtec, ko sem bil zrel za šolo, pa sta prepustila izbiro meni. Ker so vsi moji prijatelji iz vrtca šli v dvojezično ljudsko šolo, sem se odločil, da grem zaradi njih tudi jaz. Najprej torej v dvojezično ljudsko šolo in potem, pri desetih, ko sem bil spet postavljen pred izbiro, na celovško Slovensko gimnazijo. Takrat sem se že zavedal, da ima dvojezična izobrazba samo koristne plati. Če ne bi šel na dvojezično šolo, bi izgubil največji kapital, ki ga danes sploh imam.

Ste bili v vrtcu edini iz družine nemško govorečih Avstrijcev brez slovenskih korenin?

Za vrtec se tega ne spomnim. V Slovenski gimnaziji pa smo bili, kolikor se spomnim, štirje, ki nismo imeli dvojezičnih staršev, in od teh štirih sva samo jaz in še ena punca maturirala na tej šoli.

Najbrž vam na Slovenski gimnaziji ni bilo vedno lahko?

Res ne. Ne vem, ali so do takrat že sploh imeli tak primer, kot je moj. Vsekakor bi, otrok iz družine izključno nemško govorečih staršev, potreboval dopolnilni pouk slovenščine, a ga takrat še ni bilo. Šele v drugem razredu so ga potem zaradi mene organizirali, od drugega razreda do četrtega sem bil nato deležen te pomoči. Danes je, mislim, takšen pouk za otroke staršev, ki niso dvojezični, na Slovenski gimnaziji stalnica.

Po maturi na Slovenski gimnaziji ste vpisali študij politologije na dunajski univerzi. Vam je bilo kdaj v tem času žal, da ste hodili na Slovensko gimnazijo?

Ne, nikoli. Edino, kar me je včasih zmotilo, je bilo spoznanje, da zna biti manjšina, ki ima svoje težave in večini večkrat očita, da je do nje izključujoča, tudi takšna. To sem nekajkrat sam doživel.

Lahko opišete kak primer?

Seveda. Ko smo pri pouku nemščine dobili nalogo, da napišemo pismo tedanjemu deželnemu glavarju Haidterju, in to o sporu zaradi dvojezičnih krajevnih napisov, sem v nalogi napisal, da kot koroški Slovenec ne razumem, zakaj ne moremo imeti dvojezičnih tabel, učiteljica pa mi je

ta stavek v spisu popravila, češ da jaz že nisem koroški Slovenec in torej ne morem tako pisati. Tega še danes ne morem razumeti. Kako mi lahko učiteljica na Slovenski gimnaziji jemlje pravico, da se imam za koroškega Slovenca, mar ni to enaka izključevalnost kot tista, ki jo manjšina očita večini?

Najbrž res. Me pa seveda zanima, od kod to vaše vztrajanje, da ste koroški Slovenec?

Tako čutim pravzaprav že od tretjega leta, saj je bilo moje okolje ves čas izrazito dvojezično, imel sem v glavnem samo dvojezične prijatelje in nikoli ne bi niti pomisli, da nisem koroški Slovenec. Na Slovenski glasbeni šoli sem se učil igrati marimbo, velik ksilofon, in igral sem nogomet pri celovškem Slovenskem atletskem klubu SAK. Bili so tudi težki časi. Petnajst let sem imel, ko smo igrali tekmo proti drugemu moštvu v nekem mestu zunaj celovškega območja – in tam so nas starši nasprotnikov zmerjali s čuši, jugosi, nas pošiljali čez Karavanke nazaj v Slovenijo. Tudi takrat nisem niti za trenutek pomislil, da bi se distanciral od manjšine. Rekel sem, stopili bomo skupaj in zmagali. Tako je tudi bilo. Skratka, tudi v takšnih težkih trenutkih nisem nikoli pomislil, da nisem koroški Slovenec, in zato nisem mogel razumeti, da mi nekdo drug jemlje to pravico. Ta teorija krvi je nekaj, česar ne bom nikoli razumel.

Se vrstniki tej vaši izbiri ne čudijo?

Ne, mladina je drugačna od starejših, ki so še doživeli ortstafelsturm, podiranje dvojezičnih krajevnih tabel na Koroškem, in so zrasli s Haiderjem, ki je določil duh tistega časa. Mladina, ki raste ob odprtih mejah, je res drugačna, tako da sem v zvezi s tem optimist.

Kako se počutite na Dunaju kot koroški Slovenec?

Na Dunaju ne vedo toliko o težkem vprašanju slovenske manjšine, tako da to tam sploh ni tema. V moji službi, sem namreč sodelavec zveznega parlamenta, pa mi slovenščina pride prav, ko pride na obisk kakšna delegacija iz Slovenije. Potem me moj šef v parlamentu Philip Kucher vzame s seboj, saj sem v vsem parlamentu po moje edini slovensko govoreči. Seveda poleg Ane Blatnik, zvezne svetnice, koroške Slovenke s slovenskimi starši.

Torej ob študiju delate?

V parlamentu delam kot parlamentarni sodelavec, ob tem pa študiram.

Mladi ne zapuščajte samo Slovenije, ampak tudi avstrijsko Koroško. Se vi nameravate po študiju vrniti domov?

Ne vem, po moje se nekoč bom. Nekaj časa bom ostal v politiki, potem pa bom naredil rez in se lotil česa drugega. Nočem postati klasičen politik, ki ni nikoli delal kaj drugega, recimo v privatnem sektorju. Če nisi nikoli bil v nobenem podjetju, v nobenem drugem sektorju, kako boš potem razpravljajal o njihovih problemih?! Seveda pa bom vse življenje politično bitje.

Kot oče?

Oče je bil, preden je postal deželni glavar, leto in pol ali dve leti deželni svetnik, član deželne vlade, pred tem pa ni bil nikoli odvisen od politike.

Razmišljate kaj o tem, kako ustaviti odhajanje mladih?

Seveda, saj je to gotovo eden največjih problemov. Eno je, da pridejo mladi z dežele v mesto, drugo pa, da odhajajo na študij drugam in ne pridejo več nazaj. Po mojem mnenju so potrebni trije koraki. Prvi je širjenje ponudbe študijskih smeri na Koroškem, ta bi morala biti večja, da mladi ne bi v tolikšnem številu odhajali drugam, tiste, ki odidejo, pa bi bilo treba kljub temu povezati s Koroško. Kako? Za študenta na Dunaju stane mesečna vozovnica za mestni promet polovico manj, če vzame stalno prebivališče na Dunaju. Dežela Spodnja Avstrija je naredila nekaj, kar bi morali tudi na Koroškem: svojim študentom, ki gredo študirat na Dunaj, občina plača to razliko, tako da nimajo več ekonomskega interesa vzeti stalno bivališče na Dunaju. Dežela Koroška bi lahko sedla skupaj s svojimi občinami in poiskala takšno rešitev. To je torej drugi korak. Seveda pa morajo, če hočeš, da se bodo mladi vrnili, biti na voljo tudi delovna mesta, zato je pomembno, da vlagáš v sodobne, nove, inovativne sektorje, kajti zaradi digitalizacije bo izgubljenih veliko delovnih mest. Nova delovna mesta so torej tretji korak. Ko se pogovarjam s prijatelji, vsi pravijo, da hočejo nekoč, če ne prej, ko bodo imeli družine in otroke, nazaj na Koroško, ker je tu lepa narava, čist zrak ...

Mladi Korošci se ne odločajo za študij v Ljubljani. Kaj mislite, zakaj ne?
Imate prav. Samo eno osebo iz svoje okolice poznam, ki je šla študirat v Ljubljano. Ne vem, zakaj je tako. Prvi razlog je seveda, da vsi ne znajo slovenskega jezika. Drugi pa, da vsakdo pogleda avstrijsko ponudbo, tiste čez mejo pa ne, ker o študiju v tujini sploh ne razmišlja. Tudi jaz sem naredil tako.

Na jutrišnjih volitvah kandidirate na sedmem mestu deželne liste socialdemokratov za zvezni parlament. Kako to?

Najprej sem, ko so me vprašali, ali bi kandidiral, rekel ne. Moj šef v parlamentu in moji prijatelji so me nagovarjali h kandidaturi, ko sem potem privolil, sem postavil pogoj, da me uvrstijo na mesto, na katerem nimam realnih možnosti za izvolitev. Zakaj? Izvolitve nočem tako dolgo, dokler je moj oče še v politiki, ker to ne bi bilo dobro niti za stranko niti za nobenega od naju, saj bova nenehni tarči očitkov o nepotizmu in podobno.

Z očetom se seveda ne strinjate vedno. Zelo odmeven je bil pred nedavnim vaš nastop na strankarskem shodu, ko ste socialdemokratom očitali premajhno skrb za mlade in predlagali tudi, da bi se stranka zavzela za legalizacijo marihuane. Oče je vaš predlog javno zelo umirjeno zavrnil, kaj pa doma?
Sam se zavzemam za legalizacijo marihuane in o tej temi na žalost z očetom nisva enakega mnenja. Vsaj v javnosti ne (nasmehek, op. p.). To, o čemer se pogovarjava doma, zasebno, pa naj, tako sva se dogovorila, ostane med domačimi stenami. Po mojem se v 95 odstotkih strinjava, v petih pač ne.

Javnomnenjske ankete pred zveznimi volitvami kažejo, da naj bi največ glasov zbrala Ljudska stranka (ÖVP), socialdemokrati (SPÖ) pa se s svobodnjaki (FPÖ) borite za drugo mesto. Kaj napovedujete vi?

Če bi bile te ankete točne, pravilne, moj oče ne bi bil nikoli deželni glavar Koroške. Ko so bile leta 2013 deželne volitve na Koroškem, so ankete napovedovale zmago svobodnjakov. Zato tudi danes ne verjamem, da te napovedi držijo. Verjamem, da je Sebastian Kurz, šef ljudske stranke, ta trenutek popularen kandidat. Ne bom rekel, da je slab kandidat, toda ... Star je 31 let, ni končal študija, edina tema, v kateri je tako rekoč strokovnjak, so migracije, drugače pa nič. To se dobro opazi

v televizijskih predvolilnih soočenjih: naj bo na sporedu katerakoli tema – od gospodarstva do kulture – on vedno skrene k migracijam, češ, če bi imeli manj beguncev, ne bi imeli teh in teh problemov ... To je, po moje, premalo za kanclerja.

Kakšno pa je vaše mnenje o tej vedno bolj razširjeni retoriki, da so begunci krivi za vse?

Jasno, da o njej nimam dobrega mnenja. Ta populizem, ki prihaja z desne, je po mojem mnenju tudi kriv, da se je začela deliti populacija v celoti. Kajti če začneš v družbi izpostavljati najšibkejši člen kot krivca za vse, kar je narobe, razdeliš celotno družbo. Zato tudi nisem prijatelj tega sedanjega populizma.

Je pa res, da naleti med ljudmi na odprta ušesa in da je v avstrijski javnosti kar močno zasidrano razmišljanje, češ, jaz delam 35 oziroma 40 let in zaslužim toliko in toliko, nekdo, ki je prišel od drugod in ne dela nič, pa dobi od države toliko in toliko ...

Že, a treba je pogledati prave razloge. Če imamo v Avstriji, v eni najbo-
gatejših držav na svetu, navsezadnje smo na četrtem mestu na svetu, so-
cialne probleme, torej ljudi, ki ne vedo, kako naj si zaslužijo za stanova-
nje in druge dobrine, je logično, da iz tega socialnega problema nastane
iskanje krivca. Zato se moramo socialni tematiki posvetiti veliko bolj,
kot se ji je posvečala politika do zdaj.

Kakšen pa bo po vašem mnenju rezultat jutrišnjih volitev?

Socialdemokrati na prvem mestu s 30 odstotki, ljudska stranka z 28 bo
druga, svobodnjaki s 23 odstotki tretji.

In kdo bo sestavil vlado?

Tega pa ne vem. Tudi če bomo prvi, in po moje bomo, dvomim, da bomo
v vladi, ker bodo črno-modri, ljudska stranka in svobodnjaki, v vsakem
primeru, neodvisno od tega, kakšen bo rezultat volitev, sestavili koali-
cijo. Tako da je za sestavo slednje vseeno, ali bomo prvi, drugi ali tretji.

*Kaj bo to pomenilo za deželne volitve naslednje leto? Predvsem me zanima
Koroška.*

Za deželo bo to pomenilo isto, kot je pomenilo med letoma 2000 in 2006, še zdaj plačujemo račune, ki so jih izstavili takrat. Po moje pa na rezultat deželnih volitev to ne bo kdove kako vplivalo.

Zakaj ne?

(Nasmešek.) Prvič: ker imamo dobrega deželnega glavarja. Drugič: ker je ta deželna vlada pospravila z dnevnega red najbolj pereče teme, kakršni so bili dolgovi Hypo banke, ta po mojem mnenju najhujši problem v zgodovini Koroške po drugi svetovni vojni, in pa korupcija, kar je tako in tako vse povezano. Tudi številke nam povedo, da smo na dobri poti, da gre na Koroškem gospodarsko navzgor, imamo manj brezposelnih, rekordno število zaposlenih, sploh podatki kažejo, da gospodarstvo raste. Tako da bomo lahko neodvisno od tega, kaj se bo dogajalo v celotni Avstriji, socialdemokrati v deželi izpeljali dobro agendo.

Bomo videli, kaj bo prinesel čas. Koroški Slovenci, vsaj večina, si gotovo želijo, da bi se sedanji deželni glavar, naklonjen manjšini in reševanju njenih problemov, obdržal. To se je pokazalo tudi pri iskanju kompromisa v zvezi z novo deželno ustavo, ki sicer marsikoga v manjšini ni zadovoljil, čeprav končno omenja slovensko narodno skupnost, ne pa, ob nemščini, tudi slovenščine kot drugega deželnega jezika. Kako gledate na ta problem vi?

Ta problem je zdaj mimo. Predvsem moram poudariti, da je res zgodovinski prispevek, da je slovenska manjšina prvič izrecno omenjena v deželni ustavi. Slovenska manjšina je prva in edina manjšina v Avstriji, ki je to dosegla, Koroška pa ne le prva, ampak tudi edina dežela v vsej Avstriji, ki se lahko s tem pohvali. Seveda sem se razburjal zaradi prvaka ljudske stranke na Koroškem Christiana Bengerja, ko so mu ‚občutki v želodcu‘ narekovali, da je zahteval črtanje tega, kar je bil prej sam predlagal, in se je vse skupaj zapletlo. Jezen sem bil ne samo kot koroški Slovenec, ki je neposredno vpleten v problem, ampak tudi kot politik, ki ne more imeti posebnega razumevanja za občutke, kajti v politiki se je treba odločati racionalno, ne na podlagi občutkov. A po mojem je ta tema mimo, kompromis, kakršen je zdaj zapisan v ustavo, pa je dober.

Kaj bi rekli o odnosu svoje generacije do politike?

Med mladimi opažam veliko nezainteresiranost za politiko, vendar je to

mogoče popraviti. V naš parlament pridejo večkrat skupine mladih in s šefom Kucherjem jih vodiva skozi parlament, nato sledi pogovor. Razpravo je težko spodbuditi, ker nihče noče nič vprašati, ampak potem jih ti vprašaš, ali so, recimo, zadovoljni s šolskim sistemom, nekateri pravijo, da ne, vprašaš jih, zakaj ne, in to je že politika. Nekateri rečejo, da niso zadovoljni zaradi težav s centralno maturo, drugi, ker nimajo celodnevnega pouka in jim morajo starši plačevati privatni dopolnilni pouk. To pomeni, da niso nezainteresirani za politiko, in treba jim je povedati to, naj se angažirajo ali se vsaj informirajo, kdo je za kaj in kdo proti čemu. Skratka, samo nagovoriti jih je treba znati.

Pa odnos vaše generacije do zgodovine?

Katere zgodovine?

Recimo tega vašega prostora, Koroške.

Vedenje o tem, česar ni več, je važno za sedanje stanje. Če se ne zavedaš zgodovine, če ne veš, kako je prišlo do tega, da imamo zdaj dvojezične table, kaj je pomenilo za manjšino, da ji večina ni dala teh pravic, zagotovljenih z avstrijsko državno pogodbo, kaj je pomenilo to ne samo na ravni zakonodaje, ampak za čustva manjšine, potem tudi izgubiš občutek za to, koliko naporov je bilo potrebno, da smo prišli do današnjega rezultata. Ne mislim samo pri vprašanju manjšine, tudi, recimo, pri ženskih pravicah in demokraciji nasploh. Pri vseh teh temah je nujno zgodovinsko vedenje, zgodovinski spomin, da se zavedaš, kaj pomeni, da lahko danes rečemo, recimo, da ima ženska enake pravice kot moški. Poznavanje zgodovine je zelo pomembno, vendar je med mladimi opazen njegov primanjkljaj. Danes ti hitrost in množica informacij vzameta toliko časa, da ti ga zmanjka za poglobljeno branje in razmislek. Današnji način življenja vodi k površnosti – in to ni samo psihološki, ampak družbeni problem.

Kaj bi lahko rekli o znanju, ki vam ga je dala Slovenska gimnazija?

Ker je bil poudarek na jezikoslovni izobrazbi, smo imeli morda majhen primanjkljaj pri naravoslovnih predmetih, to pa nikakor ne pomeni, da je šola slabša v tem ali boljša v onem sektorju, je samo vprašanje poudarka. Čeprav je bila moja slovenščina slabša kot pri sošolkah in sošolcih,

ki so se doma pogovarjali slovensko, nisem imel, recimo, problema pri matematiki, zgodovini in drugih predmetih. Res je tudi, da je bila moja slovenščina takrat boljša kot danes, ker sem bil v nenehnem stiku z njo, v razredu smo imeli tudi samo slovensko govoreče in z njimi sem se pogovarjal v slovenščini. Še največ težav sem imel pri latinščini, ko sem moral iz nje prevajati v slovenščino. Po mojem nisem iz latinščine v slovenščino prevedel slovnično pravilno niti enega samega stavka, pri tem pa ni nihče vedel, v katerem jeziku, ali v latinščini ali v slovenščini, sem naredil slovnično napako. (Smeh.)

No, tale pogovor, v katerem je le v skrajni sili padla kakšna nemška beseda, kaže, da je vaša slovenščina vredna vse pohvale.

Uf, hvala. Moram reči, da že dolgo nisem govoril slovensko toliko časa skupaj kot zdaj z vami – in vesel sem za to priložnost.

*Tako kot hodijo v cerkev,
tako tudi vsi igrajo*

Alenka Hain, režiserka

9. decembra 2017

V mestnem gledališču v Celovcu bodo spet podelili tradicionalne deželne nagrade v kulturi. Med letošnjimi nagrajenci je tudi slovenska režiserka Alenka Hain, rojena v Kranju. Po končanem študiju slavistike v Ljubljani se je izpopolnjevala v koreografiji in plesu v Amsterdamu. Že več kot poldrugo desetletje živi v Celovcu, z režijo pomaga slovenskim kulturnim društvom na avstrijskem Koroškem in postavlja na oder predstave po koroških krajih.

Najprej čestitke in vprašanje, kakšen je vaš poklicni status.

Sem samostojna kulturna delavka. Ta status sem imela že v Sloveniji, kjer ga je veliko težje dobiti, a sem ga vrnila, ker zdaj živim in delam v Avstriji. Tu sem ga zaradi visoke izobrazbe takoj dobila.

Kako vas je, Kranjčanko, po vrnitvi iz Nizozemske zaneslo prav v Celovec?

Zdravko Haderlap me je v devetdesetih povabil v svoj mednarodni plesni teater Ikarus, ki mi je bil zaradi angažiranih družbenokritičnih predstav res zanimiv. Najprej sem bila plesalka, po poškodbi pa asistentka. Sčasoma sem pričela delati s slovenskimi gledališkimi skupinami po Koroškem. Moje prvo srečanje s koroškimi Slovenci je bilo na Radišah, kjer sem sodelovala pri predstavi Borisa A. Novaka Velika in mala luna kot koreografinja s pokojnim režiserjem Marjanom Bevkom.

Kakšen je bil vaš prvi vtis?

Kot mestno dekle, ki ni bilo vzgojeno v veri, sem bila dvakrat presenečena: kot da bi prišla v neki pretekli čas. Ob predlogu, recimo, da bi imeli vaje v nedeljo dopoldne, sem dobila odgovor: takrat je vendar maša ... Tega nisem bila vajena.

Preden ste se poročili s koroškim Slovencem, učiteljem in ljubiteljskim igralcem, ste bili dolgo časa vozačka, ki je skusila vse tegobe schengenskega režima na avstrijski meji. Iz Kranja ste se vozili režirat predstave po Koroškem, čeprav ste se sprva zapisali plesu in koreografiji. Zakaj režija?

Na Koroškem ni bilo plesalcev in ni se mi dalo začeti z ničle. Gledališče pa je med koroškim Slovenci del tradicije, tako kot hodijo v cerkev, igrajo vsi tudi kak inštrument in imajo gledališko skupino. Starši ali stari starši otroke včasih kratko malo postavijo pred dejstvo, da bodo igrali. Ne kot v Sloveniji, kjer so na odru tisti, ki to res želijo. Zato je naš uspeh, kadar smo nagrajeni, toliko večji, saj igralcev ne izbiramo, na oder morajo vsi otroci. Lep zgled takšnega dela je igralska skupina v Šentjanžu: 18 otrok je začelo čisto majhnih in raslo na odru, štirje so potem ostali do moje predstave Jack ali skodelica kave.

Ki je bila nagrajena v Ljubljani in na Dunaju.

Na Koroškem je veliko bolj odmevala dunajska nagrada, medtem ko se mi zdijo nagrade, ki jih dobimo v Sloveniji, prav zaradi tega, ker morajo pri nas vsi igrati, večji uspeh.

Ste se dodatno usposabljali za delo z otroki?

Izkušnje dobivam iz prakse. Ker sem natančna in nikakor z vsem zadovoljna, je včasih težko: društva dobivajo denar le za predstavo in treba jo je narediti, z začetniki, v pičlih dveh mesecih. Zato sem nekaterim društvom predlagala ustanovitev celoletne gledališke šole, po vzoru glasbene. Tako imajo otroci skozi leto čas, da se seznanijo z govorom, gibom, s soigralci in stopijo na oder sproščeni.

Ali društva, s katerimi delate, sami izbirate?

Grem, kamor me pokličejo. Kjer imam vsak teden uro gledališkega pouka, je lažje delati. V Šmihelu, recimo, imam enkrat tedensko kar več ur: najprej uro za ljudskošolske otroke, potem za mlajše in nazadnje za starejše najstnike. Počasi so starši sprevideli, da kontinuirano delo prinese več znanja, in ne negodujejo več, češ, le kaj delajo vse leto in nič ne pokažejo ... Skratka, ubrala sem politiko majhnih korakov.

Sodelujete tudi pri šolskih projektih, kakršen je bil recimo Rimanje z Alenko,

z njimi motivirate otroke za slovenščino, jih privajate na oder in spodbujate njihovo ustvarjalnost.

To je nekaj drugega kot gledališče. Podvig je že pripraviti šolarje do tega, da pokažejo svojo ustvarjalnost. Z rimanjem je bilo težko, za to moraš kar obvladati jezik in pomagala sem si z vsem mogočim, tudi s plesom, da smo končno našli rime. V zadnjih letih se stanje spreminja, ker je v vsakem razredu kak otrok iz Slovenije. Seveda pa je tako, da bi se ti prišleki radi čim prej naučili nemško. Včasih so koroški Slovenci na ekonomske migrante iz Slovenije, ki poskušajo govoriti nemško, jezni, ampak sama gledam na to drugače: saj ti ljudje niso prišli na Koroško zato, da bi pomagali ohranjati slovenščino, to je naloga koroških Slovencev samih.

Delate tudi z odraslimi. Lansko poletje sem v Vogrčah pri Pliberku, kjer od leta 1999 uprizarjajo odmevne igre na prostem, gledala odličnega Jurčičevega Domna v vaši režiji.

Te predstave na prostem je dolga leta delal Franci Končan, tokrat sem ga prvič zamenjala. Kljub prekinjeni tradiciji – nova in še ženska – smo se odlično ujeli. Jurčiča so izbrali sami, jaz ga ne bi, ampak kamorkoli pridem, skušam razumeti specifično posameznega društva in spoštovati njihovo izbiro. Ne vsiljujem svojega okusa, se pa zmeraj in povsod trudim narediti dobro predstavo, karkoli že izberejo.

Za dušo pa pišete svoja dramska besedila, kakršno je bilo Jack in skodelica kave, z eksperimentalno govorico in angažirano tematiko?

Jack je bil res za dušo, Vaje iz sedenja še bolj, to predstavo imam rada. Napisala sem jo, ker sta me prizadela vojna na Balkanu in zgrajanje Evrope, češ, takšni so Balkanci, kot da ni tudi Evropa v stoletjih svojih osvajanj počela marsikaj, a ji je vse oproščeno. V Novi Gorici smo z Vajami iz sedenja na festivalu mladinske kulture Vizije dobili prvo nagrado, tako kot Jack pred njo, ljudi je pretresla, na Koroškem pa se ni tako prijela.

Naslednje vaše uprizorjeno besedilo, Vseenost ali Goldfisch zum Mitnehmen, ki govori o potrošništvu, egocentrizmu in drugih občečloveških sodobnih temah, so Korošci spet dobro sprejeli. Pišete pa tudi zgodbe.

Ne veliko. Toliko priložnostnih dramskih tekstov za določene skupine

moram napisati, da mi za drugo ostane bolj malo energije. S pisanjem teh besedil sem začela, ker dramski mladinski teksti iz Slovenije za Korošce niso vedno primerni. Mladina tukaj uporablja nemške žargonske in slengovske izraze, poleg tega so kakšne besede zanje zelo hitro grde, tudi vsebina, značilna za slovensko družbo, ne pride vedno v poštev. Že z besedili o Dedku Mrazu na primer tu nimam kaj početi, ker ga v njihovi tradiciji ni.

Koroško stvarnost po tolikih letih gotovo že dobro poznate?

Kulturno že, politično manj. Predstave so vsekakor zelo dobro obiskane, ljudje pridejo nanje že zaradi druženja. Za kakšno prehudo družbeno-kritično angažiranost na odru jim ni preveč in po pravici povedo, da bi se radi sprostili. V tem se ne razlikujejo od Slovencev v Sloveniji, le da tukaj umetniškega vrha, ki bi zadovoljil tudi potrebe po čem več, ni. Ni tega, kar ima, recimo, Trst s Slovenskim stalnim gledališčem.

Kakšen je na Koroškem oziroma v Avstriji odnos med ljubiteljstvom in profesionalizmom?

Drugačen kot v Sloveniji, kjer je ločitev zelo striktna, odvisna od tega, ali si naredil AGRFT ali ne. Če je nisi, v Sloveniji nikakor ne moreš prebiti meje, ki loči profesionalce in amaterje. Tukaj je to veliko lažje, na odrih videvam precej gledališnikov, ki nimajo šole, kot je AGRFT, pa kljub temu igrajo ali režirajo tudi na profesionalnih odrih.

Kaj pa levo-desna ideološka razdeljenost med koroškimi Slovenci?

Na kulturnem področju je sodelovanje med obojimi vedno boljše, v duhu višjega cilja, da bi stvari res dobro izpeljali. Pred 20 leti so bili bolj razdeljeni. Zdaj je najbrž tako tudi po sili razmer, ker eni in drugi ne dobijo več toliko denarja kot nekoč; stiska jih je združila.

Plusi in minusi življenja med Slovenci v tuji državi?

Če se preseliš pozno, pri tridesetih ali še kasneje, težje najdeš prave prijatelje, kajti prava prijateljstva nastanejo v srednješolskih letih. Navaditi sem se morala tudi na dvojno zaprtost, prvič, na zaprtost posameznih vasi ali društev in, drugič, na zaprtost koroških Slovencev kot skupnosti

navzven. Je pa ta zaprtost opazna tudi na avstrijski strani: Kleine Zeitung ne pride niti do Šentjanža pogledat, kaj delamo, čeprav imamo predstave vedno opremljene z nemškimi nadnapisi in so nekatere naše uprizoritve, ne bom rekla na ravni mestnega gledališča, na ravni celovške off produkcije pa zagotovo. Zato sem deželne nagrade, ki opozarja na naše delo, res vesela.

Pa plusi?

Če v slovenskih časopisih berem o političnih in gospodarskih zdrahah, si na žalost večkrat rečem, dobro, da nisem več v Sloveniji.

Premeščali so jih kot cigane

Jelka Mrak Dolinar, življenjska zgodba
politične zapornice iz Špitala ob Dravi

27. januarja 2018

Nisem si mislila, da bom kdaj o tem govorila in pisala, kaj šele, da bodo o meni pisali drugi. Tako skromno pravi 92-letna Jelka Dolinar iz Špitala ob Dravi, rojena v Kranjski Gori v družini primorskih beguncev Mrakov, ko lista po sveže tiskani knjižici *Skozi čas preizkušenj*, izšla je pred kratkim pri Študijskem centru za narodno spravo. V njej sta Jelka Piškurić in Neža Strajnar popisali njeno trpko usodo politične zapornice, zaznamovane z vojno in begunstvom, in jo postavili v zgodovinski kontekst. Še prej je v knjigi *Brazde mojega življenja*, ki je izšla pred osmimi leti, to storila Jelka Mrak Dolinar sama. Kot živa priča nekega ne tako davnega, s tremi totalitarizmi zaznamovanega časa.

Dolararjeva že dolgo živi v Špitalu ob Dravi na avstrijskem Koroškem. V špitalskem begunskem taborišču, kamor je kot mlada Jelka Mrak v zgodnjih petdesetih letih minulega stoletja po letih zaporniškega trpljenja v jugoslovanskih zaporih prišla iz Slovenije obiskat starše in sklenila ostati, je spoznala svojega bodočega moža, zdaj že pokojnega Lojzeta Dolinarja, uspešnega frizerskega mojstra, in si z njim ustvarila topel dom. Očetovo ime, Lojze, nosi tudi njun sin, znani profesor na slovenski gimnaziji v Celovcu. Za Jelko, pa tudi za njeno leto dni starejšo, zdaj že

tudi pokojno sestro Kristino Mrak, sta bili demokratizacija in osamosvojitve Slovenije pravi čudež, saj sta v letih, ki so sledila, lahko dokazali svojo nedolžnost in končno dobili zadoščenje. Ne le zase, marveč tudi, čeprav šele 27 let po njegovi smrti, za očeta Viktorja, povojnega begunca, ki so ga, bivšega uslužbenca finančne straže, oktobra 1945 v njegovi odsotnosti v Ljubljani v tako imenovanem finančnem procesu obtožili, da je sramotil partizanski pokret.

Nesebična skrb za ranjence

Najprej je v Sloveniji živeča Kristina s svojo vztrajnostjo dosegla očetovo rehabilitacijo, nato pa nadaljevala iskanje pravice še za Jelko in zase. Mladi sestri Mrak sta bili namreč na politično montiranem procesu v prvih mesecih po drugi svetovni vojni obsojeni na večletno zaporno kazen, ki sta jo preživeli po različnih zaporih. Njun greh je bil ta, da sta se ob koncu vojne skupaj s starši znašli med nasprotniki komunizma, umikajočimi se iz Ljubljane, na vlaku za avstrijsko Koroško, skupaj z domobranskimi ranjenci iz ljubljanske vojaške bolnišnice. Javili sta se bili namreč za njihovo spremljavo in pomoč, dobili trak Rdečega križa in prostor z zdravniki v vojaškem vagonu, njuni starši pa v civilnem. V Kranju so civilne vagonke odklopili od vojaških, Mrakovi dekleti pa sta se kljub očetovemu prigovarjanju, naj ostane družina skupaj, nesebično odločili, da bosta ostali z ranjenci, potrebnimi pomoči. Tako sta oče in mati v nepregledni množici beguncev krenila peš čez Ljubelj na avstrijsko stran, sestri Mrak pa z vojaškimi vagoni do Lesc. Ko so potniki tam ugotovili, da jih bodo zajeli partizani, so skoraj vsi civilisti, tudi zdravniki, in ranjenci, ki so lahko hodili, zapustili vlak, ostali so samo najhuje ranjeni, z njimi pa vojni kurat, dva bogoslovca, poklicni medicinski sestri in štiri dekleta, med njimi Jelka in Kristina. Odločitev, da teh revežev ne zapustita, je bila usodna: potem ko so partizani res zajeli vlak, sta se znašli v oznovskem taborišču v Šentvidu pri Ljubljani, kjer se je, kot pravi Jelka, končala naša pot z ranjenci in istočasno izginila sled, na katera morišča so jih odpeljali.

Postaje križevega pota

Šentviško taborišče je bilo le prva postaja križevega pota sester Mrak, sledili so sodni zapori na Miklošičevi v Ljubljani in politično montiran sodni proces, na katerem sta bili dekleti kot „ovaduhinji in sodelavki okupatorja“ brez možnosti obrambe obsojeni na šest let odvzema svobode s prisilnim delom in na štiri leta izgube političnih pravic. Kazensko prijavo proti sestrama je vložil Mitja Ribičič, takratni pomočnik načelnika Ozne (Oddelka za zaščito naroda, predhodnika Udbe), v njej pa so dekletoma očitali nasprotovanje narodnoosvobodilnemu gibanju in podpiranje zločinskih del domačih izdajalcev in okupatorjevih hlapcev. Po pritožbi jima je bila kazen še povišana na dvanajst let odvzema svobode s prisilnim delom in šest let izgube političnih pravic. Medtem ko sta ždeli v sodnih zaporih, so starši Mrak, ki so srečno prispeli na avstrijsko Koroško, pri slovenskem Rdečem križu poizvedovali, kaj se je zgodilo s hčerkama, in dobili odgovor, da sta pobegnili v neznano smer. Kazen sta obsojeni Mrakovi dekleti najprej prestajali v kaznilnici v Begunjah, po delni pomilostitvi (na šest let zapora) pa so ju premestili v zloglasen ženski zapor na gradu Rajhenburg. Povsod so bile razmere strašne in trpljenje zapornic nepopisno, Jelka je to nazorno popisala v Brazdah mojega življenja. O Rajhenburgu, edinem ženskem zaporu v Sloveniji, recimo, tole: „Ker smo prišle na grad kot prve politične zapornice, je bilo vzdušje med nami še kar vzdržno. Pozneje pa je prihajalo vedno več hudodelk in prostitutk. Te so prefinjeno pomešali s političnimi zapornicami, da so vohunile za paznice.“

Obe sestri je mučil hud ekcem na rokah, a sta morali vseeno fizično delati, septembra 1949 pa so ju poslali, v živinskih vagonih, skupaj z drugimi sojetnicami v Slavonijo, gradit znamenito Cesto bratstva in enotnosti. Delo na močvirnatem terenu je bilo zelo težko, za povrh so zapornice mučile še razne bolezni, Jelko najprej krvava griža, potem pa še tifus. A vse hudo sta sestri Mrak vzdržali, se vrnila v Rajhenburg in bili konec decembra 1950, po vztrajnem pisanju prošenj, z ukazom Prezidija Ljudske skupščine FLRJ pomiloščeni, 2. januarja 1951 pa izpuščeni na prostost. „Ena kot druga krivdo zanikata in trdita, da ni proti njima nobenih

dokazov. Pri delu sta pridni. Politično sicer ne trdni, vendar se v večje sovražnosti ne spuščata,“ so ju ocenili ob izpustu. Vendar njune kalvarije s tem še ni bilo konec, tudi na prostosti je bilo treba preživeti, pri čemer sestri zaradi odvzema državljskih pravic nista bili upravičeni do bolniške oskrbe, živilskih kart in še marsičesa.

Med begunci v Avstriji

Leta 1952 je Jelka, ki je pravkar začela izredno študirati na ljubljanski univerzi, na svoje veliko presenečenje dobila potni list. Takoj se je odpravila v Avstrijo, obiskat starše v begunsko taborišče Špital, tam pa se je odločila, da bo ostala za stalno, čeprav, kot pravi, tudi med begunci ni bila vedno sprejeta: Med našimi ljudmi je bilo pa tako, to je še danes, da te delijo, pa čeprav si bil zaprt, pa si garal, pa trpel, ampak nisi pravi begunec. Kmalu je prevzela mesto vodje slovenskega vrtca, spoznala svojega bodočega moža in življenje je steklo ... Domovino, kjer je ostala sestra Krista, je Jelka ves čas nosila v srcu. „Zame je Slovenija svetinja, ko se spustim čez Karavanke, mi zmeraj zaigra srce, pove. Ko vidim, da je danes nekateri prav nič ne spoštujejo, me boli.“

Prvič je iz Špitala spet obiskala Slovenijo oziroma rodno Kranjsko Goro leta 1963, ko je mož dobil avstrijsko državljanstvo. Tega obiska, nabitega s čustvi, se, čeprav je bil še majhen, živo spominja tudi sin Lojze, ki je rasel ob družinskih zgodbah o slovenski domovini. Še posebno se mu je vtisnila v spomin pripoved o starem očetu po mamini strani, tigrovcu, rojenem v času avstro-ogrske monarhije na Tolminskem, ki je bil v stoletju dveh svetovnih vojn večkrat prisiljen v begunstvo za golo preživetje in je umrl kot begunec na avstrijskem Koroškem, kjer je tudi pokopan – z vrečko zemlje, prineseno s svojega ljubljene Tolminskega. Jelkin oče Viktor Mrak je namreč pribežal izpod fašizma s Primorskega na Kranjsko in dobil delo kot finančni uslužbenec. Krista in Jelka sta se rodili v Kranjski Gori in tam preživeli idilično otroštvo, potem pa se je družina zaradi očetove službe selila od Ljutomera prek Ormoža do Skopja, od koder so jih Nemci po okupaciji Jugoslavije izselili. Po desetdnevni odiseji so se vrnil v Ljubljano in sprva živeli kot begunci v oskrbi Rdečega križa. Kot cigane so nas premeščali sem in tja, a povsod

sva se s Kristo, čeprav mladi, zavedali svojega slovenstva, se spominja Jelka. „Ko je na primer prišel v Skopje novi katoliški škof, sva ga šli prosit, da bi smeli hoditi v slovensko cerkev, saj smo šoloobvezni otroci morali obvezno hoditi v pravoslavno cerkev. Kot Slovenko me zato toliko bolj boli ta današnja brezbržnost do domovine.“

*Zdaj se Koroški ni več
treba sramovati*

Ana Blatnik, deželna svetnica

7. aprila 2018

Ana Blatnik je koroška Slovenka, ki se lahko pohvali z najvišjim položajem v avstrijski politiki. Od leta 2004 je bila ta drobna, na videz krhka ženska neizmerne energije in komunikacijskih sposobnosti poslanka v dunajskem parlamentu, natančneje v njegovem drugem domu, zveznem svetu, leta 2014 je postala celo njegova predsednica. Zdaj se je poslovila od Dunaja, na nedavnih deželnih volitvah je bila na listi zmagovite stranke socialdemokratov pod vodstvom deželnega glavarja Petra Kaiserja izvoljena v deželni svet. Edina med koroškimi Slovenci bo poslej v Celovcu v deželnem parlamentu zastopala manjšino. Da se je vrnila na Koroško, ni pravi izraz, saj se ji ni nikoli odrekla. Vas Bilčovs v Rožu je še vedno njen dom, vsa ta leta je bila s številnimi funkcijami tesno vpeta v koroško manjšinsko politiko, več kot trideset let že tudi poučuje logistiko na poklicni šoli v Beljaku. Poučevanju se ni odpovedala niti v svojem dunajskem obdobju, saj ji stik z mladimi veliko pomeni.

Izvira iz trdne stare gostilne Ogris, po domače Pri Miklavžu, sredi dvojezičnega Bilčovsa (po nemško Ludmannsdorf), zdaj v njej gospodari Anin brat. Družino Ogris, Aninega deda in babico, ki sta svojih pet otrok, med njimi Aninega očeta Hanzija, vzgajala v zavedne Slovence, je

nacistična oblast leta 1942 izselila. Ko so se leta 1945 vrnili v Bilčovs, so na njihovem domu gospodarili tujci, optanti iz Kanalske doline v Italiji, s takšno politiko naseljevanja sta Hitler in Mussolini skušala preprečiti slovenizacijo Koroške. Ko so Ogrisi po vojni končno dobili svoj dom nazaj, je bilo znova treba začeti iz nič. In kako je začela Ana? Skozi njeno zgodbo smo se z novo deželno poslanko sprehodili sredi koalicijskih pogajanj med socialdemokratsko in ljudsko stranko, ki so se uspešno končala.

Z veseljem bi se z vami pogovarjala v vašem rožanskem narečju, če bi ga obvladala. Ker ga ne, za začetek vprašanje, zakaj med svojimi Korošci tako radi nastopate v njem?

Ker je to tisto res moje, naše, in ker so narečja zame nekaj posebnega. Razkrivajo vse bogastvo jezika. Posebnosti, po katerih se razlikujejo med seboj, so mi zelo zanimive. Recimo, krompir je pri nas v Bilčovsu, kjer govorimo rožansko, (podzemeljšče) hruščce, v Ziljski dolini pa mu rečejo čompe, česar v Rožu ne boste nikoli slišali. Sama sem zagotovo med tistimi, ki zagovarjajo, da ohranimo vsa ta različna narečja v čim bolj živi rabi, kajti to je naše bogastvo, naša zgodovina, naš zaklad. Pri nas doma nikoli nismo govorili knjižno.

Kako je odraščanje v gostilničarski hiši sredi Bilčovsa vplivalo na vas? Ded in oče nista bila samo podjetnika, gostilničarja in trgovca, marveč tudi pomembna koroška politika. Na oba ste bili menda zelo navezani?

Zelo. Saj veste, da je gostilna vedno nekakšno središče vasi, naša pa je bila sploh na široko odprta in v njej se je odvijala krajevna kultura. Na odru v gostilni smo peli in igrali, vsa kulturna društva od pevskega do igralskega so pri nas našla svoj prostor. Moj ded Janko je bil velik kulturnik, živo se spominjam, kako je učil mlade in jih pripravljajl za razne proslave.

Vse, slovensko in nemško govoreče?

Izključno nemško govorečih takrat sploh ni bilo. To je bil čas, ko smo v Bilčovsu vsi znali slovensko. Nobena moja babica, niti po mamini niti po očetovi strani, ni znala nemško. Nemščine smo se v naši hiši navadili skozi turizem. Skratka, naša hiša Pri Miklavžu je bila center, zbirališče

mladih in starih, tudi otrok. Prvi in nekaj časa edini v vasi smo imeli televizor, tako smo otroci ob sredah popoldne sedeli v več vrstah pred zaslonom in gledali Kasperla (priljubljeni otroški pravljичni lik, op. p.). Ko se je oddaja končala, je ded nam otrokom zmeraj spregovoril o tem, kar smo gledali, kateri lik je bil dober, kateri ne, in nam tako na nevsiljiv način razlagal, kaj je prav in kaj ne. To je bilo še bolj zanimivo kot oddaja sama, in tudi najpomembnejše. Spomnim se, da sem bila stara tri leta, moralo je biti tam okrog leta 1960, ko sem prvič stala na odru v naši gostilni skupaj s svojim leto in pol starejšim bratrancem Frančkom Gasserjem in igrala v igrici, ki jo je prav za naju napisal moj ded.

Sam?

Seveda. Tako sem že zgodaj vsrkavala kulturo, kasneje tudi politiko. Moram priznati, da z menoj domačim ni bilo lahko, nisem bila niti enostavna niti pridna. Bila sem uporniški duh, revolucionarka, in z očetom sva se velikokrat kregala. Toda prav to kreganje naju je tudi močno povezovalo. Mislim, da je bilo prav to kreganje v narekovajih, bolje bi bilo reči glasnejši pogovor, povod, da sem začela politično delovati. Oče, klicala sem ga ati, mi je namreč vedno govoril: Ti lahko kritiziraš, vendar postavi tudi alternative.

Tako ste se naučili tega, kar naj bi bilo nujno za politiko, torej poslušati, misliti, zagovarjati svoje stališče?

Gotovo. Oče mi je vedno ponudil argumente, zakaj je nekaj tako oziroma zakaj ni tako. Kadar nisem bila zadovoljna, in to je bilo pogosto, sem mu vrgla pod nos: 'Ti in tvoja harmonija.' Kajti bil je prepričan zagovornik sožitja, povezovanja, kot človek je bil velik povezovalac, ne samo v ideologiji.

Pa v družini?

V družini pa je za vse štiri stebre skrbela mama. Še danes je ona ta, ki nas povezuje, oče je predlansko jesen žal umrl. Ko smo rasli, ga ni bilo veliko doma, mama je bila temelj družine. Moj brat je bil premlad za pomoč, starejša sestra se je pri osemnajstih omožila in šla od doma, jaz pa sem bila upornica. Ne samo doma, tudi v šoli.

Vaša izobraževalna pot je prav posebna: po štiriletni ljudski šoli ste se vpisali na celovško slovensko gimnazijo, po petih letih nižje gimnazije na celovško trgovsko in nato še na graško pedagoško akademijo. Vmes ste delali kot trgovka ...

Po nižji gimnaziji sem ostala doma, da sta imela oče in mama malo več nadzora nad menoj, in šla delat kot vajenka v našo družinsko trgovino. Tam sem se veliko naučila.

Ste se tam naučili komuniciranja z ljudmi?

Mogoče. Vsekakor je to moje, sem namreč takšna, da ne morem dolgo časa sedeti nekje pri računalniku sama zase, brez stika z ljudmi. Nekako sem bila vedno v središču, med ljudmi, že v naši gostilni nisem pomagala v kuhinji, ampak v strežbi, servisu, v trgovini sem bila spet z ljudmi. Potem sem šla na srednjo trgovsko šolo in ekonomija me je zelo navdušila: gospodarstvo, knjigovodstvo, matematika, jeziki pa sploh.

V trgovini je bil vaš šef ded. Kako sta vozila?

Na deda sem bila zelo navezana, saj sem do svojega dvanajstega leta spala pri njem in babici, ne pri starših, ki sta bila vsak po svoje močno zaposlena. Ded je bil zame nekaj posebnega, zelo kritičen, ampak tako, da je vedno vse razložil, ni ti ga bilo treba prositi za argumente. Imel je izjemen socialni čut, ni samo govoril o pomoči, marveč je ljudem res pomagal, v vasi in povsod. Izobrazba je bila zanj čisto na vrhu lestvice vrednot. Pri nas na Koroškem je zelo priljubljen star običaj šapanje, tepežkanje. Ded si je pred tepežnim dnem zmeraj vzel dva dni časa in šel izbrat knjige za otroke. Ne sladkarij, ampak knjige. Vsakič je prišlo k nam šapat več kot sto otrok in tisti, ki je slovensko šapal, je pri mojem dedu več dobil. To navado sem po njem prevzela. Na tepežni dan imam zdaj jaz na veliki mizi knjige, ki čakaj na otroke, da pridejo, posedejo, listajo, berejo, izbrano knjigo pa lahko potem vzamejo domov. Če so še premajhni, da bi znali brati, pridejo v spremstvu starejših in potem kdo od teh sede na tla in jim bere. Ni lepšega prizora. To zimo je bilo pri meni 60 otrok.

Vaš ded je bil že v prvi avstrijski republiki poslanec deželnega zbora v Celovcu?

Tako je. Bil je res posebna osebnost. S kakšno lahkoto, kar mimogrede

je pospeševal ljubezen do slovenščine in posredoval svoje znanje drugim. Bil mi je velik vzor, čeprav se, ko sem bila mlajša, tega nisem zavedala. Ko sem bila vajenka v trgovini, sem bila nanj večkrat huda, ko mi je po šesti uri zvečer, po 'šihtu', razlagal o tem in onem. Igral je na harmonij in vedno smo morali z njim peti slovenske ljudske pesmi, tudi to mi je takrat šlo na živce. Z bratrancem Frančkom Gasserjem sva bila še premajhna, da bi dobro brala, zato sva morala, ko sva prišla iz šole domov in nama je ded popravil domačo nalogo, brati, namesto da bi se šla igrat. Takrat sem se jezila, danes pa so to lepi spomini, za katere sem hvaležna. Ko je leta 1980 umrl, me je zelo prizadelo. A oče se je po njegovi smrti zavedal, da si mora zame vzeti več časa, in je nekako prevzel njegovo vlogo.

Drugače pa je oče, deželni poslanec in dolgoletni župan Bilčovsa, stal z obema nogama v politiki?

Res je in v času ortstafelsturma ga večkrat nisem razumela. Tisto so bili hudi časi in moj oče, socialdemokrat, je bil v svoji stranki zlorabljen. Morda sam tega ni tako čutil, meni pa se je zdelo tako.

Ker je socialdemokratski deželni glavar Wagner vodil v odnosu do slovenske narodne skupnosti zelo čudno, zaostreno politiko?

Točno.

Mislite, da je bil za slovensko manjšino škodljiv vsaj tako kot kasneje Haider?

Tega ne morem reči, ker ... veste, Wagner ni bil sam. Tako kot ni danes sam Peter Kaiser. Če bi bil Kaiser sam, bi bilo vprašanje dvojezičnih ravnateljev že urejeno. Če bi bil sam, bi bila deželna ustava drugačna in zapleta z nemščino kot edinim v ustavo zapisanim deželnim jezikom ne bi bilo. Če bi bil Kaiser sam, bi stalo po Koroškem več dvojezičnih tabel. Če bi bil sam, bi neka Ana Blatnik v deželnem zboru samoumevno govorila dvojezično. Ampak Peter Kaiser ni sam. Torej tudi Wagnerju ne moremo pripisati vse odgovornosti. Vsekakor ne samo njemu.

Vaš oče pa je bil, pravite, zlorabljen?

Meni se je zdelo. Bila sem mlada upornica, ki ni sprejemala kompromisov. Harmonija, očetovo prizadevanje zanjo, to mi je šlo tako na živce.

Danes razumem, zakaj je bila največja skrb mojega očeta, ko sem sama vstopila v politiko, da moram paziti. Ko je bil moj ati v politiki, so bil zelo hudi časi. Katastrofalni. Danes je drugače, na Dunaju, povsod, lahko govorim dvojezično. Če sem imela zdaj za volitve avtogradske kartice samo v nemščini, so me drugi kar vprašali, kje pa je prevod. In zdaj si socialdemokrati belijo glavo, kaj bo, če v deželnem zboru svobodnjaki ne bodo sprejeli tega, da govorim slovensko. Reči hočem, da so se časi tako spremenili, da je nekomu, ki je prišel od zunaj, to težko razumeti oziroma si predstavljati, kako je bilo prej. Politično delujem v času, ko je za koroško Slovenko to delovanje veliko enostavnejše, kot je bilo v času mojega očeta.

Ampak ko ste na začetku devetdesetih vstopili v politiko, še ni bil tako?

Tako kot danes ne, čeprav ni bilo več tako težko kot v času mojega očeta. Seveda, recimo, to, da je neka Ana Blatnik, žena in koroška Slovenka, postala predsednica delovne skupnosti, že ni bilo samoumevno ...

Hočete reči, da sta bila vaš spol in narodnost dvojni hendikep?

Točno tako. Ženska in še koroška Slovenka, ta kombinacija ni bila enostavna. Ko sem si upala javno spregovoriti enega, dva, tri stavke slovensko, je bila cela katastrofa. Danes pa to od mene pričakujejo. Na Dunaju me poznajo po dvojezičnosti, ne po imenu in priimku. Tista dvojezična, tako mi pravijo.

Ali ni svojevrstna ironija, da pa na domačem terenu, v Celovcu, bitka za slovenščino oziroma za to, da boste v deželnem svetu lahko govorili slovensko, še ni dobljena?

Drži. Saj pravim, da socialdemokrati iščejo pot, da bi bila moja dvojezičnost vidna oziroma slišna. Za to se še tudi sama borim. Zalki Kuchling, dosedanji deželni poslanki Zelenih, to, da bi govorila v slovenščini, ni uspelo. Ne smete pozabiti, da ne zadošča, če se preprosto postavim na govorniški oder in rečem, zdaj bom pa slovensko govorila. Za kaj takega potrebujem soglasen sklep vseh poslancev. Na Dunaju sem ga imela: Ana Blatnik lahko govori slovensko. Ta sklep na zveznem svetu bo zdaj z mojim odhodom izbrisan, napisan je bil namreč samo zame, na moje ime,

in to je škoda. Lepo bi bilo, da bi za vse manjšine, tudi hrvaško na primer, veljalo, da lahko v parlamentu govorijo v svojem jeziku.

Najbrž se je od Dunaja kar malo težko posloviti?

Ne malo, marveč zelo težko. Nekateri pravijo, ah, le kaj sploh je zvezni svet, jaz pa pravim, zelo veliko, seveda pa je odvisno od tega, kaj sam iz njega narediš. V času, ko sem mu predsedovala, so bili zame osrednja točka koroški Slovenci in zgodovina. Imela sem hude polemike, kritike z vseh strani, iz vrst svobodnjakov, pa tudi iz vrst koroških Slovencev.

Zakaj pa to?

Ker sem kot predsednica zveznega sveta dopustila, da ob odprtju razstave o pregonu koroških Slovencev leta 1942 v parlamentu razpravljata predsednik Zveze slovenskih organizacij Marjan Sturm in predsednik koroškega Heimatdiensta Josef Feldner. Poleg njiju so se razprave udeležili še zastopnik koroških Slovencev, mladinec, in trije takšni, ki niso koroški Slovenci, so pa maturirali na slovenski gimnaziji, med njimi sin deželnega glavarja Kaiserja in hči vodje njegovega kabineta. Hotela sem namreč široko razpravo, ne več ozkega mišljenja, a sem naletela na hude probleme in kritike tudi iz vrst koroških Slovencev. Toda tako pač je, tudi koroški Slovenci smo pluralistični in zame je to nekaj samoumevnega. Tudi zelo pomembnega. Nisem ta, ki bi getoizirala, saj pravim, to željo po povezovanju imam po očetu. Peter Kaiser mi je pred kratkim rekel, čisto vseeno je, ali si v politiki zaradi manjšinske ali ženske problematike, oboje je nekaj povezovalnega. In res je tako. Če, recimo, kot predsednica žensk v socialdemokratski stranki ne delujem povezovalno in ne prepričam tudi moških, zakaj je pomembno, da dobimo ženske še dva mandata, ne bo šlo. Enako je z manjšinsko problematiko, pa naj gre za glasbeno šolo, dvojezične table ali kaj drugega.

Greva končno k nedavnim deželnim volitvam. Ste osebno sploh računali na zmago socialdemokratov?

Da bomo na prvem mestu, sem bila skoraj prepričana. Vendar prvo mesto samo po sebi ni bilo tako merodajno, ker bi se lahko zgodilo, da bi ljudska stranka in svobodnjaki šli v koalicijo in bili prvi, socialdemokrati

pa bi izgubili deželnega glavarja. Zavedali smo se, da moramo, če se hočemo temu izogniti, preseči 40 odstotkov volilnih glasov. Osebno me je zelo pretresel rezultat lanskih parlamentarnih volitev, ko so bili svobodnjaki spet prvi. Zdaj me je bilo malo strah, ker nisem imela pravega občutka, kako ljudje dihajo. Veliko sem hodila in smo hodili med ljudi, lepo so nas sprejemali, ampak občutka, s koliko odstotki lahko zmagamo, nisem imela.

Zmagali ste s skoraj 48 odstotki. Komu ali čemu pripisujete ta nadpovprečni rezultat?

Petru Kaiserju.

Zakaj?

Ker je avtentičen, ker čuti, kaj ljudje potrebujejo. Je tisti, ki gre med ljudi in jih zna poslušati. Je strateg, dolgoročno vse sformulira. Zelo inteligenten. Zelo socialen. Najboljši prijatelj. In zame najboljši deželni glavar, kar si jih lahko Koroška želi. Ni eden tistih, ki bi izrabili moč. Ko je videl, da se približujemo skoraj 48 odstotkom volilnih glasov, je po prvem presenečenju in veselju rekel: trenutek, zdaj bo treba na delo. In on je ta, ki je popeljal stranko spet na pravo pot skupnega duha, sožitja, spoštovanja. Koliko je samo naredil za koroške Slovence! Za nekatere premalo, tako mislijo, a sama dobro vem, kaj vse je moral prenesti zaradi svoje naklonjenosti do manjšine.

Ljudska stranka z njenim predsednikom Bengerjem na čelu je bila zaradi svojega komaj tretjega mesta, za svobodnjaki, močno razočarana. Je ta volilni poraz med drugim tudi posledica njene krivde za zaplet, povezan z novo deželno ustavo, saj je prav Benger vztrajal, da je vanjo vpisana nemščina kot edini deželni jezik?

Če pogledate, kako so volili koroški Slovenci, vidite, da večinsko socialdemokrate. Dvojezično ozemlje je na volilnem zemljevidu obarvano čisto temno rdeče, tako je bilo že tudi pri parlamentarnih volitvah oktobra lani. Na deželnih volitvah sta kandidirala tudi Gabriel Hribar, predsednik slovenske Enotne liste, v povezavi z vseavstrijskim neoliberalnim Neosom in Štefan Merkač za Zelene. Zelo, res zelo mi je žal za Zelene ...

Če bi prišli v parlament še oni, bi se te volitve iztekle za koroške Slovence naravnost pravljico. Se strinjate, da lahko Zeleni krivdo za svoj neuspeh pripisejo kar sebi, svojim razprtijam in razcepljenosti?

Drži. Tudi socialdemokrati nismo imeli uspeha, ko smo bili razcepljeni. In to je tisto, kar Peter Kaiser zna, povezovati. Tudi manjšino z večino. On se tega zaveda in to hoče doseči.

Seveda ima opozicijo tudi v svoji stranki?

Jasno, povsod.

Je, in spet bo, ljudska stranka težak koalicijski partner?

Žal mi je, toda pri njej nikoli ne veš, pri čem si. Danes je tako, jutri drugače. Zdaj bom rekla nekaj bogokletnega: če svobodnjaki v nekaj privolijo, nekaj obljubijo, potem to velja. Me boli, da moram to reči, ampak tako je. Na deželni in na zvezni ravni. Pri deželni ustavi se je to lepo pokazalo. Vse je bilo dogovorjeno, potem pa si je ljudska stranka premislila. To je njeno politično delovanje.

Najbrž bo zdaj, ko se na Koroškem stanje tudi gospodarsko malo izboljšuje, lažje vladati?

Izboljšuje se ne malo, marveč zelo. Tudi na področju brezposelnosti in vse drugo.

Koroška danes? Kakšen je pogled nanjo z Dunaja?

Ko sem leta 2004 prišla na Dunaj v zvezni svet, so me nekateri napadli, kaj boš ti s Koroškega. Priznam, večkrat sem se tega, da sem iz Koroške, naravnost sramovala. Zdaj je slika Koroške čisto drugačna: a, to ste vi, iz te lepe sončne dežele z gorami in jezeri. Zdaj je vse s Koroškega krasno. To je ta pozitivni duh, ki se je spremenil in pomaga tudi gospodarstvu, ker potem pride na Koroško več podjetij in ta poskrbijo za delovna mesta. Politika res ne odpira delovnih mest, lahko pa postavlja smernice zanje. To spremenjeno ozračje na Koroškem je zasluga Petra Kaiserja in naše socialdemokratske stranke, SPÖ, da ni hujskanja, strahu, napetosti, ne samo proti manjšini, tudi proti migrantom. Če ima neka dežela tako slab imidž, kot ga je imela Koroška, in se to spremeni, je to res pozitivno.

Kako pa gledate na Slovenijo in njen odnos do koroških Slovencev?

Tisto, kar me moti, je vmešavanje Slovenije, njeno razpihovanje napetosti, hujskanje po časopisih in drugih medijih v Sloveniji, ko je šlo za dvojezične napise ali za deželno ustavo. Saj se spomnite bombastičnih naslovov Slovenščina na Koroškem prepovedana in podobno. To mi res ni bilo všeč, ustvarjanje takšne klime ni po mojem okusu. Zato je toliko pomembnejše, da imaš na diplomatskih mestih ljudi, ki trezno gledajo na stvari, ki se zavedajo, da ustvarjanje napetosti ne pripelje nikamor, in k sreči sta takšna tako predstavnik Slovenije v Celovcu kot predstavnica Avstrije v Ljubljani. Kajti napetost pripelje samo do tega, da se stvari zrušijo, v takšnih razmerah pa potem zmagujejo svobodnjaki. Če čas še ni takšen, če še nismo tako daleč, da bi imeli več dvojezičnih tabel, če še ni toliko pozitivnega vzdušja in spoštovanja, lahko Slovenija govori, kar hoče, pa ne bomo nič dosegli. In če bo iz Slovenije zmeraj prihajalo hujskanje, netenje strasti, se lahko stvari, ki zdaj dobro tečejo, spet obrnejo v staro smer. Porušiš hitro, v minuti, gradiš pa zelo dolgo. Mislim, da je čezmejno sodelovanje zelo pomembno in da počne to Peter Kaiser res dobro. Prijateljski odnosi, konstruktivni pogovori in izmenjave, to je važno. Ne gre le za Slovenijo in Avstrijo, to je evropski duh, ki ga je treba forsirati; diktati, iz Nemčije, Slovenije, od koderkoli že, nikdar ne prinesejo nič dobrega.

Vrniva se k avstrijski politiki. Se vam zdi, da je v njej veliko populizma?
Je.

Kako ocenjujete mladega zveznega kanclerja Sebastiana Kurza?

On je populist. Površen, bi rekla. Če analizirate celoten volilni boj, je bila ljudska stranka, in ne svobodnjaki, prva, ki je začela obračunavati z begunci. To je počela ves čas, pa naj je tekla beseda o stanovanjski ali šolski politiki, o čemerkoli, vsako tematiko je Kurz končal z begunci. To je zame populizem, ki sproža v ljudeh jezo, in to odklanjam. To ni moja pot, pot povezovanja.

Kaj pomeni za Koroško to, da je njena oblast drugačne politične barve kot zvezna na Dunaju?

Tudi Haider, oprostite, da se sklicujem nanj, v času svojega vladanja na Koroškem s svojimi svobodnjaki ni bil na oblasti v zveznem parlamentu, pa je vse dobil. Seveda je drugače, lažje, če imaš na oblasti svoje ljudi, ampak pogovori morajo biti v vsakem primeru konstruktivni.

A black and white close-up portrait of an elderly man with thick, wavy, light-colored hair. He is looking slightly to the right of the camera with a thoughtful expression. He is wearing a light-colored, collared shirt. The background is dark and out of focus.

© Gotthardt

Niso nevarni le dunajski zrezki

Gustav Januš, pesnik in slikar

4. avgusta 2018

Gustav Januš je eden najbolj prepoznavnih koroških umetnikov. Tudi sicer ga ni mogoče spregledati, ne le spričo visoke, sloke postave in grive srebrnih las, ampak zaradi nagajivosti, s katero zre na svet okrog sebe, v nasmešku in očeh. S hudomušnostjo in ironijo je obarvan tudi dobršen del njegove poezije, za katero je bil večkrat nagrajen, nazadnje pred letošnjim poletjem v domačem Celovcu z nagrado Humberta Finka. Zadnja leta se bolj kot pesnjenju posveča slikarstvu, barve, najljubša mu je rumena, so poleg črne luknje in stilizirane pisave njegov zaščitni znak. Na lep poletni dan me je z ženo Frido gostoljubno, kot znata le onadva, sprejel v njuni z okusom urejeni hiši ob gozdu, s pogledom na Dravo v daljavi, v Breznici pri Šentjakobu v Rožu na avstrijskem Koroškem.

Namesto z vašo zadnjo, še bolj ko ne svežo nagrado začniva tam, kjer se je vse začelo, pri otroštvu v karavanškem hribovju na avstrijskem Koroškem, ob meji s Slovenijo. Kako vas je zaznamovalo?

Zrasel sem enojezično, v slovenskem okolju. Sele, nemško Zell, so bile, in so pravzaprav še danes, slovenska vas. Prvo nemško besedo sem slišal šele v ljudski šoli, ko sem imel šest ali sedem let. Mati, rojena leta

1900, je bila domačinka, kmečkega porekla, oče, rojen 1890, pa iz Tržiča. Ko so tod po prvi svetovni vojni začrtali mejo, je bil ravno pri vojaki. Med vojno je bil ranjen, v Ljubljani je obiskoval šolo za žandarje, premestili so ga na tromejo, ko so tu potegnili mejo, pa so ga hoteli poslati na Hrvaško. Raje je prestopil v Avstrijo in tu postal gozdni delavec. Ko sta se poročila, je imela mati 38 let, on 48, čez leto dni sem se rodil jaz, dve leti kasneje pa še sestra, ki zdaj, poročena, živi v Svečah. Hodil sem v enorazredno šolo, imela je samo enega učitelja in 48 otrok različne starosti, od prvega do osmega razreda. Starejši šolarji so že poučevali mlajše, zelo zanimivo, vredno posebne obdelave, je bilo takratno spoštovanje starejših do mlajših.

Kako pa ste kot otrok doživljali drugo svetovno vojno?

Moj oče je bil takrat najbrž že prestar za vojake, ostal je doma, živeli smo med partizanstvom in nemčurstvom. Imel sem šest let, ko sem doživel pribežnike čez Oslico, domobrance, ki so prosili kruha. Trkali so na vrata, mi pa smo se skrili pod posteljo, slišal sem, da so rekli, nikogar ni doma, in odšli. V naši hiši smo se nagibali bolj na stran Osvobodilne fronte, vsaj oče, mama pa je bila zelo sveta. Spomnim se, da se je, ko je duhovnik begunec pridigal, da bodo tisti, ki berejo Slovenski vestnik, tednik, ki je izhajal na levi in smo ga v našo hišo brezplačno dobivali, izobčeni, pošteno prestrašila. No, če bi Hitler imel večje vojne uspehe in bi prišlo na Koroškem še do enega, tretjega vala izseljevanja, bi našo družino tudi izselili. Nekoč, ko sem že poučeval, mi je neki kolega, učitelj angleščine, rekel, da ne bi bilo škoda, če bi me izselili, jaz pa sem se samo nasmejaj. Razjezil sem ga, ker sem rekel: Učite se angleško, morda vas bodo morali, Avstrijce, Angleži še enkrat odrešiti.

Kot najstnika vas je, kakor še marsikaterega vašega kolega iz sveta umetnosti, od Valentina Omana do Florjana Lipuša, zaznamoval Plešivec, tamkajšnja gimnazija oziroma semenišče, Marijanišče. Kako?

Res, ko sem imel kakšnih dvanajst let, v šestem razredu, so me poslali na Plešivec. Zame je plačeval domači župnik, ki me je bil kot obetavnega učenca tja tudi napotil. Sprejemni izpit sem naredil leta 1952 in 1960 maturiral. Po maturi sem vstopil za leto dni v bogoslovje, v prvem semestru smo imeli logiko, to mi je še bilo zanimivo, v drugem pa nisem

več sledil. Potem so iskali učitelje, opravil sem maturitetni tečaj in leta 1962 začel poučevati. Ko so višješolsko stopnjo ukinili in so morali vsi šolarji v glavno šolo, smo morali ljudskošolski učitelji opraviti izpite za glavnošolske učitelje. Tako sem položil izpite za učitelja fizike in kemije, slovenščine in likovne vzgoje.

Zanimiva kombinacija, na eni strani eksaktna znanost, na drugi ustvarjalnost. Zame vsekakor. Vedno sem iskal ravnovesje med tehniko in humanistiko. V pogovoru z neko novinarko sem že rekel, da je danes moderen ‚mint‘, torej matematika, internet, naravoslovje in tehnika, to naj bi se učili v šolah, sam pa sem to počel že veliko prej. Seveda pa sem rekel tudi, da je vonj po rožah protiutež mintu. (Smeh.)

Pa sva prišla do poezije. Letos bi lahko praznovali prav poseben pesniški jubilej, povezan s Slovenijo.

Bo držalo. Leta 1978 je izšla v Sloveniji, pri Državni založbi Slovenije, moja prva zbirka P(e)s(m)i. V Sloveniji se malokdaj zgodi, da ti kakšen založnik piše, ali lahko objavi tvoje pesmi, meni pa se je takrat, pred štiridesetimi leti, zgodilo prav to. Pisal mi je tedanji urednik pri DZS, pesnik Kajetan Kovič, to pismo imam še danes nekje spravljeno. Šele po tej moji prvi knjigi v Sloveniji mi je izšla zbirka Pesmi v Celovcu, pri Mohorjevi založbi v navezi z mariborskimi Obzorji. Od tedaj se moje pesmi objavljajo v zbirkah. Vse stare pesmi se pojavljajo v novih zbirkah, saj jih nisem toliko napisal.

Jih imate preštete?

To ne, takole počez bi rekel, da se jih je nabralo kakšnih tristo.

Začeli pa ste jih pisati že na Plešivcu, kjer je izhajal Kres, glasilo katoliške slovenske dijaške družine v Marijanišču?

V Kresu smo se literarno vadili, moja pesniška kariera pa se je začela v celovski reviji Mladje. Ko je leta 1960 Florjan Lipuš izdal prvo številko, še nisem sodeloval, pri drugi pa že, najprej kot likovnik. Ker me je Lipuš kot glavni urednik kar naprej prosil za sodelovanje, sem začel pisati pesmi, sprva pod psevdonimom Fran Korojan. Od leta 1971 sem bil kot urednik pristojen za pesnike, za lirski del revije, ko se je leta 1981 Lipušovo Mladje končalo, pa sem tudi sam nehal sodelovati.

Zakaj Fran Korojan?

Preprosto: Franc je bil moj oče, Korojan pa je Korošec.

Vaš pesniški jezik je preprost, globina sporočila pa vzbuja misel na genialnega ljudskega duha v starem romantičnem pomenu besede, tako je zapisal kritik Peter Kolšek. Sami pravite, da ste začeli pisati v ljudskem jeziku, da ne bi ljudje ob branju vaših pesmi zaspali. Ne pišete predvsem zase?

Dogaja se, da pesmi napišeš in objaviš v zbirki, potem pa ta obtiči v kakšni knjigarni, izgubljena v vesoljstvu stvari. Jaz pa sem bil vedno za to, da bi slika kje visela in svetila v vesoljstvo pa tudi da bi se pesmi še kar naprej brale. Neki nemški pisatelj je rekel: Mož, za katerega pišem, ne bere; neka druga nemška pesnica je rekla, da vedno za nekoga pišeš. Znanec pesnik, prijatelj Petra Handkeja, je nekje v sedemdesetih izjavil, da je boljše brati časopise kot pesmi. Zakaj pesniki v tem bornem svetu, je že staro vprašanje, večno tako rekoč. Pesniki se še vedno pojavljajo, ali se berejo, pa je veliko vprašanje. Tudi Peter Kolšek je nekoč zapisal: V Sloveniji izide dvesto pesniških zbirk letno, kdo pa ji bere?! Včasih mislim, da pesniki pišejo za pesnike, slikarji slikajo za slikarje ... Kot strokovnjak, naj rečem tako, se oddaljiš od vsakdana, izgubiš stik z realnostjo, se vživiš v ta drugi svet, si osamljen. Sam mislim, da je potrebno neko ravnovesje. Tudi pri nas je sprva bilo tako, da smo pisali bolj abstraktne pesmice, potem pa so nam ljudje, ko smo jih brali pred občinstvom, zaspali. Tako sem začel pisati bolj v ljudskem jeziku in po vsaki pesmi se je občinstvo smejala, ploskalo ... To pa je bilo tudi nerodno, zato sem začel spet pisati v bolj hermetičnem jeziku. Zdi se mi zanimivo, kaj vse lahko z besedo ustvariš, kakšno vzdušje. Enako kot pri slikanju.

K slikanju še prideva, zdaj pa se vrniva k Plešivcu. Kako ste doživljali razmere v tamkajšnjem dijaškem domu? Utesnjujoče kot Florjan Lipuš?

Na Plešivcu nas je spalo 60 v eni sobi, kopalnice niso bile zakurjene, ampak kot mlad človek, sploh če si pobožen, gospoda ubogaš in vse prenešeš. Če pa si revolucionar, moraš iti. In nas je res malo ostalo, nekateri so šli zaradi slabega uspeha, domotožja ...

Vi ste že ves čas bolj za evolucijo kot revolucijo?

Drži. Za revolucijo nikoli nisem bil, pa saj nisem edini. Tudi Kreisky, recimo, se je spraševal, kdaj je smiselna.

S slovenščino pa je bilo na Plešivcu bolj slabo?

Pouk na Plešivcu je bil samo v nemščini, popoldne, v prostem času, smo imeli malo slovenščine, k sreči jo je učitelj tako lepo poučeval, da smo vzljubili Cankarja in druge pisce. Zato pa smo pri naši slovenščini samouki. Pri strokovnih izrazih recimo, ti nam manjkajo, v matematiki, geografiji ...

Vi ste fiziko, kemijo, risanje poučevali v nemškem jeziku?

Vse predmete razen slovenščine. Pri slovenščini pa sem od učencev vedno zahteval, da se nekatere pesmi naučijo na pamet. Moja hči, ki je tudi učiteljica na glavni šoli, se še zdaj tega spomni. Vem, danes ni moderno zahtevati od učenca, da se mora neko pesem na pamet naučiti, ampak jaz sem to vedno zahteval. Zato so mi nekateri še danes hvaležni, da znajo nekatere balade. Poznal sem stare ženice, ki so še iz ljudske šole znale na pamet nekatere pesmi. Spremljale so jih vse življenje, kot nas spremlja očenaš.

Poezija in očenaš sta tudi zaslužna, da se je slovenščina pri vas na Koroškem obdržala.

Res je. Poezija je tudi v narodnih pesmih. Imam tri ljubice, recimo.

Dijak na Plešivcu je bil tudi Peter Handke, ki je s svojimi prevodi vaših pesmi in z njihovim izidom pri znani nemški založbi Suhrkamp poskerbel za vašo mednarodno kariero.

Ko je Handke živel v Salzburgu, je hotel slovenščino obnoviti oziroma se je naučiti in je začel prevajati. Najprej je prevedel Lipuša.

Na Plešivcu še ni bil slovenščini prav nič naklonjen, nasprotno?

Takrat še ni poznal svojih korenin, šele starejši se je začel zavedati tega, da je bila mati Slovenka. Saj so tudi mnogi drugi, recimo Valentin Oman

ali moja žena, rasli na ta način, v ozračju, ko so se sramovali slovenščine kot maternega jezika in je bila nemščina nekaj boljšega, lepši jezik. Ko so postali starejši, pa so se dokopali do spoznanja, da je slovenščina nekaj posebnega, morda bolj do srca segajočega. Sam sem vedno govoril, moj jezik srca je slovenščina, uradni jezik pa nemščina. Res pa sem rasel v drugačnem okolju, v vasi, kjer je bila doma samo slovenščina.

Vajin odnos s Handkejem je bil včasih tudi polemičen?

Ko je navijal za Srbijo oziroma ko se je vpregel v Miloševićev voz. Spomnim se, da sta z nekim prijateljem potovala na Kosovo in potem rekla, da so za nevzdržne razmere tam krivi kosovski Albanci in ne Srbi. Tudi tega, da je šel na pogreb Miloševića – to mu je najbrž odneslo Nobelovo nagrado – nisem razumel. Ko sem ga v tistem obdobju nekoč peljal iz Celovca domov v Grebinj, sem mu povedal, da se ne strinjam s tem, kar on zagovarja. Hotel je izstopiti, pa sem nehal drezati.

In tako sta ostala prijatelja?

Še vedno sva v stiku po telefonu, zdaj resda manj, ker mi sluh nagaja. Prej sem ga veliko vozil po Koroškem in tudi na Kras. Še zdaj pride večkrat v domači Grebinj, kjer je imel polbrata in polsestro, zdaj sta že pokojna. Se je pa njun odnos spremenil, ko se je Handke spremenil, ko je začutil svoje slovanske korenine. Ali veste, da je imel celo strica, ki se je ukvarjal s sadjarstvom, v Mariboru?

Domnevam, da se je odnos njegovih grebinjskih sorodnikov po njegovem odkritju slovenskih korenin spremenil na slabše?

Seveda. Nekateri se, to je težko razmeti, še vedno sramujejo slovenskih korenin, še vedno obstaja to razmerje kot mačka in pes, ki pa se včasih tudi pobožata. Čeprav je ozračje na Koroškem zdaj precej boljše in se je sin deželnega glavarja celo šolal v slovenski gimnaziji.

Handke je že zdavnaj rekel, da ste edini genij, ki ga pozna. Gotovo je bil zdaj vesel vaše nagrade?

Humbert Fink, po katerem se imenuje nagrada, ki sem jo zdaj dobil, je bil novinar, v svojih ocenah zelo strog. Pred tridesetimi leti je bil pri Handkeju na obisku in potem je napisal tako lep članek, v katerem celo priporoča Gustava Januša brati, da lepšega komentarja o mojem delu še

nisem bral. Težko je verjeti, da je ta strogi ocenjevalec tako pozitivno pisal o slovenskem pesniku, in to v času, ko slovenščina še ni bila tako sprejeta.

Veliko zgodb koroških Slovencev o težavah zaradi slovenščine in z njo sem že slišala, vi pa zaradi nje nikoli niste imeli težav?

Sem bogaboječ človek in avtoritete spoštujem.

Vidim, da se zraven smejete.

Pri nas je vedno bilo tako, tudi na Plešivcu, kjer smo se šolali Slovenci in Nemci: če smo Slovenci skupaj stopili, smo se pogovarjali slovensko, mešali tudi narečja, podjunsko, rožansko, ziljsko, če pa je kak Nемеc pristopil, pa smo vsi govorili nemško. Tudi zdaj se mi še tako dogaja. So pa nekateri, ki, tudi ko pristopi kak Nемеc, še naprej govorijo slovensko, in potem se začnejo ti mešani občutki, celo nekakšnega sovraštva. Sam nisem nikoli provociral, tega nočem, z vsakim človekom govorim, kot hoče. Zame je dvojezičnost samoumevna. Tudi v Breznici, kjer zdaj živim, nisem kot ‚čuš‘ nikoli dobil kakšnega neprijetnega pisma ali telefonskega klica.

Morda ker ste svetel, k harmoniji in strpnosti nagnjen človek? In pripravljeni na kak kompromis?

To pa res. Vem, da so vedno rekli, da so kompromisi nekaj gnilega, ampak jaz živim z njimi, navsezadnje je življenje en sam kompromis. To ne pomeni, da ne razumem tistih, ki trpijo zaradi nepriznavanja slovenščine kot deželnega jezika in se zanj na vse pretege borijo. Res se je na Koroškem že precej spremenilo, vendar še ne toliko, da bi bilo samoumevno, da prideš v Celovcu na urad in bi lahko izbral, v katerem jeziku boš govoril.

Florjan Lipuš bo končno – s to besedo, končno, ste mu ob novici tudi čestitali – prejel najvišjo avstrijsko literarno nagrado, na katero je moral čakati tako dolgo, zato ker piše v slovenščini. Pred kratkim je protestno vrnil naziv častnega občana, ker njegove Sele, Sielach, kjer živi, še vedno nimajo dvojezične table. Podpirate njegov upor?

Seveda dam Lipušu prav: kjer Slovenci živijo, bi morali biti krajevni napis tudi v slovenščini. Čudno je, da naša Breznica, Frefnitz, ima

dvojezično tablo, Svatne, Schlatten, pa je nimajo, čeprav so zibelka Miklove Zale. Ali pa Sveče, Suetschach. Je pa vprašanje metode, kako to doseči. Morda na prijazen način, da bi se s pristojnimi pogovarjali tako dolgo, da bi sprevideli, da je to samoumevno. Ne vem, ali s pritiskom gre ali ne, to je zame vprašanje. Sam uporabljam mehke metode in se rad pošalim. Tudi na slovesnosti ob podelitvi Finkove nagrade sem rekel, križ z dvojezičnostjo je, da se z njo trajanje že tako dolgih maš še podvoji. Humor takoj zmehta ozračje.

Ima pa včasih za nekatere tudi negativen prizvok.

Ker je Bog resen. Bog se nikoli ne smeje.

Kako sta vidva z Bogom?

Včasih je v bližini, včasih pa nekje v vesolju.

Pisatelj Janko Messner je rad poudarjal, da moraš biti ali komunist ali kristjan, vi pa ste odgovorili, da ste katoliški socialist ali socialistični katolik.

Včasih vpijem na Katoliško cerkev, včasih na socialistično stranko. Cerkev me je poslala na Plešivec, socialistična stranka pa omogočila, da smo si tudi ljudje, kot sem jaz, takšno hišo zgradili. V mojem otroštvu v Selah so imeli zidane hiše samo bogati kmetje. Čeprav je res, da na tej moji hiši ni ometa, za katerega nisem sam malte mešal, zato pa je Handke najbrž rekel tisto o geniju. No, Messner nas je karal, da smo malo-meščani, potem pa je tudi sam začel graditi hišo, ne samo Januš in Lipuš. In ko je umrl, je imel starokatoliški pogreb.

Za vas velja, da niste tipičen Korošec, vase zaprt, trpeč. Po čigavi zaslugi?

Verjetno je to genetsko. Pa tudi rasel sem ob mami, ki me je vzgojila z ljubeznijo.

Ljubezen do slikarstva ste odkrili že na Plešivcu?

V sedmem razredu na Plešivcu sem zunaj šolskega pouka naredil sliko več, kot je zahteval profesor, bila mu je všeč in potem sem maturiral iz likovne vzgoje. Od takrat slikam, imel sem veliko poskusov. Veste, kar nekaj časa traja, da prideš do svojega rokopisa. Potem se mi je posrečilo, tam nekje leta 1987 sem imel v rožanski galeriji Šikoronja prvo

razstavo. Zdaj z isto strastjo slikam kot kadilci kadijo, le da imajo oni svoj depo v pljučih.

Vaš slikarski depo je vse prej kot skromen.

Kot samouk sem veliko naredil. Bogdan Borčič je rekel zame, da sem preskromen, avstrijski slikar Herbert Walter Liaunig pa, da sem prepoceni. To mi, samouku, veliko pomeni, kot samouk se moraš še bolj potruditi zase in za svoje sopotnike, kolege, ker so zelo kritični. Zadovoljen sem, ker sem samosvoj, če bi ob mojih slikah rekli, to je Oman ali Borčič, bi bil nesrečen, tako pa sem srečen, ker me prepoznajo. Važno je imet svoj svet, to je vrednota, epigonstvo ni preveč dobro.

Kaj vas žene k delu?

Ustvarjam zaradi pustolovščine, pričakovanja, kaj se bo še zgodilo. Kot sem zapisal: Zmečkane slike otroštva, zbrane v zbirki časa, silijo v sedanjost ... Včasih pred spanjem se skušam vživeti v katero od poglavij svojega življenja: Plešivec, učiteljevanje ..., potem pa že zaspim. Če bi se v vse svoje življenje vživel, mogoče ne bi zaspal. Na tem računalniku, ki ga nosimo v sebi, moraš včasih tudi kaj izbrisati. Wittgenstein je rekel, o čemer ne moreš govoriti, o tem moraš molčati, jaz pa pravim, o čemer ne moreš govoriti, to moraš slikati.

Pišete še?

Včasih. Ampak je vrec bolj suh, se mi zdi, da sem se že izpisal. Je pa moj predsednik Ivo Svetina, moj pravim, ker sem član Društva slovenskih pisateljev, rekel, da pesmice lahko pišeš samo kot najstnik ali kot starec.

No, vi pesnikujete vse življenje.

Veste, najstnik si lahko tudi pri štiridesetih ali petdesetih. Meni se zdi, da je Donald Trump zdaj nekje v puberteti. Sam sem vedno rekel, pamet je regulator, kot najstnik si več upaš, pamet te pozneje zadržuje ...

Je to dobro ali slabo?

Za poezijo je pravzaprav slabo. Povedal vam bom nekaj žalostnega. Ko je neka nemška pesnica povabila znano avstrijsko pesnico Christine Lavant, ki je veliko pisala, k sodelovanju, ji je ta odgovorila: ‚Naredite to

stvar brez mene, moje pesmi se mi gnusijo in vsa umetnost sploh.‘ Bilo je sedem let pred njeno smrtjo Ta stavek me je pretresel, skoraj sem se razjokal. No, sam se ob svojih pesmih še vedno nasmejem.

Kaj pa mladi rod pesnikov? Kako gledate nanj?

Nikoli ni dovolj pesnikov in slikarjev, vse je boljše od vojne.

Pa med koroškimi Slovenci?

Imamo svojo revijo, Rastje, vsak, ki zna napisati a ali b, lahko piše. Danes so založbe darežljive, rade tiskajo pesniške zbirke. Pa sva spet pri vprašanju: mož ali pa, reciva, ženska, za katero pišem, ne bere.

Kakšen je vaš odnos do Slovenije?

Včasih sem bolj spremljal stanje v Sloveniji, zdaj manj, ker me ne vabijo več na branja, nekdam sem imel tam tudi precej razstav. Ljubljena Slovenija na eni strani, po drugi pa slišim, da so kulturniki nezadovoljni s kulturo v Sloveniji. V nekem intervjuju sem rekel, da je kultura zame vedno nekaj prvovrstnega, prednostnega, pred politiko, ampak politika tudi mora biti, da kaj uredi. Slovenci smo bili vedno pod drugimi oblastmi, zdaj smo se osamosvojili, ampak če sta dva Slovenca skupaj, se že kregata.

Pa odnos do Dunaja? Všeč mi je vaša pesem o kozmopolitu, ki obtiči na Dunaju, ker mu sveže ocvrti dunajski zrezki tako dišijo, da postane nacionalist. O Dunaju ne razmišljam veliko. No, niso nevarni samo dunajski zrezki, nevarno je jesti tudi samo kranjske klobase. (Smeh.)

Leta 1972 ste v pesmi Stric zapisali da je stric izgubil očala, in to zdaj ko se je veselil, da bo na avstrijskem Koroškem kmalu lahko videl in bral dvojezične napise. Kaj bi videl skozi ta očala danes?

Morda bi stekelca malo pobrisal in ne vem, kaj bi rekel. Zame je Pliberk, kjer ni od nedavnega brez dvojezičnega napisa nobena krajevna tabla, čudež, enako Železna Kapla. Veste, tri leta sem bil v Pliberku učitelj in pliberški meščani so bili, enako kot kapelški, zelo, kako naj rečem, ‚štolc‘, ponosni ... To je razvoj, morda večji kot v Sloveniji, kar se tiče spoštovanja slovenskega jezika in kulture. Čeprav seveda še nismo

Švica, kjer je samoumevna celo štirijezičnost, ampak nekaj spoštovanja do slovenščine pa že je.

Nekateri pravijo, da je vse prepozno, češ, dvojezične table bi bilo treba postaviti prej, zdaj so to v resnici pogrebne table.

Bom odgovoril šaljivo: morda jejo vsak dan samo kranjske klobase.

Kakšen pa je vaš odnos do smrti?

Skušati se umiriti in spoznati, da je življenje končno, ne biti preveč agresiven do tega spoznanja, ampak uvideven. Najlepši konec bi bil srčni infarkt, ampak konca si ne moreš izbrati. Sem si pa že zdavnaj sestavil nagrobni napis, ki naj bi se glasil: ‚Tukaj počiva moj ljubljeni mož Gustav Januš in čaka na vstajenje.‘ Da bo še en napis v slovenščini več.

© Gorthardt

*Do Borštnika kakor devica
do otroka*

Horst Ogris, novinar

27. oktobra 2018

Horst Ogris je bil v letih 1976–1983 urednik kulturne redakcije pri dnevniku *Kleine Zeitung*, potem se je preselil na slovenski program ORF v Celovcu, kjer je, čeprav mikrofona nikoli ni bil njegova ljubezen, ostal do upokojitve. Leta 2007 je dobil za prenašanje informacij o slovenski kulturi v nemško govoreči prostor Jurčičevo nagrado. Leta 2009 je bil odlikovan s srebrnim častnim znakom Republike Avstrije. Prejel ga je na Dunaju – iz rok tedanjega koroškega deželnega glavarja Haiderja odlikovanja ne bi hotel sprejeti.

V mladosti pesnik, menda obetaven, ki pa je po nekem literarnem večeru mojstrskega Ericha Frieda vrgel vse svoje pesmi v koš za zmeraj. Po duši oziroma dedovi vzgoji socialist, ki je postal Jurčičev nagrajenec. Nezakonski sin koroške Slovenke iz Slovenjega Plajberka, ki je otroštvo preživel v soteski med karavanškimi strminami in pobočjem rudarske Žingarce, v drvarski bajti, tako utesnjeni, da sta mu babica in ded v prvih letih postiljala kar v spodnjem predalu omare. Predala ni več, hiška ob hudourniku pa, resda temeljito, z okusom obnovljena, še trdno stoji in vabi k spominom njenega skrbnika.

Preden vas vprašam, kako je fantič iz te odročne soteske našel pot v širni svet, mi povejte kaj o tistih, s katerimi se vsaka zgodba začne, torej o svojih prednikih.

Ded je bil rudar, v teh krajih so namreč stoletja kopali železovo rudo. Leta 1921 je bil soustanovitelj socialistične stranke v Slovenjem Plajberku, pred tem so bili delavci dejansko dninarji. Med drugo svetovno vojno so nacisti poskušali iztisniti iz že izčrpane zemlje še kaj rude. Deda so odgnali v rudnik pri Beljaku, kjer so še kopali. Rudarji so živeli v barakah, kot v taborišču. Po vojni ded ni več hotel za predelavca v rudnik, raje je postal drvar. Babica je bila med vojno sama s tremi otroki, dan na dan so jo zjutraj prihajali zasliševati esesovci, ponoči pa so trkali večinoma domači ljudje, ki so raje šli v hosto kot na sovjetsko fronto. To ji je pustilo posledice, tako da se je pozneje, kadar je ob redkih obiskih mesta videla naproti prihajati človeka v uniformi, umaknila na drugo stran ceste.

Kar kmalu po vojni ste prišli na svet vi.

Na julijsko nedeljo 1946. Moja mama je šla služiti čez hrib k premožnemu kmetu, za dekle, domov je prišla noseča. V noči pred vaškim praznikom, žeganjem, so jo prijeli porodni krči, sosed jo je s konjem zapeljal do doline, na vlak, v Celovcu pa je šla z železniške postaje peš do porodnišnice. Ne vem, kako je to zmogla, mi je pa kasneje večkrat očitala, da sem ji žeganje zapravil. Pa to ni bil edini njen očitek.

Kaj pa še?

Tri mesece po tem, ko je prišla iz porodnišnice s pankrtom, ki mu je dala iz zagledanosti v njegovega očeta, čeprav se ta ne zanjo ne za otroka ni brigal, ime Horst, je zbolela za tuberkulozo. Zdravljenje z rehabilitacijo vred je trajalo tri leta, jaz sem medtem rasel s starimi starši. Ko je lepega dne stopila v našo hišo mlada, nasmejana ženska, moja mama, sem planil v jok in se oprijel babičinega krila: 'Ne, ti si moja mama.' Tudi to mi je mama potem očitala vse življenje.

Prva vaša postaja na poti v širni svet je bil seveda Celovec?

Mama si je, tako kot vsi v teh grapah za svoje otroke, želela zame boljše življenje, zato se je že domenila z župnikom, da bom šel v gimnazijo

oziroma semenišče na znameniti Plešivec, kjer so se šolali bodoči fajmoštri. Staremu očetu, socialistu, tega dolgo ni upala povedati, ko pa se je lepega dne le opogumila, je bilo joj. 'Ne, far naš ne bo!' je pribil ded in tako sem šel, desetleten, na gimnazijo v Celovec, bival pa sem v domu Mohorjeve.

Na nemško govorečo gimnazijo?

Seveda, slovenske še ni bilo, ustanovili so jo šele 1957, ko sem že končal prvi letnik. Tudi mojo mamo so takrat nagovarjali, naj me prepíše na slovensko gimnazijo, saj so potrebovali duše, a bi moral še enkrat v prvi razred, kar bi pomenilo leto dni stroškov več. Po gimnaziji sem šel, ker je mama hotela, da pridem čim prej do poklica, na učiteljske in se s spričevalom dvojezičnega učitelja po opravljeni vojaščini zaposlil na ljudski šoli v Škofičah ob Vrbskem jezeru. Rad sem učil, a sem se po sedmih mesecih sprl s šolsko upravo in odšel. Ko sem doma stari mami oznanil, da sem pustil službo in da bom šel študirat, čeprav nisem imel pojma kaj, je zmajala z glavo: Oh, Horsti, ti si en trap, zagotovo boš direktor postal in mogoče še župan.

Ampak se je zmotila?

To pa (smeh). Politika me ni nikoli zanimala, me je pa takrat že malo okužil film, in ker v Avstriji tega študija ni bilo, sem šel v München, seveda brez štipendije, tako da sem bil prisiljen zraven še delati. Po opravljenem prvem semestru sem se odločil za Dunaj, saj je socialist Kreisky že vpeljal štipendije za socialno šibkejše. Ker bi z vpisom na sveže ustanovljeno filmsko akademijo spet izgubil pol leta, sem pristal na Inštitutu za teatrologijo, kjer so me takoj sprejeli, dobil sem celo štipendijo za nazaj. Študiral sem teatrologijo, umetnostno zgodovino in sociologijo in že med študijem postal sodelavec kulturne redakcije socialističnega Arbeiter-Zeitunga. Pisal sem gledališke kritike. Med študijem na Dunaju sem bil štiri leta tudi kulturni referent Kluba koroških slovenskih študentov in član Zveze socialističnih študentov. Poleti sem delal v Celovcu pri prav tako socialističnem časopisu Neue Zeit, poznejšem Kärntner Tageszeitung, ki ga danes tudi ni več. Za disertacijo sem sklenil na primeru ljubljanske Drame v letih 1910–1920 raziskati, kako se kulturna institucija odziva na prelomne čase. Z Ljubljano sem imel dobro

izkušnjo že od prej, saj sem bil kot dunajski študent leto dni na izmenjavi na ljubljanski AGRFT, pri profesorju Filipu Kumbatoviču Kalanu. Nanj imam prekrasne spomine.

Pa na Ljubljano iz komunističnih šestdesetih let?

V Celovcu se nisem nikoli počutil res doma, na Dunaju pa, mila in domača mi je bila tudi Ljubljana. Bil sem študent iz tujine, s štipendijo, ki za takratne razmere ni bila majhna, za politiko mi ni bilo mar. Čudil sem se, da v Ljubljani krasno znajo angleško, vsekakor boljše kot jaz, čeprav sem se angleščine učil v šoli, dokler nisem pogruntal, da je to zasluga kina, tuji filmi namreč niso bili sinhronizirani, tako so se ljudje učili živega jezika. No, doktorata nisem končal, ker je v mojem časopisu v Celovcu nenadoma umrl šef mojega oddelka in so mi ponudili njegovo mesto.

Potem pa ste iz socialističnega časopisa prestopili v Kleine Zeitung? Zakaj?

Nobene potrebe po prestopu nisem imel, sploh ker se mi je zdel Kleine Zeitung desničarski. Glavni urednik koroške izdaje Heinz Stritzl pa je trmaril in trmaril, naj pridem. Da bi se ga znebil, sem, ko me je vprašal, kakšno plačo hočem, navrgel res visoko, fantazijsko številko, ki pa so jo, na moje veliko presenečenje, odobrili. V svojem socialističnem listu sem povedal, da bom, če me ne bodo bolje plačali, odšel, a so mislili, da grem za tiskovnega predstavnika v kabinet socialističnega kulturnega ministra Sinowatza in bo tako vse ostalo v družini. Ko so izvedeli, kam grem, je bil cirkus.

Ampak na čelu tega desničarskega Kleine Zeitunga, na sedežu v Gradcu, je bil mož širokih, liberalnih pogledov, Fritz Csoklich, dober prijatelj našega Večera.

Drži. V Celovcu smo ga imenovali 'der Gerechte Herr in Graz', pravični mož v Gradcu. Bil je Dunajčan, ki je znal gledati čez plot, vedno pripravljen na dialog. Večkrat me je moral ščititi pred Stritzlom, ker sem mislil drugače kot on.

Je bilo težko pripeljati v časopis novice o slovenski kulturi?

Izkoristil sem priložnost, ko se je ob posodobitvi ponedeljke v glavnem čisto športu posvečene izdaje pokazalo, da ostaneta v novem konceptu dva stolpca prazna. Brž sem se ponudil, da ju sam napolnim s kulturo. Dotlej v časopisu res ni bilo niti besede o slovenski kulturi na Koroškem. S Stritzlom sva se vedno znova kregala, če sem hotel spraviti v časopis tudi slovensko kulturo na Koroškem.

Kaj pa poročanje o umetniških dosežkih v Sloveniji? Je bilo ta led enako težko prebiti kot v primeru koroških Slovencev?

V sedemdesetih je postala moderna zgodba Alpe-Jadran, zanjo se je ogrel tudi koroški urednik Stritzl. V tem času je bilo v slovenskem teatru postavljeno na oder precej novih dram, tudi avstrijskih avtorjev, kot sta Thomas Bernhard in Peter Turrini, v ljubljanski Operi pa so uprizorili celo Straussovo opereto. O vsem tem sem poročal, moja prva postaja pa je bil Trst s slovenskim gledališčem. Seveda sem obiskal tudi operno hišo Verdi in Teatro Stabile, kjer je ravno gostoval veliki Vittorio Gassman, toda svoj dvostranski članek sem začel s slovenskim gledališčem. Seveda sem v službi potem poslušal očitke, češ, poslali smo te v Trst, a sem jih zavrnil: Že, že, ampak tam je slovenski teater.

Danes je vseeno drugače?

V tem pogledu se je že nekaj spremenilo. Ob pliberškem jormaku izda zdaj Kleine Zeitung celo dvojezično prilogo. Nove generacije nimajo več predsodkov, če pogledate poročanje Kleine Zeitunga o ljubljanskem poletnem festivalu, vidite, da ne zaostaja za poročanjem slovenskih časopisov. Toda v določenih segmentih se ni še nič spremenilo na bolje. Decembra lani sem si v slovenskem gledališču v Trstu ogledal uprizoritev Handkejevih Lepih dnevov v Aranjuezu. Ta vrhunska predstava z Natašo Barbaro Gračner in Ivom Banom je pred kratkim prišla gostovat v naš koroški Šentjanž, opremljena z nemškimi nadnapisi. Ljudi sem nagovarjal, naj jo pogledajo, intendantu celovškega mestnega gledališča pa sem predlagal, naj predstavo povabi na njihov oder, vendar se sploh ne zgamejo. Niti argument, da je avtor besedila, Korošec Peter Handke, lani obhajal jubilej, petinsedemdesetletnico, ne zaleže.

Matejo Koležnik iz Slovenije pa le vabijo režirat v Celovec: dramo Čehova Ivanov, Ibsenovo Noro ...

Matejo sem spoznal kot 19-letno dečvo, kantavtorico, ki je nastopala po naših koroških vaseh. V zadnjih letih je kot režiserka v Celovcu ustvarila nekaj dobrih predstav. Vendar toži, da jo imajo v Sloveniji zdaj za germansko režiserko. Kaj hočemo, strpati nekoga v predal je najlaže.

Saj je tudi Jurčičeva nagrada spredalčkana pod nalepko, da je desna oziroma desničarska.

Že mogoče, ampak kaj je desno?! Vsekakor sem bil te nagrade zelo vesel in še posebno ponosen na to, da sem jo dobil kot prvi slovenski nedržavljan, še preden jo je dobil kdo od, joj, kako grozno se sliši, zamejcev iz Trsta.

Kaj je grozno? Zamejci?

Bolj grozne besede, kot je zamejec, ne poznam. Potemtakem je zame, ki sedim tukaj v Slovenjem Plajberku, tisti na drugi strani Karavank, v Tržiču, tudi zamejec. Zame je to slabšalen izraz, prazna floskula, enako kot enotni kulturni prostor. Sam živim, kot pravi Gregorčič v neki svoji pesmi: Maribor, Celovec, Ljubljana, Trst, Gorica. Ker sem lahko ob odhodu v pokoj v Celovcu v hiši, kjer živim, kupil še eno stanovanje, zdaj v njem že nekaj let prebiva pod isto streho skupina študentov celovškega konservatorija, predvsem oddelka za jazz, in to Slovencev iz Prlekije, Gorice, Ljubljane, vmes pa jaz, Plajberžan.

Ko ste se v začetku osemdesetih let preselili na slovenski program ORF v Celovcu, ste svoje delo na področju slovenske kulture še razširili. Ste imeli pri tem proste roke?

Kočljivo vprašanje. Imel sem vodjo oddelka, ki ni bil slab, vendar mi je hotel iz ljubosumja večkrat podreti kakšno stvar. K sreči sem imel za slombo v intendantu, tako sem lahko tudi obširno poročal o Borštниковem srečanju. To je bilo majhno okence v svet, kajti dokler ni generalni intendant Podgorski uvedel celodnevne sporeda, vsaj radijskega, kakršnega je imel Radio Trst že 40 let, je bil slovenski program geto. Ker sem imel od svojih študentskih časov naprej na Dunaju dobre zveze, sem

jih izkoristil in svoje prispevke o slovenskih umetniški dosežkih pošiljal na Dunaj, na TV. Tako je naš oddelek vsaj malo izstopal.

Zdaj pa k Borštniku. Kako ste sploh prišli do njega?

Kakor devica do otroka. Bilo je še v času mojega študija na Dunaju in seveda ima ta zgodba opraviti z legendarnim Brankom Gombačem. Konec šestdesetih oziroma v začetku sedemdesetih let, ko se je mariborski Teden slovenskih gledališč levil v Borštnikovo srečanje, je imel Gombač vizijo o internacionalizaciji festivala. Ker je bil dobro zasidran v partiji, je uredil, da so vabila prek državne ravni odpotovala na zunanja ministrstva sosednjih držav. Tako je prišlo vabilo za uradnega zastopnika Republike Avstrija na zunanje ministrstvo na Dunaj, od tam pa so ga poslali na Inštitut za teatrologijo s pozivom vodji katedre, naj nominira nekoga. Profesor se je obrnil name, slovensko govorečega, naj v Mariboru zastopam Avstrijo. Komaj 23-leten sem se nenadoma znašel v družbi zrelih gospodov oziroma tovarišev iz Madžarske, Bolgarije ..., seveda je Gombač te socialistične države zelo častil. Med njimi pa jaz, študent brez vsakršnih izkušenj, nenadoma v poziciji državnega gosta. Hvala bogu je Gombač kmalu pogruntal, kako in kaj, in me začel trepljati po ramenih, to je naš človek. Seveda je imel ob sebi tudi krasnega dramaturga, meni zelo simpatičnega, ker je, tako kot jaz, tudi on pobegnil iz učiteljskega poklica. Moram reči, da Toneta Partljiča. (smeh)

Kaj je pretehtalo, da ste Borštnikovemu zvesti vsa ta leta?

Tako kot imajo drugi božič in veliko noč, imam jaz za praznik tudi Borštnikovo. Redno prihajam nanj že okrog 50 let, bodisi po naročilu bodisi iz lastnega veselja. Nekatere predstave sem si ogledal že prej, nekatere pa grem na Borštnikovem z veseljem gledat še enkrat. Letos recimo Visoško kroniko v izvedbi ljubljanske Drame in v režiji Jerneja Lorencija. Ko sem jo gledal prvič, v Ljubljani, so v dvorani prevladovali dijaki, in čeprav traja skoraj štiri ure, je večina mladih ostala do konca.

Za koga poročate o Borštnikovem zdaj, ko ste v pokoju?

Samo še za kulturno prilogo Nedelje, verskega lista na Koroškem. Zanj drugače ne pišem, ker nisem dovolj kanoničen človek, toda ta njihova

kulturna priloga, ki jo ureja Vincenc Gotthardt, je po mojem zelo dobra, takšne na Koroškem ni. Ne ker pišem zanjo tudi jaz, ampak ker je njen urednik, zapisan kulturi, odprt, liberalen, širok človek.

Borštnik pa najbrž za vas niso samo predstave?

Vsakič je en dan rezerviran za to, da grem po zajtrku peš na Urban. To ima opraviti tudi z Dragom Jančarjem, ker je Sv. Urban v njegovi literaturi na več mestih zabeležen. Zame pa je ta sprehod tudi dobra vaja, ker lahko vidim, kako se staram. Vsako leto porabim malo več časa za pot tja in nazaj.

Kako pa se stara Borštnikovo? Ali je večno mlado?

Se spreminja, normalno. Takšnega prazničnega ozračja, kot je bilo nekdanj, ni več, ampak seveda je to, kar govorim zdaj, gola nostalgija. To ima opraviti tudi s tem, da se je spremenilo delovanje gledališč. Nekoč prej so gostujoči gledališčniki ostali v mestu čez noč, drugi dan smo se dobili, to je bilo res srečanje. Saj tudi Orla, kjer sem prenočeval, ni več. Spomnim se še zajtrkov v tamkajšnji restavraciji, kjer so se ustavljali delavci iz tujine, z zahoda, tisti, ki so že nekaj imeli, in že zjutraj, preden so se odpeljali naprej na jug, začeli žur. Danes so drug časi, danes je vse čista poslovna zadeva, in nočem tarnati, da je kaj slabega na tem. Ko so mi vzeli Orla, sem našel Piramido, kjer sem se počutil tudi domače. Vse do letos, ko sem jih spet poklical kot stalni gost, pa so mi rekli, da nimajo o meni nobenih podatkov. Seveda, vmes sta se zamenjala hotelski lastnik in ime. Razjezil sem se in si najel po spletu stanovanje na Lentu. Hvala bogu, Anderlič pa še je, in vsakič pelje moja prva pot tja, moje prvo vprašanje na cilju pa se glasi, ali že imajo koline.

Tudi vaša žena Uschi Loigge je kulturna novinarka, do pred kratkim je bila urednica kulture v celovški izdaji Kleine Zeitunga. Kako ta časopis danes pokriva slovensko kulturo? Je razlika med koroško in štajersko izdajo?

Zdi se mi, da koroška izdaja precej pozorno sledi slovenski kulturi, in ne bom trdil, da to nima opravka s 'personalno unijo', čeprav sem sam, ko je Uschi prišla v redakcijo, odšel iz časopisa, tako da ni bilo nepotizma (smeh). V Gradcu pa za slovensko kulturo nimajo posluha in to je škoda. Majčkeno več zanimanja je bilo v Pandurjevem obdobju, a v resnici se

ni Gradec nikoli menil za Maribor. Sem se pa ob tem spomnil, kako sem se pred leti potil v graškem gledališču, ko so tam vendarle gostovali mariborski gledališčniki z Jančarjevim Velikim briljantnim valčkom.

Potili? Zakaj?

Ker sem bil v vlogi simultanega oziroma konsekutivnega tolmača. Gledalci so gledali predstavo s slušalkami, jaz pa sem, stisnjen v kabini, sproti prevajal. Ne spomnim se, da bi se kdaj prej ali potem tako potil, tako mora biti, si predstavljam, v savni, kjer še v življenju nisem bil. Nekoliko sem si oddahnil šele, ko mi je po predstavi prišel čestitat profesor Hafner, predstojnik katedre za slavistiko na graški univerzi, češ da sem dobro opravil to skorajda nemogočo nalogo, ki presega zmožnosti enega človeka.

Kako to, da ste se sploh znašli v tej nenavadni vlogi?

Dolga zgodba. Začeti moram z Dragom Jančarjem, ki sem ga spoznal že v Borovljah v sedemdesetih letih, v času ortstafelsturma, zloglasnih napadov na dvojezične krajevne table. Drago je takrat poročal o dogodkih na avstrijskem Koroškem za Večer. Ko je veliko kasneje napisal Veliki briljantni valček, me je besedilo navdušilo, enako krstna izvedba v ljubljanski Drami s krasnim Poldetom Bibičem kot Volodjo. Sklenil sem dramo prevesti v nemščino. Z ženo sva temu posvetila cele božične praznike, jaz sem narekoval, ona tipkala. Tako sem potem po sili razmer priskočil na pomoč mariborski predstavi v Gradcu. Prepričan o pomenu te Jančarjeve drame sem tipkopis nemškega prevoda, kakšnih 40 kopij, poslal v gledališča v nemškem prostoru v upanju, da se bodo odločili za uprizoritev. Samo iz petih so mi odgovorili, da so besedilo prejeli, a da je to tema vzhodnega bloka, dva pa sta dodala, da ju drama spominja na film Let nad kukavičjim gnezdom. Tako pač je, čeprav si Slovenija, bolje rečeno, osrednjeslovenske regija, domišlja, da je slovenska kultura v evropskem merilu popek sveta.

Zato so preboji v mednarodno okolje, kakršen je Jančarjev, toliko več vredni. Ste zagrešili še kak njegov prevod?

Pač. Enega celo s posebnim uspehom. Najino naključno srečanje konec leta 1990 na takratni ljubljanski Titovi – ste opazili, da se v Ljubljani ime

Celovška še drži, medtem ko je nekdanja Ljubljanska cesta v Celovcu že dolgo, od razsula avstro-ogrske monarhije naprej, samo Rožanska?! – je pripeljalo do tega, da mi je dal prebrati svoj esej Spomini na Jugoslavijo. Sklenil sem ga prevesti in prek svojih zvez spraviti v avstrijsko javnost. Tako je dunajski Standard od srede januarja do konca februarja 1991 v nadaljevanjih objavljal ta Jančarjev esej, ki so ga potem ponatisnili še drugi. Veliko kasneje sem izvedel, da je takratni avstrijski zunanji minister Mock menda predpisal ta esej kot obvezno čtivo za vse vodje oddelkov zunanjega ministrstva.

Dotakniva se še malo tiskanih medijev in njihove kondicije, ki je, po mojem, v Sloveniji slabša kot v Avstriji.

Povsod je vedno manj maneverskega prostora za kakovostno pisanje. Ker če tisti, ki naj bi kaj pametnega napisali, nimajo več pravih pogojev za delo in tudi ne plače, ki bi temu ustrezala, se ni treba čuditi, da je tako. V teh novih medijskih časih so možnosti, da vsakdo sproti spravi v javnost vse, pa naj bo resnično ali ne, s tem pa se tudi niža raven kakovosti v redakcijah. Te vedno bolj silijo v združevanje tiskane in elektronske izdaje – dunajska Standard in Kurier sta tu izjemi, ki imata še vedno ločeno tiskano in elektronsko izdajo. Takšno združevanje je pogubno, saj sili k naglici, hitrost pa ti vzame čas za poglobljeno delo. Na spletu nihče več ne preverja, kaj je res in kaj ne.

Bo tisk sploh preživel?

Mislím, da bo. Papir, ki ga vzameš v roke, je po moje še vedno nekaj vredno. Seveda sam uporabljam tudi elektronske medije, ampak ko se peljem v Slovenijo, na prvi črpalki kupim časopis. Tudi mlajši sin – imam štiri, dva z že pokojno prvo ženo, dva v drugem zakonu, vmes pa, kot se spodobi, še koroško 'zalo', hčerko Irino – rad vzame, kadar je doma, časopis v roke.

Za konec še klasika: kakšen se vam zdi odnos matice do koroških Slovencev?
Shizofren. Vsi nas ljubijo, ker smo menda zibelka slovenstva, po drugi strani pa ... Naj bo pred kavarno na celovškem Novem trgu ali na smučanju na Mokrinah, povsod doživljam, da me mladi iz Slovenije sprašujejo, ali že od nekdaj tu živim in od kod so prišli moji predniki. Mlajši

ko so, pogosteje to sprašujejo. Ne vem, ali so za to krivi politika, šola, sistem. Lepo je poslušati o zibelki slovenstva, ampak kaj mi to pomaga, če me tisti iz Slovenije, ko pridejo sem in jih nagovorim, sprašujejo, kdaj sem se preselil na Koroško.

Delite pa mnenje, da se je ozračje na Koroškem le spremenilo?

Seveda, bolje je že, malo bolj sproščeno, ampak je vprašanje, kako dolgo bo tako, kajti na zvezni ravni opažam, da si tisti vedno večni včerajšnji dovoljujejo, in to tudi v vladnih krogih, takšne stvari, da se za glavo primeš. Če bo to pljusnilo nazaj na Koroško, ne vem, kaj bo. Navzven je vse res lepo maskirano, češ, vsi smo v Evropi itd., toda saj še v Evropi nismo več. Sam se že hudo jezim, ko se vračam iz Ljubljane čez Ljubelj in moram spet pokazati potni list.

A black and white photograph of a woman with short, wavy hair, wearing a white top with a ruffled neckline. She is looking slightly to the right of the camera with a gentle expression. The background is a blurred vineyard with large leaves and a chain-link fence in the lower right. The lighting is soft, creating a bokeh effect in the upper left.

© Shirley Suarez

*Včasih se počutim kot
galapaška želva*

Bernarda Fink, mezzosopranistka, komorna pevka,
argentinska Slovenka, rojena v Buenos Airesu,
primožena koroška Slovenka

1. decembra 2018

Kadar ne potuje po svetovnih odrih, živi v idiličnih Svečah v Rožu, kjer sta si s soprogom Zdravkom (Valentinom) Inzkom, avstrijskim diplomatom, trenutno visokim predstavnikom v BiH, iz starega skednja ob njegovi domačiji pri Pregleju ustvarila prelep dom. Mati dveh otrok, Simona, ki živi in dela na Dunaju, in Valentine, ki je svoj podedovani pevski talent usmerila v muzikal. Mezzosopranistka Bernarda Fink Inzko s častnim nazivom komorna pevka je vajena svetovnih odrov, vabil velikih dirigentov, nastopov z najboljšimi orkestri in najvišjih priznanj. Čeprav velja za eno od vodilnih in najbolj iskanih mezzosopranistk na svetu, se ob njej ne moreš znebiti občutka, da ji je kar malo nerodno, ker je tako slavna, je o njej pred časom zapisal londonski Guardian. Res je neverjetno skromna, topla, iskrena. Takšna, da doma na avstrijskem Koroškem ne odreče niti prošnjam za nastop na kakšnem krajevnem odru ali pa se pri nedeljski maši v sveški farni cerkvi pomeša med domače cerkvene pevke. Minuli torek je z njo in s Slovenskim komornim orkestrom z Dunaja uživalo občinstvo v mariborski dvorani Union. Užitok je tudi pogovor z njo.

Odkar sem obiskala vašo rodno Argentino, se zavedam razdalj med obema svetovoma, zato kapo dol pred vašim trdnim slovenstvom.

(Nasmeh.) Hvala. Res je že fizična razdalja med Argentino in Slovenijo ogromna in to seveda pogojuje tudi vse drugo. Gre za tako različna sveta, da se včasih počutiš prav shizofreno.

Vas, kadar nastopate v Sloveniji, prevevajo kakšni posebni občutki?

Peti v Sloveniji pomeni zame peti doma, čeprav pravzaprav nikoli nisem živela v svoji matični domovini. Res sem preživela, ko je bil mož avstrijski veleposlanik v Sloveniji, nekaj časa v Ljubljani, vendar se takrat nisem počutila, kot da sem prišla v svoje mesto, saj sem bila tam kot veleposlanikova žena, poleg tega sem v tistem obdobju precej pela po svetu. Ampak če me povabi na nastop Slovenija, je to zame vedno nekaj posebnega, in nikoli ne bom pozabila svojega prvega nastopa v Ljubljani leta 1986.

V bistvu so zanj zaslužni koroški Slovenci, in to v času, ko ni še nihče slutil, da boste s poroko tudi vi postali koroška Slovenka?

Res je. Ugledna koroška kulturna delavca dr. Janko Zerzer in dr. Reginald Vospernik sta leta 1986 med obiskom Slovencev v Buenos Airesu po naključju poslušala moj recital s klavirsko spremljavo v Slovenski hiši. Ko sta izvedela, da sem z eno nogo že v Švici, ker načrtujem evropsko kariero, me je dr. Zerzer povabil, da bi imela koncert v Celovcu, Ljubljani in Trstu. Že decembra 1986 sem tako prvič nastopila v teh treh mestih, kjer še nikoli prej nisem bila. Name je vse skupaj naredilo izjemno močan, nepozaben vtis.

Povsod, tudi v Ljubljani, ste bili kljub medijskemu poudarku, da ste hči političnih emigrantov, lepo sprejeti?

Drži, nobenega negativnega naboja ni bilo, smo se pa čudili, da je bilo to sploh objavljeno. Res pa se je takrat politično prizorišče že tajalo, odpiralo, pripravljalo na politično pomlad.

To je bil vaš prvi obisk Slovenije?

Prvi nasploh. Takrat sem spoznala tudi svojo babico in druge sorodnike po materini strani. Kajti medtem ko je vsa očetova družina, Finkovi, po vojni odšla v Argentino, tako da sem imela eno babico in starega očeta v Buenos Airesu, so mamini starši, Kovačevi, s sinovi ostali v Ljubljani, tri hčerke, med njim moja dvajsetletna mati, ki je že bila zaročena z mojim očetom, pa so postale begunke, misleč, da se bodo kmalu vrnile. Kar seveda ni bilo mogoče in mama ni svojih staršev videla nikoli več,

saj se je prvič vrnila v te kraje šele leta 1988, ko sta z očetom prišla na mojo poroko.

Vi pa ste leta 1986 v Ljubljani prvič videli njeno mamo, svojo babico?

Babico, dva strica in sestrično. Starega očeta ni bilo več. Pred vojno je bil sodnik na osrednjem sodišču v Ljubljani, imel je sedem otrok, živeli so v veliki hiši z vrtom v središču Ljubljane. Ko so po vojni zidali klinični center, so jim hišo podrli, v zameno so dobili dve majhni stanovanji v Povšetovi, v tretjem nadstropju in brez dvigala. Starega očeta je izdalo srce, tako da ni dočakal starosti. Kot je ni njegov najstarejši sin, moj stric Janez, ki je bil umorjen ob koncu vojne, verjetno na Teharjah. Drugi, France, je bil duhovnik, jezuit, po pripovedovanju vseh, ki so ga poznali, izjemno dober človek; umrl je v hudi avtomobilski nesreči, ko se je v fičku vračal s tremi otroki z duhovnih vaj pri Postojni in se je vanj z mercedesom zaletel opit vladni funkcionar s tako hitrostjo, da so bili vsi v stričevem avtu na mestu mrtvi. Od štirih stricev sem tako spoznala le dva, Pavleta, ki je preživel mučenje v samici in prišel iz nje psihično poškodovan, in pa najmlajšega, Jožeta, ki mu tudi ni bilo lahko, saj je moral vsa družinska bremena vključno s skrbjo za starše prevzeti na svoja pleča.

Kako pa so medtem živele v Argentini njegove tri sestre?

Vsekakor polno življenje, čeprav jih je mučilo hudo domotožje. Veliko se je govorilo o domu in dom je bila seveda Slovenija. Starši so si v Argentini ustvarili pravo majhno Slovenijo, zato smo se otroci lahko naučili slovensko, tudi vse te lepe slovenske pesmi. Zmeraj znova opažam, koliko jih znamo, tudi takšnih, ki jih še tukaj ne poznajo. Čeprav je bil v službi samo oče, naša družina s šestimi otroki ni nikoli živela v pomanjkanju, je pa res, da so bili drugačni časi, otroci smo manj potrebovali, mama je bila odlična gospodinja, tudi tete, dve očetovi sestri in ena mamina, ki so bile samske, so pomagale, kaj zašile, stari oče Fink nam je naredil vozičke iz lesa, gugalnico na vrtu ... Bilo je lepo.

Finkovi so bili menda izjemno nadarjena pevska družina?

Tri očetove sestre, tercet Fink, so imele med vojno na ljubljanskem radiu

enkrat tedensko svojo glasbeno oddajo. Žal se ti posnetki niso ohranili, ostalo je le nekaj malega, tako da si lahko predstavljamo, kako lepo so pele. V Argentini so prepevale naprej in to me je zelo zaznamovalo. Moj stric, pianist in skladatelj Alojzij Geržinič, mož tete Marije Fink, je tercet tudi spremljal in zanj pisal aranžmaje. Včasih se jim je pridružil tudi oče, kot solist pa pel Schumanna, Schuberta, to me je začaralo. Doma smo poslušali simfonično, orkestralno klasično glasbo; spominjam se velikega gramofona in dvanajst velikih črnih plošč z najbolj znanimi klasičnimi skladbami Musorgskega, Beethovna, Čajkovskega ... Danes imamo na stotine zgoščenk, pa nobene ne poslušamo ... Živo se spominjam tudi plošče, ki nam jo je podarila ena od tet: na eni strani Christa Ludwig in Brahmsova Rapsodija za alt, na drugi pa Brahmsov rekviem. To so bile reči, ki so me zaznamovale, mi dale osnovno podlago, da sem se potem nekoč sploh lahko odločila, da bom pela. Kajti kot najstnica si nikoli nisem mislila, da bom pevka.

Ste pa doma veliko peli, kot pač večina argentinskih otrok?

Kot večina slovenskih otrok v Argentini. To je bilo čisto slovensko, v Argentini se namreč v družinah ne poje. Peli smo dvo-, tro-, štiriglasno. Petnajst let sem pela tudi v zboru Karantanija, ki ga je vodila teta Marija, poročena Geržinič. S svojim zvonkim sopranom in temperamentom bi bila Marija gotovo dobra operna pevka, to bi tudi morala postati, saj je bila sprejeta na ljubljanski konservatorij, in to ravno tisti dan, ko se je oče odločil, da vsi zapustijo Slovenijo. Ker se kot pevka ni mogla izživeti, je v Argentini ustanovila najprej dekliški, potem pa mešani pevski zbor.

Zmagovita povojna komunistična ideologija v domovini vaših staršev je učila, da živijo v Argentini sovražniki, ki vzgajajo svoje otroke v zagrenjenosti. Kako je bilo s tem v resnici?

Vem, za režim v stari domovini smo bili izdajalci in še danes je to kdaj servirano ljudem, vendar nikakor nismo rasli v sovraštvu in zagrenjenosti. Seveda smo občutili odtrganost od domovine staršev, njihovo žalost, mamu sem večkrat videla jokati, ker je bila ločena od staršev in bratov, od svojega mesta, v katerem je zrasla, zdaj pa v njem ni bila več zaželeno, kot veliko krivico je občutila nasilje, prelivanje krvi, ideološko

spreminjanje mišljenja, ko je to, kar je bilo danes belo, jutri postalo črno. A kljub žalovanju za izgubljeno domovino smo rasli z občutkom svobode. Čeprav nismo bili premožni, smo dekleta hodila v zasebno nunsko šolo, k dominikankam, pogovarjali smo se lahko o čemerkoli, ne da bi nas kdo klical na zaslihanje, kot so klicali mojega strica v Ljubljani, če je kdaj pri pridigi rekel kaj, kar oblastem ni bilo všeč, čeprav ni bil noben politični agitator. Konec tedna smo hodili v slovenske kulturne domove, kjer se je igralo, pelo, s tem so starši začeli že v begunskih taboriščih, oče je tam učil celo latinščino, ki je bila njegov konjiček.

Kdaj se je razmahnil vaš pevski talent?

Ko sem že na univerzi študirala vzgojne vede, nas je prav teta Marija v želji, da bi bil njen zbor še boljši, nagovorila za obisk pri neki profesorici petja. Ta mi je dala zapeti operno arijo in nekaj starih baročnih arij za začetno urjenje glasu, zmešalo mi je glavo. Začela sem opazati, kako lepo je preizkušati svoj glas, slišati samo sebe. Name je delovalo naravnost terapevtsko, kajti bila sem iz velike družine, kjer so vsi peli, četrta med šestimi otroki, in počutila sem se kot siva miška, le del neke mase. Zdaj sem nenadoma začela pridobivati samozavest, spoznavati samo sebe, se odcepljati od družine. Odločila sem se, že 22-letna, za pevsko šolo gledališča Colon.

Staršem to najbrž ni bilo najbolj všeč?

Zdelo se jim je malo sporno, a mi niso prepovedali. Bali so se, kar je razumljivo: pošteno vzgojeno dekle iz družine, kakršna je bila naša, pride v čisto nov svet, v razuzdano, bohemsko, umetniško življenje. Deloma je takšno, bohemsko, res bilo, kar me je tedaj seveda privlačilo, saj je bilo pri nas vse tako pridno, je pa res, da sem morala biti velikokrat zelo močna, da sem si rekla, to je moja pot, drugih pa drugačna, ni se mi treba pomešati z njimi, biti takšna kot oni. Tudi zdaj, ko poučujem druge, jim, ko me vprašajo, s kom se moraš družiti, kakšen moraš biti, da bolj uspeš, polagam na srce: ostani tak, kot si, drugačen kot drugi, samo tako boš res uspel. Seveda zahteva to, da ostaneš, kar si, včasih veliko korajže, celo herojske, ker si lahko deležen posmeha, grdih pogledov, nalepk o pobožnjakarstvu ... Pri tem pa je družinska podlaga bistvena.

Ste pa na začetku imeli smolo, ker vas je profesorica silila med sopranistke?
Kar tri leta so me imeli za sopran, zato nisem dobila prave tehnične usmeritve, kar se tiče registra in vaj. Imela sem prijeten glas, muzikalčnost, hitro sem se učila, a z glasom ni in ni šlo. Po treh letih sem bila kar malo obupana, ker bom spet morala nekaj pustiti, pred tem sem namreč, že v četrtem letniku, opustila študij vzgojnih ved na univerzi. Nekaj časa sem sicer študirala vzporedno oboje in še pela v tetinem zboru, a sem zaradi hude obremenitve skoraj zbolela, tako da sem se morala odločiti, da zapustim zbor, okrilje družine, in grem svojo pot. Iz tiste črne luknje me je potem rešil profesor, Argentinec judovsko-perzijskega izvora, ki mi je ponudil tri poletne mesece zastojnih ur petja, prepričan, da sem mezzosopranistka in da mi lahko pomaga. Tisto poletje je bilo zame odrešilno, vsaj pet let sem potem študirala pri njem v pevski šoli gledališča Colon, priključila sem se tudi opernemu zboru in se tako preživljala. Bila je čudovita izkušnja.

Verjamem, saj tudi le bežnega obiskovalca ta operna hiša naravnost omami.
Gledališče Colon je res edinstveno, takšne operne hiše na svetu ni, to priznavajo vsi. Že sama zgradba v starem italijanskem slogu je čudovita, z udobnimi ložami, kakršnih ne najdete ne v Parizu ne na Dunaju, in z velikanskim odrom, na katerem so peli največji operni pevci, ki so se, ko so včasih prihajali z ladjo na južnoameriško turnejo, vedno najprej ustavili na Kanarskih otokih, nato v gledališču Colon in na koncu na Kubi, zato imajo ti kraji takšno glasbeno tradicijo.

Sami ste odpotovali v nasprotno smer, iz Argentine v Evropo. Samo zaradi pevske kariere?

Ne. V Evropo me je vleklo, ker sem se počutila Evropejka. Na ta skok sem se pripravljala kar nekaj časa, ko sem odšla, sem imela že 30 let. Izbrala sem Švico, ker so imeli v Buenos Airesu ustanovo, ki se je zelo zavzemala za mlade in prirejala mojstrske tečaje z velikimi imeni, takrat pretežno s Švicarji, kot sta tenorist Ernst Haefliger in baritonist Philippe Huttenlocher, ki je pri nas dvakrat vodil mojstrski tečaj za Bachove arije in oratorije, in z ustanoviteljem stuttgartske Bachove akademije, Nemcem Helmuthom Rillingom. V Bacha sem se zaljubila in se zaradi njega začela učiti nemščino na Goethejevem institutu. Bach, samospevi,

nemško romantika, Mahler, to sem prepoznala kot svoj repertoar. Večkrat je prišel v Argentino dirigirat tudi Michel Corboz, ustanovitelj znamenitega lozanskega vokalnega ansambla, pri njem sem opravila avdicijo, in ko je slišal, da imam za oktober že letalsko karto za Evropo – v bližini Ženeve sem imela prijateljico, ki me je povabila, naj nekaj mesecev živim pri njej –, mi je ponudil, ker še ni imel altistke za novembrski Bachov Božični oratorij v Rimu, ta nastop. Tako sem, srečnica, ob prihodu v Evropo imela v žepu že pogodbo za prvi koncert. Sploh imam občutek, da me je ves čas, tudi v najhujši temi, spremljala neka lučka.

Operne produkcije je v vaši bleščeči pevski karieri še najmanj. Kako to?
Že kot študentka sem imela srčno željo, da bi bilo moje težišče v simfoničnem repertoarju, v samospěvu in oratoriju. Po značaju sem bolj zaprta, boječa, introvertirana, ne sodim med tiste, ki pod reflektorji strahansko uživajo in ne morejo brez javne pozornosti. Za opero moraš biti bolj ekstrovertiran, imeti moraš nekaj histrioničnega, da uživaš, ko si na odru. Moj brat Marko to premore, on ni boječ, sama pa imam rada intimne zasedbe, zato komorna glasba, zato Bach, zato recital, pri katerem sem sama s pianistom.

Sloviti dirigent Rene Jacobs, mojster za staro glasbo, vas je nekoč takole pohvalil: Nihče ne zna med petjem tako lepo jokati kot ti." V življenju pa se mi ne zdi, da bi radi jokali?

Hvala Bogu, nič več, ko sem bila mlada, pa sem dolgo imela občutek krivice, da sem spodrezana, da so nam nekaj vzeli, da nisem poznala stricev, tet. Potem sem delala na tem in sem odkrila, da je to zgodba mojih staršev, jaz pa sem na družinskem drevesu nova veja, ki mora pogonati in biti zdrava. Ko sem to spoznala, sem si rekla, sem Argentinka, rojena tu, ne v Sloveniji, in zdaj grem svojo pot. Takrat mi je začelo tudi petje bolj uspevati."

Z Evropo vas je še posebej tesno zvezala poroka s koroškim Slovencem, avstrijskim diplomatom Zdravkom Inzkom. Zgodba o tem, kako sta se našla, se mi zdi naravnost filmska.

Vsekakor je povezana s tistim mojim prvim koncertom za Slovence decembra 1986, na katerega je prišla tudi Zdravkova mama Marija Inzko,

ne da bi katera od naju slutila, da bo postala moja tašča. Zapomnila sem si jo, ker se mi je predstavila kot sošolka moje tete Marije, zborovodkinje, šest let sta v Ljubljani sedeli v istem razredu. Ko so v celovškem slovenskem časopisu Naš tednik ob poročilu o koncertu objavili še intervju z menoj, ga je v New Yorku, kjer je takrat služboval, prebral tudi Zdravko Inzko, s katerim se takrat seveda nisva poznala. Napisal mi je pismo, ker pa ni imel mojega naslova, je njegova mama, ki si je dopisovala z mojo teto, s svojo nekdanjo sošolko, sinovo pisemce poslala njej, ona pa ga je izročila meni. Kakšna dva meseca sem odlašala z odgovorom, potem mi je oče prišepnil: Na tisto pismo pa le odgovori. Kaj vem, morda je kaj slutil ali pa ga je skrbelo, da je hči, ki jih ima že čez trideset, še neporočena. (Smeh.) Po mojem odgovoru je takoj prišlo drugo pismo, sledila so nova in nova, po mnogih pismih in telefonijadah, interneta seveda še ni bilo, sva se prvič srečala v Salzburgu. Leto kasneje sva se v njegovih Svečah poročila.

Se spomnite, kaj je bilo tako všeč vašemu možu v tistem intervjuju? Ste govorili tudi o vrednotah?

Seveda. Da sem ostala to, kar sem, da je, če kakšno nedeljo nastopam in ni časa za cerkev, moja soba tudi moja cerkev, da se iz težkih stvari človek največ nauči in najbolj dozoreva ...

Vedno poudarjate pomen treh ključnih vrednot, krščanstva, narodnosti in glasbe. Za vas so enakovredne, vendar vero še posebej izpostavljate, z njo si pomagata tudi pred vsakim nastopom.

Vera je prva, saj vse vključuje in poravnava. Pred vsakim nastopom se zahvalim Bogu, da smem to, kar sem dobila, deliti z drugimi, saj čedalje bolj odkrivam, koliko sem prejela in še prejemam. Preden stopim na oder, se sprašujem, ali bo moja malenkost zmogla ljudem v dvorani, včasih tisočem, ki so drago plačali karte, vliti občutek, da niso prišli zaman. Pa si rečem, saj nisem sama, jaz bom že dala od sebe vse, kar zmorem; pripravim svoje padalo, pregledam, ali je vse na svojem mestu, nato se spustim in nosi me božji dih. Takrat sem del narave in plavam kot ptič na nebu.

Ste se že pred poroko odločili, da bodo moževe rodne koroške Sveče vaš novi dom?

Takrat ni bilo nič jasno. Ker je bil v diplomatski službi, sem vedela, da se bo treba seliti. Sama sem tako in tako živela kot ciganka, brez lastnega gnezda, Švica ni bila moj dom. Najprej sva bila v New Yorku, nato na Dunaju, prva postaja nove družinice pa je bila Praga, kamor sva se, ko je mož tam nastopil službo kulturnega atašeja, odselila skupaj z najinim prvorojencem, šestmesečnim Simonom, potem sem rodila še Valentino. Imela sem veliko srečo, da sem v Pragi našla varuško Milado, sestrsko dušo, Čehinjo, ki je bila potem z nami celih 15 let. Po Pragi je dobil mož službo veleposlanika v Sarajevu. Že prej je bil nekaj mesecev opazovalec v Sandžaku; ko je padla tista strašna bomba na sarajevsko tržnico in povzročila pokol, se je odločil, da se bo potegoval za to mesto. Tik po koncu tiste strašne vojne je v razbitem, zbombardiranem Sarajevu odprl avstrijsko veleposlaništvo, sama pa sem se z otrokoma preselila na moževo domačijo v Svečah. Stara Preglejeva hiška je bila sicer obnovljena, ampak vseeno je bil preskok iz Prage v Sveče velik. Ni bilo enostavno, sploh ko sem morala na koncerte po svetu, varuška Milada pa zato iz Prage prek Dunaja k nam v Sveče. Ampak, kakor je bilo težko, je bil tudi dobro, saj sta otroka razvila odnos do rodnega kraja svojega očeta, tako da imata nekje korenine, če jih že jaz nimam nikjer. Vmes smo šli spet na Dunaj, ko pa je postal mož veleposlanik v Ljubljani, sta otroka svoje koroške korenine znova obnovila, ker sta v tem času hodila v slovensko gimnazijo v Celovcu. To me veseli, poznam namreč precej diplomatskih družin, ki se nikjer ne počutijo doma. Danes mi Sveče popolnoma ustrezajo, premaknila bi jih le malo bliže Dunaju, da bi bilo do tja samo kakšnih 120 kilometrov in ne 300.

V Argentino, kjer so ostali vaši starši in drugi sorodniki, ste se vseeno vračali, po očetovi smrti pred petimi leti predvsem zaradi mame, ki je že krepko čez 90.

Po moji poroki smo očeta in mamo vsako leto vabili k nam, tukaj sta doživela tudi slovensko osamosvojitve in bila presrečna. Zadnjih 15 let, ko je postala pot za njiju preutrudljiva, smo začeli pogosteje mi odhajati čez morje. Pred kakšnimi tremi tedni pa se je tudi mama za stalno

vrnila v Slovenijo. Hvala bogu, da je preživela mukotrpno potovanje čez ocean. Ne govori več veliko, a vsi spomini iz mladih let so se prebudili, ko jo je moj brat iz novega doma za starejše ob trnovski cerkvi popeljal na vozičku do središča Ljubljane. Včeraj sem jo obiskala in slišala, kako je, ko jo je neka gospa spraševala, ali ni v Argentini lepše, čisto tiho zamrmrala: Jaz sem prišla sem umret. Mislim, da se vsega zaveda in da je zadovoljna, da je prišla domov. Sploh ker smo ob njej njeni otroci, vedno več nas živi tukaj, kmalu bo v Argentini ostala samo še ena sestra.

Se še počutite Argentinka?

Argentinka in Slovenka, absolutno oboje. Zadnja leta se v Buenos Airesu zelo rada udeležim srečanja nekdanjih maturantk, ki smo končale šolo pri dominikankah. Uživam v spominih; ko si mlad, te življenje samo poriva naprej, zdaj pa se počasi vračam v preteklost in se čudim, kaj vse človek preživi. Včasih se že počutim kot galapaška želva. (smeh)

Kako gledate na Slovenijo?

Zdaj ko je mama tukaj, dobiva zame Slovenija še novo težo.

Vas pri nas kaj moti?

S Slovenijo je kot s tvojo mamo, ki je, kakršnakoli že, majhna ali velika, temna ali svetla, zate vedno lepa. Nihče ni popoln. Kozarec lahko vidite na pol poln ali na pol prazen in menim, da je slovenski več kot do polovice poln. Rada povem povsod, da sem Slovenka, in Slovenija je povsod deležna pohval, kako lepa je. Želim si le, da bi se sami bolj zavedali tega dobrega in lepega, da bi bili bolj samozavestni in da bi bolj skupaj držali.

To pa nam ne gre najbolje od rok?

Na splošno se zdaj povsod dogaja polarizacija skrajnosti, ne samo v Sloveniji. Politika bi se morala zavedati, da je njen namen ta, da gre ljudem dobro, ne pa da gleda vsak samo na svojo barvo, svojo stranko.

Se počutite tudi koroška Slovenka?

Seveda. Vesela sem, da živim med tako prijaznimi ljudmi in sredi tako čudovite narave.

Kakšen je odnos koroških Slovencev do Slovenije? So navezani nanjo?

Deloma so, deloma pa opažam, da ima koroški Slovenec predvsem svojo identiteto, čuti se Slovenca, toda ne kot brat tistega čez mejo, ampak bolj kot bratranec.

Kako pa sami shajate z vsemi temi svojimi identitetami?

Včasih je res naporno, kajti vsaka identiteta ima tudi svojo problematiko, in ko se te pomešajo med seboj, nosiš določeno težo. Toda saj zato smo na svetu, da drug drugemu nosimo težo, mar ne?! Naša pot je sestavljena iz korakov, samo korak za korakom prideš do cilja. Večkrat kak korak spremljajo ovire in kritike, ampak sama se držim Don Kihotovih tolažilnih besed, ko se mu je Sančo Pansa pritoževal, da psi lajajo na njuna konja: To, da psi lajajo, je znak, da jezdiva.

© Sami Rahim

*Pride Slovenec v Avstrijo,
pa pozabi slovenščino*

Benjamin Wakounig, podjetnik,
predsednik Slovenske gospodarske zveze

23. februarja 2019

Prihaja iz velike družine. Dvanajst otrok je bilo pri hiši, on, kot pove že ime, najmlajši. Kot svetopisemski Benjamin v Jakobovi družini, se posmeje. Imel je, pravi, lepo otroštvo. Ob vodi, rasel je namreč v Mlinčah, v občini Žitara vas, v vasi, skozi katero teče reka in je bila znana po številnih mlinih. Doma in v vasi se je govorilo izključno slovensko. Benjaminov oče je bil kovač, nadaljevalec 450 let dolge hišne kovaške tradicije, obenem so imeli še kmetijo in v sedemdesetih letih celo bencinsko črpalko. Kovačijo je kasneje prevzel starejši, zdaj že pokojni Benjaminov brat. Kar devet od dvanajstih otrok se je šolalo in danes so razpršeni po vsej Avstriji, njihovi otroci pa po vsem svetu. Brat, ki je nadaljeval kovaško obrt, si ni ustvaril družine, po njegovi smrti pred tremi leti pa je domačijo kot najmlajši podedoval Benjamin. Ne živi tam, a skuša ohraniti, kar se da, tudi staro kovačnico, ki seveda ne dela več. Tako je domačija v Mlinčah postala poletno stičišče velike Wakounigove družine, raztresene po svetu.

Kdaj ste ugotovili, da ste rojeni za podjetništvo?

Za poklic gospodarstvenika, trgovca v zunanji trgovini sem se odločil že pri petnajstih, v času, ko sem obiskoval Slovensko gimnazijo v Celovcu.

Kaj naredi dobrega trgovca? Komunikativnost, obvladanje jezikov?

V gospodarstvu je izjemno pomembno, da se lahko z ljudmi pogovarjaš in da nimaš predsodkov. V tem smislu, da vsakogar spoznaš sam, ne da se zanašaš zgolj na to, kar govorijo drugi. Seveda sem imel srečo, da sem rasel v veliki družini, kjer je bilo treba delati, tako sem se naučil tudi odgovornosti. Delo zame ni problem, problem je delati z ljudmi, ki ne razumejo ali nočejo.

Seveda niste takoj šli na svoje?

Ne, sem se pa takoj odprl v svet, kajti mešano izvozno-uvožno podjetje Sateko v Gradcu, pri katerem sem se leta 1986 zaposlil, je poslovalo po Evropi in svetu. Lastniki so bili iz Slovenije in Srbije, soudeležena je bila tudi Zveza Bank v Celovcu. Tako sem imel možnost spoznati bivšo Jugoslavijo, Evropo, tudi Avstralijo. Zunanjetrgovinska izobrazba, pridobljena v Gradcu in Švici, mi je prišla pri tem zelo prav, enako obvladanje jezikov, zato sem lahko hitreje napredoval.

Zdaj prebiramo, kako so bila nekatera jugoslovanska izvozno-uvozna podjetja z udbovsko-kriminalnimi navezami in s skrivnimi računi na tujih bankah vpletena v umazane posle.

Za to sem izvedel šele po razpadu Jugoslavije, moram pa reči, da pri naši firmi v Gradcu kaj takega nikoli ni bilo. Imel sem srečo z direktorjem, Slovencem iz Tržiča, Viktorjem Megličem, dolgoletnim direktorjem Tesnilke, ki me je prav očetovsko spodbujal. Sploh je imel veliko srce za Slovence na drugi strani meje in je tudi zelo forsiral, da se naseli Tesnilka na južnem Koroškem, v Šmihelu. Iz tega takrat majhnega podjetja je zrasel današnji koncern Mahle Filterwerk, ki zaposluje 2500 ljudi, velik delež jih je tudi iz Slovenije.

Kako ste občutili razpadanje Jugoslavije?

Krizo v Jugoslaviji, s katero smo veliko delali na osnovi kompenzacijskih poslov, sem začutil že med letoma 1989 in 1990. Na primer, dobava umetnega gnojila iz neke hrvaške tovarne kot kompenzacija za naš uvoz avtomobilskih delov in drugega tehničnega blaga v Jugoslavijo se je nenadoma ustavila, ker je Srbija zablokirala dobavo plina do Hrvaške ... Takrat nam je promet zelo upadel in ugotovil sem, da bo treba zamenjati branžo. Ko je v letih 1991, 1992 prišlo do embarga s Srbijo, smo že bili pripravljeni, z novim podjetjem s slovenskim lastništvom v Gradcu, preusmerili smo se v uvožno-izvozne posle med Češko, Poljsko, Slovaško, Madžarsko in Avstrijo ter Slovenijo. Takrat sem veliko posloval v energetiki in imel dobre odnose z največjimi koncerni, kot sta nemški Siemens in japonski Hitachi, ki jih je dogajanje v regiji zmedlo, saj niso vedeli, kaj bo, zanje smo bili most do vseh teh držav bivše Jugoslavije oziroma Vzhoda. Odločil sem se in leta 1995 skupaj s kolegom

odkupil deleže podjetja, ki se je nato dobro razvijalo. Danes je naš Activ s sedežem v Gradcu s hčerinskim podjetjem v Ljubljani in Beogradu ter predstavnštvom v Bosni in Hercegovini star 27 let. Ukvarjamo se s svetovanjem v energetiki, zastopamo velik japonski koncern Mitsubishi-Hitachi Power Systems. Glede tega Japonci razmišljajo popolnoma drugače od Evropejcev ...

Kako?

Evropski koncerni so imeli nekoč filozofijo ustanoviti v vsaki državi takoj firmo in predstavnštvo, kar pa je zelo drago. Japonci si raje vzamejo lokalnega partnerja, ker je to ceneje in bolj učinkovito, predvsem pa to počnejo iz prepričanja, da se ljudje, ki so privatniki, bolj brigajo za posel, bolj grizejo, so tudi bolj organizirani. Veliki evropski koncerni zdaj ta japonski vzorec posnemajo, opažam, posebno v avtomobilski panogi, da zapirajo svoje pisarne in se opirajo samo na predstavnštva, ker so cenejša. Tudi veliki koncerni namreč danes zelo varčujejo na vseh koncih in krajih.

Zato je Mitsubishi-Hitachi kot lokalnega partnerja najel vas?

Z njima delamo že od leta 1996. Leta 2014 sta se ta velika japonska rivala združila, kajti trg je postajal tudi za pet največjih, ki so dotlej obvladovali energetiko, vse manjši. Japonci so bili pametni, pred očmi so imeli nacionalni interes, zato so združili oba svoja velikana, tekmeča, združila sta se tudi ameriški General Electric, GE, in francoski Alstom, Siemens pa je ostal sam, a je moral veliko svojih panog v energetiki opustiti. Danes je to težek posel, konjunktura ni več, v energetiki pa so velike spremembe. Nuklearna v Evropi ne gradijo več, premog je vprašljiv, Nemci se mu bodo postopoma docela odrekli, na Balkanu, kjer mi delamo, pa si tega ne znamo predstavljati, kajti premog je poleg vode edini resurs, ki ga Balkan ima. Malo je takšnih držav, ki bi imele takšno srečo kot Slovenija, ki ima obnovljive vire energije, atomsko centralo, vodo, termoelektrarno, plin ... Še večji problem je, da so termoelektrarne v vseh teh balkanskih državah, s katerimi delam, zastarele. Razen Hrvaške, ki ima zelo malo termoelektrarn, zato pa več plinsko-parnih enot, vodo in je tudi solastnica JE Krško. Zelo zastarele so Bosna, Makedonija, Srbija, Kosovo. Potenciali so v teh državah še veliki, ampak kapitala ni in to je problem.

Kaj pa okoljevarstveni vidik v teh državah? Pred časom sem videla katastrofalne podatke za Srbijo ...

Stanje se izboljšuje, a je še vedno zelo slabo. Vse te države, ki se hočejo približati EU, morajo seveda spoštovati evropske direktive, tudi okoljevarstvene, zelo se trudijo za izboljšanje, a čez noč ne gre.

Je razvoj s takšnim zaostankom sploh mogoče ujeti?

Ne. To, kar se je v Sloveniji gradilo leta 1996, se danes gradi v Srbiji, torej je 22 let razlike. In to, kar se je v Sloveniji gradilo leta 1996, se je v Avstriji 15 ali morda 20 let prej. Tehnologije so se zamenjale, razžvepljevalne naprave v elektrarnah, elektrofiltri, veliko se na tem dela, ampak tega ne moreš dohiteti. Tudi Grčija je v slabi fazi, da ne govorim o državah bivše Sovjetske zveze, pobrali sta se edino Češka in Slovaška, druga še bolj, ima namreč Jaslovske Bohunice, veliko jedrsko elektrarno, s katero lahko vse pokriva, Čehi pa z jedrskimi elektrarnami pokrivajo špice ali znivelirajo kjotske sporazume, kajti danes ne vemo, kam štejemo atomsko energijo, ali med umazane ali ne. V proizvodnji je čista, toda vprašanje je, kaj z odpadki, kaj se nam lahko posledično zgodi. Tu je kaos.

Kaos, v katerem pa je prostor za politiko.

To pa sploh. Avstrija tu dela zelo taktično, vsaka dva, tri mesce postavi vprašanje varnosti krške jedrske centrale. Čeprav moram reči, da je zame JE Krško ena bolj varnih v srednji Evropi, če ne nasploh. Slovenija je na tem področju zelo veliko naredila.

Vas politika ne zanima, vsaj aktivna ne?

Prihajam iz nenavadno politične družine, kajti kot koroški Slovenec sem bil dan na dan izpostavljen politiki. Ko sem odraščal, je bila doma politika vsak dan na mizi, tudi v družini, ki sem jo sam ustvaril, ni dneva brez nje, če drugega ne, se začne z branjem časopisa. Mislim, da to ni narobe, vendar pa sam nikoli nisem imel interesa, da bi se ukvarjal z njo. Namreč, v gospodarstvu lahko hitro prideš do cilja, v politiki pa morda nikoli. Kot pripadnik narodne skupnosti v politiki ne boš kaj dosti uspel, če boš pa vstopil v kakšno drugo stranko, ti bodo pa tvoji rekli, glej, nas je zapustil in šel v ljudsko stranko ali k socialdemokratom. Če že ne obveljaš za izdajalca, pa simpatij gotovo ne dobiš.

Kvečjemu kakšno zamero si nakoplješ, kot gospodarstvenik pa moraš imeti povesod odprta vrata.

Tako je. Zato me aktivno politično udejstvovanje ni nikoli zanimalo, čeprav so prišle stranke in me nagovarjale.

Veliko politikov pa poznate, tako v Sloveniji kot v Avstriji. Iz slovenskih medijev je prišel na vaš račun tudi kak očitek o lobiranju.

Že v starem Rimu se je lobiralo. Zadnja leta je postala ta beseda, lobiranje, nepriljubljena in ima negativen prizvok. Vprašanje je, kaj je lobiranje, če se z nekom srečam, a že lobiram? Naj poudarim, da nisem lobist in da nimam lobistične izobrazbe. Res pa je, da veliko ljudi poznam in da me jih veliko vpraša tudi za kak nasvet. Če mu ga dam, sem lobist ali svetovalec ali pa vendarle zgolj človek z mnenjem, ki ga pove pogovornemu partnerju? Nasploh mislim, da se ne sme zgoditi, da bomo lobiranje prikazali v tako slabi luči, s takšnim negativnim prizvokom, da se bomo potegnili nazaj, drugi pa bodo to znali izkoristiti in si bodo prisvojili kolač.

Ste torej svetovalec?

Vsak politik ima svetovalce, brez tega ne gre. Nekdo, ki se v panogi spozna, naj tudi svetuje, mislim, da je to legitimno, znanje lahko posreduje naprej tisti, ki ga ima. Vesel sem, da sem pomagal dosti slovenskim podjetjem pri vstopu na avstrijski ali nemški trg, enako sem pomagal tudi marsikateremu avstrijskemu, da se je uveljavilo v širšem prostoru. Moramo pa vedeti, da večji koncerni, večje tovarne nimajo časa dolgo čakati. Če vidijo, da se v Sloveniji ali na Hrvaškem zapleta, da projekt stoji, gredo naprej, v Bosno, Srbijo ali kam drugam.

Imate pri tem v mislih Magno, ki ste ji tudi pomagali, da je prišla v Slovenijo, v Maribor?

Magna je zelo pomembna in zelo sem vesel, da smo tudi mi na avstrijski strani kolikor toliko pomagali, treba pa je vedeti, da je to skupen projekt, ne projekt posameznika, in da gre zasluga tudi tedanji slovenski vladi vključno z ministrom Počivalškom, da je projekt podprla in prilagodila zakon.

Ste kljub pomislekom, ki so se okrog tega projekta spletli v Sloveniji, prepričani, da ima več plusov kot minusov?

Absolutno. Še bolj pozitivno je, da Magna prepozna v Mariboru in okolici potencial. Imela je namreč ponudbe iz Varaždina in Madžarske, da bi to, kar je postavila v Mariboru, postavila tam, in to pod še boljšimi pogoji. Iz prve roke vem, da je bilo nekega večera na sedežu koncerna v Kanadi zelo vroče. Odločila se je izključno za Slovenijo.

Zakaj?

Pod ena: ker vidi v Sloveniji potencial dobro izobraženih ljudi. Pod dve: logistična povezava med Mariborom in Gradcem. Tudi mariborsko letališče je pri tem igralo pomembno vlogo, predvsem pa gre za velik logistični center ob avtocesti Maribor–Gradec, kamor se bo v kratkem priključila avtocesta med Koroško in Dunajem. Zame najpomembneje pa je, da se je Magna odločila za Slovence, ker je imela takšne dobre izkušnje s slovenskimi delavci v Avstriji in jih še ima. Slovenci veljajo za vrhunsko delovno silo, so izobraženi, govorijo jezike ...

Kaj pa slovenski menedžerji?

Enako. Veliko Slovencev v avstrijskih družbah je na vodstvenih položajih. Slovenski menedžerji so radi samostojni, širijo se na avstrijski in sploh evropski trg, precej jih je v Nemčiji, povsod uspešno delajo in morda določeni Slovenci ne vedo, da ima Slovenija v tem pogledu zelo dobro bazo.

Česa pa ji manjka?

Samozavesti. Bom navedel primer: vsak Slovenec, ki pride v Avstrijo, misli, da mora takoj opustiti slovenski jezik in govoriti samo še nemško. Kaj takega se Srbu ali Hrvatcu ne bo zgodilo, ki bosta, ko prideta na Dunaj, govorila sicer nemško, ampak srbščine oziroma hrvaščine ne bosta pozabila. To je vprašanje samozavesti. Velikokrat se zgodi, da Slovenec, ko pride v Avstrijo, noče imeti kontakta z drugimi Slovenci, niti s koroškimi, niti s štajerskimi, niti z drugimi. Zakaj je tako, ne vem. Pri nas v Avstriji je ravno nasprotno, kamorkoli grem, v Nemčijo ali na Japonsko, najprej poiščem link do Slovencev in Avstrijcev. Do Slovencev ga ne najdem, do Avstrijcev pa takoj. Zakaj je tako, težko odgovorim ...

Je bila Slovenska gospodarska zveza (SGZ) ustanovljena v nasprotju s tem duhom, torej zato, da bi svetovala?

Ob njeni ustanovitvi leta 1988, torej še v času bivše Jugoslavije, je bilo svetovanje mogoče v teoriji, v praksi zagotovo ne. Ker pa je bilo v naši manjšini na Koroškem veliko slovensko-avstrijskih in tudi čisto slovenskih podjetij, smo rekli, zakaj ne bi imela manjšina poleg kulturnih in političnih organizacij tudi gospodarsko. SGZ je ustanovila peščica manjšinskih podjetij ali koroških Slovencev, po mojem 40 let prepozno, ampak bolje pozno kot nikoli. Ob ustanovitvi so bila v tukajšnji organizaciji različna mnenja, ali je leva ali desna.

In kakšna je?

Absolutno nadstrankarska organizacija slovenske narodne skupnosti na Koroškem in to je bil tudi moj moto, ko sem leta 2006 prevzel vodstvo. Rekel sem, prevzemam pod pogojem, da si bom odbor postavil sam in da se politika v SGZ ne bo delala. Vsakdo lahko pripada kateremukoli političnemu taboru, v naši organizaciji pa je treba za uspeh vleči za skupno vrv. Mislim, da nam je to uspelo, imamo zelo pestro sestavo odborov, v njem sedijo podjetniki različno velikih podjetij, industrialci, odvetniki, kajti hočemo pokriti čim več raznolikega znanja. Imamo nad 370 članov, precej jih je tudi iz Slovenije. Veliko članov, pa tudi nečlanov, prihaja k nam, smo namreč tudi uradni Slovenski poslovni klub za Avstrijo, po nasvete in napotke, kako poslovati v Avstriji. Najpomembnejše pa je, da smo most med Slovenijo, zgornjo Italijo in Avstrijo, med državami alpsko-jadranskega prostora, kjer se govori slovenski jezik, vključno še z Madžarsko in s Hrvaško. Slovenijo vidimo seveda kot središče in ostro moram pokritizirati slovensko politiko, da ni nikoli zaznala pomembnosti alpsko-jadranskega prostora. Drugače kot Koroška, ki je bila v tem zelo napredna, tako da velja danes absolutno za središče alpsko-jadranskega razmišljanja. Zdaj se, vidim, trudita tudi vodstvi slovenske gospodarske in obrtne zbornice. Uspelo nam je povezati gospodarske dejavnike Južne Tirolske in Slovenije, tesneje se hočemo povezati tudi s partnersko organizacijo v Trstu, torej s Slovenskim deželnim gospodarskim združenjem, zato smo tudi naredili čezmejni mladinski projekt MAJ, Mladi Alpe-Jadran, ki povezuje mladino

iz vseh teh držav. Naš cilj je, da bo generacija za nami tudi živela skupno alpsko-jadransko življenje s ciljem ohranitve slovenskega jezika. To je za nas zelo pomembno in veliko nemško govorečih Korošcev nam zavida, kaj znamo, kaj počnemo. Slovenci se tega premalo zavedamo. Ob tem moram skritizirati politične organizacije koroških Slovencev, ki na tem v zadnjih letih niso nič delale.

So manjšinske organizacije preveč vkopane vsaka na svojem bregu, se ukvarjajo preveč z ideologijo?

Niti ne bi rekel, da z ideologijo. Ne vem, s čim se ukvarjajo, vsekakor rezultatov ni. Sem zagovornik ene same skupne organizacije slovenske narodne skupnosti na Koroškem, to mora biti končni cilj. Kajti največji problem je, da se mladina ne ukvarja več s političnimi organizacijami. Kaj nam pomaga, da imamo dve, tri ali pet političnih organizacij, če ni podmladka. Na gospodarskem področju podmladek imamo, ker na tem delamo. Prepričan sem, da bodo, če bo ena skupna politična organizacija, tudi določeni člani iz podmladka naše SGZ pripravljene sodelovati pri njenem razvoju.

Kako bi komentirali gospodarsko sodelovanje med Slovenijo in Avstrijo. Statistični podatki so ugodni ...

Zelo. Pet milijard evrov blagovne menjave je osupljiva številka. Gospodarsko sodelovanje med obema državama je odlično, politično pa med obema državama ni vse urejeno. Slovenska narodna skupnost prejema od Avstrije enako finančno podporo kot pred 20 leti, čeprav igramo za Avstrijo pomembno vlogo, saj imamo večjezično izobražene ljudi z odprtim razmišljanjem, kar lahko Koroško še bolj širi. Navsezadnje sam deželni glavar poudarja pomen odprtosti, sodelovanja, kajti Koroški primanjkuje dobre delovne sile, ljudje zapuščajo deželo ...

Tudi Slovenijo zapuščajo mladi, izobraženi ljudje ...

Poglejte, kaj se dogaja s Slovensko gimnazijo in Trgovsko akademijo v Celovcu, pa tudi z višjo šolo za gospodarske poklice v Šentpetru, gre za pravi naval dijakov iz Slovenije. Zakaj? Ker dobijo tukaj dobro izobrazbo za malo denarja, ampak za vsem je načrtna strategija Avstrije. Tukaj se lahko vsakdo šola na stroške države, Avstrija nič ne zahteva, ker točno

ve, če se človek tu šola, bo najbrž tukaj tudi ostal. Če pa se hoče koroški Slovenec šolati v Sloveniji, ne more, ker naleti na kup ovir, tako da se mi tukaj samo čudimo, ali je to res filozofija Slovenije, da noče rojakov iz Italije in Avstrije, ki bi se tako naučili tudi lepe materinščine. Kajti, na žalost, koroški Slovenci vedno slabše obvladajo materinščino, ker se niti doma niti na vasi ne govori več slovensko. Kaj mi pomaga 70 odstotkov prijav k dvojezičnemu pouku, če zna otrok, ki po štirih letih konča ljudsko šolo, povedati v slovenščini samo dober dan in lahko noč. Slovenija nima nobene strategije, kako se tega lotiti.

Kako pa je z željami iz Slovenije po odpiranju podjetij v Avstriji? Njihovo število narašča.

So to v glavnem mala in srednja podjetja?

Tudi večja industrijska. Trenutno se pogovarjamo z dvema večjima podjetjema iz Slovenije, ki imata namen na Koroškem ali Štajerskem odpreti naložbo, vredno od 20 do 30 milijonov, in to tudi zato, da zaščitita izdelek, kajti ta zaščita je v Sloveniji pravno zelo slabo urejena.

Kako vidite prihodnost vaše Koroške in kako Slovenije?

Po naravi sem optimist, seveda pa je za to treba nekaj storiti, saj se brez muje še čevlji ne obuje. Gradim na mladi generaciji, me pa malo skrbi, kako zaščititi slovenščino kot jezik, pa ne samo na Koroškem. Danes mladina komunicira na družbenih omrežjih v kraticah, tako da niti angleščina ni več prava, kaj šele materinščina. Zato se mi zdi zelo pomembno ohraniti dobro novinarstvo, kvaliteten slovenski časopis in literaturo, osnova za to pa so dobre šole in seveda dobro gospodarstvo.

Da podpirajo le tiste strokovnjake, ki so njihovi, drugim pa vračanje iz tujine preprečujejo, je slovenskim politikom počitala pravnica dr. Verica Trstenjak z Dunaja in si tako prislužila zmagovalni Večerov bob leta. Kako vidite ta problem vi?

V Nemčiji tega problema ni, v Avstriji deloma je, vendar za res dobre strokovnjake, če se niso kdove kako pretirano politično izpostavili, tudi ne, v slovenski manjšini na Koroškem pa nas je tako malo, da je vsak dobro misleči dobrodošel. V Sloveniji pa je res tako, kot je rekla gospa

Trstenjak. Ko sem nagovoril podjetnika iz Slovenije, ali se bo včlanil v SGZ, me je najprej vprašal, ali smo levi ali desni. Odgovoril sem mu, ne eno ne drugo, ti pa kar pri svojih ostani.

Kako gledate po skoraj treh desetletjih na osamosvojitve Slovenije?

Mislim, da se je Slovenija zelo pogumno odločila za pravo pot, upam le, da bo končno prišla iz teh porodnih težav, ki trajajo že predolgo, z vsemi temi menjavami vlad in ministrov, to me že malo skrbi. Mislim, da se Slovenija tudi veliko premalo zaveda, kaj vse zmoreta slovenska roka in pamet.

Torej ni res, da ima vsako ljudstvo takšne politike, kot si jih zasluži, in bi si v Sloveniji zaslužili boljše?

(Smeh.) Lahko bi tudi tako rekli, čeprav posploševati ne smemo, tudi v politiki se najdejo pametne glave. Res pa je tudi, da je pametne glave težko spraviti v politiko in da je povsod tako.

Pa slovensko gospodarstvo?

Vsekakor ima Slovenija veliko dobrih podjetij, kritično točko pa vidim v tem, da privatizacija ni stekla, kot bi morala. Da se bo Slovenija lahko gospodarsko razvila, bo morala dopustiti več tujega kapitala, tujega lastništva, čeprav je javno mnenje do tega skeptično, celo negativno nastrojeno. K temu veliko pripomorejo slovenski mediji z negativnim poročanjem. Gospodarstvo potrebuje pozitivna sporočila.

Eden najpogostejših argumentov kritikov kapitalizma, ki mu je težko oporekati, je, da ima vedno manjši odstotek ljudi v rokah vedno večji delež oziroma kar veliko večino bogastva.

To tudi mene žalosti, recepta proti temu pa ne poznam. Vem pa, da davki rastejo, da države vedno več potrebujejo in da gredo po denar v podjetništvo. Je pa v Sloveniji premalo identifikacije zaposlenih s podjetjem. V Avstriji, kjer nad devetdeset odstotkov gospodarstva predstavljajo podjetja v zasebni, družinski lasti, se zaposleni praviloma trudijo, da bo podjetju dobro šlo in bodo vsi imeli kaj od tega, pri vas v Sloveniji pa prevladuje bolj ta logika, aha, ta bo zaslužil, nam pa ne bo nič dal ...

Najbrž tudi na osnovi naših grdih izkušenj s tajkuni.

Divje privatizacije in tajkunov ne bi bilo, če bi v Sloveniji pravočasno dovolili tujemu kapitalu vstop na trg. Tako pa se je vse dogajalo bolj pod mizo, klientelistično. Najbrž je v Sloveniji problem to, da ljudi v gospodarstvu nastavlja politika. To ni prav, tja mora tisti, ki zna delati, ne tisti, ki je blizu vladajoči stranki. V Nemčiji na primer tovrstnega klientelizma v gospodarstvu ne poznajo.

*Slovenščina za dušo,
nemščina iz koristi*

Amina Majetić
pesnica, slavistka, pevka

16. marca 2019

Kljub mladosti je iskriva, delavna, z več talenti obdarjena 27-letnica Amina Majetić v kulturnem življenju slovenske skupnosti na avstrijskem Koroškem pustila že precej sledi. Kot pesnica, pevka, voditeljica prireditelj, slavistka. Za diplomsko nalogo pri študiju slovenščine na celovški univerzi je analizirala ženski lik v slovenski literaturi, zaradi česar je v marčevskih dneh še posebno iskana. Po starših je Bosanka, a ko pride v Bosno, kamor gre zelo poredko in zelo na kratko, je tujka. Rodila se je na Jesenicah, kjer je končala osnovno šolo. Pravi, da se v Avstriji, kjer išče svoj prostor pod soncem, počuti kot Slovenka. Tudi koroška Slovenka. V slovenščini sanja, misli, pesni, šteje. Letos bo pri Mohorjevi izšla njena druga pesniška zbirka, prvo, Vse ali nič, je izdala založba Wieser. Glasbeni nastopi jo vodijo po Avstriji, Švici, Nemčiji, Sloveniji pa tudi drugam. Prejšnja leta je veliko sodelovala na mednarodnih festivalih in na Portugalskem dobila celo grand prix, zdaj nastopa z dvema bendoma, s Chaosom in triom Selection.

Tole z identiteto je pri vas precej zapleteno?

(Smeh.) Najbrž res. Starši so prišli iz Bosne, iz Cazina, že pred vojno, v osemdesetih letih, v Slovenijo, na Jesenice. Tam sem se leta 1991 rodila in se po končani osnovni šoli vpisala na celovško Slovensko gimnazijo. Preselili smo se v Celovec ...

Lahko poveste o starših kaj več?

Oče je strojni tehnik in tudi mama je končala višjo šolo za socialne poklice. Ko je mlada skupaj z očetom prišla v Slovenijo, je imela enak problem kot jaz na začetku svojega prihoda v Celovec, le da jaz nisem znala nemško, ona pa takrat ne slovensko. Danes govori odlično, tako da sploh ne opaziš, da ni rojena Slovenka, mi je pa pripovedovala, da je res ogromno brala v slovenščini in se tako učila.

Kako se spominjate otroštva na Jesenicah? Kako ste govorili doma?

Mešano. Ko sem bila še majhna, je pri nas živela babica, očetova mama, ki nam je približala bosanščino. Drugače pa vsak dan mešamo doma najmanj tri jezike. Temu ustrezno imamo tudi večjezičnega psa, ki razume ukaze v vseh jezikih. (Smeh.) Vendar je moj prvi jezik slovenski. Vsekakor ga od vseh petih, ki jih obvladam, najboljše govorim, v njem razmišljam, sanjam, tudi štejem.

Je bilo učenje nemščine kot novega jezika velik izziv?

Ko smo prišli v Celovec, sem imela že 15 let, to so leta, ko si sramežljiv in občutljiv in te je strah, da ne boš prav povedal stavka. Brat Armin, ki zdaj študira na celovski univerzi, je imel deset let in se je hitro vživel, se spoprijateljil tudi z nemščino, pri meni pa je malo trajalo. Vse dokler nisem zamenjala slovenske gimnazije za pol leta za avstrijsko, kjer je bil pouk samo v nemščini, in se potem vrnila. Čeprav sem imela željo in voljo učiti se, saj sem po naravi vedoželjna, vse me zanima, vse bi prebrala, sem imela občutek, da to nekako ni bilo dovolj. Res mi ni bilo lahko, vrh tega so se s tujim okoljem in jezikom mučili tudi starši. Kot najstnik se malo težje prebijaš skozi nov jezik. Z mislijo, da bom nemščino tako in tako potrebovala, sem jo šla potem študirat in študij tudi končala. Skupaj s slovenščino, ki sem jo izbrala, ker sem že pisala in se udeleževala literarnih tečajev. Skratka slovenščina je bila moja izbira za dušo, nemščina iz koristi. Med vsemi jeziki, ki jih govorim, je nemščina zame najbolj grob in najmanj speven jezik, če lahko to rečem kot glasbenica.

Poleg slovenskega, bosanskega in nemškega jezika gotovo govorite še angleško. Pa vaš peti jezik?

Italijanski. Na Slovenski gimnaziji sem se namreč vpisala v Kugyjev razred, kjer smo imeli pouk tudi v italijanščini, iz katere sem polagala tudi maturo.

Imate na Slovensko gimnazijo in Kugyjev razred, ki naj bi utrjeval pripadnost alpsko-jadranskemu prostoru, lepe spomine?

Lepe. Imeli smo tudi ogromno izletov, to je bilo nekaj, česar se še danes rada spominjam. V Kugyjevem razredu je poudarek seveda na jezikih, ampak mislim, da se največ dogaja med dijaki samimi, ker ti prihajajo

iz Slovenije, Avstrije, Italije in še od kod. Vse te narodnosti in jeziki se pomešajo, v odmorih je zanimivo opazovati, v kakšnem jeziku se pogovarja kdo s kom. Šola ponuja precej tekmovanj, prireditvev, sama sem se, recimo, trikrat udeležila Tischlerjevega govorniškega natečaja ...

In vsakič zmagala?

Tako je. Veliko mi je pomenilo, da sem se lahko vključevala, dokazala, potrdila, bila sprejeta. Koroški Slovenci imajo precej projektov, kjer se lahko mladi dokažejo, uveljavijo. Ker so me sprejeli, se danes uvrščam med Korošce. Pisala sem za Tischlerjev natečaj, Cankarjevo priznanje, se udeležila literarnega natečaja Pisana promlad in bila nagrajena, zdaj pa sem že nekaj let tudi sama članica žirije. Pesmi sem začela pisati prek glasbe, ker so mi rekli, zakaj pa si sama ne napišeš besedila. No, na koncu sem pisala pesmi, ampak nobena ni bila uglasbena.

Ste napisali tudi kakšno v bosanskem jeziku?

Za zdaj še ne. So mi pa že večkrat očitali, da ker ne pišem v bosanščini, izdajam svojo lastno identiteto. Pa smo spet na začetku: človek lahko vsak dan, kot jaz, govori vsaj tri jezike, razmišlja oziroma čuti pa v enem. Prepričana sem, da je to povezano s čustvi. Nisem pesnica, ki sede k mizi, vzame papir in reče, tako, zdaj bom pa napisala pesem, ker je to moj poklic, moj načrt, ampak pišem po navdihu, o svojem doživljanju, čutenju, in to privre na papir pač v slovenščini.

Kaj odvrnete, če vas kdo vpraša, kje se počutite doma?

Pravzaprav ne morem reči, da je to Celovec. Pri svojih 27 letih sem se kar devetkrat selila, tako izgubiš občutek domačnosti. V času študija sem se dvakrat preselila, prvič sem šla v Sarajevo, kjer sem z znanim bosanskim avtorjem uspešnic in pevcem Harijem Varešanovićem (Hari Mata Hari) delala glasbeni projekt, ker pa sem to težko združevala s študijem, sem se vrnila, drugič sem delček študija, en semester, preživela v Gradcu. Selila sem se zaradi glasbe, nastopov, študija. Zato pravim, doma sem tam, kjer so moji starši, brat, in ti zdaj živijo v Žrelcu pri Celovcu. Domov pridem, ker želim videti njih, ki jih pogrešam, načeloma pa mi je vseeno, kje živim.

Kaj bi rekli o celovski univerzi, kakšna je njena slavistika?

Sama sem se med študijem zelo dobro počutila. Celovski slavistični inštitut ni velik, natanko se ve, kaj kdo poučuje, in študent ima občutek, da mu profesorji želijo pomagati, ga usmerjati, da ni samo številka.

Kaj menite o novem projektu avstrijskega ministrstva za izobraževanje, znanost in raziskovanje Prihodnost visoke šole, ki vzbuja v manjšini skrb, da bi lahko v prihodnosti prišlo do okrnitve slavističnih inštitutov na univerzah v Celovcu in Gradcu? Tudi vi delite to bojazen?

Zdaj že nekaj časa nisem več na univerzi. So obdobja, ko je na slavistiki študentov več, potem spet manj. Ampak so in se zanimajo za študij slavistike. Situacijo lahko opišem preko literarnega natečaja Pisana pro mlad. Lahko rečem le, da je najmanj prijav prav iz starostne skupine, v katero sodijo študenti. Prijavljeni so namreč uvrščeni v štiri starostne skupine in najstarejša, od 18 do 24 let, je najmanj številčna. Ne vem, ali je to zato, ker študente študij preveč zaposluje in nimajo časa za literarno ustvarjanje ali pa jih res zelo malo piše. Verjamem pa, da bi s takim korakom število prijav v tej starostni skupini še močneje upadlo. Kakorkoli že, vsekakor je dobro in prav, da ima celovška univerza svojo slavistiko.

Diplomirali oziroma magistrirali ste iz analize ženskega lika v slovenski literaturi. Zdaj vidim, da vas s to temo precej vabijo na branja in posvete od Celovca do Ljubljane. Očitno ste prišli do zanimivih ugotovitev. Katero bi izpostavili?

Predvsem so zanimive analize. Primerjala sem namreč berila in antologije, kolikšna je prisotnost avtoric v njih, pa tudi sistem Cobiss, koliko avtoric je izposojenih v primerjavi z avtorji. Zanimalo me je, koliko je žensk, pisateljic in pesnic, v društvu slovenskih pisateljev tako v Avstriji kot v Sloveniji in kakšna je razlika, če je urednica nekega berila ali antologije ženska.

Je temeljna ugotovitev, da govorijo vsi rezultati o prevladi moških, da pa se stanje v korist žensk vendarle izboljšuje?

Prisotnost žensk res narašča, po letu 2000 in potem 2005 je opazen celo nekakšen boom, a mislim, da bo trajalo še precej časa, preden bo prišlo

do uravnoveženega razmerja med spoloma, torej do približno enakega števila avtoric in avtorjev, saj so ta razmerja, ki se vlečejo iz zgodovine, močno zakoreninjena.

Kakšno je to razmerje v številkah?

70:30, morda v kakšnem obdobju celo 60:40.

Ali velja tudi v literaturi tako kot v politiki, da ženske ne volijo žensk? Ali pa ženske urednice v berila in antologije vendarle uvrščajo več žensk, drugače kot njihovi moški kolegi?

Predvsem lahko izpostavim berila, kajti ženske so, poleg gospodinjskih nasvetov in podobnih reči, najprej pisale za otroke. Seveda so bila ta njihova besedila primerna za berila in bi jih lahko uvrstili vanje, a je dejstvo, da je avtoric v berilih še vedno veliko manj kot avtorjev, čeprav so bile teme, o katerih so pisale, za otroke morda celo ustrežnejše. Tudi če berilo ureja ženska, to ne igra nobene vloge, razmerje v korist žensk avtoric se ne izboljša. Enako velja za antologije. Mislim pa, da je tako zato, ker so ženske tudi nasploh manj pisale.

Kar pa za današnji čas ne velja več?

Še, a v veliko manjši meri. Sploh mlajša generacija, moji vrstniki in vrstnice, se s tem ne obremenjuje, še manj se bo generacija za nami. Že nam je nepojmljivo, s čim so se ženske ustvarjalke morale boriti nekoč, saj danes objavljamo, kjer hočemo, in pišemo o vseh tematikah.

Svojo sobo za ustvarjanje, prosto po Virginii Woolf, torej imate, kaj pa službo?

S to pa je težko. Študirati sem začela, ko se v Avstriji še nisem niti dobro vživela, borila sem se sama, med študijem veliko nastopala, bila ogromno na poti, zato ni bilo preprosto doštudirati, po vsej tej borbi pa spoznanje, da ne dobiš dela. Ko študiraš, česa takega res ne pričakuješ. Za nekatere sem prekvalificirana, drugi spet ne iščejo tega, kar sem študirala. Se mi zdi, da imajo mladi kljub izobrazbi v današnjem času težavo najti ustrezno službo.

Nekaj izkušenj v svojem poklicu že imate, saj ste nekaj časa kot nadomestna moč poučevali na višji šoli za gospodarske poklice v Šentpetru, ki jo obiskuje tudi veliko učencev iz Slovenije. Kako je bilo?

Prve tri mesece zelo težko. Moram reči, da smo imeli na fakulteti veliko premalo prakse v razredu. Ko pa sem preživela že nekaj časa v razredu in sem ugotovila, da to, kar daš, tudi dobiš vrnjeno, sem začela resnično uživati. Čutila sem, da so me učenci zelo dobro sprejeli, in vsak dan je bil nekaj posebnega, saj sem se tudi sama vsak dan kot profesorica naučila česa novega. Učenci ti lahko veliko dajo, če vidijo, da nisi profesor, ki samo stopi v razred in narekuje svoje formule ali slovnična pravila, ampak si v razredu res zanje. Učencem, sploh najstnikom, to, da jih obravnavaš, kot da so odrasli, enakopravni ljudje, veliko pomeni. Če jim daš vedeti, da si tu zanje, da si jih pripravljen poslušati, so pripravljeni sodelovati. Po navadi postaneš profesor zato, ker te je nekdo motiviral, ali pa ravno obratno in si želiš to spremeniti in biti nekega dne boljši profesor – jaz sem imela oboje.

Se vam zdijo mladi koroški Slovenci drugačni od vrstnikov v Sloveniji?

Nasploh se mi zdijo ljudje tukaj drugačni. Naj ne bo razumljeno kot žalitev, ampak mislim, da smo v Sloveniji toplejši, da delujemo drugače, bolj s čustvi, v Avstriji, Nemčiji, Švici pa je vse skupaj bolj urejeno, po pravilih, včasih me ljudje spominjajo na navito uro. Zato se mi zdijo tudi mladi v Sloveniji in južneje od nje bolj temperamentni, zdi se mi, da si upajo več. Kako človek potem s tem ravna v razredu, je odvisno od vsakega posameznika, vsekakor so mladi v Avstriji, vsaj na Koroškem, bolj umirjeni, morda tudi zato, ker so vzgojeni v bolj verskem duhu. Da je temperamenta tukaj manj, pa ne velja samo za mlade, ampak res za vse.

V življenje slovenske manjšine ste vključeni prek kulture, kaj pa politika, ta vas ne zanima?

Bolj ne kot da. Spremljam, kaj se dogaja, skozi razne literarne in glasbene dogodke sem v stiku s političnim svetom. Eno naj ne bi bilo povezano z drugim, a na žalost – poudarjam na žalost – je! Čisto kot primer lahko vsako leto opazujemo dogajanje na Evroviziji. Nisem prepričana, da je to še vedno samo glasbeno tekmovanje. Evrovizija že nekaj časa služi pošiljanju političnih sporočil.

Kaj pravite na to, da so koroški Slovenci razdeljeni na več političnih organizacij? Pa na to, da v njih ni mladih?

To, da na Koroškem ni mladih, me vse manj preseneča in to že nekaj časa na Koroškem predstavlja tudi težavo. Predvsem mladi potrebujejo gotovost in delo, da bi lahko razmišljali o družini in prihodnosti. Zato se mi zdi povsem normalno, da odhajajo na Dunaj in drugam. V politiki nisem doma dovolj, da bi lahko dajala sodbe, lahko rečem le, da se mi včasih zdi, da je okoli vsega preveliko dvigovanje prahu. Po mojem bi bilo marsikdaj lažje, če bi na Koroškem sedli skupaj ob kakšni kavi in se lepo pogovorili, kako naprej, namesto da urejajo stvari prek vseh teh oglasov, razglasov, skupin, kjer gre veliko časa v nič ... V vsem tem je, se mi zdi, preveč tekmovalnosti. Vsi imajo skupni cilj, ohranitev in utrditev slovenstva, okrog tega istega cilja pa je toliko tekmovalnosti, kdo bo boljši, bolj opazen, temu primerno se potem naredi premalo.

Za konec še malo o glasbi: je razlika med glasbenim trgom v Sloveniji in Avstriji?

Avstrija je večji trg, na njem lahko dosežeš večji delež občinstva. To sem videla, ko sem leta 2012 sodelovala v televizijskem šovu Deutschland sucht den Superstar, Nemčija išče zvezdo. To je bila odskočna deska, da sem se začela redno pojavljati na odrih, tudi do 120-krat letno. Drugače pa tudi za Avstrijo velja: glasba so zveze, podpora, denar. Preveč je mladih glasbenikov, ki bi radi uspeli, preveč talentov, a talent danes sploh ni dovolj, ljudje so že tako nasičeni, da jim moraš vzbuditi zanimanje kako drugače in je glasba včasih postranskega pomena. Komur uspe samo zaradi glasbe oziroma z njo, brez vsega drugega pompa, klo-buk dol. Danes ljudje gledajo vse drugo okrog tebe in na tebi in te z veseljem popljujejo. Včasih je bilo drugače, lažje, ljudje so cenili glasbo zaradi glasbe. Danes, ko igramo, mlajše generacije niti ne plešejo več in moraš se presneto potruditi, da zvabiš plesalce na oder.

Priklenil se je na tablo in zmagal

Franc Jožef Smrtnik, župan Železne Kaple,
prvi slovenski župan na avstrijskem Koroškem

1. junija 2019

Železna Kapla je najjužneje ležeči avstrijski kraj, ki so ga po zaslugi romana Angel pozabe domačinke Maje Haderlap, izbranega za letošnji maturitetni esej, поблиže spoznali tudi mladi v Sloveniji. Večinsko prebivalstvo samega trga v soteski reke Bele je bilo vedno nemško, zaselki po okoliških grapah in vrhovih, nekoč slovenski, pa so danes močno mešani. Vendar občino Železna Kapla–Bela kljub takšni sestavi prebivalstva že drugi mandat vodi slovenski župan. Franc Jožef Smrtnik je kmet, ki mu kruh daje gozd, župansko funkcijo v občini z 2300 dušami pa opravlja nepoklicno. Je prvi koroški Slovenec v zgodovini druge avstrijske republike, ki je bil na listi slovenske stranke Enotna lista (EL) izvoljen za župana kake koroške občine. Pred kratkim je praznoval deseto obletnico županovanja, čez dve leti se bo potegoval za tretji šestletni mandat.

V šolo po dva in dva

Živi v Kortah, vasi blizu mejnega prehoda Jezersko, kjer je rasel na trdni, 400 let stari domačiji pri Smrtniku kot prvi od petih sinov klene slovenske družine. Za njim, rojenim leta 1964, so do leta 1967 zaporedoma prijovali na svet še trije bratje, najmlajši pa pet let kasneje. Ko je bil Franc Jožef zrel za šolo, je moral počakati leto dni mlajšega brata Zdravka, da sta se skupaj odpravila v prvi razred takratne dvojezične ljudske šole na Obirskem, enako je moral počakati leto dni mlajšega Vladimirja tretji brat Marjan. Tako sta po dva in dva Smrtnika pešačila šest kilometrov v isti razred obirske štirirazrednice, ki je štela 30 učencev, vse pa jih je učil en učitelj, znameniti obirski ravnatelj Valentin Polanšek, pesnik, pisatelj in skladatelj. V njegovem otroškem zborčku so Smrtnikovi fantje tudi začeli prepevati. Danes obirske šole ni več, ironija usode je hotela, da je zaradi premalo otrok zaprla vrata prav pod županovanjem njenega nekdanjega učenca Smrtnika. Ta je po maturi na slovenski gimnaziji v Celovcu študiral gozdarstvo na Dunaju, po treh letih pa študij prekinil, ker je začel delati doma na kmetiji. Je pa opravil na Dunaju tečaj katoliške socialne akademije, kjer mu je predaval tudi sedanjí avstrijski predsednik Alexander Van der Bellen, s katerim sta ostala v dobrih stikih. Še z nečim se je Smrtnik zapisal v zgodovino: kot prvi, ki je v Avstriji civilno služil vojsko, čeprav je zapriseženi lovec. Pri celovski Karitas so mu tako zaupali skrb za dom z brezdomci, kjer se je o socialni veliko naučil.

Velik medijski odmev

Ko je leta 1993 prevzel domačo kmetijo, sta z ženo Regino že imela dva majhna otroka, Mateja, ki je po šolanju ostal na domači kmetiji, in Anjo, ki je učiteljica na eni koroških dvojezičnih šol. Leta 2008 se jima je rodil še Štefan. Takrat je bil Franc Jožef Smrtnik že znan kot tisti koroški Slovenec, ki se je z verigo priklenil na tablo.

Zgodba, povezana z večnim bojem koroških Slovencev za dvojezične napise, gre takole: nekega jesenskega dne 2005, v Haiderjevi eri, je prijatelj s cestne uprave obvestil Franca Jožefa, naj ukrepa, ker so dobili odredbo za odstranitev dvojezične table v Beli. Odločil se je, pograbil verigo, žena ga je zapeljala do table, mu pomagala, da se je priklenil, potem pa poklicala medije. Priklenjen je ostal ves dan in vso noč. Kaj več od sestanka pri takratnem Haiderjevem deželnem svetniku za ceste Gerhardu Dörflerju, kasnejšem deželnem glavarju, tedaj ni dosegel, a medijski odmev je bil velik.

Franc Jožef je bil takrat že prekaljen politik, občinski svetnik na čelu slovenske Enotne liste, ki jo je z Ladom Hajnžičem leta 1973 v Železni Kapli ustanovil njegov oče Franc Smrtnik, vsestranski narodni delavec, ki pa ni maral v nobeno stranko, ker te ponemčujejo. Kot Slovenec si v avstrijski stranki, katerikoli že, dvojna manjšina, pritrjuje že pokojnemu očetu Franc Jožef, ki so mu po priklenitvi na tablo zmotno prerokovali, da si je s tem zapravil vse šanse za župana, češ, ekstremizma ljudje ne marajo. Na to je pred drugim krogom volitev leta 2009 računal tudi tedanji kapelški socialdemokratski župan, ko je razposlal po domovih v svarilo fotografijo Smrtnika, priklenjenega na tablo, a Franc Jožef je prepričan, da je prav to pripomoglo k njegovi zmagi, čeprav tesni, za 15 glasov: „Pred tem sam nisem verjel, in oče tudi ne, da bi nekdo slovensko govoreči, ki se izreka za Slovence in ni v večinski stranki, lahko postal župan. Bil sem prvi, od 132 koroških županov pa je to doslej uspelo samo dvema, za menoj še Bernardu Sadovniku v Globasnici.“

Kljub manjšinski vladi je prvi mandat dobro zvozili. „Zgradili smo nov srednješolski center, postavili vse dvojezične krajevne table in kašipote, tudi napis na šoli je dvojezičen, prav tako glava občine in žigi. Vse to sem storil na lastno pest, zakaj bi se o tem kregali na občinskem svetu.“ In mimogrede navrže, da bi tako, če bi hoteli, lahko ravnali tudi drugi župani.

Od hiše do hiše

V drugo, leta 2015, je šlo lažje, zmagal je že v prvem krogu, saj je po načelu, da se priprave na naslednje volitve začnejo takoj po zmagi, vseh šest let obiskoval ljudi in tudi danes, čeprav ne zanemarja facebooka, še vedno stavi na osebni stik. Ni hiše, ki je ne bi bil vsaj enkrat obiskal. Tako se je dobro izšla tudi zgodba z begunci, saj mu je uspelo z obiski po kapelških domovih prepričati ljudi, da pomeni sprejetje beguncev za občino pridobitev, ne bremena, ker se že samo zaradi povečanega števila prebivalcev nateče v občinski proračun z Dunaja več denarja. S pridigami mu je pri tem pomagal tudi domači župnik in s tečaji za begunce domače prostovoljke. Dvakrat je bil v zvezi z begunci povabljen tudi v Slovenijo: „Ko je imela vsa Slovenija 236 beguncev, naša občina z 2300 prebivalci pa 136, sem jih tam vsakič upravičeno vprašal, pred kom imate v Sloveniji ob teh številkah tak strah. Priznam, malo sem provociral – in nekateri so bili čisto iz sebe.“ Danes je v Železni Kapli samo še kakšnih 25 beguncev, čakajočih na azil, drugi so odšli naprej. Se je pa med njimi našel Sirec z ženo in s tremi otroki, ki je ostal in dela v kapelškem zdravilišču.

Prav zdravilišče z 240 posteljami in sto delovnimi mesti je danes glavni gospodarski vir, od katerega živi ves kraj, lastnik, tirolsko družinsko podjetje z verigo zdravilišč po Avstriji in Nemčiji, pa v bližnji prihodnosti načrtuje še nov prizidek, kar bo za občino velika pridobitev. Imamo najboljši zrak, veliko sonca, zakaj ne bi kdo tukaj zgradil še enega zdravilišča, razmišlja Smrtnik in razlaga: Ko so leta 1989 zaprli v Kapli, iz političnih razlogov, tovarno celuloze Obir, ki je bila v lasti Slovenije, je bil to za te kraje hud udarec in občina se je skušala preusmeriti v turizem. Imamo obirske kapniške jame, teniško dvorano, zdaj skušamo z Geoparkom najti nove sinergije. Gre na boljše, a je za kraj, ki ga je nekoč preživljala industrija, težko.

Železna Kapla je med energetske najbolj naprednimi oziroma varčnimi občinami, saj je večina gospodinjstev v trgu priključena na ogrevanje z lesnimi sekanci, občinske zgradbe imajo na strehah fotovoltaike, občinski možje vozijo električni avto ... Jim pa v zadnjih letih ni bilo prizaneseno s hudimi neurji, veter je povzročil ogromno škodo, opustošil gozdove in veliko kmetom ogrozil eksistenco.

Po najnovejših energetskih in ekoloških standardih je zgrajen tudi novi otroški vrtec za 65 otrok, ob tem pa je skoraj tretjina kapelškega prebivalstva starejša od 65 let. Kako zadržati mlade, da ne bi odšli? Tako da država podeželja ne bi merila z merili za mesta in zaradi (ne)rentabilnosti ne bi zapirala lokalnih šol, policijskih postaj, pošt, pravi župan, ki razmišlja, da bi v Kapli potrebovali tudi mala podjetja, da bi dala kraju nov zagon: „Tudi slovenska podjetja bi lahko pri nas odpirala svoje izpostave, Slovenija bi morala bolj spodbujati takšno sodelovanje, ki bi obenem krepilo tukajšnje slovenstvo. Odkar meje ni več, se je vzdušje za Slovence na avstrijskem Koroškem izboljšalo, a bi se dalo narediti še več. Tudi slovenski politiki bi se morali, če pridejo na Koroško, bolj ustavljati pri nas, slovenskih županih.“

Vzdušje dobro, skupnost pa umira

S slovenstvom na Koroškem po njegovem ni prav nič obetavno. Vasi, ki bi bile večinsko slovensko govoreče, ni več. Res se vedno več otrok prijavlja k dvojezičnemu pouku, v Železni Kapli skoraj vsi, toda slovensko govorijo bolj slabo – in velik problem je, kako jih naučiti. Smrtnik je zagovornik tega, da bi bile prijave k dvojezičnemu pouku obvezne, kot so bile do leta 1957, in bi se vsa južna Koroška spet učila slovensko. To, pravi, bi bila tudi priložnost za utrditev slovenske skupnosti, da ne bo šlo z njo vedno hitreje navzdol. Zakaj? „Ker je bilo dobro vzdušje, o kakršnem govorimo zdaj, za slovensko narodno skupnost vedno slabo, najbolj močni smo bili, ko smo imeli močne nasprotnike. Tudi naše slovenske organizacije danes spijo, namesto da bi postavljale zahteve, se zavzemale, recimo, za vrtce, ki so zdaj res dvojezični, ampak brez pravega pedagoškega koncepta, niti ni rešeno vprašanje popoldanske oskrbe. Tudi z dvojezičnim poukom v ljudski šoli je tako, da zna le peščica od večine prijavljenih učencev od doma slovensko, tako da se potem manj naučijo še tisti, ki nekaj že znajo. Imeti bi morali dve skupini – za tiste, ki znajo boljše, in one, ki ne znajo nič. Slovenščina ni in žal ne bo nikoli enakopravna; če uradnikov, sodnikov, županov, ki bi znali slovensko, ni, pač vsi govorijo nemško.“

Najbrž pa ni rešitev, da bi se vzdušje poslabšalo, rahlo provociram. To

ne, ne okleva z odgovorom, bi pa morali odgovorni v deželi bolj resno jemati to, da dobro vzdušje ni garant za preživetje slovenske skupnosti, ampak le dobra podlaga, ki potrebuje nadgrajevanje. Vzdušje je dobro, narodna skupnost pa spi in umira, zahtev od leta 2011, ko je bilo urejeno vprašanje tabel, ni več. Pa tudi dvojezičnih tabel danes manjka: v Žitari vasi, na Selah, v Svečah ... „Pred tablami kot vidnim znakom še vedno vlada strah, a so za samozavest narodne skupnosti in za kraj najbolj odločilne. Kot pogajalec za dvojezične table leta 2011 sem se čudil, kakšne nasprotnike smo imeli prav med župani socialdemokratske stranke, in čeprav o sedanjem deželnem glavarju Kaiserju nimam žal besede, moram reči, da tudi njemu na žalost ne uspeva disciplinirati svojih. Zato sem bil razočaran, ker slovenska glasbena šola ni ostala samostojna, saj je bila poleg glasbe tam pomembna tudi slovenščina, odkar je šola postala del avstrijskega sistema, pa to ni več. Žal je tako, če nisi sam svoj, si kot neko postransko kolo, še rezervno ne.“

Nadaljevanje tradicije

Glasba spremlja že vse življenje tudi brate Smrtnik. Štirje od njih skupaj z bratrancem v drugem kolenu že dolga leta prepevajo v kvintetu Smrtnik, gostujočem po vsem svetu, in tako nadaljujejo družinsko tradicijo, saj je pred njimi šest očetovih sester prepevalo v sekstetu Smrtnikovih deklet. Franc Jožef: „Skozi pesem posredujemo ljudem slovensko besedo, petje povezuje tudi družino, saj se enkrat na teden srečamo na vajah, čezmejno sodelovanje prav tako najbolj deluje skozi pesem. Petje mi je pomagalo tudi pri politiki, pri mojem zastopstvu južnokoroških kmetov in kmetov v kmetijski zbornici.“

Bo moj vnuk še pel slovenske pesmi, se sprašuje ena od najbolj priljubljenih pesmi z repertoarja kvinteta Smrtnik. Franc Jožef še ni dedek, ko bo, pa bodo vnuki gotovo peli slovensko? Stoodstotno ni nič, se bom pa potrudil za to in z njimi govoril slovensko, kajti zelo važno je, da je v družini oseba, s katero otrok govori intenzivno slovensko, odvrne. Prepričan sem, da bo slovenščina na južnem Koroškem v družini ostala, toda, kaj po tem? Zato so table tako pomembne.

Moti ga tudi, da je na tablah, ki ob meji s Slovenijo gostom izrekajo

dobrodošlico, napis v slovenščini na zadnjem mestu, za nemščino, angleščino in italijanščino. Na meji s Slovenijo bi moral biti najprej v slovenščini, na meji z Italijo v italijanščini itd., pač odvisno, goste katere sosedne koroška dežela nagovarja. V skladu s tem ga tudi ne bi motilo, če bi bila v Sloveniji ob meji z Avstrijo dobrodošlica najprej napisana v nemščini. To bi bila zanj prava združena Evropa.

*Za manjšino je smrtno nevarno,
da ljudje hočejo le svoj mir*

Matevž Grilc, upokojeni odvetnik

7. septembra 2019

Sodi med najmarkantnejše osebnosti slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem. Pred 40 leti je v Celovcu ustanovil svojo odvetniško pisarno, ki se danes imenuje Grilc Vouk Škof. Med letoma 1976 in 1995 ter 2005 in 2009 je predsedoval Narodnemu svetu koroških Slovencev (NSKS), krovni organizaciji katoliško usmerjenega dela narodne skupnosti. Zdaj podpira novo civilno pobudo koroških Slovencev SKUP, katere motor je njegov zet, odvetnik Rudi Vouk.

Povejte kaj o svojem otroštvu, kako vas je oblikovalo?

Sem sin majhnega kmeta izpod Pece, najmlajši med osmimi otroki, kar je bila zame gotovo prednost. Predniki izhajajo iz obmejnih krajev, tudi iz Črne. Mama je bila rojena v Vzhodni Nemčiji, v slovenski knapovski družini. V šolo ni hodila, znala je malo brati, pisati ne. Pri meni se je zapletlo že z rojstnim dnem, kaplan je določil, da sem rojen 21. septembra, na nekaterih dokumentih piše 6., na koncu je obveljal 7. september. V ljudsko šolo sem hodil v bližnjih Libučah pri Pliberku, te šole ni več, ukinili so jo zaradi premajhnega števila otrok, takrat pa nas je bilo še veliko. Ker so me poslali v šolo prezgodaj, na meji šestega leta, se je pokazalo, da še nisem dovolj zrel – in sem moral domov. Bil sem užaljen, ker sem rad hodil v šolo, a leto navrh se je vse uredilo.

Se iz tistih časov spominjate kakšnih konfliktov med slovensko in nemško govorečimi?

Seveda se. To je bil v Avstriji še čas obveznega dvojezičnega šolstva. Od doma nismo znali nemško, le kdo bi nas naučil, v šoli smo se, vsaj zase lahko to rečem, jezika hitro naučili, učitelji pa so nam začeli prigovarjati, naj se učimo samo nemško. To je bil čas organiziranja šolskih štrajkov, po sprejetju avstrijske državne pogodbe, v letih 1956, 1957 je namreč spet oživela skrajna desničarska organizacija Heimatdienst s svojimi težnjami po etnično čisti Koroški – in njena prva zahteva je bila, da se odpravi obvezno dvojezično šolstvo. Sam sem takrat, leta 1957, desetleten, že šel v slovensko gimnazijo v Celovec. Za to je bil zaslužen kaplan iz Pliberka, ki je moji mami vztrajno prigovarjal, da me mora poslati v slovensko gimnazijo. Od doma nisem hotel za nobeno ceno, a so doma za čuda vztrajali. Tako sem se, še otrok, znašel v Celovcu. Stanoval sem v dijaškem domu Mohorjeve in enkrat na mesec, če sem imel srečo, šel domov.

Seveda se je pokazalo, da je bila slovenska gimnazija zelo dobra poteza?

To pa. Ustanovili so jo prav tistega leta, ko sem se vpisal, 1957, bil sem v prvi generaciji njenih dijakov in še danes se spomnim njenega ustanovitelja, dr. Joška Tischlerja, kako je stal ob sprejemnih izpitih nad vhodom in gledal, koliko dijakov bo prišlo. Prišlo nas je 101, kar je bilo lepo število za začetek šole, ki so ji toliki nasprotovali.

Je pa res tudi, da sta se dr. Tischler in njegov krog za ta rezultat zelo trudila, profesorji so hodili po koroških domovih in nagovarjali ljudi za vpis. Pa duhovniki in šolske sestre tudi. Vedeti je treba, da je avstrijska oblast gimnazijo dopustila v pričakovanju, da ne bo zaživela. Dr. Tischler je hotel, da bi bila učna jezika slovenski in nemški, oblasti pa so rekly, ne, samo slovenski, misleč, da bo tako šolo lažje uničiti, ker ne bo dovolj prijav. Dijaki smo seveda čutili ta pritisk, iz doma v Mohorjevi, kjer smo živeli, smo hodili v šolo v spremstvu policije, ker so nas nasprotniki manjšine napadali. Pouk smo imeli vsa leta popoldne, ker na nemški gimnaziji, kjer smo gostovali, dopoldne ni bilo prostora za nas. Svoje poslopje je namreč slovenska gimnazija dobila šele leta 1975.

Vas pa so prav te razmere utrdile v slovenstvu?

Predvsem je k temu prispevalo življenje v dijaškem domu. Njegov vodja, dr. France Cigan, duhovnik, begunec iz Slovenije, nas je vzgajal v duhu narodne zavesti. Nismo le pripravljali iger in peli, ampak ustanovili tudi Dijaško zvezo, s čimer se je, ko sem jih imel kakšnih petnajst, že začelo moje politično udejstvovanje. Zato sem prepričan, da je takšno organizirano delovanje, od kulturnega do političnega, najmanj enako pomembno kot šola. Vsekakor sem bil v času okrog mature, leta 1965, že zelo vključen in sem se kot predsednik Dijaške zveze v okviru Narodnega sveta koroških Slovencev in takratne politike pogajal, da bi eden naših kandidiral za Ljudsko stranko v deželni zbor na izvoljivem mestu. Nam mladim, ki smo bili politično ozaveščeni, vključevanje v večinske stranke sicer ni najbolj ustrezalo, hoteli smo, da bi Slovenci nastopali samostojno in zaupali v lastno moč, ampak do te kandidature potem tako in tako ni prišlo, ker je v Ljudski stranki prevladalo nemško nacionalistično stališče, da Slovenec ne more v deželni zbor. V zadnjem trenutku smo potem kandidirali lastnega kandidata v okviru Koroške enotne liste in dobili kar precej glasov. Potem sem šel k vojakom in nato študirat na Dunaj.

Je bila odločitev za pravo težka?

Sploh nisem vedel, kaj bi izbral. Lahko bi študiral vse, samo medicina me ni zanimala. Za pravo sem se odločil, ker je to ustrezalo mojim političnim interesom. Marjana, moja bodoča žena, je šla z menoj na Dunaj in delala, da sem lahko študiral.

Slovenska mladina na Dunaju je bila takrat seveda zelo politično aktivna.

To pa. Leta 1968 smo bili že tako organizirani, da smo odvolili dr. Valentina Inzka starejšega z mesta predsednika NSKS, ker se je v konfliktu, ki smo ga imeli študentje z rektorjem slovenskega študentskega doma Korotan zaradi njegove pretrde discipline, postavil na rektorjevo stran. Potem je postal predsednik NSKS dr. Reginald Vospernik, ki pa tudi ni bil čisto po naši volji.

Zakaj pa on ne?

Ker smo hoteli tesnejše stike s Slovenijo. Z njo do leta 1968 skorajda nismo imeli stikov, kar je bila posledica poveljne situacije. Ta je bila za koroške Slovence dramatična, saj je Jugoslavija po vojni dolgo vztrajala, da bo Koroška priključena k njej, zato je preprečevala vsakršno pametno politiko koroških Slovencev. Joško Tischler je hotel že leta 1945 kandidirati v deželni zbor in zagotovo bi mu uspelo, vendar je Jugoslavija zavzela odklonilno stališče, češ da bi s tem priznali obstoječe meje, zato se je Tischler umaknil. Leta 1949 se je ravno zaradi te situacije, ko se je videlo, da ne bo sprememb in da bo meja ostala, ustanovil NSKS, medtem ko je Zveza slovenskih organizacij, ZSO, takrat še Osvobodilna fronta, vztrajala na jugoslovanskih pozicijah do leta 1955. Ta čas je bil odločilen in v njem ima korenine današnja razcepljenost koroških Slovencev. Jugoslovanska politika je vedno vplivala na situacijo koroških Slovencev in jo določala. ZSO se je pod njenim vplivom potem vključila v avstrijske stranke, najprej v nevplivno komunistično, potem v vplivno socialistično.

Vi pa ste se sklenili približati Sloveniji?

Ker smo si želeli izboljšati vezi s Slovenijo, smo leta 1972 poklicali nazaj na čelo NSKS že upokojenega direktorja slovenske gimnazije dr. Tischlerja, saj smo z njim najboljše sodelovali, in potem smo razmeroma hitro odnose s Slovenijo res izboljšali. Iz tistega časa izvira znamenita Tischlerjeva izjava na nekem sestanku v Sloveniji: 'Veste, mi nismo tako črni, kot vi mislite, in ne tako rdeči, kot bi vi radi.' Tedaj so nam v Sloveniji končno priznali, da je NSKS najmočnejša manjšinska organizacija, saj smo pokrivali dve tretjini koroških Slovencev. Tischler me je leta 1976 določil za naslednika ...

Gotovo vam je bilo, komaj 29-letnemu, težko stopiti v njegove čevlje – in to v tako hudih razmerah?

Drži. Razmere so bile res hude. Dokler niso prišli s slovenske gimnazije prvi maturantje, je bilo na Koroškem razmeroma mirno, saj slovenske inteligence tako rekoč ni bilo, sploh mlade ne. Ko smo začeli dodajati slovenska imena na napise slovenskih vasi, pa smo zbudili spečega zmaja. Zakon, po katerem bi morali na Koroškem postaviti 205 dvojezičnih

napisov – zanj sta se dogovorila takratni koroški deželni glavar Hans Sima in predsednik slovenske vlade Stane Kavčič – je začel veljati leta 1972 in kancler Kreisky je na izvedbo pristal, toda nasprotniki so v nekaj nočeh table s slovenskimi napisi uničili, medtem ko je policija to mirno gledala. Ko je Kreisky nato obiskal Koroško, so ga tukaj grdo zmerjali in mu skoraj prevrnili avto, kar je nanj tako vplivalo, da je izvajanje zakona zadržal. Odletel je tudi deželni glavar Sima, na njegovo mesto je prišel novi, Leopold Wagner, ki je sovražil Slovence.

Čeprav je bil socialdemokrat?

(Nasmeh.) V tem ni bilo med levimi in desnimi nobene razlike. Spomladi 1976 je bilo naših pogajanj s Kreiskim, pri katerih sem sodeloval, konec, Kreisky nas je obvestil, da ne zdrži pritiska s Koroške, ki zahteva štetje slovenske manjšine. Poleti je bil zakon o narodnostnih skupnostih, ki je zahteval štetje, zunaj in odločili smo se za bojkot. Južni Tirolci so nas na osnovi svojih izkušenj prepričevali, naj štetje dovolimo, češ, če se ugotovi, da število pripadnikov manjšine upada, mora država še posebno podpreti narodno skupnost, mi pa smo bili trdno prepričani, da bi v našem primeru to pomenilo smrt manjšine. Organizirali smo velike demonstracije, zbralo se je nekaj tisoč ljudi, imeli smo močno podporo tudi nemško govorečih, nekateri iz naših vrst pa so šli tako daleč, da so uporabili razstrelivo. To je bila po eni strani posledica obupa ...

Po drugi pa je najbrž vlekel zgled iz Južne Tirolske, kjer so pred tem pokale bombe?

Točno. Južni Tirolci so z bombami izsilili internacionalizacijo svojega problema, pač po načelu slaba novica je dobra novica, ker se sliši. Da je internacionalizacija recept za rešitev našega problema, smo menili tudi mi. Jugoslavija nas je sicer podpirala moralno ...

No, pa tudi s kakšno bombo, mislim seveda na tisto, ki sta jo v Domovinskem muzeju v Velikovcu leta 1979 nastavila sodelavca Udbe iz Slovenije Luka Vidmar in Marina Blaj.

To je bil edini bombni atentat, ki je bil res povsem deplasiran in nam je zelo škodil.

Še ni tako strašno dolgo, ko ste morali tudi v Sloveniji pojasnjevati, da osebno niste imeli prstov vmes in da tudi niste bili sodelavec Udbe. Kako to, da ste se znašli, politik krščansko-demokratske, torej za tedanji jugorežim nezaželene desne opcije, na seznamu sodelavcev tajne politične policije?

Ni skrivnost, da je bil na celovškem generalnem konzulatu v času Jugoslavije vedno konzul udbaš, ki je poročal mimo Ljubljane, prek ambasade na Dunaju, v Beograd. Tudi o meni. Iz zanesljivega vira vem, da je dunajsko veleposlaništvo celo spreminjalo ta poročila za Beograd v moj prid. To je bil čas, ko sta bili z bombami na Koroškem povezani dve skupini, ena je bila brez dvoma pod vplivom vaše Udbe, druga pa sploh ne. S prvo nisem imel nič, o početju druge sem bil v marsičem informiran. Mene je ob vsaki priložnosti, ko je počilo, zasliševala policija, ker so menili, da organiziram te akcije, kar pa ni bilo res. Res je bilo le, da sem imel za početje te druge skupine koroških Slovencev, ki pa niso bili povezani z Udbo, določeno razumevanje, saj je tedaj dejansko šlo za biti ali ne biti, za vprašanje, ali bo slovenska narodna skupnost preživela, in politično so te akcije imele določen učinek. O velikovski bombi nisem vedel nič, počila pa je v najbolj neprimernem času, septembra 1979, ko so bili naš bojkot preštevanja manjšine in demonstracije že zdavnaj mimo in smo se koroški Slovenci pripravljali na deželnozborske volitve s svojo Koroško enotno listo, KEL, naš glavni kandidat je bil Karel Smolle. Jasno, da nam je velikovška bomba na volitvah zelo škodovala.

Bi lahko rekli, da je bilo vse vaše upiranje raznarodovalni politiki zaman? Potem ko je kancler Kreisky, ki se je bal koroških socialistov, se je pa z nami tajno pogovarjal, odločilno klecnil – rekoč, dajte na Koroškem sami urediti manjšinsko vprašanje, morda res, saj so imele vse tri koroške stranke, ljudska, socialdemokratska in svobodnjaška, do nas enako odklonilno stališče, ki ga je narekoval Heimatdienst. Toda brez tistega upiranja Slovenci ne bi preživeli. V osemdesetih, ko je bil kancler Vranitzky, naš Karel Smolle pa državnozborski poslanec, smo potem zaradi dobre konstelacije sil prodrli s svojimi zahtevami po dvojezični trgovski akademiji, slovenskem programu na avstrijski TV, finančni podpori za dvojezične vrtce in delovanje naših organizacij. Do takrat nas je finančno podpirala le Jugoslavija, resda je vprašanje, enako velja kasneje za Slovenijo, ali vedno najbolj pametno, a vendarle. Za rešitev vseh teh

problemov je vstopil naš NSKS celo v sosvet, torej v organ, ki ga je zaradi pokritja pred mednarodno javnostjo predlagala avstrijska oblast in ki mu je manjšina močno nasprotovala. Pristaši ZSO so mi zato celo zamazali fasado, danes pa je ta organizacija največja zagovornica sosveta. Tolkli smo tudi bitko za šole, saj je Heimatdienst postavil zahtevo po ločenih šolah, mi pa smo se tej getoizaciji uprli. S Smollejem sva potem kljub protestom koroških Slovencev pristala na ločitveno število, torej na to, da se ob zadostnem številu prijav k slovenščini oblikuje poseben razred, a še vedno s skupnimi predmeti, kot so glasba, telovadba, če ni dovolj prijav, pa pride v razred dodatni učitelj za slovenščino. Zato so naju skoraj križali, sploh danes, ko je vzdušje Slovincem bolj naklonjeno, pa se potrjuje, da je bila to pravilna odločitev, tudi kar zadeva znanje slovenščine. Vse to je bilo zadnje, kar smo zase izbojevali. Leta 1995, ko sem bil predsednik NSKS, smo tudi zadnjič določili višino podpore manjšinskim ustanovam, od takrat se ta ni zvišala niti za evro, kar pomeni danes najmanj tretjino denarja manj.

Sami ste bili ves čas zagovornik ene same skupne organizacije koroških Slovencev. Zakaj?

Že v času Jugoslavije nisem imel razumevanja za te naše delitve, saj narodnostno vprašanje ni ideološko, levo ali desno. Žal je bil naš trud zaman; ker bi bila ena sama skupna organizacija močna skupina pritiska, tega predloga niti Jugoslavija oziroma Slovenija niti Avstrija nista bili pripravljeni podpreti, saj je lažje izigravati eno organizacijo proti drugi. Konec osemdesetih, ko so formalno v Sloveniji še vladale stare strukture, smo bili še najbližje uresničitvi, saj so se komunisti bali, da bi v primeru osamosvojitve njihova organizacija, ZSO, povsem zmanjkala, a potem je prišla osamosvojitvev ...

Za vas torej prehitro?

(Smeh.) No, seveda smo je bili veseli. Smo pa takrat preveč pričakovali in nismo upoštevali, da nova mlada država Slovenija potrebuje pomoč sosednje Avstrije. To je tudi dobila ...

Vi pa ste imeli spet občutek, da ste drobiž v političnih igrah?

Tako je. Tudi gospodarsko. V osemdesetih so slovenska podjetja izrabila

režim, ki ga je omogočal Beograd, in so na Koroškem pod 'pretvezo' pomoči koroškim Slovencem ustanovila veliko mešanih firm. To je bila zmagovita kombinacija za vse, podjetja iz Slovenije so tako izrabila bonus prostotrgovinske asociacije Efta, mi Korošci pa smo profitirali z delovnimi mesti. Po osamosvojitvi so vsa ta podjetja propadla, resnih razmišljanj o alternativah pa ni bilo. Ko je Slovenija pristopila k EU, sem menil, da bi lahko, ker so meje padle, poleg skupnega kulturnega ustvarili tudi skupni gospodarski prostor, ampak to so bile pobožne želje.

Zamisli o eni sami manjšinski organizaciji pa niste opustili?

Ne. Ko so mi na volitvah NSKS leta 1995 očitali, da mi gre za oblast, ker je bilo najmanj 80, če ne 90 odstotkov koroških Slovencev za skupno organizacijo, sem odstopil, da bi stvar odprl, vendar so bile leve strukture tako močne, da so pritisnile na vlado v Sloveniji, in do skupne organizacije ni prišlo. Edini argument proti združitvi, ki se mi je zdel logičen, je bil ta, da nekateri manjšinci od tega živijo.

Vendar ste se desetletje kasneje, leta 2005, vrnili na čelo NSKS.

Z današnjega zornega kota je bila najbrž napaka, da sem popustil pri govarjanju, naj se vrnem. Vloga, ki sta jo v prizadevanjih za kompromis s tedanjo Schüsslovo vlado v zvezi z dvojezičnimi napisi igrali takratna slovenska politika in diplomacija, me je privedla do drugega mojega odstopa. Naš NSKS na kompromis o 142 napisih – ne da bi avstrijska stran dala manjšini možnost javnopravnega zastopstva z določeno avtonomijo – ni pristal, saj smo se opirali na odločbo ustavnega sodišča iz leta 2001 o dvojezičnih napisih v krajih z desetimi odstotki slovenskega prebivalstva, kar bi zneslo več kot 300 napisov. Potem so v Sloveniji očitno sklenili, da potrebuje manjšina še eno organizacijo, prišlo je do ustanovitve Sadovnikove Skupnosti koroških Slovencev in Slovenk, a do kompromisa vseeno ni prišlo, ker so bili avstrijski socialdemokrati iz svoje politične računice proti. Zgodil se je šele leta 2011, potem ko je Rudi Vouk dosegel s protestno prehitro vožnjo skozi naselja upoštevanje odločbe ustavnega sodišča, vendar tudi ta kompromis ni ustrezal tej odločbi, saj je postavil mejo z deset na 17,5 odstotka slovenskega prebivalstva. In še tu niso vselej in povsod dosledni, v Pliberku so v skladu z obljubami dodali nove napise, v Žitari vas, kjer je več kot 50 odstotkov

prebivalcev za dvojezični napis, pa ga nikakor ne dobijo. Še slabše je pri uradnem jeziku, saj zakonska ureditev omogoča, da imamo koroški Slovenci kar 24 kategorij ljudi z različnimi pravicami v različnih krajih in občinah. V moji občini Škocjan lahko, recimo, uporabljajo slovenščino na občini samo tisti, ki imajo v kraju dvojezični napis, kar je eklatantna kršitev človekovih in manjšinskih pravic. Ne vem, kako so naši pogajalci pristali na take neumnosti.

Na vse to zdaj opozarja civilna pobuda SKUP, ki jo podpirate. Nekateri jo imajo kar za četrto manjšinsko organizacijo, kar je najbrž v nasprotju z vašim prizadevanjem za eno samo organizacijo koroške manjšine.

SKUP je pobuda, ki je nastala, ker se ni od leta 2011 nič premaknilo. V njej so tako tisti iz NSKS kot oni s partizanske strani, ideologija pri tem ne igra nobene vloge. Motor skupine je Rudi Vouk, na čigar pravne pobude in ekspertize za ureditev manjšinskih problemov v minulih letih nobena manjšinska organizacija ni ustrezno reagirala, zato jih želimo spodbuditi. Mislim, da so te naše organizacije, ki so odraz povojnih razmer, danes preživete, ljudje pa uspavani od trenutnega dobrega vzdušja. Seveda je absolutno pozitivno, da danes s problematiko koroških Slovencev po logiki, kdo nam bolj nasprotuje, v volilnem boju ni več mogoče pridobivati glasov, a to, da nam politika večinskih strank bistveno manj brani razvoj, bi morali sami znati izkoristiti, ne pa da asimilacija nezadržno napreduje. To, da ljudje hočejo le svoj mir, je smrtno nevarno za narodno skupnost – in bojim se, da smo že na poti, ko bo ostala od manjšine le še slovenska folklor. Dvojezični napisi so seveda psihološko važni, ampak ključna sta šola in gospodarstvo. V gospodarstvu Slovenci skorajda nismo prisotni, banko smo izgubili, zadrugo skušajo zdaj rešiti, od slovenskih podjetij je ostala v bistvu samo še Mohorjeva, s tem bi si morali vsi beliti glavo ...

Pa šolstvo? Podatek, da je vpis k dvojezičnemu pouku na ljudskih šolah presegel polovico vseh šoloobveznih otrok, vas ne zadovoljuje? Se zavzimate za ponovno uvedbo obveznega dvojezičnega šolstva iz vaših mladih let?

V resnici se prijavljeni otroci samo prva tri leta ljudske šole učijo slovenščino tudi dodatno, četrto leto le še nekaj ur, potem pa tega jezika, razen za otroke zavednih Slovencev, ki se vpišejo na slovenske srednje šole,

zanje ni več. V bistvu se torej ne naučijo nič in zato bi bilo slovenščino treba obdržati v šolah tudi na sekundarni stopnji. Zadnjič sem bil v eni naših slovenskih zadrug, dekle pri blagajni ni znalo nič slovensko – in poslovodja mi je potem povedal, da skorajda ne dobiš vajenca z znanjem slovenskega jezika. Tudi uradnikov, ki bi znali slovensko, skorajda ni – in na vsem Južnem Koroškem je samo še en sodnik, ki zna slovensko. Če je vzdušje res tako dobro, najbrž ne more biti problem, da se slovenščina poučuje tudi na sekundarnih šolah ali da se na dvojezičnem območju vsi spet učijo oba jezika. Slišim, da so se nekateri že začeli zaganjati proti prijavam k dvojezičnemu pouku, češ, saj ta nič ne prinese ... To je nevarna propaganda, sploh ker se nam ni posrečilo ljudem dopovedati, naj vzgajajo otroke, da govorijo slovensko, ker ima slovenščina tudi ekonomski pomen. Tudi iz Slovenije s tem v zvezi ni pravih signalov.

Kako vidite Slovenijo?

Kot državo z odličnimi viri, primerljivimi s švicarskimi, zato bi se morala prav truditi, da se ne bi odlično gospodarsko razvila. Slovenski jezik pa je posebna zgodba, zavest v Sloveniji je v tem pogledu opešala, za mlade ohranitev slovenščine ni merilo, s slovensko kulturo se ne identificirajo in tudi zato v slovenski javnosti naš manjšinski problem skorajda ni prisoten. Tudi v politiki ne, Kučan in Peterle sta bila zadnja politika, ki ju je naš problem zanimal.

Kaj pa avstrijska politika po aferi Ibiza, ki je odnesla vlado?

Nerazumljivo mi je, da so svobodnjaki na Koroškem v javnem mnenju še pridobili, to pomeni, da ljudje sploh nimajo nobenega občutka za moralo, za prav. Zanje ni svinjarija, da je svobodnjak Strache domnevni ruski bogatašinja v zameno za pomoč stranki ponujal posle z državo, ampak to, da so ga pri tem snemali. Toda, to je pravzaprav vseevropski trend, ljudem je po 75 letih miru očitno postalo dolgčas in bojim se, da se v takšnih glavah in s tem načinom pripravlja kakšna vojna. Če se bo evropska skupnost razbila, bo vsak tvoj sosed spet tekmeč. To danes že izrabljajo Američani, Rusi, vsi, skratka, gre za nevaren razvoj.

Avstrijo čakajo nove volitve, kako se bodo razpletle?

Ljudska stranka bo dobila večino, razen če se ne bo zgodilo kaj res

posebnega, vprašanje pa je, kakšna bo koalicija. Sam mislim, da ne bo sprememb, notranjega ministra Kickla ne bo več, vse drugo pa bo ostalo enako. Koalicija Ljudske stranke z Neosom in Zelenimi je malo verjetna, predvsem zaradi odnosa do migrantov, Kurzeva migrantska politika je namreč brutalna. Danes so migranti prevzeli vlogo, ki jo je prej v volilnem boju igrala manjšina kot skupina, ki jo napadaš, ker se zaradi svoje šibkosti ne more braniti.

Tako kot smo odšli, takšni smo

Avstrijska Koroška o Sloveniji

1. julija 2017

Sredi julija 1991 je na odprtju slikarske razstave v Celovcu župan tega mesta Leopold Guggenberger posebej pozdravil novega konzula Milana Jazbeca kot slovenskega konzula. Malo pred tem, 26. junija, je Jazbec pripotoval v Celovec še kot jugoslovanski konzul. To je bil čas, ko so ljudje na avstrijskem Koroškem zaskrbljeno, s tesnobo v prsih opazovali bombnike JLA, ki so nad vršaci večkrat preletavali avstrijsko mejo. Emanuel Polanšek, sedanji glavni urednik celovškega tednika Novice, takrat pa kadrovski šef v tovarni sveč pri Železni Kapli, je bil med njimi. Negotovost je bila velika. Seveda niso vsi odobravalih odhoda Slovenije na svoje, a Emanuel, sin zavednega koroškega Slovenca z Obirskega, učitelja, literata, in zborovodje Valentina Polanška, je gledal na osamosvojitve matice, po svoje primerljivo z uporom Slovencev nemškemu okupatorju, s pozitivnimi občutki. Tako motri danes tudi njeno prehojeno pot: „V novi sodobni Evropi, ki si bo nedvomno prizadevala za še prenekatero izboljšavo, si Slovenci odslej v orkestru evropskih narodov enakopravno klešejo svojo prihodnost samostojno. Lepo je videti, da je Slovenija med tistimi, ki evropski projekt krepijo, kadar ga od zunaj in znotraj skušajo krhati. Koroškim Slovincem tesna povezanost in srčna kultura narekuje, da smo solidarni s svojim matičnim narodom. Solidarnost pomeni tudi iskrenost, povezanost v skupnem hotenju, sodelovanje v našem alpsko-jadranskem raju in gojenje zdrave mešanice naklonjenega in kritičnega medsebojnega odnosa. Iskrenost je tudi skupna naših kulturnih bogastev in našega slovenskega jezika.“

Klofute so preteklost

Da danes Slovenija in Avstrija družno krojita usodo skupne Evrope, izpostavlja tudi slovenistka in etnologinja Martina Piko Rustia, ki vodi Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik v Celovcu. Na začetku poletja

1991 se je Pliberčanka Martina, ki je zaključevala študij na dunajskem inštitutu za etnologijo, že veselila jesenskega odhoda v Ljubljano in štipendije za enoletni študij na tamkajšnji Filozofski fakulteti. Slovesnost ob osamosvojitvi Slovenije je spremljala v avstrijskih televizijskih poročilih z občutkom, da se je zgodilo nekaj pomembnega, zgodovinskega. Ko je dan kasneje, ne da bi spet poslušala poročila, še vedno vsa vesela prišla na predavanje na etnološki inštitut, vprašanja razburjene in zaskrbljene prijateljice, češ, Martina, kaj boš pa zdaj, sprva sploh ni razumela. Ko je slišala, da je Slovenija v vojni, je osupnila. „Nisem vedela, kje bom jeseni. Bom lahko šla v Ljubljano, se bom morala vrniti na Dunaj? Odšla sem domov v Pliberk. Tam je vladala čudna tišina, nikjer ni bilo nikogar. Boji ob mejnem prehodu Holmec so pregnali ljudi s cest. Takrat sem dojela, da je vojna pred vrati in da se v hipu lahko vse spremeni. Vojna, ki je bila dotlej zame le abstrakten zgodovinski pojem, je postala zgodovinska resnica.“

Jeseni 1991 je Martina zaživela študentsko življenje v novi samostojni Sloveniji. Po radiu v študentski sobi v Rožni dolini je spremljala diskusijo o poimenovanju novega slovenskega denarja – lipa ali tolar; posebnost so bili denarni boni s koroškim knežjim kamnom, ki so na avstrijskem Koroškem dvignili precej prahu. Med študenti je bila v začetku semestra v pogovorih močno prisotna desetdnevna vojna, ki je hitro prišla in se hitro končala, predvsem pa je veliko spremenila, a počasi so se ljudje vračali k vsakdanjosti, študentje k izpitom in druženju. V zamejskem študentskem krogu v Ljubljani je Martina spoznala tudi sedanjega moža, Tržačana z evropsko štipendijo. Ko sta se – on, italijanski državljan, že z evropskim potnim listom, ona, avstrijska državljanica, še brez njega, saj Avstrija še ni bila članica EU – poleti 1992 na potovanju po Evropi ustavila v Barceloni, ki je v tistih dneh gostila olimpijske igre, je bilo med Katalonci silno navdušenje nad samostojno Slovenijo, slovenski denar s knežjim kamnom pa iskana redkost.

Slovenija se je hitro postavila na trdne noge in postala članica EU, evropski projekti so začeli spodbujati čezmejno delo in komunikacijo, odprle so se meje, ki so ločevale ljudi to- in onstran meje, padajo tudi meje v glavah, našteva poosamosvojitvene pluse Martina. Tudi za Slovence na avstrijskem Koroškem: „Slovenščina je postala moderen evropski jezik, ki se ga uči vse več ljudi. Zmerjanje po cesti, klofute in druge surovosti

na vlaku, vsakodnevni strah – vsega tega, kar je za mojo generacijo še bil neizogiben vsakdan, generacija, rojena v času današnje skupne Evrope, na srečo ne pozna.“ Seveda pa vse ni ena sama pesem. Čeprav prijave k slovenskemu pouku na Koroškem razveseljivo naraščajo, jezikovne asimilacije ne ustavljajo. „Slovenski jezik na Koroškem danes izginja prav tam, kjer je bil stoletja najbolj močen in trden – na podeželju. K temu je pripomogel tudi vsesplošen evropski razvoj bega ljudi in možganov s podeželja in periferije v mestna središča. Evropa kot skupna domovina, odprte meje, pluralna družba, mobilnost mladih, a tudi brezposelnost mladih, brezperspektivnost, množica ljudi na begu, teroristični napadi, nepredvidljiv družbeni razvoj – Evropa pozna sončne in senčne strani.“ Izzivi, tako pred Slovenijo kot pred Avstrijo, za skupno Evropo so veliki: „Eden izmed temeljev je, poleg solidnega razvoja tržnega gospodarstva seveda, tudi zdrav razvoj narodnih jezikov in kultur, razvoj periferij, razvoj mikro enot, ohranjanje in predajanje lokalnih tradicij, medgeneracijski dialog, skrb za perspektive mladih v domačih krajih ipd. Razvoja na mikro ravni Evropa ne premore, to ostaja skrb in izziv evropskih držav in regij – tudi Slovenije in Avstrije in skupne čezmejne regije.“

Le dobro očiščene rane se lahko zacelijo

Lojze Dolinar, profesor na Slovenski gimnaziji v Celovcu, sin beguncev iz Slovenije, je bil v osemdesetih med tistimi, ki so poslušali in brali Bojana Štiha, Tarasa Kermaunerja, Spomenko in Tineta Hribarja, Borisa Pahorja in se zavedali, da se kar naenkrat sme govoriti o demokraciji, tudi o samostojni Sloveniji, od Drage pa tja do 57. številke Nove revije. Leta 1989 so na avstrijskem Koroškem ustanovili Iniciativni odbor Svetovnega slovenskega kongresa (SSK), kmalu zatem pa tudi Konferenco SSK za Koroško. Dolinar je skupaj z Vinkom Ošlakom za to novo gibanje zarisal strukture, ki so, kot pravi, obrodile sad in so žive še dandanes. Ves zagnan je svoje zveze in poznanstva z emigracijo v Ameriki aktiviral tudi za intenzivno zbiralno akcijo med tamkajšnjimi Slovenci. Z Janezom Grumom iz Milwaukeeja sta soglašala, naj bo zbrani denar namenjen in predan pomladnim strankam za nabavo računalnikov in za vzpostavitev še kako potrebne strankarske infrastrukture ob prvih demokratičnih volitvah. Pri

celovski Mohorjevi so za Demos tiskali plakate in jih tihotapili čez mejo. Na veličastni 25. junij 1991 je bil Dolinar, ves ganjen, na današnjem ljubljanskem Trgu republike priča dvigu slovenske zastave. Naslednje jutro se je skupaj z Jožetom Wakounigom iz Celovca spet odpeljal prek Ljubelja v Ljubljano, bila sta namreč delegata na prvem zasedanju SSK. Odrinila sta še dovolj zgodaj, da sta prispela na cilj, čeprav sta jima med Ljubeljem in Tržičem že prišla naproti vojaška tanka. Kolega, ki se je iz Celovca odpeljal kakih 20 minut za njima, meje ni več mogel prečkati. Še je živ Dolinarjev spomin na to, kako so delegati SSK z vsega sveta v Cankarjevem domu v živo spremljali napad JLA na Slovenijo in ob tem novinarje iz svojih dežel neizkrivljeno obveščali, kaj se dogaja. Bil je čas hudih psihičnih pretresov, spominja se groze ob pogledu na sestreljeni helikopter v Rožni dolini in svoje nočne vožnje, ki bi je lahko bilo vsak trenutek konec, proti Jesenicam z avtovlakom brez luči. Spet doma v Celovcu je bilo zanj samoumevno, da se je oprijel pobude za pomoč rojakom, ki so se znašli pred napadom na Slovenijo v tujini in niso več mogli nazaj domov. Njegovo stanovanje je, tako kot tudi domovi številnih drugih Korošcev, tedaj služilo osem dni za zavetišče družini iz Radovljice, s katero prijateljuje še danes.

Pa Slovenija danes? Dolinarjev odnos do nje, domovine njegovih staršev in starih staršev, nikakor ni turističen, je stvar srca. Kot otrok je poslušal o slovenski deželi razne zgodbe, še zlasti se mu je vtisnila v spomin pripoved o starem očetu po mamini strani, tigrovcu, rojenem v času avstro-ogrške monarhije na Tolminskem, ki je bil v burnem stoletju dveh svetovnih vojn večkrat prisiljen v begunstvo za golo preživetje. Umrl je kot begunec na avstrijskem Koroškem, kjer je tudi pokopan – z vrečko zemlje, prineseno iz svoje ljubljene Tolminske.

Lojze Dolinar čuti z domovino svojih prednikov, kot pravi, vse višine in nižine. Na samostojno Slovenijo je ponosen verjetno bolj kot marsikdo v matici: Slovencem je uspelo, da smo se v zadnjih 26 letih v svetu uveljavili bolj kot kadarkoli prej. Z uspelo graditvijo lastne državne tvorbe in vključitvijo v vse pomembne mednarodne organizacije smo postali prepoznavni v svetu. Zgodovinski trenutek nam je bil neizmerno naklonjen, kot ponosen narod pa smo dodali svoje. Prav ta ponos, to ponosno držo in to narodovo sozvočje, ko smo govorili v enem jeziku, dandanes pogreša, ko se pogovarja z ljudmi iz Slovenije. Pogreša pa tudi

potrebno pripravljenost na osnovno složnost med Slovenci. Slovenec Slovincu Slovenec ne sme biti pejorativna komponenta narodovega obnašanja, marveč bi morala imeti pozitivni naboj v smislu ‚vsak Slovenec za vsakega Slovence‘, razmišlja. „Težko mi je tudi pri srcu, ker se Slovenci ne znamo prebiti do narodne sprave ali pa vsaj do narodove pomiritve. Najkasneje po odprtju Hude jame bi morali o stvareh, ki nas tako zelo bremenijo in ločujejo, polarizirajo in mučijo, stvarno in glasno spregovoriti. Le dobro očiščene rane se lahko zacelijo! Vprašanje, ali smo pripravljeni, da svojo zgodovino temeljito predelamo in se iz nje kaj naučimo, je neizogiben mejnik do človekove verodostojnosti in pokončnosti. Vsi vzgojni in izobraževalni procesi, vsi civilizacijski podvigi in uspehi, vsa skrb za srčno kulturo in higieno človekove morale visijo na vrvici tega vprašanja.“

Kristus v grešni Sloveniji

Vinko Ošlak, pisatelj, publicist in prevajalec, Prevaljčan, ki se je leta 1982 zaradi policijsko-udbovskih pritiskov preselil v Celovec, kjer še danes živi, je prvič naletel na zamisel slovenske državne samostojnosti okrog leta 1968, ko so študentje na skrivnem brali znamenito knjigo dr. Cirila Žebota, ki ga danes po krivici nihče ne omenja, Slovenija včeraj, danes in jutri. Ošlak tedaj s to zamisljo še ni simpatiziral, oblastniki Titove Jugoslavije, pravi, so ga morali s svojim ravnanjem še nekaj časa trezniti od projugoslovanske pijanosti. Z istimi zamislmi se je srečal na Dragi, na Opčinah nad Trstom, v brošurah nekdanjega partizana in potem disidenta Franca Jeze. Da je z Jugoslavijo definitivno konec, je Ošlak razbral že nekaj let pred razpadom države iz drobne notice v Delu, ki je omenjala, da je veliki mojster prostozidarske lože v Nemčiji obiskal svoje brate v Beogradu. Ker je Ošlak tedaj že vedel nekaj o bistveni vpletenosti lože v komponiranje Kraljevine SHS in v še en poskus podobne konstrukcije po drugi svetovni vojni, mu je bilo jasno, da ta država nima perspektive. Kot sourednik in pozneje glavni urednik revije Celovski Zvon je opozarjal, kar se je, kot pravi, izkazalo za utemeljeno, da bo prihodnja samostojna Slovenija takšna, kakršen bo način njenega odhoda iz Jugoslavije: „Tu mislim predvsem na motive odhoda. Ti so bili

bodisi zlagani (skrb za ohranitev slovenskega jezika in narodne identitete) ali pa izrazito sebični in materialistično usmerjeni (da bi v Sloveniji ostalo več denarja). Tako pri svojih prijateljih in znancih na Tržaškem, kakor tudi na Koroškem, nisem zaznal kakšnega navdušenja za državno samostojnost, kar je vsaj deloma spet izviralo iz podobnih sebičnih motivov, da ne bi izgubili pomoči, ki so jo kakor koli že prej prejeli od Jugoslavije, njihovo geslo je navadno bilo: Kam pa naj gremo? Kakor da bi morali Slovenci kam iti, ne pa ti, ki so jih okupirali. Nikjer pa nisem zasledil motivov večje pravičnosti, večje zavzetosti za zgodovinsko in duhovno resnico in bolj pristnega prijateljstva z narodi, ki so sestavljali razpadajočo Jugoslavijo, razen na neobvezujoči deklarativni ravni.“ Če so bila Ošlakova osamosvojitvena premišljanja pred sramotnim in tako nesorazmerno krvavim razpadom Jugoslavije – za katerega je po njegovem izključno kriva tista politična grupacija, ki si je v ustavi vse skozi zagotavljala vodilno in ekskluzivno prednostno mesto – predvsem politične in nacionalno obarvane narave, pa je Ošlakov pogled na Slovenijo danes, posebno pa še po njegovi spreobrnitvi pred približno 12 leti, predvsem duhovne narave skozi prizmo Božje besede. „Čeprav vem, da je v Sloveniji veliko stvari precej zavoženih, da se ljudem, predvsem tistim, ki so v največji odvisnosti od delodajalcev, godijo nezaslišane krivice, državna eksekutiva pa je v preganjanju hudodelstev zoper tiste, ki so v državi najšibkejši, nerazumljivo in neodpustljivo počasna in pristranska, pa moram vendar priznati neko veliko prednost Slovenije pred večino drugih evropskih držav, ki je za kristjana bistvenega pomena. Nikjer ali skoraj nikjer v Evropi in svetu ni Kristusov evangelij tako svoboden, kakor je to prav v sicer tako grešni Sloveniji. Zgodovina dovolj jasno kaže, da tudi najbogatejše in najbolj blesteče države, katerih prebivalstvo se je odvrnilo od živega Boga, v nekem času presenetljivo naglo v vseh pogledih izgubijo vse svoje prejšnje pridobitve in prednosti in iz zgodovine preprosto izginejo. Rimski imperij naj govori kot primer za vse druge. Nasprotno pa narodi in države, v katerih se vsaj nekakšen potreben minimum prebivalstva oklene Božje besede in po njej uravnava svoje življenje, v nekem trenutku prav tako presenetljivo naglo začno rasti v vseh pogledih, predvsem pa v čutu in dejanjih solidarnosti, skrbi za uboge in prizadete, skrbi za otroke (tudi še nerojene!) in starce, prav tako pa tudi za tujce, ki spoštujejo zakone v državi

in ne skušajo vnašati vanjo ali v njej celo na silo uveljavljati prav tistih nečloveških tradicij in zakonov, zaradi katerih so morda morali pribežati v tako državo. Dokler bo v Sloveniji mogoče svobodno oznanjati evangelij in nekaznovano hoditi za Kristusom, me za njeno perspektivo ne skrbi, čeprav trenutna slika, če jo gledamo zgolj skozi očala dnevne politike in medijske (dez)informiranosti, ni ravno spodbudna.“